

KÖNYVTÁRI 2003 3 FIGYELEŐ

A TARTALOMBÓL:

ELŐADÁSOK A NEMZETI CIKKREPERTORIUM
MEGVALÓSÍTHATÓSÁGÁÉRT

A HÁTRÁNYOS HELYZET MEGÍTÉLÉSE
ÉS TÁRSADALMI ELFOGADOTTSÁGÁNAK
VÁLTOZÁSA

INFORMÁCIÓS SZÜKSÉGLETEK, INFORMÁCIÓS
HÁTRÁNYOK, ESÉLYEGYENLŐSÉG

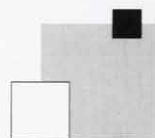
SZÁMÍTÓGÉP-ELLÁTOTTSÁG ÉS
INTERNETHASZNÁLAT MAGYARORSZÁGON

EU-PROGRAMOK, MELYEK A NEMZETI
INFORMÁCIÓS POLITIKÁT FORMÁLJÁK

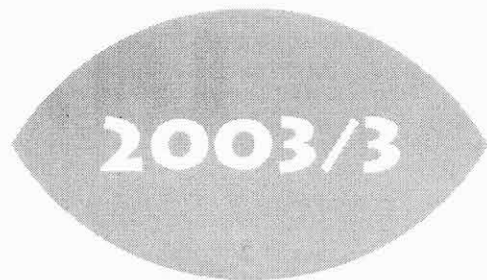
Ú J F O L Y A M

FROM THE CONTENTS

- ⑥ LECTURES FOR THE SAKE OF THE NATIONAL BIBLIOGRAPHY OF ARTICLES
- ⑥ PEOPLE AT DISADVANTAGE: HISTORICAL OVERVIEW AND THE CHANGING OF SOCIAL ACCEPTANCE
- ⑥ INFORMATION NEEDS, INFORMATION DRAWBACKS, EQUAL OPPORTUNITIES
- ⑥ COMPUTERS AND USE OF THE INTERNET IN HUNGARY AT THE MILLENNIUM
- ⑥ EU-PROGRAMMES SHAPING NATIONAL INFORMATION POLICIES. EXAMPLES FROM LITHUANIA, SLOVENIA AND THE UNITED KINGDOM

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

ÚJ FOLYAM 13. (49.) ÉVFOLYAM 2003. 3. SZÁM

FŐSZERKESZTŐ: dr. Dippold Péter ⊗ **FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES:** Kovács Katalin ⊗ **SZERKESZTŐK:** Kovács Katalin (Tanulmányok, Kitekintés, Könyvszemle), Feimer Ágnes és Novák István (Külföldi folyóirat-figyelő)

Tanácsadó testület: dr. Bényei Miklós, Bobokné dr. Belányi Beáta, Haraszi Pálné, dr. Katsányi Sándor, Moldován István, dr. Murányi Péter, dr. Pálvolgyi Mihály, Rácz Ágnes, Rády Ferenc, Sándori Zsuzsanna ⊗ **Borítóterv:** Gerő Éva ⊗ **Műszaki szerkesztő:** Nagy László ⊗ **Szerkesztőség:** Könyvtári Intézet, Budapest, Budavári Palota F. épület ⊗ **Telefon:** 224-3795, 224-3796 ⊗ **Telefax:** 224-3795 ⊗ **E-mail:** kovacs@oszk.hu, feimer@oszk.hu, novak@oszk.hu ⊗ **Megjelenik:** Negyedévenként. Ára: 750,-Ft+ÁFA és postaköltség. Éves előfizetési díj: 3000,-Ft+ÁFA és postaköltség. Számonként is megrendelhető. ⊗ Külföldi előfizetési ára: 100 EUR. ⊗ Terjeszti: Könyvtári Intézet, Könyvtártudományi Szakkönyvtár. Előfizethető a szerkesztőség címén ⊗ Kiadja: az Országos Széchényi Könyvtár. Felelős kiadó: dr. Monok István. Készítette: AKAPRINT Nyomdaipari Kft. Budapest; Felelős vezető: Freier László. HU ISSN 0023-3773 INDEX 26408 (Nyomtatott), HU ISSN 1586-5193 (On-line)

Lapunkat az alábbi referáló lapok és adatbázisok dokumentálják:

Bibliografia analityczna bibliotekoznawstwa i informacji naukowej
(a Przegląd Biblioteczny c. folyóirat melléklete)

HLISA (Hungarian Library and Information Science Abstracts)

ISA (Information Science Abstracts)

Library Literature and Information Science (The Wilson Co.)

LISA (Library and Information Science Abstracts)

MANCI (Magyar és Nemzetközi Cikkek) adatbázis

A folyóirat megjelenését a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma és a Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatja.

A KÖNYVTÁRI FIGYELŐ on-line változata a <http://www.ki.oszk.hu/kf/index.html> címen érhető el.

A lapban olvasható írások a szerzők véleményét tükrözik; nem mindig azonosak a szerkesztőség álláspontjával.
A szerkesztőség nem őrzi meg és nem küldi vissza a kéziratokat.

2003/3

TARTALOM

Abstracts	490
-----------------	-----

TANULMÁNYOK

ELŐADÁSOK A NEMZETI CIKKREPERTORIUM MEGVALÓSÍTHATÓSÁGÁÉRT

KOLTAY Klára: Gondolatok a folyóirat-repertorium(ok)ról	495
--	-----

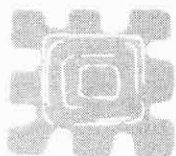
TAKÁTS Béla: Hírlap-és folyóiratcikkek a megyei könyvtárak helyismereti gyűjteményeiben. <i>Egy vizsgálat tapasztalatai</i>	503
--	-----

BERKE Barnabásné: Cikkfeldolgozás a hazai felsőoktatási és szak-könyvtárakban. <i>Kérdőíves felmérés elemzése</i>	510
--	-----

BOBOKNÉ BELÁNYI Beáta: A hátrányos helyzet megítélése és társadalmi elfogadottságának változása	521
--	-----

PÉTERFI Rita – VIDRA SZABÓ Ferenc: Információs szükségletek, információs hátrányok, esélyegyenlőség	527
--	-----

PÉTERFI Rita: Számítógép-ellátottság és internethasználat Magyarországon az ezredfordulón	548
--	-----

VIDA Ildikó: Kísérleti hivatkozási index összeállítása egy jogi könyvtárban	555
BOROS Andrea: Már kétszázézer ... <i>Hatéves a WebKat.hu a Neumann-házban</i>	560

KITEKINTÉS

COGNINI, Cecilia: Multikulturalizmus és közkönyvtár a nemzetközi eszmecsereben (Töm.: Mohor Jenő)	567
EU-programok, amelyek a nemzeti információs politikát formálják: példák Litvániából, Szlovéniából és az Egyesült Királyságból. (PETUCHOVAITE, Ramune – VILAR, Polona – BAWDEN, David) (Ford.: Murányi Lajos)	577
KOLTAY Tibor: Vitairatok a tudásmenedzsment lehetetlenségéről	589

KÖNYVISMERTETÉS

<i>Korszerű, tudományos és jól használható szintézis. Gondolatok az új magyar Könyvtárosok kézikönyve öt kötetéről</i> Könyvtárosok kézikönyve. Szerk. Horváth Tibor, Papp István. (Ism.: Bényei Miklós)	593
--	-----

<i>Már meglévő forrásból: katolikus szerzők és liturgikus művek besorolási jegyzéke</i> ACOLIT 1-3. Ed. Mauro Guerrini. (Ism.: Dudás Anikó)	604
--	-----

<i>Tankönyvcsalád a könyvtárhasználati ismeretek oktatásához</i> KOKAS Károly: Könyvtárhasználat; ROZGONYI-BORUS Ferenc – KOKAS Károly: Informatika. Számítástechnika és könyvtárhasználat. (Ism.: Stumpf Benedek Anna)	613
--	-----

<i>Hogyan váljunk „hibrid” könyvtárrá, azaz hogyan építsük elektronikus állományunkat?</i> LEE, S.D.: Building an electronic resource collection; GREGORY, V. L.: Selecting and managing electronic resources; JEWELL, T. D.: Selection and presentation of commercial available electronic resources. (Ism.: Mohor Jenő)	617
---	-----

<i>Útmutató az elektronikus tanuláshoz</i> ALLAN, B.: E-learning and teaching in library and information services. (Ism.: Mohor Jenő)	621
---	-----

<i>A város könyvtárnoka: Szabó Ervin</i> Konferencia Szabó Ervin születésének 125. évfordulója alkalmából. (Ism.: Fodor Béla)	623
---	-----

KÜLFÖLDI FOLYÓIRAT-FIGYELŐ (REFERÁTUMOK)

Könyvtár- és információtudomány	627
Könyvtár- és tájékoztatásügy	630
Könyvtárak és tájékoztatási intézmények	647
Munkafolyamatok és szolgáltatások	654
Tájékoztatási rendszerek	668
Vezetés, irányítás	669
Felhasználók és használat	675
Információ-előállítás, megjelenítés és terjesztés	680
Könyvtárgépesítés, könyvtárápület	686
Kapcsolódó területek	691

A számot szerkesztette: Kovács Katalin és Novák István

E számunk szerzői és közreműködői:

BALOGH Anna (Könyvtári Intézet, Bp.) BÉNYEI Miklós (Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtár, Debrecen), BERKE Barnabásné (OSZK), BOBOKNÉ BELÁNYI Beáta (az ELTE Könyvtártudományi és Informatikai Tanszék ny. tanára), BOROS Andrea (Neumann János Digitális Könyvtár és Multimédia Központ, Bp.), DUDÁS Anikó (Pázmány Péter Katolikus Egyetem, BTK Könyvtár, Piliscsaba), FODOR Béla (Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Bp.), FUTALA Tibor (az OMK ny. igazgatója), HEGYKÖZI Ilona (Könyvtári Intézet, Bp.), KATSÁNYI Sándor (a FSZEK ny. főosztályvezetője, Bp.), KOLTAY Klára (Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár), KOLTAY Tibor, MOHOR Jenő (az ELTE Központi Könyvtárának ny. igazgató-helyettese), MURÁNYI Lajos (Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Bp.), PAJOR Enikő (SZTE Juhász Gyula Tanárképző Főiskolai Kar, Könyvtártudományi Tanszék, Szeged), PÉTERFI Rita (Könyvtári Intézet, Bp.), STUMPF BENEDEK Anna (egyetemi hallgató, ELTE, BTK, Bp.), SZ. NAGY Lajos (Könyvtári Intézet, Bp.), TAKÁTS Béla (Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Versegly Ferenc Könyvtár, Szolnok), VIDRA SZABÓ Ferenc (Könyvtári Intézet, Bp.) VIDA Ildikó (ELTE Állam-és Jogtudományi Kar Kari Könyvtár, Bp.).

ABSTRACTS

STUDIES

Lectures for the sake of the national bibliography of articles

In the issue 2/2003 of *Könyvtári Figyelő*, we presented the situation around the existing bibliography of articles and published a few studies on the feasibility of a national bibliography of articles. At the annual meeting of the Association of Hungarian Librarians in Nagykanizsa, further contributions were made to the subject by **KOLTAY, Klára**, **TAKÁTS, Béla**. and **BERKE, Barnabásné**.

About the bibliographies of articles

By **KOLTAY, Klára**

Könyvtári Figyelő (Library review) 13. (Vol. 49.) 2003. No. 3. pp. 495–501.

In order to understand the status of bibliographies of articles and why such services have to progress towards standardization, the author outlines the purposes of the use of such bibliographies, the ways they are used and the expectations the users may have towards them. In the typical academic library setting, users do not distinguish between service types such as bibliographies of articles, special bibliographies and tables of content. Typical article searches are done by author or by subject. The perfect database must be reliable and accurate, it must have a well defined collection interest and it must contain journal title lists. The processing must be continuous, updates must happen frequently and regularly, and time lags must be indicated clearly. It often occurs that in case the bibliography is not complete, users who are searching for a specific article have to consult an additional database, sometimes with a very different structure. It is the librarians' task to teach users how to use the available journal collections and to ensure that journal records of online catalogues

of their library do include information on related tables of contents and the availability of the full text. In order to create searching facilities by author and by subject that exceed the scope of local databases, extensive inter-library cooperation is needed. The cooperation can have various forms:

1. Journal records of local catalogues additionally incorporate related electronic information, tables of content, abstracts, and the availability of full text. Or the shared catalogue contains all this information, indicating the location of journals.
2. A common searching interface is created, making it possible to search across all local databases
3. A national database of articles is created, based on local catalogues of articles. This system would be similar to the Hungarian Shared Catalogue (Magyar Országos Közös Katalógus – MOKKA) and the National Document Delivery System (Országos Dokumentum-ellátási Rendszer – ODR) that focus on monographies.
4. The National Database of Periodical Articles (Időszaki Kiadványok Repertórium – IKER), stopped at the end of 2002, is restarted, but with an extended collection interest and cataloguing capacity.

In all models, records in MARC format or in a data exchange format compatible with MARC are necessary.

Newspaper and periodical articles in the local collections of county libraries. Outcomes of a survey

TAKÁTS, Béla

Könyvtári Figyelő (Library review) 13. (Vol. 49.) 2003. No. 3. pp. 503–509.

The author conducted a survey based on a questionnaire at the 19 county libraries in Hungary. The aim of the survey was to clarify, with which methods and tools, in which quantity and depth these libraries are cataloguing periodical articles as part of their everyday functioning, and based on the records, what services they are offering to their users. The outcome of the survey was that the local history librarians' work at county libraries is satisfactory, but parallel, sometimes overlapping local cataloguing efforts are going on at smaller libraries in the county. Cataloguing is automated, but the individual integrated systems need to be developed and linked together, which is not possible out of own resources. The common thesaurus should be used for cataloguing, but the exchange of records needs to be resolved. The questionnaire itself is attached to the article.

Cataloguing of articles at Hungarian academic and special libraries. Analysing the results of a survey

BERKE, Barnabásné

Könyvtári Figyelő (Library review) 13. (Vol. 49.) 2003. No. 3. pp. 510–520.

The Bibliographer Section of the Association of Hungarian Librarians as well as the County Library Section of the Alliance of Libraries and Information Institutes both have discussed the situation resulting from the ending of the bibliography of articles hosted at the National Széchényi Library. The participants agreed that libraries should not give up the plans for a comprehensive national bibliography of articles, and a solution must be found for searching across all existing local records, as well as for accessing the full text of articles. The National Széchényi Library, as the center of national bibliographies, should continue to play a leading role in this project. Using a slightly edited version of the questionnaire produced by Béla Takáts (please see previous abstract), the author has carried out a quick and rough survey at academic and special libraries about cataloguing journal and periodical articles. The survey showed the overlap between parallel cataloguing efforts and also detected the areas not covered by any cataloguing work. Cooperation is hindered by the variety of softwares in use and the failure of using standard methods of description. The quick survey confirmed the urgent need for an exhaustive expert study – to be financed out of external funds – and for a feasibility study based on its results.

People at disadvantage: historical overview and the changing of social acceptance

BOBOK-BELÁNYI, Beáta

Könyvtári Figyelő (Library review) 13. (Vol. 49.) 2003. No. 3. pp. 521–526.

The author presents the notion of social disadvantage in the context of social history, dealing with the questions of ways of life, philosophical systems and human attitudes across several historical periods (Ancient times, Middle Age etc). It gives an overview of attempts for establishing social equality over more recent times and analyses today's situation. Social disadvantage is always relative, and instead of trying to compensate the disadvantages, the problems can be counterbalanced by greater solidarity and ensuring equal opportunities for everyone.

Information needs, Information drawbacks, equal opportunities

PÉTERFI, Rita – VIDRA Szabó, Ferenc

Könyvtári Figyelő (Library review) 13. (Vol. 49.) 2003. No. 3. pp. 527–547.

The Computer and Automation Research Institute (Számítástechnikai és Automatizálási Kutatóintézet – SZTAKI) of the Hungarian Academy of Sciences, the Hungarian Library Institute and the Volf György Library of Törökbalint created a consortium and successfully applied for funds for a joint project under the call for proposals "Community content services for rural libraries". SZTAKI provided libraries with a web design software, while staff from the Library Institute conducted a background study that served as the basis for the software development work carried out by SZTAKI. While the number of Internet users in Hungary increased from 300 000 to 715 000 between 1998 and 2000, and in 2002, one third of the computers in households had Internet connection, the fact is that this number only represents 9% of all households. 50 % of the Internet users live in Budapest and 30% in bigger towns and county centres. However, about 10% of the Hungarian population live in villages with less than 1000 inhabitants and 30% in towns with 1 000 – 10 000 inhabitants. The lack of information technology tools adds to the disadvantages that citizens of rural areas are experiencing. In 2001, libraries of 169 villages submitted successful applications for external funding for purchasing computers with Internet access. The calls for proposals required using part of the funds for user training. Libraries also have to provide appropriate content that satisfies the special needs of local citizens.

The aim of the background research was: 1. to identify the real information needs of local users; 2. to design a service based on the special situation of people living in nearly 2200 small settlements.

During the planning period, villages to be included in the background research were selected by random sampling, then interviews were made. The sample was divided in four groups: students, active (working) citizens, cultural workers and inactive (non-working) citizens. The study summarised the topics and areas that were cited most often and that were told essential for everyday life by the groups, then thematic collections of links to useful Internet sources were prepared. The findings confirmed that people living in rural areas do have specific information needs. Answers of citizens living and working in rural areas (cultural workers included) showed diverse levels of digital literacy. One cultural professional said he usually spends half of his working day browsing on the Internet, while some teachers or librarians hardly

knew how to switch on the computer. In the latter case, on-site training might be the solution. As far as information services for the non-workers are concerned, their attitude towards computers needs to be changed: they need to be convinced of the usefulness of computers and the Internet. This can only happen in a motivating and cooperative environment (supportive family, other helpers). The role of librarians is also important: they are providing assistance to local people in finding information, thus they are combating disadvantage.

Computers and use of the Internet in Hungary at the millennium

PÉTERFI, Rita

Könyvtári Figyelő (Library review) 13. (Vol. 49.) 2003. No. 3. pp. 548–554.

Review on the use of the Internet and various user groups in Hungary, based on data collected from Internet literature and public opinion poll data, with a short summary of the international state of affairs. In international comparison, there is a computer with Internet connection in every second household, whereas in Hungary this happens in every sixth household only. Hungarians are using the Internet mostly at workplaces and educational institutions, and the use is geographically concentrated in bigger cities.

Setting up a pilot citation index at a law library

VIDA, Ildikó

Könyvtári Figyelő (Library review) 13. (Vol. 49.) 2003. No. 3. pp. 555–559.

The Faculty of Law and Political Sciences of Eötvös Loránd University tries to encourage as best as they can the publication of departmental scientific works. As further support to the scientific activities of teaching and research staff, plans for creating a citation index was approved. In our days, citation indexes are indispensable research tools, yet no such index existed previously in the area of law and political sciences in Hungary. As a remedy to this situation, staff from the Faculty of Law, in cooperation with the faculty library, elaborated the first experimental version of the citation index in 2001. The database initially comprised the period 1998-2001, but as a result of positive feedback, the work is going on to go as far back as 1990. This citation index is a way to recognise not only the scientific qualities and successful research work of professors and faculty staff, but also their commitment to and passion for science.

Access to two hundred thousand documents through the portal of Neumann House

BOROS, Andrea

Könyvtári Figyelő (Library review) 13. (Vol. 49.) 2003. No. 3. pp. 560–566.

The John von Neumann Digital Library and Multimedia Centre has been building a web-based catalogue of Hungarian articles published on the Internet since 1998. Documents by Hungarian authors, available on Hungarian servers and in Hungarian language are processed in the database. Besides the bibliographical cataloguing, the full text of the documents is also made available. The database called WebKat.hu contained 20 000 records at the time of its launch, today this number is ten times higher. The collection interest has also expanded, covering publications by foreign authors translated into Hungarian and selected documents hosted in neighbouring countries. The article also gives a few search tips for basic search.

FROM ABROAD

Multiculturalism and public libraries in the international discourse

COGNINI, Cecilia. (Abstracted by Mohor, Jenő)

Könyvtári Figyelő (Library review) 13. (Vol. 49.) 2003. No. 3. pp. 567–576.

The article is dealing with the introduction of interculturalism within the mission of public libraries, and points out how this is reflected in UNESCO and IFLA documents (e.g. The public library service: IFLA/UNESCO guidelines for development, as well as the IFLA multicultural communities: guidelines to library services). The IFLA Section on Library Services to Multicultural Populations is also presented, together with strategic aspects and an overview of international experiences.

EU programmes shaping national information policies: examples from Lithuania, Slovenia and the United Kingdom

PETUCHOVAITE, Ramune, VILAR Polona, BAWDEN, David. (Translated by Murányi, Lajos)

Könyvtári Figyelő (Library review) 13. (Vol. 49.) 2003. No. 3. pp. 577–588.

The country reports were presented in one of the working groups at the 11th BOBCATSSS 2003 symposium in

Torun. The reports show how European Union programmes influenced the development of national information policies. Experiences from three countries were compared: Lithuania, Slovenia and the already full EU member United Kingdom. The first part of the presentation explains what national information policies really mean for these countries, then followed an account of the EU programmes in which they participated. Finally the authors assess the impact of these programmes on the development of the national information policy, in order to reveal the differences in impact between the three countries and predict likely future developments.

Discussion papers about the obstacles of knowledge management (review)

KOLTAY, Tibor

Könyvtári Figyelő (Library review) 13. (Vol. 49.) 2003. No. 3. pp. 589–592.

The review deals with two provocative articles (by Tom Wilson and F. J. Miller respectively) about the challenges of knowledge management. Knowledge management can be regarded on the one hand as a mania or a fashion, a notion that many people mix up and use synonymously with information management; on the other hand, it gives the impression that information processes can be managed effectively. Sceptical voices do not doubt that knowledge management experts can contribute efficiently to the management of enterprises, but they think the question should not be oversimplified. It would be more important to create the right conditions and mechanisms to support the acquirement and effective use of knowledge.

BOOK REVIEW

A modern, scientific and useful guidebook – about the five volumes of the new Librarians' handbook. Librarian's handbook. 1-5.

(Ed. By HORVÁTH, Tibor and PAPP, István). (Reviewed by BÉNYEI, Miklós)

Könyvtári Figyelő (Library review) 13. (Vol. 49.) 2003. No. 3. pp. 593–603.

**From existing sources: Authority list of Catholic authors and liturgical works
ACOLIT 1-3.**

Edited by GUERRINI, Mauro (Reviewed by DUDÁS, Anikó)

Könyvtári Figyelő (Library review) 13. (Vol. 49.) 2003. No. 3. pp. 604–612.

**A set of guidebooks for library users' training
KOKAS Károly: Könyvtárhasználat; ROZGONYI
BORUS István – KOKAS Károly: Informatika.
Számítástechnika és könyvtárhasználat**

(Reviewed by STUMPF BENEDEK, Anna)

Könyvtári Figyelő (Library review) 13. (Vol. 49.) 2003. No. 3. pp. 613–616.

**How to make a "hibrid" library and how to build
and manage our electronic resource collection?
LEE, S.D.: Building an electronic resource collec-
tion; GREGORY, V. L.: Selecting and managing
electronic resources; JEWELL, T.D.: Selection
and presentation of commercially available elec-
tronic resources: issues and practices.**

(Reviewed by MOHOR, Jenő)

Könyvtári Figyelő (Library review) 13. (Vol. 49.) 2003. No. 3. pp. 617–620.

**Guide to e-learning
E-learning and teaching in library and informa-
tion services**

ALLAN, Barbara. (Reviewed by KOLTAY, Tibor)

Könyvtári Figyelő (Library review) 13. (Vol. 49.) 2003. No. 3. pp. 621–622.

**The librarian of capital city: Ervin SZABÓ
Proceedings of the conference commemorating
the 125th anniversary of the Ervin SZABÓ's
birth. (Ed. By Horváth, Zs. Klss, B. Sándor, T.)**

(Reviewed by FODOR, Béla)

Könyvtári Figyelő (Library review) 13. (Vol. 49.) 2003. No. 3. pp. 623–626.

**FROM FOREIGN JOURNALS
(ABSTRACTS)**

Könyvtári Figyelő (Library review) 13. (Vol. 49.) 2003. No. 3. pp. 627–692.

2003. december 2-án mutatták be az Országos Széchényi Könyvtárban a *Plihál Katalin* szerkesztésében megjelent *Európa térképei 1520–2001* c. gyönyörű kiállítású albumot.

A kötetet Glatz Ferenc és Klinghammer István ismertette.

A térképalbum megtekinthető, ill. megvásárolható
az OSZK főbejárati könyvespultjánál is.

2003. október 30-án megkoszorúzták az 1956-os forradalomban mártírhalált halt Füzéki István (1934-1956) könyvtáros emléktábláját az Országos Széchényi Könyvtárban. A megemlékezésen sor került az elhunyt testvére, Füzéki Bálint által tavaly alapított emlékérem első ízben történő ünnepélyes átadására. Az emlékéremet első alkalommal Horváth Tibor vehette át, aki Füzéki Istvánnal és más egyetemistákkal együtt részt vett az ELTE Jogi Kar védelmében vívott harcokban. (Lapunk 2002. 3. sz. p. 526. számoltunk be az emléktábla avatásról.)

ELŐADÁSOK A NEMZETI CIKKREPERTÓRIUM MEGVALÓSÍTHATÓSÁGÁÉRT

Lapunk előző számában Berke Barnabásné, Sonnevend Péter, Wolf Magda, Rácz Ágnes és Murányi Péter írását olvashatták a sajtórepertórium kérdéseiről. Akkor megígértük, hogy a nagykanizsai vándorgyűlésen elhangzottak közlésével folytatjuk a közös gondolkodást. A most következő tematikai részben Koltay Klára elméleti megközelítésű írása után Takáts Bélának a megyei könyvtárakban végzett, Berke Barnabásnénak pedig a felsőoktatási és szakkönyvtárakban lefolytatott kérdőíves felmérését ismerhetik meg. A nemzeti cikkrepertórium sorsáról a továbbiakban is hírt adunk.

Gondolatok a folyóirat- repertórium(ok)ról

Koltay Klára

Mire használjuk a folyóirat-adat- bázisokat?

A folyóirat-repertóriumok sorsáról és egy egységes vagy az egységesedés irányába induló szolgáltatás kialakításáról gondolkodva érdemes megfigyelnünk azt, hogy a felhasználók milyen célra és hogyan használ-

ják a folyóiratcikkeket tartalmazó adatbázisokat és milyen kívánalmakat támasztanak velük szemben.

Felsőoktatási intézmény könyvtárában dolgozó tájékoztató és szaktájékoztató kollégák tapasztalatai alapján úgy tűnik, hogy az olvasók egyformán kezelik a különféle folyóiratcikkeket feltáró adatbázisokat és nem tesznek különbséget a repertóriumok,

szakbibliográfiák, tartalomjegyzék-szolgáltatások, citációs indexek között.

Azon túl, hogy a citációs indexekhez természetesen gyakran a speciális idézettségi adatok keresése miatt fordulnak, minden típusról elmondhatjuk, hogy nem elsősorban egyes folyóiratok tartalomjegyzékének böngészésére használják őket; ezt sokkal szívesebben teszik a könyvtárba járó nyomtatott folyóiratok kézbevitelével vagy a teljes szövegű adatbázisok segítségével, ahol a cikkekbe is bele lehet lapozni vagy feliratkozni egy-egy nagy adatbázis „alert” szolgáltatására, amely automatikusan megküldi a választott témában megjelent új cikkek adatait.

A cikk-adatbázisokban legjellemzőbb keresési fajták egyike azt célozza, hogy az egy szerző tollából származó műveket összegyűjtse, legtöbbször teljesre törekedve.

Gyakori elvárás az is, hogy egy új témával ismerkedő felhasználó néhány olyan jellemző cikket találjon, amely elindíthatja munkáját. Ezekre a keresésekre általában akkor kerül sor, amikor a felhasználó és az őt segítő könyvtáros már megnézte a könyvkatalógusokat, de a téma speciális vagy szűk volta miatt róla szóló monográfiát vagy terjedelmesebb, katalógus szinten is megfogható feldolgozást nem talált.

A tárgyi keresést végző olvasók másik típusa már jól ismeri témáját és az a célja, hogy lehetőleg minden számára releváns előzményt megtaláljon.

Milyen a használható adatbázis?

Milyennek kell lennie egy cikk-adatbázisnak ahhoz, hogy kielégítse a fenti olvasói igényeket?

A legfontosabb kritérium a megbízhatóság: legyen pontos és a használókkal részletesen közölt gyűjtőköre a feldolgozott szakterületekkel és dokumentumfajtákkal, tételes *folyóirat-címjegyzékkel* és az is sokat segíthet, ha arra is felhívjuk a figyelmet, mit

nem lehet megtalálni az adatbázisban. A folyóiratoknak lehetőleg a teljes időtartamát dolgozzuk fel, ha ez nem kivitelezhető, egy határozott indulási dátumra számíthassunk, ami minden feldolgozott címre érvényes. A feldolgozás folyamatos legyen, lehetőleg naprakész, egyenletes minden cím esetében, ennek hiányában szembetűnő módon adjon információt arról, mekkora a lemaradás, minek kell szükség esetén más forrásból utána nézni. Azt is tudnia kell a használónak, ha az adatbázis építése egy ponton lezárult.

Nem elég, ha a szolgáltatás csak a folyóirat címe felőli hierarchikus megközelítést teszi lehetővé, szükség van legalább a szerzők és a cikkek címe szerinti kulcsszavas keresésre, lehetőleg csonkolással.

Az adatbázisnak támogatnia kell a tárgyi kereséseket, és átláthatóvá kell tenni azokat. Lehetőség szerint alkalmazzon tárgyszórendszert vagy tezauszrt és tegye lehetővé, hogy az olvasó kövesse annak belső szerkezetét és összefüggéseit. Bár a mai internetes keresőrendszerek filozófiája az, hogy az olvasó elől elrejtett automatikusan működő szótárak segítségével kell az olvasó által esetlegesen beírt kifejezést fogalmilag vagy szinonimák segítségével addig tágítani, amíg a keresés releváns találatokat is tartalmaz, ez talán nem lehet minden esetben követendő cél, hiszen az automatikusan tágított keresőkérdés az irreleváns találatok számát is növeli. Ha már rendelkezésre áll a szótár vagy tezausz, lehetőséget kell biztosítani a pontos találatokra törekvő igényes olvasónak, hogy segítségükkel megértse az adott adatbázis tárgyi kereséseinek mechanizmusát, hogy célirányos kérdéseket fogalmazhasson meg. Ez különösen fontos ilyen típusú adatbázis-környezetben, ahol mint fentebb láttuk, a keresés sokkal célirányosabb, sokkal szűkebb témákat céloz meg, mint egy katalógusban.

Sokat segít a tárgyi keresésekben az is, ha a szerző vagy cím kulcsszavas kereséssel megtalált akár egyetlen relevánsnak ítélt találatából kiindulva, annak tárgyszavával indíthatunk további kereséseket.

Tárgyszavazás hiányában is javíthatjuk a tárgyi keresések hatékonyságát, ha lehetőséget biztosítunk legalább a cím és szerzői kulcsszavak indexeinek böngészésére.

Több kevesebb, mint egy

A használóknak viszonylag elenyésző része elégszik meg azzal, hogy egy-két címet tudunk ajánlani a keresett témán belül. A többiek vagy egy konkrét cikket keresnek és nem elégednek meg valami más hasonlóval, vagy „minden fontos cikket” szeretnének megkapni témájukhoz. E két utóbbi csoport sok és sokféle hozzáférésű adatbázist kényszerül használni, míg célját eléri. Ráadásul sok esetben követhetetlen, előre kideríthetetlen, hogy milyen esetleges átfedések léteznek az adatbázisok között.

Ha két önmagában jól használható adatbázisban, az IKER-ben és a MATARKA-ban végzünk néhány keresést, láthatjuk, milyen bizonytalanságokkal kell a használónak megküzdenie:

1. A két adatbázisban 52 közös cím van, ezt azonban az IKER 2002-ben történt lezárása óta már csak részben tekinthetjük átfedésnek.
2. Ha a „régio” tárgykörben próbálunk cikkeket keresni a két adatbázisban, a MATARKA-ban cím kulcsszóra kereshetünk, az IKER adatbázisban cím kulcsszóval és tárgyszókereséssel is dolgozhatunk. (1. ábra)

	Régio %
MATARKA	356 tétel
IKER (cím kulcsszó)	738 tétel
IKER (tárgyszó)	550 tétel

1. ábra

A találati halmaz már túl nagy ahhoz, hogy könnyen összehasonlíthatóak legyenek a találatok.

Ezt nemcsak a tesztelő nem végzi el szívesen, hanem a felhasználó is elrettenhet tőle. Pedig az alábbi kisebb találati halmazzal dolgozó példa azt mutatja, hogy az átfedések ellenére érdemes mindkét adatbázist használni (a keresett szerzői nevek az előbbi, régiókra vonatkozó találatokban bukkantak fel, így feltételezhető, hogy mindkét adatbázisban jelen kell lenniük.) Az átfedések száma a közös címek, illetve a jó néhány éves átfedő időszak ellenére is, meglepően alacsony ebben az esetben. (2. ábra)

	Szerző kulcsszó Baráth Etele	Szerző kulcsszó Bangó Jenő	Szerző kulcsszó Réti György
IKER	11	6	13
MATARKA	3	5	8
átfedés	0	0	1

2. ábra

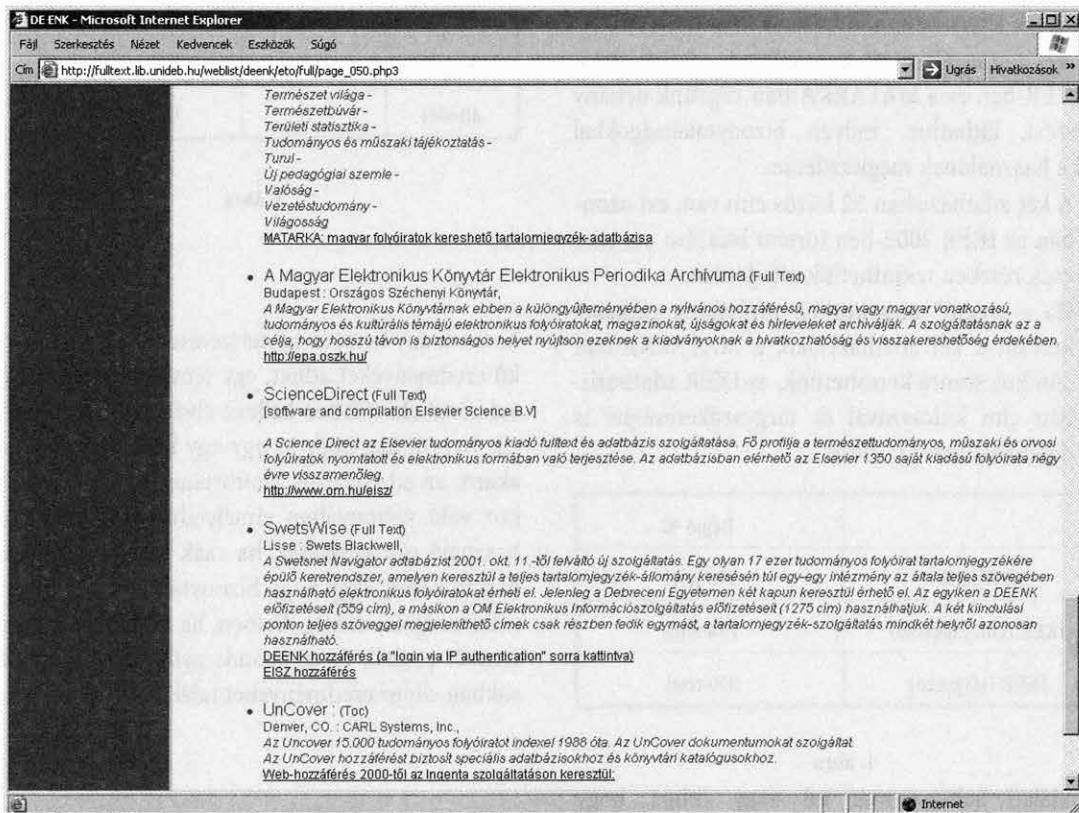
Ez a néhány keresés természetesen csak jelzés értékű eredményeket adhat, egy tényleges elemzést jóval körültekintőbben kellene elvégezni. Jól modellezik viszont azt, hogy az egy-egy kérdést megoldani akaró, az adatbázisok élettörténetében és egymáshoz való viszonyában elmélyedni nem akaró felhasználó mit veszíthet, ha csak egyik vagy másik helyen keres, vagy hogy bizonytalanodik el a keresések megbízhatóságát illetően, ha több helyen is szerezni próbál, és az azonos gyűjtőkörű adatbázisokban eltérő eredményeket talál.

Mit tehet egy könyvtár és mit nem tud megoldani?

A könyvtárak természetesen nem elégedhetnek meg azzal, hogy olvasóikra hagyják az adatbázisokkal való megismerkedés minden gondját. Nagyon sokat segíthetnek azzal, ha a rendelkezésre álló forrásokat, folyóirat-gyűjteményeket összegyűjtik és tájékoztatnak a hozzáférés módjáról. Erre két kézenfekvő eszköze is lehet.

1. Az adatbázislistát és az adatbázisokhoz kapcsolódó legfontosabb információkat (az adatbázis jellege, gyűjtőköre, időtartama és hozzáférése) honlapján teheti közzé. (Egy példa a sok közül, lásd 3. ábra)

2. Az on-line katalógusában egy-egy folyóirat-leírás részeként összegyűjtheti a kapcsolódó, egymást kiegészítő vagy részben átfedő tartalomjegyzék- és teljes szöveges szolgáltatásokat. (4. ábra) Ez elég munkaigényes feladat, különösen, ha az adatbázisok és hozzáférésük változékonyságára gondolunk, de fontos lenne, a szolgáltatások javítása érdekében. Szerencsére ez is egy olyan munka, amelyet könyvtárak közötti együttműködés keretében lehetne sokkal hatékonyabban végezni. Tipikusan egy olyan terület, amelyet osztott katalogizálási alapon lehetne jól megoldani, hiszen olyan információkkal dolgozunk, amelyek mindenki számára relevánsak és azonos módon használhatóak. Különösen helye lenne ennek egy olyan osztott katalo-

3. ábra

gizálási adatbázisban, amelyik lelőhely-szolgáltatási funkciókat is vállal.

Az ideális megoldás az lenne, ha mindkét, egymást kiegészítő megközelítési módot alkalmazni tudnánk, hiszen a honlap-lista átfogó információkat ad a rendelkezésre álló adatbázisokról, míg a katalógusok az egyes folyóiratok szintjén adhatnak tájékoztatást.

Nem tudja azonban egy-egy könyvtár önmagában megoldani azt, hogy hozzásegítse olvasóit az adatbázisokon átvélő tárgyi és szerzői keresések lehetőségéhez. Ehhez már széles körű könyvtári együttműködésre van szükség.

Milyen jellegű megoldások képzelhetők el könyvtári együttműködéssel?

1. Az egyik lehetséges együttműködési formát a fentiekben már említettük: azok a könyvtárak, amelyek a helyi katalógusukban a folyóiratok leírását kiegészítik a folyóirathoz kapcsolódó elektronikus információk, tartalomjegyzékek, összefoglalók, teljes szövegek meglétére és elérésére vonatkozó információkkal a rekordot közös katalogizálási adatbázisba beküldve, ezeket az információkat is továbbít(hat)ják. Hasonlóképpen érdemes lenne leírni mindazokat a folyóiratokat és hozzáféréseket, amelyek nyomtatott formában nem, csak egy-egy elektronikusan rendelt folyóiratcsomagon belül „járnak a könyvtárakba”. Ha a közös adatbázis tárolja ezeket, lelőhelyadatai kiegészülnek egy fontos területen. A szabad hozzáférésű hálózati információkat természetesen aztán bárki használhatja, de az sem haszontalan, ha egy jelszóval védett teljes szöveges adatbázisról tudjuk, hogy melyik könyvtár fizeti elő. Az ODR lelőhelyadatbázis lehetőséget ad az ilyen jellegű együttműködésre; a MOKKA adatbázis esetében is in-

kább csak elvi (folyóirat leírásokat és lelőhelyadatokat jelenleg nem fogad), mint technikai korlátjai vannak ennek.

Az együttműködés fő területe ebben az esetben a leírandó és kiegészítendő folyóiratcímeken való „osztózás” lenne, eredménye pedig az, hogy információt tudunk szolgáltatni arról, milyen adatbázison keresztül lehet eljutni egy adott folyóirat tartalmához. Nem oldjuk meg természetesen azokat a problémákat, amelyeket a fentiekben az átfogó keresések hiánya, az analitikus feltárások koordinálatlansága területén jeleztünk.

2. A második lehetséges modell közös keresőfelület létrehozása a különféle cikkadatbázisokhoz. Ez a könyves katalógusok esetében már kipróbált, „Közelkat”-hoz hasonló megoldás lehetőséget teremt az adatbázisok együttes keresésére. Igazán használható azonban csak akkor lesz, ha nem feledkezünk meg a több forrásból érkező találatok felhasználó számára kényelmes együttes feldolgozásáról (bizonyos szempontok szerinti közös rendezés, duplumtételek kezelése). A koncepció jó néhány dolgot megoldatlanul hagy. Valószínűleg nem minden adatbázis kapcsolható könnyen, ily módon fontos területek maradhatnak ki az együttműködésből. Önmagában ez az együttműködési forma nem oldja meg a koordinálás és stabilitás kérdését sem, nem alakít ki egy olyan országos rendszert, amelyben minden fontos folyóiratnak megvan a maga gazdája, és csak egy gazdája, aki napra készen gondoskodik a feldolgozásról. Nem hat abba az irányban sem, hogy az egyes adatbázisok azonos módon kezeljenek fontos, a keresést is befolyásoló kérdéseket, például a tárgyi feltárást.
3. A következő a MOKKA, az ODR és egyéb közös katalogizálási adatbázisok révén a könyvek esetében már szintén precedenssel bíró megoldás egy közös cikk-adatbázis létrehozása a helyi rendszerekben készülő feltárásokból.

A megoldás előnyei, hogy lehetővé teszi a közös keresést, ráadásul az egyeztetett feltárási elvek miatt feltehetően nagyobb hatékonysággal, mint a Közelkat jellegű megoldás esetében. Bár a technikai megvalósítás bonyolultnak tűnik, a MOKKA már kidolgozta egy hasonló rendszer technikai keretét, amely több helyi rendszerrel kiépített olyan kapcsolatot, amely biztosítja a helyileg elkészített rekordok egyszerű, a feldolgozók részéről külön odafigyelést nem igénylő bekerülését a közös adatbázisba. Ez a struktúra keretet adhat a tartalmi koordinációra is: az adatbázis gondozója természetes módon irányíthatja a tagok közötti munkamegosztást.

Nem oldódik meg azonban teljes mértékben a stabilitás kérdése, hiszen a szolgáltatott tartalom és szolgáltatás gyorsasága minden esetben függ a helyi viszonyoktól. Hasonlóan probléma marad a tárgyi feltárások különbözősége.

4. Negyedik modell lehet az IKER adatbázis folytatása, kibővítése, amely természetes módon biztosítja a közös kereshetőséget, a koordinációt, az egységes színvonalat és bármely előző megoldási móddal ellentétben a koherens és igényes teauruszon alapuló tárgyi keresést. Az adatbázis folytatása erősítené az olvasóban a stabilitás érzetét. Ahhoz, természetesen, hogy egy egységes, stabil országos folyóiratcikk-szolgáltatás kialakuljon, mindenképpen szélesíteni kell az IKER gyűjtőkörét és erősíteni kapacitását, hiszen e modell alapján a szolgáltatás felelőssége egyértelműen az IKER-t fenntartó intézményé még akkor is, ha az IKER a teljes körű országos szolgáltatásnak „csak” a gerincét alkotná és kiegészülne akár „MOKKA módra bedolgozó”

vagy „KÖZELKAT módra együtt kereshető” adatbázisokkal.

MARC vagy MARC kompatibilitás

Bármelyik megoldás vagy megoldások kombinációja alkotja majd a folyóiratcikk szolgáltatást, mindenképpen fontos, hogy utolsó gondolatként kiemeljük a látszólag nem is ide illő, és semmiképpen nem szokványos zárshó jellegű gondolatot. Ne feledkezzünk meg arról, hogy bármilyen együttműködés alapja ezen a téren az adatsere. Ezt akkor tudjuk könnyen megtenni, ha az adataink struktúrája erre alkalmas. Ezért ha folyóiratcikk-adatbázist tervezünk legyen az viszonylag kevés adatelemmel dolgozó tartalomjegyzék szolgáltatás vagy a leg részletesebb repertórium, lehetőség szerint MARC adatbázisban gondolkodjunk. Ha MARC bevitelre nincs megfelelő technikai eszközünk, akkor az adat szerkezet legyen MARC kompatibilis. Ez nem jelenti feltétlenül azt, hogy a leg részletesebb leírásra kötelezzük magunkat, csupán annyit, hogy az adat szerkezet kialakításakor vegyük elő a MARC szabványt, és az ott előírt mezőknek és almezőknek megfelelő szegmentáltságú adatmezőket hozunk létre adatbázisunkban és azokat bevitel közben következetesen használjuk. Így bármilyen modell alapján jön is létre egy későbbi együttműködés, adataink kompatibilisek, közvetlenül vagy egy jó eredménnyel elvégezhető konverzió után felhasználhatóak lesznek. Visszautalva egy korábbi gondolatunkra, ez még egy olyan tennivaló, amelyet minden könyvtár akár önmaga, a saját hatáskörében elvégezhet a közös munka előmozdítására.

☒ GONDOLATOK A FOLYÓIRAT-REPERTÓRIUM(OK)RÓL ☒

Cím:	Acta linguistica Hungarica : an international journal of linguistics / manag. ed. F. Kiefer
ETO:	80=00 809.451.1
Megjelenés:	Budapest : Akadémiai Kiadó, [1993]-
Terjedelem:	24 cm
Periodicitás:	Évenként
Kulcs cím:	Acta linguistica Hungarica
Előbb:	Acta linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae, 0001-5946 bibIKB
????:	Acta linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae, 0001-5946 bibIKB00000079
Számozás:	Vol.38, no.1/4 (1988)-
Állományadatok:	63.382 [965/93. 38.vol. 1998. 1/4.no. T. 521/94. 39.vol. 1989. 1/4.no. T. 1116/94. 40.vol. 1990/91. 1/2-3/4.no. T.+I. 1116/94. 41.vol. 1992/93. 1/4.no. T.I. 32/99. 42.vol. 1994. 1/2-3/4.no. T.I. 32/99. 43.vol. 1995/96. 1/2-3/4.no. T.I. 32/99. 44.vol. 1997. 1/2-3/4.no. T.I. 149/99. 45.vol. 1998. 1/2-3/4.no. T.I. 233/01. 46.vol. 1999. 1-4.no. T.I. 233/01. 47.vol. 2000. 1/2-3/4.no. T.I. 1159/02. 48.vol. 2001. 1/3-4.no. T.I. 143/03. 49.vol. 2002. 1-3/4.no. T.
ISSN:	1216-8076
Tárgyszó:	Magyar nyelv folyóiratok Nyelvészet folyóiratok Hungarian language Periodicals. Linguistics Periodicals.
URL:	Repertórium az IKER adatbázis alapján (1993-2002)
URL:	A folyóirat tartalomjegyzéke 1993-tól
URL:	Teljes szövegű hozzáférés 1999-től EISZ felhasználók számára
Lelőhely:	D1/F : 63.382
Lelőhely:	D1/IR :

4. ábra

FONTOS KÉZIKÖNYVEK A PROSPERO KÍNÁLATÁBÓL

International Organizations Funding Directory Grants and Projects Involving Non-Governmental Organizations

The International Organizations Funding Directory is an invaluable guide to the booming third sector, as well as a record of the undertakings of the major international organizations.

Dec 2003, Europa Publications; 300 pp, Hardback
ISBN 1857432479 £ 175.00 ≈ 67725 Ft+áfa

A Chronology of International Organizations

Feb 2004, Europa Publications; 350 pp, Hardback
ISBN 1857432088 £ 120.00 ≈ 46440 Ft+áfa
Kedvezményes bevezető ára 2004. május 15-ig:
£ 95.00 ≈ 36765 Ft+áfa

The European Union Encyclopaedia and Directory 2004

Charts the Union's development, from its conception through to the issue of the Euro, and its continuing activities. Thoroughly updated, this edition provides extensive information on all matters relating to the European Union.

4th ed, Aug 2003, Europa Publications; 672 pp, Hardback
ISBN 1857432061 £ 315.00 ≈ 121905 Ft+áfa

Report on the State of the European Union 2003-2004

(Ed.) Jean-Paul Fitoussi; Fiorella Schioppa

The yearly report aims to examine the progress of European integration and focus on economic aspects of the process. The report will be written in an accessible way focusing on different topics each year depending upon their relevance and current importance.

Jan 2004, Palgrave Macmillan
Hardback, ISBN 1403917116 £ 55.00 ≈ 21285 Ft+áfa
Paperback, ISBN 1403917124 £ 16.99 ≈ 6575 Ft+áfa

Central and South Eastern Europe 2004

Regional Surveys of the World

A comprehensive survey of all the countries and territories of Central and South-Eastern Europe, presenting the latest economic and political developments.

4th ed, Aug 2003, Europa Publications; 800 pp, Hardback
ISBN 1857431863 £ 290.00 ≈ 112230 Ft+áfa

Statesman's Yearbook 2004

The Politics, Cultures and Economies of the World

(Ed.) Turner, Barry

Fully updated, this 2004 edition takes in all political, economic and social change, conveyed by precise statistical accounts for every country world-wide. A foldout colour section provides a political world map and flags for the 192 countries of the world.

140th ed, Jul 2003, Palgrave Macmillan; 2096 pp, Hardback
ISBN 0333980972 £ 75.00 ≈ 29025 Ft+áfa

A Dictionary of Human Rights

Robertson, David

This reference work reflects the growing international concern over human rights and provides explanations of the terminology, issues, organizations and laws central to this emotive subject.

2nd ed, Feb 2004, Europa Publications; 300 pp, Hardback
ISBN 185743207X £ 125.00 ≈ 48375 Ft+áfa
Kedvezményes bevezető ára 2004. május 15-ig:
£ 110.00 ≈ 42570 Ft+áfa

The International Who's Who of Women 2004

4th ed, Nov 2003, Europa Publications; 720 pp, Hardback
ISBN 1857432258 £ 280.00 ≈ 103860 Ft+áfa

A Dictionary of Diplomacy

G.R. Berridge, Alan James

Like all professions, diplomacy has spawned its own specialized terminology, and it is this lexicon which provides *A Dictionary of Diplomacy's* thematic spine. However, the dictionary also includes entries on legal terms, political events, international organizations and major figures who have occupied the diplomatic scene.

2nd ed, Nov 2003, Palgrave Macmillan; 312 pp
Hardback, ISBN 1403915350 £ 60.00 ≈ 23220 Ft+áfa
Paperback, ISBN 1403915369 £ 19.99 ≈ 7736 Ft+áfa

Encyclopaedia of Government and Politics

Mary Hawkesworth, Maurice Kogan

This is a brand-new edition of the critically acclaimed *Encyclopaedia of Government and Politics* which has been fully revised and updated to provide a systematic account of politics and political studies at the beginning of the new millennium.

2nd ed, Nov 2003, Routledge; 1408 pp, Hardback
ISBN 0415276225 £ 250.00 ≈ 96750 Ft+áfa
Kedvezményes bevezető ár 2004. február 15-ig:
£ 225.00 ≈ 87075 Ft+áfa

Encyclopaedia of Religion and War

Gabriel Palmer-Fernandez

This latest volume in the highly praised *Religion and Society* series examines and analyses the role of religion in major wars, as well as the role of war in the development and spread of major religions.

Jan 2004, Routledge; 512 pp, Hardback
ISBN 0415942462 £ 90.00 ≈ 34830 Ft+áfa

World Higher Education Database 2003-2004

6th ed, Sep 2003, Palgrave Macmillan
CD-ROM (Single-User Version)
ISBN 1403906858 £ 195.00 ≈ 75465 Ft+áfa
CD-ROM (Network Version)
ISBN 1403906866 £ 495.00 ≈ 191565 Ft+áfa

The World of Learning 2004

The definitive guide to higher education world-wide. Lists well over 30,000 academic institutions. Details more than 200,000 staff and officials. Extensive coverage of universities, colleges and other centres of learning. Information on over 400 international cultural, scientific and educational organizations. Completely revised and updated every year.

54th ed, Sep 2003, Europa Publications
2448 pp, Hardback
ISBN 1857431820 £ 395.00 ≈ 152865 Ft+áfa
Online (single-user)
ISBN 1857432363 £ 425.00 ≈ 164475 Ft+áfa
Print & Online Bundle
ISBN 1857432398 £ 580.00 ≈ 224460 Ft+áfa

Directory of University Libraries in Europe 2004

2nd ed, Feb 2004, Europa Publications; 432 pp, Hardback
ISBN 1857432207 £ 225.00 ≈ 87075 Ft+áfa

Encyclopaedia of Race and Ethnic Studies

Ellis Cashmore

Developed from the critically acclaimed and commercially successful *Dictionary of Race and Ethnic Relations*, now in its fourth edition, *Encyclopaedia of Race and Ethnic Studies* has been assembled by a world-class team of international scholars led by Ellis Cashmore to provide an authoritative, single-volume reference work on all aspects of race and ethnic studies.

Sep 2003, Routledge; 512 pp, Hardback
ISBN 0415286743 £ 95.00 ≈ 36765 Ft+áfa

Bővebb információért hívjon minket vagy keresse fel honlapunkat:

www.prosperto.hu

Prospero Könyvek Budapest, a vezető szakkönyvimportőr
1066 Budapest, Weiner Leó u. 20.; Tel.: (06-1) 302-8444; Fax: (06-1) 302-8410
E-mail: prospero@prosperto.hu

Hírlap- és folyóiratcikkek a megyei könyvtárak helyismereti gyűjteményeiben

Egy vizsgálat tapasztalatai

Takáts Béla

A *Magyar Nemzeti Bibliográfia. Időszaki Kiadványok Repertórium*a 2003. évvel történő megszüntetése után felmerült az a gondolat, hogy megoldható-e a magyarországi hírlapokban és folyóiratokban megjelenő tudásvagyon regisztrálása, feltárása a különböző területeken működő könyvtárak együttműködésével. A kérdést – a hiány jelentkezésén túl – indokoltta tette az is, hogy a könyvtári dokumentumok egy körére a *Magyar Országos Közös Katalógizálási Program* (MOKKA) sikeres szolgáltatást indított.

Vizsgálatom a megyei könyvtárakra kiterjedően azt mérte fel, hogy ezek az intézmények e dokumentumkört milyen módszerrel, mennyiségben, mély-

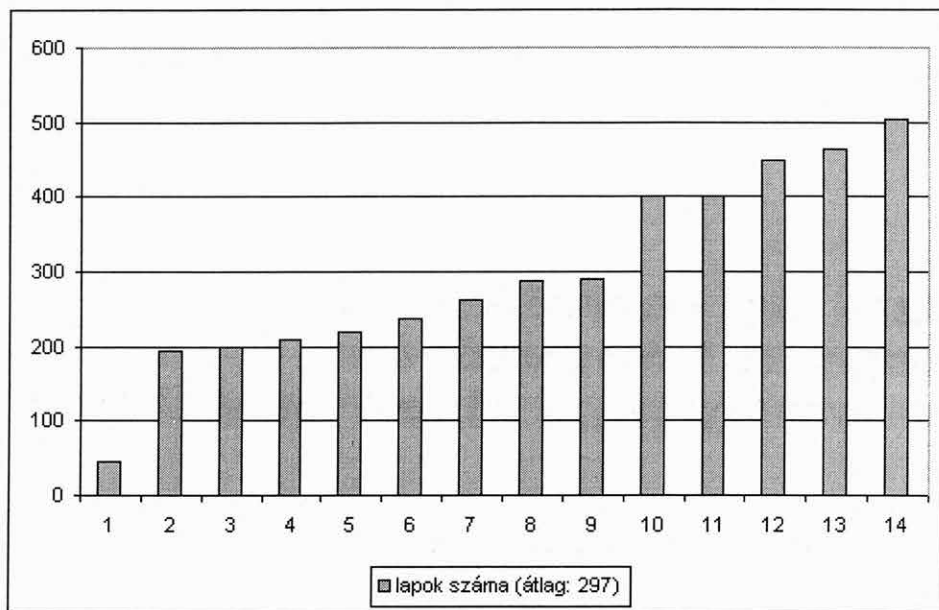
ségben, eszközökkel dolgozzák fel napi tevékenységük során és ebből milyen szolgáltatásokat képesek nyújtani, ill. képesek-e szolgáltatásokat nyújtani más könyvtárak számára.

A kérdőívet¹ minden megkérdezett intézmény kitöltötte, de nem mindegyik válaszolt az összes kérdésre. A kérdések kizárólag a 2002-es adatokra vonatkoztak, azért, hogy egy lezárt időszakról kaphassunk hiteles képet.

Az adatok összesítése után az intézménykör munkájáról a következők mondhatók el:

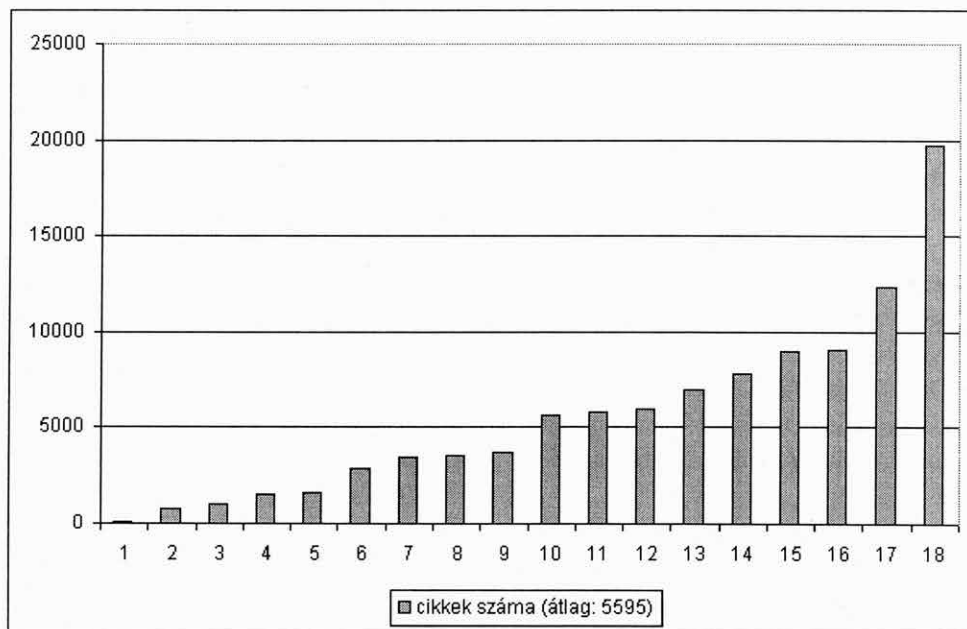
Valamennyi megyei könyvtár végez ilyen munkát, 14 könyvtár¹ összesen 4 163 sajtótermék írásait figyeli a következő megoszlásban (ld. 1. ábra):

¹ Lásd a cikk végén lévő függelékben

1. ábra

Ennek során 2002-ben 18 könyvtár (!) 100 724 cikk adatait rögzítette a következők szerint:

2. ábra²

A figyelés földrajzi határai négy esetben terjednek ki arra a régióra is, melybe a megye tartozik.

A helyismereti munka során feldolgozott periodikumokkal kapcsolatban 13 intézmény nyilatkozott úgy, hogy csak az általa megvásárolt dokumentumok írásait figyeli, a többiek egyéb forrásokat (internet, repertóriumok, bibliográfiák, stb.) is használnak gyűjteményük teljesebbé tételére. Nyolc intézmény úgy nyilatkozott, hogy 2002-ben, a hozzá nem járó folyóiratból rendelkezik valamilyen cikkmásolattal.³

A periodikumokból a helyi, megyei sajtót (általában a hirdetések és a sportrovat kivételével) minden megyei könyvtár a teljesség igényével tárja fel. A bibliográfiai adatok mellett négy intézmény számítógéppel olvasható, teljes szövegű hozzáférést is biztosít egyes hírlapok/folyóiratok anyagához.

A begyűjtött írások bibliográfiai adatait valamennyi intézmény számítógépes adatbázisban rögzíti. Az ezekkel kapcsolatban feltett kérdésekre adott válaszok a következőkről árulkodnak:

☞ a számítógépes rekordok cserelhetőségeit illetően az intézmények döntő többsége kellőképpen felkészült, hiszen nyilatkozataik szerint rekordjai:

- megfelelnek a HUNMARC szabványnak 14
  - megfelelnek az USMARC szabványnak 1
  - programon belül csereszabatosak 3
  - nem csereszabatosak 1
- esetben.

☞ az intézmények által e munkára használt szoftverek, integrált könyvtári rendszerek a következők:

- Corvina 4
- MicroISIS 1
- OLIB 2
- S-LIB 4
- Szirén 2
- TextLib 6

☞ a munka eredményéhez való hozzáférhetőség biztosításában is a kor színvonalán állnak ezek a könyvtárak, hiszen adatbázisaik kereshetők

- az interneten 16
  - helyi hálózaton 2
  - csak egy gépen 1
- esetben,

ezen kívül 2 intézmény külső adathordozón is hozzáférhetővé tudja tenni munkája termékét.

A közös lekérdező felületekhez való csatlakozásnál már jelentősebb elmaradás tapasztalható. 11 adatbázis semmilyen együttműködésre nem képes, a Z39-50-es szabvány szerint pedig egyik könyvtár integrált rendszere sem képes kommunikálni. Az e vonatkozásban eredményt felmutatni tudó könyvtárak száma a következő:

- a KözElKat-hoz 2
- a VOCAL-hoz 3
- a Szirén lelőhely adatbázishoz 2
- egyéb (?) közös lekérdezőfelülethez csatlakozik 1

Az esetleges későbbi, eredményes együttműködésnek, rekordcserének elengedhetetlen feltétele lenne az írások megfelelő tartalmi feltárása. Tapasztalatom szerint e problémára elég kevés figyelmet fordítunk, pedig a technikai kérdések megoldása önmagában nem lehet elegendő a közös munkálkodáshoz. E téren sikolyként is értelmezhető a következő adatsor:

A tartalmi feltárás során

- szabad tárgyszavazást alkalmaz 15
  - tárgyszólista alapján dolgozik 2
  - saját tezauruszt használ 1
  - a Köztauruszt veszi igénybe 1
- intézmény...

A tartalmi feltárás mikéntjét próbáltam egy tárgyszavazási „ujjgyakorlat” segítségével felmérni.⁴ Az „írás” valamennyi megyei könyvtárban bekerülne a helyismereti adatbázisba, ám a tartalmi feltárá-

sok alapján ez csak egy esetben derült ki. 18 könyvtár – az intézményi igényeknek megfelelően – kizárólag helyi földrajzi és intézményneveket, ill. általános fogalmakat rendelt jellemzésül a „cikkhez”. Ez a gyakorlat pedig kizárttá teszi a megyei könyvtárak részvételét az osztott nemzeti cikkrepertórium megvalósításában, hacsak jelentős szellemi és anyagi erők felhasználásával nem változtatunk rajta. Speciális célú bibliográfiai adatgyűjtés nem lehet általános szolgáltatás „rekordbeszállítója”.

A vizsgálat eredményeként és *mindennapi tapasztalataim* alapján a következő megállapítások tehetők:

☞ A megyei könyvtárak helyismereti gyűjteményeinek dolgozói óriási munkát végeznek, *sajnálatos, hogy ezt – megyénként változó méretben – a városi, községi könyvtárak megisméltik, hiszen ott is folyik helyismereti feltáró tevékenység.*

☞ A vizsgált intézménykör a feltárás eszközeinek vonatkozásában megfelelő színvonalon áll, *integrált rendszereik továbbfejlesztésére azonban nem látszanak a lehetőségek. Megfelelő pályázatok kiírásának hiányában a Z39-50-es szabványhoz illeszkedést önerőből csak néhány intézmény valósíthatja meg.*

☞ A könyvtári dokumentumok tartalmi feltáráshoz jobban kellene népszerűsíteni a Köztarust (vagy OSZK tezaurust), hogy amikor bibliográfiai adatcseréről beszélünk, a bibliográfiai rekordból a „formai” rész mellett a „tartalmi” is zökkenőmentesen betölthető legyen egy másik rendszerbe. *Ez persze ismét csak az integrált rendszerek fejlesztését igényelné, bár már vannak jó példák a Köztarust rekordok könyvtári programokba töltésére.*

☞ A könyvtárak együttműködését – a vitathatatlanul meglévő jószándékon túl – egyéb ösztönzőknek is befolyásolniuk kellene...

Jegyzetek

1. Mint jeleztem, nem mindegyik könyvtár válaszolt valamennyi kérdésre...
2. A 17-es és 18-as könyvtár 2002-ben pályázati összegből retrospektív adatbevitelt is végzett, ezért a kiugróan magas szám!
3. $8 + 13 = 21$ és csak 19 megyei könyvtár van, kettő nyilván nem rendszeresen tájékozódik a birtokába nem kerülő sajtóanyagban.
4. Ld.: kérdőív, 4. pont

KÉRDŐÍV

a megyei könyvtárak helyismereti gyűjteményeiben feltárt folyóirat- és hírlapcikkekről

A kérdésekre a 2002-es gyakorlatnak megfelelő válaszokat kérjük megadni

1.1. A megyei könyvtár helyismereti szempontból figyeli a folyóiratok és hírlapok helyi vonatkozású cikkeit?

- igen
 nem

1.1.1. A figyelt lapok száma:

1.1.2. A figyelés a székhelytelepülésen kívül kiterjed a(z):

- székhelytelepülés környékére
 egész megyére
 régióra

1.2. A figyelés **csak** a könyvtárba beérkezett hírlapokra és folyóiratokra terjed ki?

- igen
- nem

1.2.1. Mire terjed még ki a figyelés? (Adatbázisok, repertóriumok, bibliográfiák, Internet, stb.)

1.2.2. A könyvtár által nem előfizetett hírlapok és folyóiratok releváns cikkeinek másolatát beszerzik?

- igen
- nem
- részben

2. A releváns cikkek adatait valamilyen módon rögzítik?

- igen
- nem
- részben

2.1. Ha **igen** vagy részben igen

2.1.1. Milyen formában rögzítik?

- katalóguscédula
- számítógépes rekord

2.1.2. A formai feltárás megfelel a hazai és nemzetközi szabványok előírásainak?

- igen, katalóguscéduláink megfelelnek a leírási szabványoknak
- igen, számítógépes rekordjaink megfelelnek a HUNMARC szabványnak
- igen, számítógépes rekordjaink megfelelnek a USMARC szabványnak

- nem, katalóguscéduláinkon házon belüli előírás szerint rögzítjük az adatokat
- nem, számítógépes rekordjaink csak a miénkkel azonos adatbáziskezelő programmal kompatibilisak
- nem, számítógépes rekordjaink nem csereszabatosak.

2.1.3. A formai feltáráson túl milyen tartalmi feltáróeszközt használnak?

- természetes nyelvű**
- szabad tárgyszavazás
- tárgyszavazás kötött lista alapján
- saját tezaurusz
- Köztaurusz
- egyéb, éspedig:

.....

- mesterséges nyelvű**

- autoETO

- TO

- egyéb, éspedig:

.....

2.1.4. Biztosítják-e a bibliográfiaileg leírt cikkekhez a teljes szövegű elektronikus hozzáférést (pl. az Interneten **is** megjelenő hírlapok és folyóiratok esetében rögzítik e a cikk URL-jét)?

- igen
- nem
- részben

2.2. Amely cikkekről **nem** készül bibliográfiai leírás azokat:

- teljes szövegű adatbázisban tárolják és teszik visszakereshetővé
- önfeltáró módon tárolják
- egyéb, éspedig:

.....

.....

2.2.1. Ha van teljes szövegű visszakeresésre lehetőség, milyen számítógépes programot használnak?

.....
 .....
 .....

2.2.2. A **teljes szövegű** visszakeresés:

- csak egy számítógépen lehetséges
- csak a helyi hálózaton keresztül lehetséges
- csak az Interneten lehetséges
- helyi hálózaton és Interneten is lehetséges
- külső adathordozón (pl. CD) is lehetséges

2.2.2.1. Ha az adatok külső adathordozón is hozzáférhetőek: a frissítés gyakorisága:

.....
 .....
 .....

2.3. Vannak olyan folyóirataink is, melyeket bibliográfiai eszközökkel és teljes szövegűen is hozzáférhetővé teszünk:

- igen
- nem

3. Ha a bibliográfiai leírások számítógépes adatbázisba kerülnek:

3.1. A program neve:

.....
 .....
 .....

3.2. Az adatok kereshetősége:

- az adatok csak egy számítógépen hozzáférhetőek
- az adatok csak a helyi hálózaton keresztül hozzáférhetőek
- az adatok az interneten is hozzáférhetőek

- az adatok külső adathordozón (pl. CD) is hozzáférhetőek

3.2.1. Ha az adatok interneten keresztül is hozzáférhetőek: csatlakozik rendszerük valamilyen közös lekérdezési felülethez?

- nem
- igen, a KözElKat-hoz
- igen, a VOCAL-hoz
- igen, a Szirén lelőhely-adatbázishoz
- igen, rendszerünk a Z39-50-es szabvány szerinti kimenettel rendelkezik
- igen, rendszerünk egyéb:
 .....
 ..... lekérdező felülethez csatlakozik

3.2.2. Ha az adatok külső adathordozón (pl. CD-n) is hozzáférhetőek: a frissítés gyakorisága:

.....
 .....
 .....

3.3.1. 2002-ben adatbázisunkba .....
 ..... darab 2002-es megjelenésű hír- és folyóiratcikk adatait rögzítettük.

3.3.2. 2002-ben adatbázisunkba a következő hírlapokból és folyóiratokból a következő számú 2002-es megjelenésű cikkek adatait rögzítettük (csak ötvennél nagyobb tételszám esetén!):

A lap címe

A rögzített írások száma

Pl.: *Alsóújfalu* Kisbíró

128

3.3.4. A 2002-es év folyamán bibliográfiai leírása-
inokkal **teljes egészében** feltártuk az alább felsorolt
hírlap(okat) és/vagy folyóirato(ka)t:

.....
.....
.....

3.3.5. A 2002-es év folyamán teljes szövegű vissza-
keresést biztosítottunk az alább felsorolt hírlap(ok-
nak) és/vagy folyóirat(ok)nak:

.....
.....
.....

4. Kérem, gyakorlatának megfelelően lássa el tartal-
mi ismérvekkel az alábbi (amúgy persze nem léte-
ző!) folyóiratcikket!

Vad Virág: Megyeszékhelyek, vonzáskörzetek, Eu-
rópai Unió. In.: Alsóújfalusi Kisbíró. 2002. 1. 1-28.

A szerző írásában Magyarország nagyvárosainak,
elsősorban megyeszékhelyeinek és azok vonzáskör-
zetének Európai Uniós csatlakozásunk utáni pályá-
zati lehetőségeit, az e térségekben tervezhető inno-
vációs projekteket, pályázati lehetőségeket tekinti
át. Kitér a szabad munkaerő mennyiségére és mi-
nőségére, átképzési lehetőségeire is.

*(Elnézést a „ujjgyakorlatért”, de roppant kíváncsi
vagyok arra, hogy egy „Záhonyban” tartalmilag fel-
tárt cikket miként tudnak hasznosítani „Szentgott-
hárdon”.*

5. Az adatszolgáltató

5.1. könyvtár neve:

5.2. A kérdőívet kitöltő

5.2.1. neve:

5.2.2. e-mail címe:

5.2.3. telefonszáma:

Köszönöm a válaszokat!

*Kitüntetés egy fiókkönyvtár megmentéséért – A Finn Írószövetség évente tüntet ki
egy-egy könyvtárat vagy könyvtári szervezetet a „Köszönet a könyvtáraknak”
elismerő oklevéllel. 2003-ban Helsinkiben a városrésznének területi könyvtári
egyesülete részesült elismerésben. (Lapunk 2002. 4. számában a 327. sz. referátumban
beszámoltunk arról, hogy 2002 tavaszán a finn főváros takarékosági okokból meg akarta
szüntetni a könyvtárat.)*

*Az egyesületnek a 2002 folyamán szervezett akciósorozatával (tüntetések, rendszeres
író-olvasó találkozók a könyvtárban stb.) sikerült megmentenie az 1926 óta működő
könyvtárat. Az írószövetség elnöke által felolvasott indoklás szerint „az egyesület a pél-
dájával megmutatta, hogy lehetséges és szükséges az állampolgári fellépés a könyvtárnak
mint a művelődés, az irodalom és a művészet tartópillérének megvédése céljából.”*

(Sz. Nagy Lajos Lajos híre. In: Kirjastolehti, 2003. 4. 38.p.)

Cikksfeldolgozás a hazai felsőoktatási és szakkönyvtárakban

Kérdőíves felmérés elemzése

Berke Barnabásné

Előzmények

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete Bibliográfiai Szekciója 2003. április 15-én tartott rendezvényének egyik témaköre a „*Tanácskozás a nemzeti cikk-repertórium megvalósíthatóságáról*” volt. A témában négy előadás hangzott el:

- *Sonnevend Péter*: A nemzeti folyóirat-repertórium gyűjtőkori módosítása (1981). Visszatekintés a kooperációs döntések indokaira, a továbblépés lehetőségei;
- *Wolf Magda*: Az XT-től a teljes szövegű szolgáltatásig. A folyóirat-repertórium gépesítése az OSZK-ban;

- *Murányi Péter*: A hazai folyóirat-repertorizálás jelenlegi rendszere [?] és problémái;
- *Berke Barnabásné*: A teljes nemzeti cikk-repertórium megvalósíthatóságának lehetőségei.

Az előadásokat hozzászólások követték, melyekből egybehangzóan az a következtetés volt megfogalmazható, hogy szükség van egy teljes hazai cikk-repertóriumra, a létrehozott rekordok egyetlen adatbázis-rendszerben való kereshetőségére, lehetőség szerint az interneten fellelhető cikkek teljes szövegének elérésére. Célként kell kitűzni a párhuzamos feldolgozások kiküszöbölését, ugyanakkor a lefedetlen területek feltárását. Az OSZK-nak mint nemzeti bibliográfiai központnak vezető szerepet kell vállal-

nia az országos cikkrepertórium összehangolt, könyvtárak együttműködésén alapuló megvalósításában.

A jelenlévők egyetértettek abban, hogy a témára vissza kell térni az ez évi nagykanizsai MKE vándorgyűlésen, továbbá, hogy a szakmai folyóiratokban közzé kell tenni az elhangzottakat.

2003. április 29-én újabb tanácskozásra került sor az Informatikai és Könyvtári Szövetség (IKSZ) Megyei Könyvtári Tagozatának ülésén, ahol ismertettem az április 15-ei szekcióülésen elhangzott véleményeket és megismételtem a tárgyban már elhangzott előadást. *Monok István*, az OSZK főigazgatója hangsúlyozta, hogy a nemzeti könyvtár nem zárkózik el a repertorizálási tevékenység folytatásától, de a jelenlegi körülmények, a szétforgácsolt források, a kevés érdeklődést és affinitást mutató partnerek arra készítették az OSZK vezetését, hogy a korábbi formában ne folytassa ezt a munkát.¹ Véleménye szerint a kívánt célt új összefogással, a szolgáltatásban érintett könyvtárak közreműködésével lehet megvalósítani. Kifejezte reményét, hogy a megyei könyvtárak partnerek lesznek ebben.

Míndezeket figyelembe véve a tagozati ülés határozatot hozott arról, hogy jöjjön létre egy szakmai bizottság az OSZK gesztorságával a közös repertorizálási tevékenység megvalósítási lehetőségeinek kidolgozására.² Ugyanezen a megbeszélésen *Takáts Béla* (Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, Szolnok) és e cikk szerzője megállapodtak abban, hogy a nagykanizsai MKE vándorgyűlésre kérdőíves felmérést készítenek a cikkrepertorizálás jelenlegi helyzetéről. Ez kiindulási pontként szolgálhat a későbbi alapos tanulmányhoz.

A nagykanizsai MKE Vándorgyűlés anyagának összeállításához *Takáts Béla* készítette el a kérdőívet, ugyanezt használtam – kisebb módosításokkal – a szakkönyvtárak és a kiemelkedő, részben szakkönyvtári feladatokat is ellátó felsőoktatási könyvtárak vizsgálatához.

A nagykanizsai előadás

Szokatlan bevezetőmben felhívást intéztem a hallgatósághoz: „Kedves kollégák, kérem, olvassák a szakirodalmat!”³ A buzdításra azért van szükség, hogy a szakma minél szélesebb körben ismerkedjen meg az egymást követő elemzések, előadások mondanivalójával, hogy véleményt alkothasson és meg is fogalmazza igényeit.

Rendhagyó módon nem beszámolóm végén, hanem az előadás kezdetén mondtam köszönetet mindazoknak, akik ennek a vitathatatlanul fontos kérdésnek a megismertetésében, napirenden tartásában, a közös gondolkodásra ösztönzésben segítségemre voltak. Nevezetesen:

- ☉ az MKE Bibliográfiai Szekciója vezetőségének;
- ☉ az IKSZ Megyei Könyvtári Tagozatának;
- ☉ az elemzéseket elindító és azokban részt vevő kollégáknak;
- ☉ a nyomtatott és az elektronikus hírlevélben megjelenő szakajtnak (3K, Könyvtári Levelező/lap, Könyvtári Figyelő, KIT), valamint a TMT-nek a vitaindító előadásom különnyomatban való rendelkezésre bocsátásért. A hallgatóság ugyanis a helyszínen ezt kézhez vehette.

A kérdőív szétküldése és a beérkezett válaszok

A kérdőívet először 2003. június 26-án juttattuk el elektronikus formában 53 könyvtárhoz azzal a kéréssel, hogy azt kitöltve, legkésőbb július 17-éig küldjék vissza. Az adott határidőre 12 könyvtár válaszolt. Július 18-án újból kiküldtük a kérdőívet a válaszadást elmulasztó könyvtáraknak, kérve, hogy tekintettel az ügy fontosságára, haladéktalanul töltsék ki azokat és küldjék vissza, ill. amennyiben nem foglalkoznak cikkeik feldolgozásával, jelezzék nemleges válaszukat is. Újabb 7 kitöltött kérdőív ér-

kezett. Ezt követően a felhívást megismételtük a KATALIST-en, feltételezve, hogy a címzettek vagy illetékes kollégáik szabadságukat töltötték, esetleg e-mail címük megváltozott. Ez alkalommal megneveztük azokat a könyvtárakat, akiktől választ várunk, de jeleztük azt is, hogy bármely, cikkek feldolgozását végző könyvtár választását örömmel fogadjuk. Az utolsó kitöltött kérdőív, amelyet még figyelembe tudtunk venni, augusztus 11-én érkezett. Az összes válaszoló száma 39 volt, azokat is beleértve, akik önként küldtek választ (4 könyvtár). A 39 közül 14 könyvtár nem dolgoz fel cikkeket. Két könyvtár a jelenlegi elemzés szempontjából értékelhetetlen választ küldött, mert csak tervezik a feldolgozást. Néhány választ nem, illetve hiányosan küldő könyvtár esetében azonban, webes adatbázisuk ismeretében úgy tekintettük, mintha válaszoltak volna. Ugyanígy jártunk el azoknál, akik nem tudták elküldeni a forrásbázisukba tartozó folyóiratcímek jegyzékét, de adatbázisuk alapján ismertük a címeiket. Válasz híján le kellett mondanunk néhány speciális szakkönyvtár (nemzetvédelmi, gyógypedagógiai, katolikus egyházi) cikkfeltáró tevékenységének az elemzésbe illesztéséről. Összesítve a felsőoktatási és a szakkönyvtári cikkfeldolgozás adatait, 25 könyvtár válaszait dolgoztuk fel.

A kérdőívek adatainak összesítése, értékelése

A 25-ből kizárólag folyóiratcikkeket dolgoz fel 16 (64%). Folyóirat- és újságcikkeket 9 könyvtár (36%).

A figyelt lapok száma (folyóirat és újság) összesen: 2937 (ez természetesen nem jelenti azt, hogy a válaszoló könyvtárak 2937-féle kiadványt dolgoznak fel, mert a címek és amint azt majd látjuk, a témakörök között is igen nagy az átfedés); az átfedéseket kiszűrve, valójában 1323 kiadványt dolgoznak fel. Ezek közül a teljes körűen feldolgozottaké

mindössze 487. Átlagosan tehát minden kiadványt legalább két könyvtárnál vesznek kézbe!

A figyelés és feldolgozás a következő főbb szakterületekre terjed ki (108 megnevezést kaptunk a könyvtáraktól, a legáltalánosabb fogalmaktól a szűk részterületekig). Szerepeltek – néhányat kiemelve – olyanok, mint botanika, fizika, irodalomtudomány, kémia, környezetvédelem, közgazdaságtudomány, matematika, politika, statisztika, szociológia, társadalomtudomány, és olyanok, mint bioélelmiszerek, idegenforgalmi marketing, kertművészet, menedzsment, szociális munka. Azonos témát jelölt meg az alábbiak közül háromnál több könyvtár a következő szakterületeken:

gazdaság	4
jogtudomány	4
környezetvédelem	4
közgazdaságtudomány	5
matematika	4
pénzügy	4
természetvédelem	4

Az adott válaszok a részletezettség eltérő volta miatt nehezen értékelhetők, viszont már ezen az általános szinten is jellemzően megmutatkoztak az átfedések.

A következő kérdésekre nem minden, a kérdőívet visszaküldő könyvtár adott választ, de így is érdemes ismertetni őket. A kérdésre, hogy *mire terjed ki a figyelés*, a következőket állapítottuk meg:

- ☞ 3 esetben csak a dolgozók publikációira;
- ☞ 2 esetben csak a könyvtárra, az intézményre vonatkozóakra;
- ☞ 16-an válaszolták, hogy csak a könyvtárba beérkezett kiadványokat figyelik,
- ☞ 8-an nem csak azokat;

☉ más, figyelt források (zárójelben a válaszoló könyvtárak száma): bármely forrás (1), adatbázisok (4), bibliográfiák (3), hivatkozások (1), internet (6), interneten megjelenő tartalomjegyzékek (1), könyvismertetések (1), Observer (2), publikációs listák (1), repertóriumok (2).

További kérdések vonatkoztak a forrásdokumentumok őrzésének és feldolgozásának módjára.

Beszerzik-e a könyvtárba nem járó kiadványok releváns cikkeinek másolatát?

2 igen, 8 nem, 12 részben válasz érkezett.

Ugyanazon adatbázisba (katalógusba) kerülnek-e a dolgozókra, az intézményre vonatkozó cikkek és a vonatkozó szakterületről feldolgozott cikkek adatai?

20 esetben ugyanabba, 4 esetben más-más nyilvántartásba.

Rögzítik-e a releváns cikkek adatait valamilyen módon?

23 igen, 1 nem, 1 részben válasz érkezett. 23 könyvtár számítógépes rekordokat készít a cikkekről, ebből 2 rekordokat és katalóguscédulákat is.

Arra a kérdésre, hogy *a feldolgozás megfelel-e a hazai és nemzetközi szabványelőírásoknak*, nehezen értékelhető – vagy inkább elszomorító – válaszok érkeztek:

2 könyvtár adott igen, 2 nem választ, a többiek nem nyilatkoztak. Ugyanakkor 11 válaszadó rekordjai HUNMARC formátumúak, másik 11-é csak a saját programjuknak megfelelő és nem csereszabatos.

A tartalmi feldolgozásra és az internetes hozzáférésre vonatkozó kérdésre a következő válaszok érkeztek:

- ☉ 16 könyvtár alkalmaz szabad tárgyszavazást;
- ☉ 7 könyvtár kötött tárgyszójegyzék alapján dolgozik;
- ☉ 5 könyvtár használt saját tézauruszt vagy azt is;

- ☉ 3 könyvtár ad ETO szakjelzetet vagy azt is;
- ☉ 2 könyvtár biztosít internet-hozzáférést a feldolgozott cikkekhez, ha azok ott elérhetők, azaz rögzítik az URL-eket;
- ☉ 18-an egyáltalán nem foglalkoznak ennek megoldásával, 2-en válaszolták, hogy részben közlik az URL-eket;
- ☉ 2 könyvtár válaszolta, hogy teljes szövegű hozzáférést csak az interneten tesznek lehetővé, 2 pedig azt, hogy a helyi hálózaton is és azt interneten is;

A „*Vannak olyan folyóirataink is, amelyeket bibliográfiai eszközökkel és teljes szövegűen is hozzáférhetővé teszünk*” kérdésre 9 igen, 12 nem válasz érkezett.

Az adatbázist építők számítógépes programjai igen széles skálán mozognak:

ALEPH	3
CORVINA	1
drLIB	2
Linux, Postgres adatbázis-kezelő(?)	1
MicroISIS	3
MySQL	1
OLIB	2
ProCite	1
SRLIB	1
Szirén	2
TEXTAR	3
TEXTLIB	1
TINLIB	4
Összesen:	25

Az adatok kereshetősége, az adatbázisokhoz való hozzáférés:

- ⊗ 4 esetben az adatok csak helyi hálózaton férhetőek hozzá;
- ⊗ 16 adatbázisban ingyenesen lehet az interneten keresni;
- ⊗ az adatok hozzáférhetőek valamilyen fizikai hordozón is:
  - 5 CD-ROM-on jelenik meg, a frissítés gyakorisága:
  - alkalmi 1 esetben, félévenkénti 3 esetben, havonkénti 2 esetben
  - 2 megjelenik floppy-n,
  - 2 nyomtatott változatban is.

A „Csatlakoznak-e közös lekérdező felülethez?” kérdésre a következő válaszok érkeztek:

- ⊗ 9 nem válasz;
- ⊗ 1 szeretne csatlakozni;
- ⊗ 5-en a KözEIKat-hoz csatlakoznak;
- ⊗ 4 könyvtár a VOCAL-hoz;
- ⊗ 2 a Szirénhez;
- ⊗ 1 a Monguzhoz;
- ⊗ 1 az Aleph csoporthoz;
- ⊗ 12 könyvtár rendelkezik Z39-50-es szabvány szerinti kimenettel.

Kevesen tudták pontosan megadni, hogy az adott évben (2002-re kértünk adatot) a figyelt folyóiratokból folyóiratonként hány cikket dolgoztak fel. Függhet az adat a könyvtárak nagyságától, a jelzett szakterületeken megjelenő folyóiratok és az azokban publikált cikkek számától és természetesen sok minden mástól.

A legkisebb számok a következők voltak: 75, 80, 221, 250, 298, 500, 560, 650, 668, 919 cikk. Az 1000 cikknél többet feldolgozó:

1000 és 5000 cikk között dolgozott fel	4 könyvtár
5000 és 8000 cikk között	2 könyvtár
8000 és 10000 cikk között	1 könyvtár
58000 cikk fölött (Pressdok)	1 könyvtár

Ami a kért forrásdokumentum-jegyzékeket illeti:

- ⊗ 12 könyvtár küldött összesített folyóirat és újság címjegyzéket;
- ⊗ 10 könyvtár egyáltalán nem küldött jegyzéket;
- ⊗ 13 könyvtár küldött jegyzéket a csak részben feldolgozott folyóiratokról;
- ⊗ 10 könyvtár ezekről sem küldött jegyzéket;
- ⊗ 15 könyvtárnál nincsenek teljes egészében feldolgozott folyóiratok;
- ⊗ 7 könyvtár néhány kiadványt teljes körűen feldolgoz.

Hány folyóiratot hány könyvtár dolgoz fel?

A folyóiratok száma	A feldolgozó könyvtárak száma	Ugyanazt a kiadványt ennyiszor veszik kézbe
624	1	Egyszer
165	2	Kétszer
79	3	Háromszor
42	4	Négyszer
45	5	Ötször
48	6	Hatször
22	7	Hétször
18	8	Nyolcször

A táblázat folytatódik

A táblázat folytatása

A folyóiratok száma	A feldolgozó könyvtárak száma	Ugyanazt a kiadványt ennyiszor veszik kézbe
9	9	Kilencszer
3	10	Tízszer
4	11	Tizenegyszer
5	12	Tizenkétszer
1	17	Tizenhétyszer

Az adatok összesítésénél kiderült, hogy 42 kiadványt kétszer dolgoznak fel teljes körűen és 3 folyóiratot háromszor.

A legtöbbször feldolgozott kiadványok:

A kiadványok címe	A feldolgozó könyvtárak száma
Beszélő	8 válogatva
Család, gyermek, ifjúság	9 válogatva
Demográfia	8 válogatva
Educatio	9 válogatva
Élet és Irodalom	9 válogatva
Esély	12 (!) válogatva
Európai Szemle	8 (1 teljes körűen!)
Európai Tükör	9 (2 teljes körűen!)
Gazdaság és Statisztika	8 (2 teljes körűen!)
História	8 válogatva
Humánpolitikai Szemle	9 (1 teljes körűen!)
hvg	12 (!) válogatva
Info-társadalomtudomány	8 válogatva
Jel-kép	8 válogatva
História	8 válogatva

A kiadványok címe	A feldolgozó könyvtárak száma
Könyv, Könyvtár, Könyvtáros	8 (1 teljes körűen!)
Közgazdasági Szemle	10 (!) (2 teljes körűen!)
Közlekedéstudományi Szemle	9 (1 teljes körűen!)
Kritika	9 válogatva
Külgazdaság	10 (!) (2 teljes körűen!)
Liget	8 válogatva
Magyar Hírlap	8 válogatva
Magyar Jog	8 válogatva
Magyar Szemle	10 válogatva
Magyar Tudomány	17 (!!!) válogatva
Mozgó Világ	11 (!) válogatva
Múlt és Jövő	8 válogatva
Múltunk	8 válogatva
Népszabadság	9 válogatva
Népszava	8 válogatva
Pénzügyi Szemle	11 (!) (2 teljes körűen!)
Regio	8 válogatva
Statisztikai Szemle	11 (!) (1 teljes körűen)

A kiadványok címe	A feldolgozó könyvtárak száma
Szakképzési Szemle	9 (1 teljes körűen)
Századok	11 (!) válogatva
Szociológiai Szemle	10 (!) (1 teljes körűen)
Társadalomkutatás	8 (1 teljes körűen)
Tér és Társadalom	8 (1 teljes körűen)
Természet Világa	11 (!) válogatva
Területi Statisztika	8 (1 teljes körűen)
Tudományos és Műszaki Tájékoztatás	8 (2 teljes körűen!)
Új Pedagógiai Szemle	10 (!) válogatva
Valóság	12 (!) válogatva
Vigília	8 válogatva
Világosság	12 (!) válogatva

Az összesítés – véleményünk szerint – önmagáért beszél!⁴

Mit lehet mindehhez hozzátenni? Avagy, melyek a levonható következtetések?

Következtetések

Nyilvánvaló, hogy a felmérés bőven illusztrálja a párhuzamos feldolgozások tömegét. Amit nem igazol, de amit más elemzések kimutatnak, hogy számos feltáratlan terület létezik, és még több keletkezik az MNB IKER adatbázis befagyasztását követően. Feltehető, hogy az együttműködésen alapuló megoldást gátolja az alkalmazott szoftverek sokasága, a meglévő bibliográfiai leírási és a besorolási adatokra vonatkozó szabványok negligálása. A kérdőíveken sok válaszadó küldte be a tételek megjelenítési formáját. Ahány könyvtár, szinte annyi forma.

„Semmi garanciát nem látok arra, hogy akadémiai vagy tudományos kutatóintézetek, ezek között is a

nyelvtudomány, a történettudomány és az irodalomtudomány terén komoly lépéseket tettek volna saját szakterületük cikkrepertóriumainak kezdeményeire” – mondtam ez év április 15-én. Ma ugyanígy látom a helyzetet. Az állítást bizonyítják azok a látogatások és megbeszélések, amelyeket ez ügyben az érintett intézményekkel folytattunk.

Megismerkedtünk a Magyar Tudományos Akadémia TPA (Tudományos Publikációk Adatbázisa) rendszerével, amely intézményi alapú, kizárólag az adott akadémiai intézmény, kutatóhely munkatársainak hazai és külföldi publikációit tárja fel éves bejelentések alapján. Jelenleg mintegy 90 ezer rekordot tartalmaz, ennek 50%-a idézettség adat. Az adatbázis egyelőre nyilvánosan nem férhető hozzá, de szóba került, hogy az OSZK tervezett Hungarika portáljáról elérhetővé tesszük.

Tájékozódunk az MTA Nyelvtudományi Intézetben folyó bibliografizáló tevékenységről. Itt is csak az intézeti kutatók publikációit dolgozzák fel adatbázis szinten, részt vesznek viszont a MATARKA tartalomjegyzék szolgáltatásában 7 nyelvészeti folyóirat teljes tartalomjegyzékének folyamatos beírásával.

Jelen beszámoló semmiképpen sem összegzés, megerősít viszont abban a korábbi kijelentésemben, hogy most nagyobb szükség van a komoly, szakértő elemző munka megkezdésére, mint bármikor. Ehhez pályázati támogatást kell igényelnünk, illetve kérjük a pályázati források kezelőit ún. „célpályázat” kiírására az országos cikkrepertórium megvalósításához szükséges vizsgálatok elvégzéséhez. Az OSZK-nak vállalnia kell a munka koordinálását, egy „Cikk-MOKKA” létrehozásának szervezését, a saját szakkönyvtári gyűjtőkörébe tartozó cikkek magas színvonalú repertorizálását. Mindehhez költségvetési támogatásra van szüksége.

Mely területeket tekintse át a szakértői elemzés, mire terjedjen ki a megvalósíthatósági tanulmány?

Hány fővel dolgoznak az egyes feldolgozó műhelyek, hány munkaórát fordítanak repertorizálásra? Mindez mennyibe kerül? Mely szabványkövetelményeknek felelnek meg? Hányféle tartalmi feltárást használnak? Melyek a lefedetlen szakterületek, hol mutatkoznak fehér foltok? Hányféle szoftvert alkalmaznak? Hogyan lehet megoldani, hogy minden kiadványnak egy és csak egy feldolgozó „gazdája” legyen, amely azt teljes körűen tárja fel? Miért lenne ez a megoldás gazdaságos? Miben mutatkozna meg szakmai hasznossága? Lehet-e garanciát kapni az együttműködő partnerek által vállalt kötelezettségek teljesítésére? Szükség van-e esetleg jogi szabályozásra?

Úgy gondolom, van mit áttekinteni, van min gondolkodni, és ami a legfontosabb, azonnal kell cselekedni.*

Jegyzetek

1. Az MNB Sajtórepertórium Szerkesztősége azóta mint önálló osztály megszűnt.
2. Emlékeztető az IKSZ Megyei Könyvtári Tagozat, Tagozati ülés. 2003. április 29. Országos Széchényi Könyvtár. Kézirat

3. MURÁNYI Péter: A hazai folyóirat-repertorizálás jelenlegi rendszere [?] és problémái. In: Könyvtári Levelező/lap, 15. évf. 2003. 5. sz. p. 14-21.

MURÁNYI Péter: Az időszaki kiadványok cikkeinek feldolgozása a magyar és a lett nemzeti bibliográfiai adatbázisokban. In: Könyvtári Figyelő, 48. évf. 2002, 3.sz. p. 511-525.

BERKE Barnabásné: A teljes nemzeti cikkrepertórium megvalósíthatóságának lehetőségei. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 12. évf. 5.sz. 2003. máj., p. 22-30.

IGNÉCZI Lilla: Az MKE Bibliográfiai Szekciójának szakmai napja : Országos Széchényi Könyvtár, 2003. április 15. In: Könyvtári Levelező/lap, 15. évf. 2003. 5.sz. , p. 25-26.

SONNEVEND Péter: Nemzeti cikkbibliográfia dán módra. In: KIT hírlevél, 2003. 9. (március 5.)

SONNEVEND Péter – MIKULÁS Gábor: A lét a tét! – együleti tanácskozás a repertóriumról. In: KIT hírlevél, 2003. 15. (április 16.)

VAJDA Erik: Időszaki kiadványok válogatott cikkeinek online adatbázisa kooperációs partnerek együttműködésével : megvalósíthatósági tanulmány. Budapest. OSZK KMK, 1994. 57 p.

SONNEVEND Péter: Válaszúton a kurrens magyar cikkbibliográfia. In: Könyvtári Figyelő, 26. évf. 1980. 6.sz. p. 601-608.

Az Országos Széchényi Könyvtár stratégiai céljai és cselekvési terve 2002-2004. URL: <http://www.oszk.hu>, ugrópont: Útmutatók, tervek és beszámolók

Az OSZK digitalizálási stratégiája. URL: : <http://www.oszk.hu>, ugrópont: Útmutatók, tervek és beszámolók

Lásd még a Könyvtári Figyelő 49. évf. 2003. 2. számában

4. A kimutatás elkészítéséért külön köszönet illeti a Magyar Nemzeti Bibliográfia Sajtórepertórium Szerkesztősége munkatársait és a műhely vezetőjét, név szerint *Wolf Magdát*.

* A cikket a szerző az MKE nagykanizsai Vándorgyűlésén, 2003. augusztus 15-én elhangzott előadása alapján készítette.

KÉRDŐÍV

a szakkönyvtárak által feltárt folyóirat- és hírlapcikkekről

A kérdésekre a 2002-es gyakorlatnak megfelelő választokat kérünk!

1.1. A könyvtár szakterületi szempontból figyeli a folyóiratok és hírlapok cikkeit?

- igen
- nem
- folyóirat és hírlapcikkeket
- csak folyóirat cikkeket

1.1.1. A figyelt lapok száma:

1.1.2. A figyelés a következő szakterületekre terjed ki

- _____
- _____
- _____

1.1.3. A figyelés csak a könyvtár, illetve intézmény dolgozóinak publikációira terjed ki

- igen
- nem

1.1.4. A figyelés csak a könyvtárra/intézményre vonatkozó cikkekre terjed ki

- igen
- nem

1.2. A figyelés csak a könyvtárba beérkezett folyóiratokra és újságokra terjed ki

- igen
- nem

1.2.1. Mire terjed még ki a figyelés? (Adatbázisok, repertóriumok, bibliográfiák, Internet, stb.)

1.2.2. A könyvtár állományába nem kerülő (nem előfizetett) újságok és folyóiratok releváns cikkeinek másolatát beszerzik?

- igen
- nem
- részben

1.3. Ha szakterületre és a dolgozókra, intézményre vonatkozó cikkeket is feltárlják, ezek egyetlen katalógusba/adatbázisba kerülnek vagy külön-külön tartják nyilván?

- egyetlen katalógusba/adatbázisba kerülnek
- külön katalógusba/adatbázisba kerülnek

2. A releváns cikkek adatait valamilyen módon rögzítik?

- igen
- nem
- részben (%-ban)

2.1. Ha igen vagy részben igen

2.1.1. Milyen formában rögzítik?

- katalóguscédula
- számítógépes rekord

2.1.2. A formai feltárás megfelel a hazai és nemzetközi szabványok előírásainak?

- igen, katalóguscéduláink megfelelnek a leírási és besorolási szabványoknak
- igen, számítógépes rekordjaink megfelelnek a HUNMARC szabványnak
- igen, számítógépes rekordjaink megfelelnek a USMARC szabványnak
- nem, katalóguscéduláinkon házon belüli előírás szerint rögzítjük az adatokat

nem, számítógépes rekordjaink csak a miénkkel azonos adatbáziskezelő programmal kompatibilisak

nem, számítógépes rekordjaink nem csereszabatosak.

2.1.3. A formai feltáráson túl milyen tartalmi feltáróeszközt használnak?

- természetes nyelvű
- szabad tárgyszavazás
- tárgyszavazás kötött lista alapján
- saját tezaurusz
- Köztaurusz
- egyéb, éspedig: .....
- mesterséges nyelvű
- ETO
- TO
- egyéb, éspedig: .....

2.1.4. Biztosítják-e a bibliográfiailag leírt cikkekhez a teljes szövegű elektronikus hozzáférést (pl. az Interneten is megjelenő újságok és folyóiratok esetében rögzítik-e a cikk URL-jét)?

- igen
- nem
- részben

2.2. Amely cikkekről nem készül bibliográfiai leírás azokat:

- teljes szövegű adatbázisban tárolják és te- szik visszakereshetővé
- önfeltáró módon tárolják
- egyéb, éspedig: .....

2.2.1. Ha van teljes szövegű visszakeresésre lehetőség, milyen számítógépes programot használnak?

.....

.....

2.2.2. A teljes szövegű visszakeresés:

- csak egy számítógépen lehetséges
- csak a helyi hálózaton keresztül lehetséges
- csak az Interneten lehetséges
- helyi hálózaton és Interneten is lehetséges

külső adathordozón (pl. CD-ROM) is lehet- séges

2.2.2.1. Ha az adatok külső adathordozón is hozzáférhetőek: a frissítés gyakorisága:

.....

2.3. Vannak olyan folyóirataink is, melyeket bibliográfiai eszközökkel és teljes szövegűen is hozzáférhetővé teszünk:

- igen
- nem

3. Ha a bibliográfiai leírások számítógépes adatbázisba kerülnek:

3.1. A program neve:

.....

.....

3.2. Az adatok kereshetősége:

- az adatok csak egy számítógépen hozzáfér- hetők
- az adatok csak a helyi hálózaton keresztül hozzáférhetőek
- az adatok az Interneten is hozzáférhetőek
- az adatok külső adathordozón (pl. CD- ROM) is hozzáférhetőek

3.2.1. Ha az adatok Interneten keresztül is hozzáfér- hetők: csatlakozik rendszerük valamilyen közös le- kérdezési felülethez?

- nem
- igen, a KözElKat-hoz
- igen, a VOCAL-hoz
- igen, a Szirén lelőhely-adatbázishoz
- igen, rendszerünk a Z39-50-es szabvány sze- rint kimenettel rendelkezik
- igen, rendszerünk egyéb: .....
- ..... lekérdező felülethez csatlakozik

3.2.2. Ha az adatok külső adathordozón (pl. CD-ROM-on) is hozzáférhetőek: a frissítés gyakorisága:

.....

3.3.1. 2002-ben adatbázisunkba ..... darab 2002-es megjelenésű újság- és/vagy folyóiratcikk adatait rögzítettük.

3.3.2. 2002-ben adatbázisunkba a következő újságokból és/vagy folyóiratokból a következő számú 2002-es megjelenésű cikkek adatait rögzítettük (ha az adat rendelkezésre áll):

Az időszaki kiadvány címe	Rögzített tételek száma

3.3.3. 2002-es év folyamán bibliográfiai leírásainkkal csak részben tártuk fel az alább felsorolt időszaki kiadványokat

.....

3.3.4. A 2002-es év folyamán bibliográfiai leírásainkkal teljes egészében feltártuk az alább felsorolt időszaki kiadványokat:

.....

3.3.5. A 2002-es év folyamán teljes szövegű visszakeresést biztosítottunk az alább felsorolt időszaki kiadvány(ok)nak:

.....

4. Kérem, példaképpen adjon meg egy Önök által készített, teljes adatsort tartalmazó tételt (katalóguscédulát, rekordot)

.....

5. Az adatszolgáltató

5.1. könyvtár neve:

5.2. A kérdőívet kitöltő

5.2.1. neve:

5.2.2. e-mail címe:

5.2.3. telefonszáma:

Köszönöm a válaszokat!

Az OSZK-ban évek óta készülnek a könyvek cédulakatalógusának retrospektív konverziójára, a cédulák adattartalmának bevitelére az OSZK on-line katalógusába. Az intézmény vezetősége lehetővé tette, hogy 2003 utolsó hónapjaiban a tényleges konverziót egy teszt-periódus előzze meg. Egy külső cég (Arcanum Adatbázis Kft.) munkatársai a megfelelő betanulást követően az éles AMICUS adatbázisba rögzítenek rekordokat. A teszt időszak alatt az 1965 és 1968 között megjelent C és B jelzetű könyvek céduláiról kerülnek be rekordok. Ez a magyarázata annak, ha az említett évkör állományából is megjelennek találatok a LibriVision-ben vagy az Amicus-ban való kereséskor. Remélhető, hogy 2004-ben a nagy konverzió is megkezdődhet.

(Berke Barnabásné híre alapján: OSZK levelezési fórum, 2003. október 27.)

A Periodika Magyar Könyvtári Kör 2003 május 30-án konferenciát tartott a szolnoki Verseggy Ferenc Megyei Könyvtárban „Fogyatékkal élő emberek a közkönyvtárban – követelmények és lehetőségek az Információs Technológia Társaságában” címmel. A konferencia támogatói a Fogyatékosok Esélye Közalapítvány, a budapesti British Council, a Könyvtári Intézet, a Verseggy Ferenc Megyei Könyvtár és a Pest Megyei Könyvtár voltak. A konferencia célja – a meghívóban olvashatók szerint – széles körben megismertetni az európai könyvtárfejlesztési politikát; a hazai kiemelt fogyatékos programokat; a könyvtárak elektronikus szolgáltatásaira való felkészítést; a könyvtári szolgáltatások fejlesztésének társadalmi, pszichológiai, technológiai szempontjait; lehetőséget adni a speciális tréningeken felkészült könyvtárosok és a fogyatékkal élő felhasználók képviselőinek eszmecseréjére.

A konferencián Skaliczki Judit (NKÖM) a Modern közkönyvtári szolgáltatások: Európai trendek, hazai stratégia címmel tartott előadást, Jenny Glayzer (Essex Localities and Development Management Libraries) az angliai programokról és tapasztalatokról számolt be. Végh Miklósné az Országos Fogyatékosügyi Tanács tevékenységét ismertette az országos programokról. Túl a hangoskönyvön címmel Arató András: Hibrid hangoskönyv és Pál Zsolt: „Vakosított” internetes tartalmak c. bemutatóján vehettek részt a megjelentek. A Könyv, Könyvtár, Könyvtáros szeptemberi száma közölte Skaliczki Judit előadását, lapunkban pedig Bobokné Belányi Beáta (ELTE) a hátrányos helyzetet történelmi kategóriaként vizsgáló előadását olvashatják.

A hátrányos helyzet megítélése és társadalmi elfogadottságának változása

Bobokné Belányi Beáta

*Mottó: „sem siratni,
sem kinevetni,
sem megvetni,
hanem csakis
megérteni”.*

Spinoza (Etika. III.fej.)

A társadalom-történeti jelenségek összetetten vizsgálandók

Társadalomtörténeti elemzésekből kitűnik, hogy a társadalmi jelenségek nem tekinthetők egyszerűen

a gazdasági, technikai feltételek következményeinek vagy eredményének. Az anyagi műveltség szabályozza ugyan az egyének magatartását, a társadalom rétegződését és viszonyait, de ha a történetírás élő és teljes képet akar adni az emberiséggel történelekről, foglalkoznunk kell a mentalitás, illetve a kollektív észjárás alakulásával.

A megközelítőleg „teljes képre törekvő történetírás – állapítja meg George DUBY – nem bontható fel (hacsak nem az analízis kedvéért) gazdasági, politikai és észjárásbeli tényezőkre, ez a történetírás magához vonz minden információt, minden jelet, minden forrást.”¹

„A múlt minden maradványára figyelnie kell a társadalomtörténet-írásnak:

- ☒ az ásatási helyekről kiásott felszerelés- és eszköz-töredékekre,
- ☒ minden nyomra, ami még megmaradt a mezők és városok jelenlegi vonásaiban a letűnt korok embereinek teljesítményéből,
- ☒ mindenre, ami áttűnhet (pl. egy zarándokkhely vagy szentély alaprajzában, egy illumináció kompozíciójában, egy gregorián dallam ritmusában)...

A társadalomtörténet-írás saját feladata a szintézis.”²

Életvezetés – gondolati rendszer – beállítódás

Ebben a rólunk írt könyvben (ahogy *Borges* mondta: „a világ könyv, mely rólunk szól”), a történet kezdetekor az ember, a közösség alkotó sejtje, először önmagát kellett, hogy felfedezze, önmagával volt elfoglalva.

A gondolkodástörténet első állomása az „én” feldeírása.

Az ókor embere és az ókori etika, az „én”-t helyezte a központba.³ A keleten megfogalmazódott gondolatrendszerek és vallási irányzatok a belső nyugalom megszerzése érdekében önmagunk „megszelídítését” tartják fontosnak. Azt hirdetik, hogy a megvilágosodás, a harmónia állapotába akkor juthatunk, ha felismerjük önmagunkat és kiegyezünk magunkkal. Ekkor az ember „a mindent átható igazságosság által megtapasztalja az Egyetlen Lét-lehetését” – fogalmaz a zen-buddhizmus.⁴ Ezzel az ember részévé válhat a világ „immunrendszerének” – tette hozzá az a zen-buddhista szerzetes, aki a sors különösége folytán, éppen 2001. szeptember 11-én beszélt a számára fontos dolgokról az MTA Kistermében.⁵

Az ókori világ beállítódásával szemben, merőben új életérzésként, a „másik”-kal való törődés fontosságát a kereszténység fogalmazza meg az európai kultúrában.⁶ Új értékrend bontakozik ki a „felebaráti szeretet” megfogalmazása alapján: az önként vállalt alázatosság, az engedelmség és segítőkészség válik a lelkiesség és erkölcs alapjává. Ez döntően különbözött a korábbi közösségi eszményektől.

A megszerzett előjoggal és fölényvel nem visszaélni, az előnyről lemondani, az elesett, gyenge, beteg és szegény embertársakat gyámolítani stb. feladatként már a legkorábbi szerzetesi szabályzatba bekerült (Szent Baszileiosz, Caesarea püspöke, IV. sz.).⁷ A szerzetesrendek életét fél évezredre meghatározó, nursiai *Szent Benedek Regulája* (Regula monasteriorum, 523–526) két helyen is foglalkozik a valamilyen hátrányt szenvedők védelmével:

A 4–7. fejezetekben a szerzetesi erényekről szólva, illetve a 31–57. terjedő fejezetekben, a monostor mindennapi életét leíró szabályok esetében. A keresztény lelkiesség fontos megnyilvánulásának tartotta Szent Benedek a gyengék (betegek, öregek) valamint az utazók és szegények segítségét, ami egyben alapja lett a későbbi szerzetesek (és szerzetesrendek) sokrétű szociális érzékenységének és tevékenységének. „Az utazókat befogadták, a betegeket ápolták, éhínség idején a szegényeket táplálták, a fiatalokat tanították”⁸.

Az elvek intézményesülésének egyik jó példaként, idézzük fel a Cluny apátság gazdaságvezetési modelljét. Ezekben a nagy létszámú közösségekben szokások és rendeletek formájában szabályozták a napi teendőket mellett a rentház, ill. a hozzátartozók napi étrendjét. Erről tanúskodnak például, Adalhard de Corbie rendeletei, amelyekben megállapítja a szegények részét (IV–V. fejezet.) a kiosztható javakból. A „cellarius”-ra tartozott az élelemelosztás tervének kidolgozása. Az ő feladata volt táplálni a betegeket, gyerekeket, vendégeket és a szegényeket. Ulrich szokásjegyző szerint (1080 körül) a

Cluny apátság Carentrantra 250 sózott disznót osztott szét 16 ezer szegény között.⁹

A középkortól néhány jelentős személyiség, nemes úr és hölgy mellett a szerzetes- és az értékeikben rokon lovagrendek¹⁰ lettek a gyengék oltalmazói és a rászorulókat védelmezői. Intézményessé, feladatszerűvé ezekben a szervezetekben, szerveződésekben és önként felvállalt társulásokban válik. A segítség még nem szolidaritás, a hátrányok kompenzálására történő kísérletek esetlegesek.

A szerzetes- és lovagrendek társadalmi helyzete (hatalmon kívülisége), jogi státusa, de legfőképpen erkölcsi tekintélye fedezetül szolgált egy újabb értékrend és etikai magatartás megfogalmazásához.

Az általános középkori világnézet vagy ahogy ma mondanánk a „világ elfogadott rendje” a társadalmi hierarchia, az univerzáliaiak nagy, átgondolt és elrendezett hierarchiájára épült.¹¹

„A tizenhatodik században még a felekezeti meggyőződésnek és szenvedélynek olyan egyeduralmuk volt az emberek lelkében, hogy háttérbe szorítottak minden nemzeti, társadalmi, hazafias megfontolást és érzelmet, most éppen a fordítottja következik be: egész Európa teljességgel elpolitizálódott, elvilágiasodott, »elésszerűsödött«. A középkornak vége”¹² – állapítja meg Friedell a XVII. századról szólva.

Új formációként megfogalmazódik az államérdek, kialakul a politikus társadalmi szerepköre, „a mindenható államminiszter, mindentudó követeivel és titkáraival, aki ismeri a titkos diplomácia minden cselszövényét, ravaszágát és finomságát: az udvari teológus helyére az udvari jogász lép..... A politikus – jelző, akkor nyerte el a jól értesültség, a minden hájjal megkenség, diplomatikusság és a »világra valóság« második jelentését, melyet a népnyelv még ma is őriz.” – élveledik Friedell.¹³

Az állam feladata a társadalmi kiegyezés megteremtése és a béke fenntartása, jogi alapját az „államszerződés” adja, végrehajtó testülete a „hivatal”, ami megkezdi „packázásait”. A szerződés bonyolult törvényi rendszert hív elő a társadalmi béke

szolgálatára. Feladata: a megszerzett (és örökölt) jogok rögzítése és védelme, nem a társadalmi hátrányok kompenzálása.

„Az állam egyfajta halandó isten – mondja Thomas Hobbes (Milton nagy ellenfele) – és mindig a fennálló rend a jogos, éppen azért, mert ő a rend. Szabadság az, amit a törvények nem tiltanak meg, a lelkiismeret magánvélemény, a törvény azonban a köz lelkiismerete, s a polgár egyedül ennek tartozik engedelmessé válni.

...

A monarchia csak azért a legjobb államforma, mert ez a legközpontosítottabb, abszolútnak pedig egyszerűen amiatt a követelmény miatt kell lennie, miszerint az állam vezetését minden körülmények között megilleti az abszolút hatalom még akkor is, ha egy testületre bíznák.”¹⁴

Az alkotmányos és az abszolút monarchia („alkotmányos anarchia” tréfálkozik Hegel) kialakítja intézményrendszereit és ebben helyet kapnak a „kegyes-cselekedetek” gyakorló intézmények is.

A középkori alamizsnarendszer helyett, intézményesen gondoskodnak az oktatásról, csakúgy, mint az árvákról és özvegyekről, stb. Számos példája maradt meg a mai napig azonban a társadalom önerőből történő próbálkozásainak is.

Hollandiában például a „Hofjes” házak, ahol védelmet nyújtottak az egy udvaron belül élő nehéz sorsúak számára (Amsterdamban, Leydenben, Alkmarban, stb). Ezeket egy adományozó hozta létre és a „köz” adakozásából tartották fenn, e létesítmények a társadalmi kezdeményezések első jelei a XVII. században. (Dublinban, a királyi vár mellett, ma is áll felirata tanúsága szerint az a ház, amit az öreg és beteg kocsmárosok egyesülete építtetett a rászorulóknak segítségül!)

Az állam által létrehozott igazgatás mellett, mintegy kiegészítve azt (Dickens-től kaphatunk képet hatékonyságáról), működött a segítségnyújtás illetén rendszere.

3. Kísérletek az újkorban – az egyenlőség megteremtésére

A társadalmi egyenlőség gondolatát a polgári forradalmak vetik fel először. Társadalmi szerződésként az Emberi jogok Nyilatkozata rögzítette a francia forradalom eredményeképpen. A XIX. század egésze ennek érvényesítésére tett kísérletek sora.

Az intézményesítésére a „modern polgári államokban” újabb kísérleteket tesznek, de megfogalmazódik az a nézet is, ami a „gondoskodó” állam veszélyeire figyelmeztet. Az állam gyámkodását *John Locke* is elítélte, ha az intézkedéseivel korlátozza az egyén szabadságát.

Az állam visszavonulása (tragikus következménye: pl. az ír krumplicsész) megerősítette a civil szerveződést és működni kezd – Mérei szavaival élve –, a „közösségek rejtett hálózata.”

A közös gondokkal küzdők megtalálják egymást, közösen próbálják meg a gondokat orvosolni, és új elemként felvállalják társaik jogi képviseletét a társadalmi érdekérvényesítésben. Megalakulnak szervezetek – egyesületek, szövetségek, alapítványok. A XX. századra ez a harmadik szektor már jelentős erőt képvisel a társadalmi alkuban és alkalmas arra, hogy a hivatalos politika ellensúlyává váljon. A közösségi feladatok több szinten oldhatóak meg, a szerveződéshez más minőségű vezetési módszerek szükségesek és működő társadalmi kapcsolattrendszer.

A társadalmi egyenlőség megteremtésére tett kísérletek kudarca azt mutatja, hogy a „hátrányokat” csak bizonyos mértékig lehet kiegyenlíteni. Járhatóbb útnak az esélyek megteremtése kínálkozik.

Értékrendi váltásunkban a minőségre tevődik a hangsúly, az ember kerül a középpontba, aki egyedül képes a minőséget megteremteni és értékelni.

4. A hátrányos helyzet viszonylagos

A hátrányos helyzet megítélése mindig relatív, viszonyításokkal és összevetésből fogalmazható meg, írható le. A koordinátarendszert, amiben ez az értékelés történik, az életminőséget meghatározó tényezők alakítják.

Teljesen rendjén van, hogy az ember, „az emberi jelenség” (*Chardin*) önmagából indul ki, a világról alkotandó kép megformálása előtt önmagát kell, hogy megismerje, számba kell vennie lehetőségeit. A számbavétel még nem elfogadás, de az első lépés. A tanítás szerint: mindannyian egyenlőek vagyunk a Teremtő előtt, szétnézve a világban, azonban a történelem embere azt látta, hogy lehetőségeink nagyon különbözőek. Különbözőnk szellemi és fizikai adottságainkban, társadalmi lehetőségeinkben, fogyatékoságaink is különböző mértékűek.

Önként adódik a kérdés, miért van ez így, mi a magyarázata – hiszen csak ennek ismeretében lehet orvosolni.

A katolikus teológia mindig is elutasította, hogy a „szenvedést”, nélkülözést, valamiben való erős korlátozottságot az elkövetett bűn „büntetéseként” fogja fel, (a keresztény szenvedés *Kirkegard* szerint éppen „önkéntességével” tűnik ki). Ez meglehetősen általános nézet volt történelmünk egésze során. („Haj, de bűneink miatt gyúlt harag kebledben” – fogalmaz *Kölcsy* a Himnuszban). Benne van ebben a nézetben az az érvelés is, hogy az ember önmaga felelős helyzetéért, hogy önnön hibájából jutott ilyen helyzetbe, és hogy elmarasztalható. Mindig szembesülünk azonban azzal, hogy pl. a „testi” fogyatékoság semmilyen racionális következményként nem fogható fel, végképpen nem tekinthető elkövetett bűnök büntetéseként.

5. Kompenzálás helyett, esélyegyenlőség – a szolidaritás társadalmi élménye

Magyarázat helyett alighanem meg kell elégednünk az elfogadással (*Spinoza*). Fel kell ismernünk a segítség útjait, mert „igazságos” kiegyenlítésről nem igen beszélhetünk.

Az esélyek egyensúlyának megteremtésére jó megoldásnak látszik az a szakmai összefogás, amelyikben 26 ország tesz kísérletet arra, hogy növelje a társadalom információs komfortját. A Publica/Pulman projekt keretén belül, az esélyegyenlőség szolgálatában következetesen növeli az információhoz való jutás formáit és színvonalát.

Az együttműködésben minden tenni kész erő részt vesz, a hivatalos könyvtárügyi politika és az államigazgatás megfelelő szervei csakúgy, mint a civil társadalom és a közgyűjtemények jelentős része.

Ez a szemléleti váltás, hogy kompenzálás helyett az esélyek egyenlőségét kell biztosítanunk, megerősítette a közgyűjteményi összefogás szükségességét is.

A legfontosabb azonban a társadalom számára fontos értékek egyeztetése és elfogadása. Társadalmi konszenzus nélkül ugyanis kisebb a siker lehetősége.

Az írek igen sikeresek a társadalmi kiegyezésben. A Pulman projekt legutóbbi portugáliai konferenciáján résztvevő – Környezeti és Önkormányzati Államtitkár (*Pat the Cope Gallagher*) amikor a könyvtárosok éves konferenciáján erről beszámolt, külön is kiemelte a nemzetközi projekt értékét és jelentőségét. A konferenciát köszöntő miniszter (*Martin Cullen*) pedig számot adott a tárca jelentős anyagi hozzájárulásáról is.

Mindkét tény erősíti a kérdés társadalmi tudatosulását és mutatja a hivatalos politika elkötelezettségét.

A „minőség forradalma” előhívta legmélyebb emberi tapasztalásainkat arról:

☉ hogy *mi a fontos* és értékes az emberi létben,

☉ *ki a fontos* és értékes számunkra,

☉ hogyan tudjuk kapcsolatunk „minőségét” javítani, stb.

Az életminőséget lényegesen az egymás iránti felelősség „felvállalása” javíthatja, ha eljutunk a megértéstől a szolidaritásig.

Az írek rendezik idén a speciális olimpiát, a szellemileg fogyatékos sportolóknak. Az olimpiai mozgalom összefoglaló jelszava: „Share the feeling”, arra utal, hogy legyünk egymás *megértő támogatói, bátorító segítői*.

Mert önmagunktól el kell jutnunk a „*másikig*”.

Irodalom

CHAUNU, Pierre: A klasszikus Európa. Bp.: Osiris, 2001. 533 p.

DUBY, Georges: Emberek és struktúrák a középkorban. Bp.: Magvető K. 145 p. (Gyorsuló idő)

FRIEDEL, Egon: Az újkori kultúra története 1-3. Bp.: Holnap Kiadó, 1994. 742 p.

HERRIGEL, Eugen: A zen-út. ÚR Könyvkiadó, Budapest, 1997. 133 p.

MÁTHÉ Andrea: OSB ordo pacis- ordo amoris. A Regula ösvényein 1-2. In: Vigilia, 68. évf. 2003. 4.sz. Április. p.285-288.

TÖRÖK József: Szerzetes és lovagrendek Magyarországon, Budapest. Panoráma K. 1990. 203 p.

1. DUBY, G. 1978. p. 108.

2. DUBY, G. 1978. p. 109.

3. MÁTHÉ Andrea: Vigilia, 2003. 4.

4. HERRIGEL, E. 1997. p. 129.

5. A szerzetes életéről, választásáról és hivatásáról szóló beszélgetést Kósa Ferenc készítette Japánban tett látogatásakor, majd Kósa meghívására tartott előadást az MTA Kistermében.

6. „Új parancsot adok nektek, hogy szeressétek egymást, ahogyan én szerettem titeket, ti is úgy szeressétek egymást. Arról fogja megtudni mindenki, hogy az én tanítványaim vagytok, ha szeretitek egymást”(János, 13, 34-35.)
7. Két írása maradt ránk, az ún. Nagyobb Szabályzat, amely az askzétikus élet alapelveit foglalja össze, a másik pedig a „Kisebb Szabályzat”, amely gyakorlati kérdésekre adott 313 választ, a közös imádságtól kezdve, az irgalmasság testi jócselekedetekig, mint pl. a vendégszeretet, a betegek ápolása, és a tanítás.
8. TÖRÖK J. 1990. p. 14.
9. DUBY,G. 1978. p. 138.
10. DUBY,G. , in: A lovagság eredete 1978.p. 74–102.
11. FRIEDEL, E. 19994. „universalia sunt realia” p.117.
12. FRIEDEL, E. 1994. p. 491.
13. FRIEDEL, E. 1994. p. 492.
14. FRIEDEL, E. 1994. p. 521.

Elkészült az új Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK) vakok és gyengénlátók számára fejlesztett felülete.

Címe: <http://vmek.oszk.hu>

Az új felület fejlesztését a MEK Egyesület által elnyert IHM pályázat tette lehetővé. A felületet egyelőre csak teszt jelleggel tették nyilvánossá a fejlesztők. A tesztelésben részt vesz a Vakok Országos Szövetsége is. A fejlesztők info@mek.oszk.hu címre várják a használók hozzászólását, véleményét. A borítólapon található „On-line felolvasás” egy másik, párhuzamos fejlesztésben készül, elindítását a közeljövőben tervezik. (*Moldován István híradása. OSZK levelezési fórum, 2003. nov. 20.*)

A vakok esélyegyenlőségéért – 2003 c. projektet ismertette és „A fogyatékkal élő személyek társadalmi integrációja. Válogatás az Európa Tanács dokumentumaiból” c. kötetet 2003 november 18-án mutatta be Pappné Farkas Klára az Európa Tanács Információs és Dokumentációs Központjának vezetője.

Kisebbségek Európában címmel 2004 januárjában konferenciát rendez az Országos Idegennyelvű Könyvtár az EU tagállamainak kisebbségi politikájáról. A rendezvény a könyvtár „Határtalan Európa – Kultúrák találkozása” c. kiállítás-sorozatához kapcsolódik, melynek keretében a könyvtár nyitva tartási ideje alatt megtekinthető a *Kisebbségek Európában* c. kiállítás is.

Teljes élet – az élet teljessége. Fogyatékos gyermekek és az olvasás élménye címmel 2003 december 9-én rendeztek konferenciát. A konferencia témái a következők voltak: *Esélyegyenlőség az EU-ban* (Lévai Katalin, esélyegyenlőségi miniszter). *Az olvasás élménye a gyermeki lélekre* (Bartos Éva, Könyvtári Intézet). *Olvasás és fogyatékoság, élményközpontú közösségi programok fogyatékos gyermekek részére* (Mattyasovszky Zsófia, TERÉZENO).

Információs szükségletek, információs hátrányok, esélyegyenlőség

Péterfi Rita – Vidra Szabó Ferenc

Mottó: „Az a baj, hogy az ember akkor informálódik, amikor már ott a probléma; mert a döntést sajnos mi is azelőtt hoztuk meg, mielőtt tisztában lettünk volna a lehetőségeinkkel.”

(Sz. Gabriella, Solymár)

Bevezető

Miközben Magyarországon 1998 és 2000 között 300 ezerről 715 ezerre nőtt az internethasználók száma, és 2002-ben már a számítógéppel rendelkező háztartások egyharmadának volt internet-hozzáférése, tudnunk kell, hogy ez még mindig csak a magyar háztartások 9%-át jelenti.

Az internethasználók településtípus szerinti megoszlását a nagyvárosok túlsúlya jellemzi: 50%-uk Budapesten, 30%-uk pedig más nagyvárosokban, illetve megyeszékhelyeken él. Hazánk lakosságának

megközelítőleg 10%-a ezer főnél kisebb településen, több mint 30%-a pedig ezer és tízezer fő közötti településen él. Tehát az egyébként is hátránnyal rendelkezők az információtechnológiai eszközökkel való ellátottság szempontjából is hátránnyal bírnak.

Éppen ezen települések közhasznú információinak elektronikus úton való elérése érdekében nyújtott be az Országos Széchényi Könyvtár – Könyvtári Intézet, az MTA Számítástechnikai és Automatizálási Kutató Intézete (MTA SZTAKI) és a törökbálinti Volf György Városi Könyvtár közös IKTA* pályáza-

* IKTA = Információs és Kommunikációs Technológiai Alkalmazások

tot. A pályázat célja egy olyan webportál létrehozása volt, amely az érintettek mindennapi eligazodását, információs igényeinek kielégítését szolgálja. A Könyvtári Intézet munkatársai olyan háttér tanulmány megírására vállalkoztak, amely a SZTAKI számítógépes fejlesztő munkájának alapját, kiinduló pontját képezte. Az információs igények felderítése érdekében félig strukturált interjúkat készítettünk, majd tartalomelemzéssel jutottunk el a számunkra releváns információkhoz.

Az elkészült tanulmány egyrészt tartalmazza az érintett csoportok által leggyakrabban említett, a mindennapi boldogulásukhoz, eligazodásukhoz leginkább szükséges, manifesztálódott és látens igények összegzését, másrészt egy tematikus linkajánlót, amely konkrét internetes honlapok listájával segíti a programozókat. A SZTAKI a települési könyvtárak rendelkezésére bocsát egy honlapszerkesztő programot is, amellyel a helyben megjelenő legfontosabb információk tehetőek hozzáférhetővé az adott közösség tagjai számára. Hipotézisünk szerint a kistélepüléseken élők olyan speciális információs igényekkel rendelkeznek, amelyek markánsan különböznek például a nagyvárosokban élőkétől. Dolgozatunk kifejezetten azokat az információs forrásokat tartalmazza, amelyek az ő igényeiket elégítik ki. Jelen írás az elkészült tanulmány első részét ismerteti.

Általános tapasztalatok

Módszerek, mintaválasztás

Dolgozatunk azoknak az interjúknak az elemzésére épül, melyeket 100 személlyel készítettünk 2002 végén. A helyszínek kiválasztásakor az apró települések túlsúlyára törekedtünk, valamint arra, hogy lehetőleg lefedjük Magyarország valamennyi régióját. Tíz megyében, 27 településen jártunk. A legtöbb interjú (31) Heves megyében készült, tíznél

több beszélgetést folytattunk Nógrád, Veszprém és Csongrád megyében is, valamint készültek interjúk Baranya, Győr-Moson, Pest, Hajdú, Vas és Fejér megyében is.

Az interjúkat a Könyvtári Intézet munkatársai készítették: *Fehér Miklós*, könyvtáros; *Kasza Irma*, informatikus-könyvtáros; *Mihály Alíz*, szociológus; *Nagy Attila*, szociológus, pszichológus; *Péterfi Rita*, könyvtáros, szociológus; *Vidra Szabó Ferenc*, szociológus. A vizsgálat felderítő jellegét figyelembe véve, úgynevezett félig strukturált interjúkat készítettünk, amelyeket magnetofonnal rögzítettünk, majd a beszélgetéseket szó szerint legépeztük, és a legfontosabb információkhoz való hozzájutás érdekében tartalomelemzést végeztünk. A megkérdezettek a társadalmi aktivitásuk szerint négy alcsoportba soroltuk: tanulók, hivatásos kultúraközvetítők, egyéb aktív dolgozók, inaktívak.

Először mindegyik helyszínen azokat a személyeket kerestük meg, akik bővebb információkkal rendelkeznek a település egészéről, a lakosság összetételéről, a környék munkalehetőségeiről, az infrastrukturális ellátottságról, a település kulturális jellemzőiről stb. Ezek a kulcsszemélyek általában könyvtárosok, pedagógusok, népművelők, önkormányzati tisztségviselők voltak, de hasonló módon szereztünk információkat a sokat tapasztalt idős emberektől, vagy a települést jól ismerő egyéb személyektől is. Ha lehetőség nyílt rá, megkértük az interjúalanyokat, hogy ne csak a saját információhasználati szokásairól beszéljenek, hanem számoljanak be azokról a személyekről (például családtagok, szomszédok, munkatársak, tanítványok stb.), akiket jól ismernek. Ezzel a módszerrel sikerült az információgyűjtés volumenét megsokszorozni. Az interjúalanyok kiválasztásakor arra törekedtünk, hogy lehetőleg a helyi társadalom valamennyi rétegét reprezentálják. A kiválasztásban nagy segítséget nyújtottak a már említett kulcsszemélyek, akiknek a véleményére alapvetően támaszkodtunk, vállalva ezzel a szubjektivitás esetleges

torzító hatását is. Célunk ugyanis nem az extenzív adatgyűjtés volt, nem is törekedhettünk arra, hogy a mintánk reprezentatív legyen, hanem minél mélyebb, minél árnyaltabb képet szerettünk volna kapni az általunk vizsgált témáról. Ezzel a módszerrel kívántuk tompítani azt a gátló tényezőt is, amely szerint a megcélzott populáció általában nehezen tudja artikulálni a valós információs szükségletét.

A minta kiválasztásakor nem határoztunk meg előzetes kvótát, a kapott eredmény láttán mégis megállapíthatjuk, hogy alapvető célunk, a sokszínűség, jól érvényesült. A megkérdezett száz személyből 42 férfit és 58 nőt találunk, 25-en 26 évnél fiatalabbak, 37-en tartoznak a 26–40 éves korosztályba, 32-en a 41–60 évesek közé, és 6 fő idősebb 60 évesnél.

Hasonlóképpen jól szóródnak az adatok a foglalkozás és a legmagasabb iskolai végzettség szempontjából. A megkérdezettek közül 7 fő végzett 8 általános iskolát, vagy kevesebbet, 10 fő szerzett szakmunkás végzettséget, 28-an végeztek középiskolát, felsőfokú diplomával pedig 33-an rendelkeznek. A megkérdezettek közül 7 fő jelenleg középiskolában tanul, 6 fő pedig felsőoktatási intézetben. Az általános iskolai végzettséggel, illetve szakmunkás képesítéssel rendelkezők zöme (11 fő) inaktív státuszú: nyugdíjas, gyesen lévő, munkanélküli, háztartásbeli. A középiskolai végzettségűek között is meglehetősen sok nyugdíjast és rokkant nyugdíjast találunk (8 fő), az aktív dolgozók foglalkozása viszont széles spektrumot ölel fel, hiszen van közöttük művezető, teleház vezető, titkárnő, ügyintéző, ápolónő, élelmezésvezető, keramikus, méhész, mentős, nyomdász, operátor, szakács. A felsőfokú végzettségűek között a könyvtárosok (12 fő) és a pedagógusok (5 fő) dominálnak, de közöttük is találunk nyugdíjast, munkanélkülit csakúgy, mint informatikust, védőnőt, óvónőt, erdőmérnököt, filozófust, menedzsert és minőségügyi vezetőt.

Az elemzés megkönnyítése érdekében mintánkat négy alcsoportra bontottuk. A *tanulók* közé a nappali tagozatos középiskolásokat, főiskolásokat és

egyetemistákat soroltuk, a levelező vagy esti tagozatos hallgatókat pedig a főtevékenységüknek számító foglalkozásuk szerint osztottuk be a megfelelő helyre. A *kultúraközvetítők* közé azok az aktív foglalkozásúak kerültek, akik hivatásszerűen közvetítik a kultúrát: könyvtárosok, pedagógusok, informatikusok, népművelők, óvónők, teleház vezetők. Azért tartottuk szükségesnek kiemelni őket a többi aktív foglalkozásúak közül, mert az ő szerepük mindenképpen különösen fontos. Értékrendjükkel, attitűdjükkel fokozottan hatnak a szűkebb vagy tágabb környezetükre, befolyásolják környezetük tagjait. Az egyéb aktív dolgozókat a *dolgozó* kategóriába soroltuk, végül az *inaktív*ak közé kerültek mindazok, akiknek jelenleg nincs aktív foglalkozásuk, és nem vesznek részt nappali tagozatú képzésben: nyugdíjasok, rokkant nyugdíjasok, gyesen lévők, munkanélküliek, háztartásbeliek. Mintánkban a tanulók 13 fővel képviseltetik magukat, a kultúraközvetítők vannak a legtöbben: 36-an, az egyéb dolgozók 29-en vannak, végül az inaktív csoportba 22 személy került.

Érdeklődés, elfoglaltság

Az információs igényt a foglalkozás és az iskolai végzettség mellett leginkább az egyén érdeklődése, elfoglaltsága, szabadidő-felhasználása határozza meg. Az elkészült interjúkban minderre vonatkozólag gazdag forrásanyagot találunk. Amikor sorra vettük az érdeklődési kör és az elfoglaltság összetevőit, arra a következtetésre jutottunk, hogy nem érdemes élesen elválasztani egymástól azokat a tevékenységeket, amelyek a munkával, a tanulóval vagy a szabadidős elfoglaltsággal kapcsolatosak, hiszen legtöbbször maguk az érintettek sem különböztetik meg azokat, és nincs is értelme a megkülönböztetésnek. Nehéz eldönteni például, hogy a gyesen lévő anyuka, amikor a gyerekével játszik, akkor szabadidős tevékenységet folytat-e, vagy pedig főtevékenységét végzi. Gyakran mosódik össze

a hobbi és a munka más esetekben is: vajon hová sorolható be a méhész tevékenysége, amikor hetekre elvonul mézet gyűjteni, hiszen mindez egyaránt felfogható munkának, szabadidős tevékenységnek, sőt bizonyos szempontból nyaralásnak is. Témánk szempontjából nincs is szükség a megkülönböztetésre, hiszen nem az érdeklődés forrását vizsgáljuk, hanem az érdeklődés tartalmát, vagyis arra vagyunk kíváncsiak, hogy az egyes tevékenységi formákhoz miféle információk rendelkeznek hozzá. Nehezebbé a szétválasztást az a tény is, hogy a beszélgetések során egyes személyek meglehetősen színesen számoltak be a munkájuk tartalmáról: részletesen elmondták, miből áll a munkatevékenységük, míg mások szinte semmit nem mondtak erről. Az ismertebb foglalkozások esetében persze nem nehéz kitalálni, hogy miből áll a pedagógus vagy a könyvtáros munkája, azonban valamivel nehezebb helyzetbe kerülnénk, ha kevésbé ismert szakmáról lenne szó, például nehéz meghatározni, mivel foglalkozik a filozófus, a körjegyző vagy a művezető.

A tevékenységek említési sorrendjében az olvasás, a gyermeknevelés, a televíziózás, az utazás, a kirándulás, a baráti együttlét, a kertészkedés és a házimunka vezet. Az olvasást furcsa módon elsősorban a dolgozók és az inaktívok csoportja említette, a kultúráközvetítők között mindössze három említés fordul elő, míg a tanulók között egy! A gyermeknevelés, gyerekekkel való foglalkozás leginkább az inaktívokra jellemző – a gyesen lévő kismamák és a nagyszülők jóvoltából. A televíziózás egyaránt 4–5%-nyi mértékben található meg a dolgozók között, az inaktívok között és a tanulók esetében is, a kultúráközvetítők viszont mintha kevesebbet televízióznának (vagy kevésbé vallanak be), hiszen mindössze két fő tett említést erről. A kultúráközvetítők között az utazás, a nyaralás a vezető tevékenység, míg az inaktívok alig tesznek erről említést. Ugyanez figyelhető meg a kirándulás esetében is: a tanulók elfoglaltságai között 7%-ot tesz ki ez az elfoglaltság, a kultúráközvetítők említései között 6%-ot, a

dolgozók között 5 százalékot, az inaktívok csoportjában viszont csak 2%-ot. A baráti együttlét szintén a tanulók között szerepel a legmagasabb arányban, egyben az ő csoportjukban ez a leggyakrabban említett tevékenység is. A kertészkedés az inaktívok és a tanulók között a leggyakoribb, míg a háztartási munkákról az inaktívok mellett a dolgozók tesznek említést.

Az interjúkból kiolvasható adatok alapján megállapíthatjuk, hogy a mintánkba került, zömében aprófalvas településeken élő személyek érdeklődési köre, szabadidős elfoglaltsága alig különbözik az átlagos hazai elfoglaltsági struktúrától: főleg olvasással, televíziózással, baráti együttléttel telnek a napok, közben nevelik a gyermekeket, utazgatnak, kirándulgatnak, kertészkednek. Akkor sem ér bennünket különösebb meglepetés, ha az egyéb, kevésbé gyakori elfoglaltságokat vesszük szemügyre. Az állatokkal való foglalatosság, a családi együttlét és a vendégség mellett megtaláljuk a testmozgás iránti igényt, a moziba, színházba és múzeumba járást, a könyvtárlátogatást, az újságolvasást, a fotózást, a nyelvtanulást, vagy az érdeklődést a politika, a tudományok iránt, esetleg a zenélést, az amatőr művészkedést, az imaközösségben való részvételt.

A felkeresett személyek válaszai alapján felmerülhet a kérdés, hogy vajon érdemes-e kiemelten foglalkozni az aprófalvas települések lakóival, hiszen zömében a közeli vagy távolabbi városokban tanulnak, és dolgoznak, vagyis aktív személyes kapcsolatuk van az urbanizációval. Az elfoglaltságok sokszínűsége ugyanúgy jellemző az inaktív személyek táborára is, akik nyugdíjasként vagy gyesen lévőként – a domináns házimunka végzése és gyermeknevelés mellett – szintén járnak színházba, vendégségbe, könyvtárba, olvasnak újságot, foglalkoznak kézművességgel, részt vesznek imaközösségben, eljárnak zárandokutakra, de találunk közöttük olyan személyt is, aki asszonykórusnak a tagja, aki méhészkedik, aki rajzol, vagy aki különösen érdeklődik az úrkutatás iránt.

A tevékenységek sokszínűsége indokoltá teszi az információk sokszínűségéhez való hozzáférés szükségességét. Az aprófalvas településen élők hátrányos helyzete nem a világtól való elzárkózást jelenti, hanem az egyes tevékenységekhez szükséges információk nehezebb áramlását, illetve annak a felismerését, hogy léteznek, elérhetőek ezek a bizonyos információk. A falun élő nyugdíjas néni életének ugyanolyan természetes velejárója például a színházba járás, mint városi társainak, azzal a különbséggel, hogy hozzá nehezebben jutnak el az ezzel kapcsolatos információk (mellesleg ő maga is nehezebben jut el a színházba).

Számítógép-ellátottság, számítógéphasználat

A vizsgálatba bevont személyek csaknem felének (47 főnek) van lehetősége arra, hogy otthon, az iskolában vagy a munkahelyén számítógépet használjon. A hozzáférhetőséget leginkább a munkahely biztosítja: a megkérdezettek közül 30 személy használ a munkahelyén számítógépet. Csaknem ugyanilyen magas azoknak az aránya is (25 fő), akiknek otthon van számítógépük, míg az iskolában 7 személynek van lehetősége géphasználatra. A számítógépes és az internetes hozzáférési lehetőségek vizsgálatakor csak az otthoni, a munkahelyi vagy az iskolai lehetőségeket vettük figyelembe, és kihagytuk az egyéb helyszíneket (például: könyvtár, barátok, rokonok stb.). Mindezzel a rendszeres hozzáférési lehetőségeket akartuk kiemelni, és ki akartuk zárni az egyéb, esetleges alkalmakat.

A hivatásos kultúraközvetítők csaknem fele számolt be arról, hogy a munkahelyén vagy a lakásán van számítógép. Ezt az arányt ugyancsak alacsonynak tekintjük, különösen akkor, ha figyelembe vesszük, hogy mindössze három személynek van otthon számítógépe, otthoni internetes hozzáférése pedig csupán kettőnek. Nehezen tudjuk elképzelni, hogy korszerű módon lehet tanítani, könyvtárt vagy művelő-

desi házat vezetni rendszeres elektronikus információs forrás nélkül. A hátrányos helyzet tehát ebből a szempontból is hatványozódik, hiszen a vizsgált települések zöme hátrányos helyzetű, távol esik a nagy, országos fejlesztésektől, nehezen megközelíthető, elzárt település. A kulturális élet irányítóinak nem lenne szabad meglegedniük az információk hagyományos módszerű begyűjtésével.

Az egyéb területen dolgozók 29 fős csoportjának szintén csaknem a fele (15 fő) használja rendszeresen a számítógépet, ebből 7 főnek otthon is van gépe – tehát ilyen szempontból előnyösebb helyzetben vannak, mint kultúraközvetítő társaik.

A legintenzívebb számítógép-használók a tanulók: a 13 megkérdezettből mindössze hárman számoltak be arról, hogy sem az iskolában, sem pedig otthon nem áll rendelkezésükre számítógép.

A számítógép-ellátottsággal lényegében egyenesen arányos az internet-hozzáférés is: az inaktívak közül senkinek nincs ilyen hozzáférése, a 36 kultúraközvetítő közül 15-nek, a 29 egyéb dolgozó közül 8-nak, míg a 13 tanuló közül is 8-nak van lehetősége a rendszeres internethasználatra.

A számítógépes és internetes ellátottság nem jelent egyben valódi, rendszeres használatot, különösen nem jelenti az elektronikus információszerzést. A számítógép-használók egyharmada általában a munkájához használja a gépet, de jelentős a játék aránya, és a szövegszerkesztés is. A játék különösen a tanulók körében népszerű, de az inaktívak is főleg ezt a tevékenységet jelölték meg. Az internetet a megkérdezettek 11%-a levelezésre használja, 9%-a munkához általában, 5% pedig pályázati lehetőségek felkutatása céljából.

Információszükséglet

A beszélgetések során direkt és indirekt módon próbáltuk megtudni a vizsgálatba bevont személyektől, hogy milyen információkra van, vagy milyen információkra lenne szükségük. A kapott ered-

mény tehát magán viseli a befolyásolásból adódó torzulás lehetőségét is, az interjút készítő ugyanis leginkább a saját elképzeléseiből indul ki, amikor megkérdezi például, hogy szoktak-e orvoshoz járni, vagy utaznak-e vonattal és ezzel kapcsolatban szükségük van-e menetrendre. Ennek ellenére az összegyűjtött adatok jól tükrözik azt a széles körű információs igényt, amelyre a megkérdezetteknek szükségük van, illetve szükségük lehet.

A tanulók között igen erős az igény a tanuláshoz kapcsolódó információk, valamint a továbbtanulással és a munkalehetőségekkel kapcsolatos témák iránt, valamint a különböző programlehetőségek iránt (koncert, mozi, szórakozás, diszkó). Emellett igen erősen érdeklődnek bizonyos társadalmi kérdések iránt is: például környezetvédelem, családon belüli erőszak, munkanélküliség, romakérdés, drog, diákjogok. A kultúraközvetítők között kiemelkednek azok az igények, amelyek szorosan kötődnek a hivatásukhoz: pályázatok, hivatali ügyintézés, programszervezés, kapcsolattartás, jogszabályok, törvények, helyi információk, területfejlesztés, de természetesen nekik is szükségük van egyéb információkra, például az utazással, bevásárlással, gyermekneveléssel vagy a házvásárlással kapcsolatban. Az egyéb dolgozók szükségletei között figyelhető meg talán a legerősebb szóródás, hiszen az ő válaszaikat befolyásolja egyrészt a foglalkozások sokrétősége, másrészt a magánéleti, szabadidős igények tarkasága. A munkához kapcsolódó igények között szerepel például a továbbképzés, továbbtanulás, a pályázati lehetőségek, az értékesítés és piac kérdésköre, a piackutatás, a hivatali ügyintézés, a minőségbiztosítás, a nyilvántartások vezetése, a jogszabályok. A családdal kapcsolatban leginkább a következő témák fordulnak elő: bevásárlás, orvos, kórház, gyógyszerek, lakáskultúra, receptek, míg a szabadidős-elfoglaltságokkal kapcsolatban megemlíthetjük a programlehetőséget, a testmozgást, a gombászást vagy akár a hastáncot is. Az inaktív csoportja elsősorban a munkalehetősé-

gek, a segélyek, az értékesítés iránt érdeklődik, valamint fontos szerepet tölt be az életükben az orvossal, gyógyulással kapcsolatos kérdések köre csakúgy, mint a családdal, gyermekneveléssel és a második gazdasággal összefüggő témáké.

Az információszerzés módja

A megkérdezetteknek csaknem fele (a 100 személyből 45), amennyiben valamilyen információra van szüksége, használja az internetet. Ez a magas arány valószínűleg annak köszönhető, hogy a vizsgálat témája befolyásolta a mintába kerülés esélyét. Különösen magas az internethasználók aránya a tanulók körében: a 13 megkérdezettből 12 fő használja az internetet! Ugyancsak jelentős az internethasználat aránya a kultúraközvetítők között (a 36 megkérdezettből 20 fő), ugyanakkor a 22 inaktív személyből csupán 1 személy említi!

Az információforrások között második helyen az újság áll: összességében az információforrások 13 százalékát teszi ki, és érdemes megemlíteni, hogy ebből a szempontból nincs lényeges eltérés az egyes társadalmi csoportok között: ez az arány a tanulók között a legalacsonyabb (12%), és az inaktívak között a legmagasabb (16%), egyben az inaktívak csoportjában az újság áll a vezető helyen. Csaknem hasonló erősségű a személyes információgyűjtés (12%), azonban ebben az esetben már jelentős különbségek vannak az egyes csoportok között: legkevésbé van jelen a tanulók (8%) és a kultúraközvetítők (10%) csoportjában, és az átlagot meghaladó mértékben található meg a dolgozók, valamint az inaktívak (14–14%) között.

A három legfontosabb információforrás tehát az internet, az újság és a személyes kapcsolat. Ez a három forrás jelenti az összes elem csaknem felét (44%). A következő sávba tartozik a könyv, a könyvtár, a telefon, a televízió, az ismerős és a szórólap. Meglehetősen sokan (összesen 11 fő) jelentette ki, hogy saját élettapasztalatára támaszkodik,

ha valamire szüksége van! „Még a szüleimtől tanul-tam...!” „Kitalálom magamtól...!” – mondták többben is, főleg az inaktívak és a dolgozók közül. A könyvek információs lehetőségével leginkább a tanulók élnek (12%), ugyanakkor a könyvtár mint intézmény elsősorban az inaktívak számára fontos le-lőhely (10%), de sokan említik a dolgozók közül is (8%). Meglepő viszont, hogy a diákok és a kultúra-közvetítők közül meglepően kevés személynek jut eszébe a könyvtár, mint információt szolgáltató in-tézmény! Valószínűleg az a könyvtárszociológiából jól ismert jelenség köszön itt vissza, mely szerint a könyvtárhasználati szokások jelentősen átalakultak ugyan az utóbbi évtizedben, de a használókban élő könyvtárkép alig változott. Vagyis: másként hasz-nálják az emberek a könyvtárt, mint ahogyan véle-kednek róla!

Az információs források között meg kell még említe-ni a rádiót és a konferenciák, továbbképzések lehető-ségét (3–3 százalék) – mindkettőt főleg a dolgozók említik –, a többi lehetőség viszont teljesen eltörpül az eddigiek mögött: alig néhányan említik a plakátot, a teletextet, a kábeltévét, a szaknévsort.

A tanulók

A társadalmi aktivitás szempontjából létrehozott első csoportunkba a tanulók kerültek. 100 fős min-tánkból ők tizenhárman vannak; közülük is legtöb-ben középiskolások. Így „foglalkozásukat” tekintve a 16 fővel első helyen álló könyvtárosok után ők áll-nak a dobogó második fokán. Már létszámuk is je-lzi, hogy az internethasználók népes táborát alkot-ják, mondhatni a korosztály minden tagja valami-lyen formában találkozik számítógéppel. Súlyuk és a mintában való megjelenésük ezért bír ekkora je-lentőséggel.

Visszatérve a tanulói csoport összetételének vizsgá-latához, el kell mondani, hogy a középiskolásokon túl interjúalanyaink között volt még főiskolás, egye-

temista, és előzetes terveinkkel ellentétben egy álta-lános iskolás is.

A tanulói csoport tagjai közül a középiskolások azok, akiknek mindegyike vagy az iskolában, vagy otthon rendelkezik internet-hozzáféréssel. Érdekes, hogy főiskolás interjúalanyaink közül ketten is ar-ról számoltak be, hogy egyáltalán nem jutnak sem számítógéphez, sem internethez az otthoni vagy az iskolai közegben. Számukra az egyéb közösségi hoz-záférések jelentenek olyan lehetőséget, ahol élhet-nek a világháló nyújtotta lehetőségekkel. Ők vagy a könyvtárba, vagy a teleházba mennek, ha interne-tezni szeretnének.

A csoportok meghatározásánál talákoztunk a tanu-ló definíciójának problémájával. Mi magunk azt a felfogást követtük, mely szerint tanuló az a sze-mély, aki főfoglalkozásként űzi ezt a tevékenységet. Tehát azokról a személyekről a dolgozóknál te-szünk említést, akik ugyan folytatnak valamilyen tanulmányokat – akár közép, akár felső fokúakat –, de idejük döntő részét nem ez teszi ki, tehát főfog-lalkozásban munkahellyel rendelkeznek. Azonban érdemes szót ejteni az élethosszig tartó tanulás főbb ismérveiről, melynek értelmében egy bizo-nyos életkorra, az élet egy meghatározott szakaszá-ra kizárólagosan nem szűkíthető le a tanulás mint az életünket meghatározó tevékenység. Az OECD ál-tal megfogalmazott élethosszig tartó tanulás elve szerint a tanulási folyamatok az ember egész életét átszövik. A formális tanulási módok ugyanúgy hoz-zájárulnak a tanulási folyamathoz, mint az otthoni és a munkahelyi környezet, a közösségi élet és a tár-sadalmi folyamatok egésze. A „bölcstől a srig” elv szellemében a tanulást a teljes életpályán keresz-tül történő, egyetlen egész rendszernek kell tekinte-ni.

Ennek szellemében fejezetünk alapvetően a közép, illetve felsőfokú tanulmányokat folytatók megállá-pításaira épül, de ha más csoportok szereplői tanu-lással kapcsolatban álló gondolatokat fogalmaztak meg, ezekről is említést teszünk.

A tanulmányokhoz kapcsolódó számítógépes tevékenységek

A középiskolai tanulmányokat folytató 14–18 éves korosztály mindennapjait az iskolai tevékenységek rendszere határozza meg. Ma már minden ilyen korú diák kötelező tanulmányainak részét képezik a számítástechnikai ismeretek. Van, ahol az oktatás a számítógép elméleti megközelítéseire, a szövegszerkesztői ismeretek átadására szorítkozik, de van olyan jól felszerelt, az igényeket kielégíteni tudó, megfelelő számú hálózati csatlakozással rendelkező iskola is, ahol az előbbieken túl a világháló használatára vonatkozó tanulmányokat is folytatnak.

Azok, akik esetleg otthon rendelkeznek is számítógéppel, iskolai feladatok megoldásához, a szövegszerkesztőt általában nem használják. Ha mégis élnek ezzel a gép adta lehetőséggel, azt magán célra teszik. Az iskola egyelőre nem ad ilyen típusú feladatokat, mivel a háztartások nagyobb része mind a mai napig nem rendelkezik számítógéppel. De ez nem jelenti azt, hogy ne is használnák a gépet, hiszen úgy tapasztaltuk, hogy éppen ez a korosztály képezi a netizenek legintenzívebb felhasználói csoportját. Lássuk tehát milyen lehetőségekkel élnek a számítógépet illetően.

A főiskolások, egyetemisták számára nélkülözhetetlenek a tankönyvek, a kötelező irodalmat, valamint a szakirodalmat tartalmazó kötetek vagy szövegek. Régebben pusztán a könyv beszerzése, majd az annak fénymásolt változatához jutás volt a cél, de mára a digitalizált változathoz való hozzáférés, a letölthetőség válik egyre inkább meghatározó szemponttá. Sokan vannak, akik ha helyben nem jutnak hozzá a kívánt dokumentumhoz, elakadnak, s például azért nem élnek a könyvtárközi kölcsönzés lehetőségével, mert nem is tudnak róla. Az újonnan létrehozott MOKKA adatbázissal pedig az egyidejűleg több könyvtári katalógusban való keresés valósult meg, s érvényesül az egyszerű feldolgozás –

többszöri felhasználás elve. Vannak, akik nem ismerik azokat a lehetőségeket, amelyek teljes szövegekhez való hozzáférést jelentenek akár a Neumann-ház, akár a Digitális Irodalmi Akadémia (DIA) vagy más fórumok által.

A középiskolások a világháló segítségével tájékozódnak az egyes intézmények felvételi követelményeiről, a tantervi struktúráról, de mint az interjúkból kiderült, meglehetősen esetleges, hogy mely intézményeket találják meg. A felvételik után az interneten már akkor lekérhető az eredmények, mikor postai úton azt még nem kézbesítik az érintetteknek, illetve teszik közzé a felvételi ponthatárokat. Mind többen vannak már a középiskolákban is, akik nyelvvizsgázni mennek, s számukra ezek az eredmények is elérhetőek a világhálón.

A továbbtanulás kérdésének időszerűvé válásakor mind többen tudakozódnak a hazai lehetőségeken túl a külföldi intézmények felől. A hivatalos tájékoztatás mellett érdekes számukra a helyi jellegzetességekről való tájékozódás.

Hogy a számítógép, a számítástechnika vonzó elfoglaltság a fiatalok körében, jól jelzi, hogy szép számmal vannak olyanok, akik ilyen irányban kívánnak továbbtanulni, ezen a pályán kívánnak elhelyezkedni. Már az általános iskola elvégzése után mód van arra, hogy akár szoftveres, akár hardveres irányban szakosodjanak, és középszintű szakemberként helyezkedjenek el, vagy továbblépve folytassanak aztán felsőfokú tanulmányokat. Csábító számukra, hogy hobbijuk egyben munkájukká is válhat, s nem utolsó sorban meghatározó, hogy biztos megélhetést nyújtó diplomával kezdhetik pályájukat.

A felsőoktatási intézményekben egyre elterjedtebb gyakorlattá válik, hogy a vizsgákra való jelentkezés, a tantárgyak felvétele, vagy az érdemjegyekről való értesítés elektronikus úton történik, vagyis interneten keresztül intézik a hallgatók adminisztrációs ügyeit. De hiába a világháló nyújtotta lehetőség, ha az érintettek a közelében még közösségi

hozzáférés sincs. Az egyenlőtlenségek leküzdésének még most is vannak akadályai.

A tanulmányok befejezésével válik időszerűvé az elhelyezkedés, a munkavállalás kérdése; ilyenkor szoktak a különböző állásajánlatok után kutatni. Sokakban felmerül a távmunka vagy a további tanulmányok esetén a távoktatásban való részvétel gondolata.

A fiatalok eligazodását segítően gyakran csak a már meglévő oldalak létre kellene hívni a figyelmet, illetve ezeket csokorba gyűjtve kínálni nekik. Nem egyszer találkoztunk olyan igények megfogalmazásával, amelyekre már kitalálták a megoldást, csak éppen a célcsoport nem értesült róla. Ez felveti az iskola, a számítástechnikát oktató pedagógusok felelősségét, mert épp olyan fontos a technikai ismeretek elsajátítása, mint aztán maga a géphasználat, a keresés, az alkalmazás.

A diák, aki akár közép, akár felsőfokú tanulmányokat folytat, az adott intézményben tanul valamilyen idegen nyelvet. Ma már nem ritka jelenség, hogy a hagyományos szótárak mellett mind többen nyúlnak segítségért az interneten fellelhető szótárprogramokhoz. Akik ezen programokat napi gyakorlatukból már jól ismerik, elismerőleg szólnak róluk. Azok, akik korábban hosszú időt töltöttek a papíralapú szótárak mellett, azok nagy örömmel fogadják a digitalizált változatokat, mivel jól érzékelhető különbség van a kettő között a gyorsaságot tekintve.

A fiatalok eligazodásában, tájékozódásában éppolyan jelentőséggel bír egy helyi honlap, mint amilyen hasznos lehet a náluknál idősebbek számára. A helytörténeti gyűjteményeknek a világhálón való megjelenése alkalmat ad arra, hogy a fiataloknak közvetlenebb rálátásuk legyen gyökereikre, kisebb közösségük múltjára identitásuk kialakulásához. A tanulmányok kapcsán gyakran merülnek fel egy adott régióra, országrészre vonatkozó népszokásokkal, viselettel, történettel kapcsolatos olyan kérdések, amelyek megválaszolása csak nagy nehézségek

arán lehetséges. Egy ilyen honlap lehetőséget teremt arra, hogy még az éppen fellelhető tárgyi, szöveges és egyéb emlékeket összegyűjtsék, s számon tartsák azokat.

A számítógépet profi módon használók közül többen tettek említést – a már általunk az előző fejezetben tárgyalt, és alaposabban körüljárt problémáról – a keresők használatának nehézkes voltáról. Ugyanúgy érzik a korlátait, a használhatóság akadályait, mint ahogy arról a hivatásos kultúráközvetítők beszámoltak. Megoszlanak a vélemények, hogy a jelenleg elérhető (Yahoo, Google, Altavizsla stb.) közül melyiket a legcélravezetőbb használni, de a hiányosságokról, a nehézségekről mindannyian szót ejtettek. Kérdéseik megválaszolásához nekik is egy jobban használható kereső programra lenne szükségük.

Mint arról az utóbbi időben mind gyakrabban olvashatunk a szakirodalomban, vagyis hogy nem a televízió és az olvasás riválisai egymásnak, hanem a televízió és a számítógép küzd egymással szabadidőnkért, az interjúkból is kiderült. Televíziót egészen kis mennyiségben, akkor is inkább csak a lefekvés előtti időszakban néznek az általunk megkérdezett, kistelephelyen élő fiatalok. (Mindeközben tudjuk, hogy ma Magyarországon már a három órát is meghaladja az átlagos napi televíziózás időtartama. Hogy interjúinkból más kép rajzolódott ki, oka lehet, hogy ezekben az apró falvakban élő tizenévesek az átlagtól eltérő napirendben élnek. Világossá vált ugyanis, hogy iskoláik hiába találhatók gyakorta a hozzájuk közeli nagyvárosokban, ez mégis naponta 2–3 órányi utazást jelent. A reggeli fél ötös kelésről, a hajnali indulásról nem egy esetben számoltak be, ami a korai fekvéssel és csekélyke televíziózással jár együtt. S hogy ezt miért említettük meg? Mert úgy tűnik a televízióban látott műsorok is csak arra szolgálnak, hogy inspirálóan hassanak a számítógépes kereséseket illetően.)

A fent említettekkel összefüggésben felvetődik a számítógép és az idő kapcsolata. Többen beszámol-

tak róla, hogy a gép előtt ülve megváltozik az internethasználó időérzéke, kilép a valós világ időszámításából, s egy egészen másként haladó másiknak lesz részese.

A szórakozással kapcsolatos számítógépes tevékenységek

Mielőtt az említett tevékenységek tételes elemzéséhez kezdenénk, szót kell ejtenünk, hogy miféle segítség egy közösségnek, de különösen a tanulóknak, ha ingyenes közösségi hozzáféréssel rendelkeznek. A kistelepülésen élők számára kézzelfogható módon, kitapinthatóan nyílik ki a világ, válik az információ által egyszerűbbé egy sor napi tevékenység. A fiatalok, akik a célirányos keresésen túl – mint majd látni fogjuk – órákat töltenek a gép előtt a kapcsolatteremtés és -tartás kedvéért, nem mindegy, hogy ezt ingyen vagy szűkös zsebpénzük terhére tehetik-e.

A tevékenységek között első helyen a kapcsolattartásra szolgáló elektronikus levelezés, az e-mailezés áll. Ez azonban nem szorítkozik például csak a nyári időszakra, a szünetek idejére, mikor a diákok egymástól távol töltik szabadságukat, hanem éppen ellenkezőleg, az év minden napján jelen lévő tevékenység.

Emellett a csevegő programokat említették mint legjellemzőbb tevékenységet; egyrészt mint szórakozási lehetőségre, másrészt mint problémamegoldó fórumra tekintve, olyan helyszíneként kezelve, ahol név és arc nélkül lehet megjeleneni, s lehet az őket foglalkoztató kérdésekre választ kapni. Még azok is élnek a csevegés adta lehetőségekkel, akik biztos családi háttérrel, kialakult baráti körrel, iskolai társasággal rendelkeznek, tehát akik nem elszigetelten, problémájukkal magányosan élnek. A fórum adta lehetőségeket ők is vonzóknak találják, s gyakran viszik ki problémáikat, s kíváncsiak a többi névtelen résztvevő véleményére. A kortárs csoportban inkább találnak referencia személyeket,

mint akár tanáraik, akár a hivatásos szakemberek (pl. pszichológusok, családsegítők) körében.

Míg az idősebb korosztálynál gyakran találkozni a géptől, az újdonságtól, az ismeretlentől való idegenkedés gondolatával, addig a fiatalabbak mindennapos használati eszköznek tekintik azt. Gátásaik, averziói nincsenek, így fordul elő nem egyszer, hogy már többet tudnak a számítógépről, a számítástechnikáról, mint környezetük.

Mind gyakrabban használják a gépet a hagyományos, szöveges tartalmak megjelenítésén túl audiovizuális funkcióban. Vagyis zenét hallgatnak vagy filmet néznek rajta. Egyrészt mivel a zenei CD-k futtathatók a gépeken, másrészt letölthetők az internetről különböző zenei és mozgóképes fájlok. Különösen a fiatalabb korosztály – mivel gyakran résztvevője is – nagy érdeklődést mutat a különféle sportesemények iránt. Említést tettek például kerékpáros, triatlonos, jégkorongos vagy labdarúgással kapcsolatos rendezvényről, de vannak olyan felhasználók, akik a Forma-1-es Magyar Nagydíjra már az internet segítségével rendelték meg jegyüket.

Korábbi kutatásokról tudjuk, hogy a fiatalok szabadidős tevékenységeinek rangsorában évek óta a társas tevékenységek a listavezetők. Interjúinkból is kiderült, hogy internetes kereséseik jó része irányul ezzel összefüggésben álló oldalakra: keresik például a különböző moziműsorokat, éttermeket, szórakozóhelyeket, koncerteket, ahol együtt tölthetik el idejüket.

A fiúkkal készített interjúk némelyikében találhatunk említést a szex oldalakról. Előfordul, hogy a középiskolai számítástechnika órán nézegetik a diákok ezeket a képeket, de általános gyakorlat, hogy a szóbeli figyelmeztetésen túl egyéb következménye nincs a dolognak. Vannak, akik le is töltenek ilyen oldalakat, de a szexualitás iránti felfokozott érdeklődés természetes életkori sajátosság. A legfrissebb internetes kutatások beszámolnak róla, hogy a kezdő netizenek megnéznék ilyen oldalakat

is az internettel való ismerkedés kezdeti időszakában, de a gyakorlott felhasználókra ez már nem jellemző.

Interjúalanyaink közül többen is említették az amatőr színjátszást mint kedvelt szabadidős tevékenységet vagy a helyi zenekarokban való zenélést, esetleg a helyi táncegyüttesekben való részvételt. Ők többnyire lányok voltak. Ezen tevékenységekhez leginkább szöveggönyvekre, kottákra van szükségük. Közülük a gyakorlottabbak már akár teljes szövegeket töltenek le az internetről, hiszen felsőfokú tanulmányaik kapcsán ezt gyakorta megteszik, s ha hobbijuk okán találják magukat hasonló problémával szemben, már tudják, hova nyúlhatnak segítségért. Azok, akik produkciójukkal külföldön is megfordulnak a különböző útvonaltervezőket veszik igénybe, hogy optimális úton juthassanak el céljukhoz.

Míg a lányok a háztartással kapcsolatos információ-szükségletről beszéltek, amely a sütés – főzéssel vagy a kertészkedéssel, kézműves foglalkozásokkal kapcsolatos, addig a fiúk a gazdálkodással, a barkácsolással, az autószereléssel összefüggő tevékenységekről számoltak be. Tehát a lányok receptek, virágmagok, virághagymák és házi praktikák után kutatnak, a fiúk pedig növényvédő szereket, szerszámokat, alkatrészeket keresnek. Ez is jól mutatja, hogy erre az életkorra már kialakulnak a hagyományosan férfi, illetve női szerep- és tevékenységi körök.

Mint arról már a bevezetőben szót ejtettünk, az élethosszig tartó tanulás minden korosztályt érint. A számítógép a maga sokszínűségével kaput nyithat azon korosztályok felé, amelyek már az intézményi rendszerű oktatáson túl vannak, de érdeklődésük, motiváltságuk, fejlődni akarásuk mégis a tanulás irányába tereli őket. A funkciók széles köre nyújtja a lehetőséget, hogy minden érdeklődő a saját élethelyzetének, kíváncsiságának megfelelően éljen a számítógép adta lehetőségekkel.

A hivatásos kultúraközvetítők

A társadalmi aktivitás szempontjából tipizált második csoportot a hivatásos kultúraközvetítők képezik. Ők azok a hivatásos szakemberek, akik foglalkozásuk révén közvetítik, továbbítják a kultúrát a társadalom egésze felé. Mi magunk *Margaret Mead* meghatározását fogadjuk el, amikor is kultúraként tételezzük a viselkedésnek mindazon szerzett formáját, melyet a közös tradíció által egyesített személyek csoportja ad át utódainak; nemcsak valamely társadalom művészi, vallási és filozófiai hagyományait érte ez alatt, hanem sajátos technikát, politikai szokásokat is, továbbá ezer más gyakorlatot, amely a társadalom mindennapi életét jellemzi.

Ezen definíció alapján a kultúraközvetítők kategóriájába kerültek interjúalanyaink közül a következők: a pedagógusok (óvónők, általános és középiskolai tanárok), a könyvtárosok, a művelődésszervezők, a teleház vezetők és az informatikusok. Ez utóbbi szakma képviselőit kutatásunk tárgyából adódóan soroltuk a kultúraközvetítők közé, mivel ők rendelkeznek professzionális szinten olyan számítástechnikai tudással, amit átadhatnak környezetüknek, s mindemellett a számítógép mint eszköz megjelenése a mindennapjaikban mintaként szolgálhat az őket körülvevők számára.

Száz fős mintánkból 36-an „feleltek meg” a fenti kritériumoknak; s ezen interjúalanyaink válaszaiknak feldolgozását, értelmezését olvashatják ebben a fejezetben. Az egyes kultúraközvetítői csoportok által leggyakrabban emlegetett információs hiányokat, elvárásokat, óhajtott internetes tartalmakat tételesen, az egyes csoportoknál külön-külön számba vesszük, azonban a mindannyiuk által egybehangzóan említett kívánságokat összefoglalva a fejezet végén közöljük.

Az Informatikai Kormánybiztosság (IKB) által kiírt pályázattal kapott gépek sok helyütt az első számítógépet, az első internetes kapcsolatot jelentették a

könyvtárban. Egyes településeken az új lehetőség a könyvtárban már eddig is megfordulók éltek, míg más helyszíneken sikerült az ez idáig távolmaradókat is az intézménybe szoktatni. De minden helyszínen tapasztalható volt az érdeklődés a lakosság, az olvasók részéről. A tanfolyamokra – a várakozással ellentétben – elsősorban középkorúak és idősebbek, nyugdíjasok jelentkeztek. Ismerve a tényt, hogy már minden közép, de általános iskolában is folyik számítástechnikai oktatás, érthető a tanfolyamon résztvevők összetétele. S a géppel való ismerkedésben, az internethasználatban mi motiválja őket? Az érdeklődőbb, odafigyelő szülők a számítógép megvásárlása után nem hagyják magukra gyermekeiket. Ők azok, akik ambicionálják, hogy maguk is felhasználókká, gépkezelőkké váljanak, s gyermekeiknek partnereik lehessenek ebben a kérdésben is.

A felhasználói csoport másik végén – az életkort tekintve – a legfiatalabbak, az alig-iskolások, a hat-hétévesek állnak. Ők is ugyanúgy internethasználók, mint idősebb társaik vagy a felnőtt korosztály, s nem csupán játékok letöltésével foglalkoznak.

A nyilvános internet-hozzáférés problémáját kutatva az ember óhatatlanul szemben találja magát a teleház kontra könyvtár kérdésével. Az országban jelen pillanatban kb. 250 teleház vagy telekunyó működik, és a tervek szerint kb. ugyanennyi megnyitását tervezik az elkövetkező egy évben. Mindközben Magyarország legtöbb településén működik könyvtár. Felkeresett helyszíneink között volt olyan, amelyen könyvtár és teleház is működött egymás mellett, s a mérleg nyelve a könyvtár javára billent. Ugyanis a könyvtárak rendelkeznek azokkal a hagyományos információforrásokkal, tájékoztatóapparátussal és lehetőségekkel, amelyekkel a teleházak, jellegükből adódóan nem. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a könyvtárak csak a hagyományos, míg a teleházak a modern telekommunikációs eszközök segítségével állnak az őket megkeresők

rendelkezésére. A már internettel felszerelt könyvtárak mindennapi gyakorlatában ugyanúgy benn vannak ezen eszközök, esetleg azzal a többlettudással, amit a könyvtárosi ismeretek nyújtanak: akár a dokumentumkeresésről vagy akár egy meglévő irodalmi szöveg digitalizált változatáról legyen is szó. A könyvtár vagy teleház kérdésében nem pusztán a hagyományos dokumentumok léte vagy nem léte a kérdés, de a megszokott nyitva tartás, az évtizedek óta ugyanott létező, jól ismert intézmény bejáratottsága, az információkeresésre kiképzett, abban gyakorlott, szolgálatkész szakember garantált jelenléte is a könyvtárak fokozottabb látogatottságát eredményezi.

S mint arról egy városi könyvtár vezetője beszámolt, valami még történt a számítógép kapcsán: *„Szemmel láthatóan, érezhetően pezsgést hozott a hat számítógép. Sokkal több olvasó, látogató jelentkezik; van, aki kifejezetten a számítógép-használat miatt iratkozik be.”*

A pályázati feltételek között szerepelt, hogy használóképző tanfolyamokat kell szervezniük a könyvtáraknak. Az ezeken való részvételért csak jelképes összegű (általában ezer forintos) hozzájárulást kértek a résztvevőktől. Így annak, aki kellően motivált, érdeklődő volt, annak a tanfolyami díj nem szeghette kedvét.

Alapvető különbség, hogy az IKB-s pályázaton számítógéphez és internethasználathoz jutott könyvtárak ingyen bocsátják a felhasználók rendelkezésére a gépet, míg a teleházakban fizetni kell érte. Így annak, aki az internetezésen kívül mást nem akar tenni, csak anyagi lehetőségei döntenek el, hogy melyik intézményt választja.

☞ A könyvtárosok

A kiválasztott települések döntő többségében a könyvtárossal felvett kapcsolat révén a helyszín is gyakorta a könyvtár volt. Így egy-egy helyszínen szinte mindig a könyvtárossal is készült interjú, mivel a könyvtár még mind a mai napig a települések

kulturális központját képezik, gyakran szellemi műhelyként, szakkörök, tanfolyamok helyszínéül is szolgálva. Ez az az intézmény hazánkban, amely a polgármesteri hivatal, az orvosi rendelő mellett leginkább megtalálható még a legkisebb falvakban is. És bár lehet, hogy saját óvoda, iskola fenntartására az önkormányzatnak nincs lehetősége, de ha csak heti néhány órában is, működtet könyvtárat. Az itt tevékenykedő munkatársokról – személyes tapasztalataink alapján – elmondható, hogy nagy elhivatottsággal, esetenként küldetéstudattal végzik munkájukat. Tisztában vannak vele, hogy környezetük számára mintaként szolgálnak. Egyrészt abban, hogy miként, milyen eszközökkel segítik saját munkájukat, milyen gyorsasággal jutnak ők maguk információhoz, illetve juttatnak másokat hozzá, másrészt abban, hogy magánéletükben mi zajlik, saját családjukban, gyerekeikkel milyen életstratégiát folytatnak.

Az önkormányzatok kérdéseikkel, problémáikkal rendszeresen fordulnak segítségért a könyvtárosokhoz, s várják, hogy a könyvtáros „bírja szóra” a gépet, keresse meg a válaszokat. Míg az egyéb könyvtárlátogatók kiszolgálják magukat, önálló internet-használóként jelennek meg, addig a hivatal embelei gyakorta a szakember által jutnak információhoz. Ilyen esetekben leginkább az aktuális törvényszövegekre van szükség, illetve a különböző pályázati lehetőségek felől tudakozódnak.

Szinte minden érintett településen beszámoltak arról, hogy milyen nagy hasznát vennék egy helyi honlapnak, melynek segítségével egyrészt a helybeliek életét megkönnyíthetnék, másrészt a településre látogatóként, turistaként érkezők tájékozódni tudnának. Éppen az ő kedvükért érdemes lenne térképpel is bővíteni ezeket a honlapokat.

Települési honlapok már több helyütt léteznek, de egy olyat örömmel fogadnának az ilyennel még nem rendelkezők, amin a főbb szempontok, intézmények, személyek szerepelnek, s a helyieknek

csak az ottani információkkal, adatokkal, személyek megnevezésével kellene kipótolniuk.

Vannak települések, ahol ennek a honlapnak valamiféle internet előtti képe már létezik, amit jelenleg a helyi kábeltelevíziós csatornákon juttatnak el az otthonokba. Ezek az oldalakon többnyire az aktuális kulturális, könyvtári híreket, a községben zajló rendezvényeket teszik közzé. Hogy ezeknek a csatornáknak mekkora a nézettsége, olvasottsága, arról felmérések még nem készültek, így az adott településen tevékenykedők is csak remélik, hogy ez irányú munkájuknak van értelme. Az egyik településen akkor kaptak visszajelzést munkájukról, mikor egy alkalommal hetekig nem működött a kábeltévé rendszer. Ekkor mentek a lakosok a település művelődésszervezőjéhez felvilágosításért, és panaszolták a televízióban olvasható információk hiányát.

Minden könyvtáros egyöntetűen számolt be a gépen fellelhető menürendek hasznosságáról. Sok esetben nehezen megközelíthető – az általunk felkeresett falvak közül nem egy – a világtól majdhogynem elzárt településnek számít; különösen azokon a kis lélekszámú falvakat felölelő területeken, ahova naponta csak néhány buszjárat visz. Ezek a lakott területek azonban nemcsak a közlekedés szempontjából vannak hátrányos helyzetben, de az infrastruktúra egyéb elemeiből is hiányt szenvednek: ilyen például a szakorvosi ellátás, a gyógyszerár, a bevásárló helyek és a különböző hivatalok. Így kényszerűségből még azoknak is utazniuk kell, akik esetleg koruk, családi állapotuk, társadalmi helyzetük okán ezt nem tennék. Szerencsésnek mondhatja magát az a település, amely vonattal és autóbusszal is megközelíthető. Tehát létfontosságú, hogy könnyen elérhető és letölthető formában hozzájuthassanak a MÁV és a különböző busztársaságok menetrendjéhez. Mert elképzelhető, hogy adódik olyan helyzet, amellyel nem képes számolni az egy adott időszakra kiadott nyomtatvány; az

internetes hozzáférés viszont rendelkezik a frissesség és az aktualitás képességével.

A könyvtárak közül jó néhány foglalkozik saját honlap létrehozásának gondolatával, de ezek önálló megalkotására nem képesek, külső szakembereket kénytelenek igénybe venni. Számukra jelentős segítséget jelentene egy olyan megszerkesztett, a főbb szempontokat tartalmazó, és már csak kitöltésre váró honlap, amelyet ők maguk is fel tudnának tölteni adatokkal, információkkal a könyvtárról, közölhetnék a legújabb szerzemények listáját, esetleg egy-egy rövid annotációval felkelthetnék az olvasók érdeklődését.

☞ *A pedagógusok*

Mint azt már korábban említettük, a pedagógusok csoportjába óvónők és általános, valamint középiskolai tanárok kerültek. Volt olyan informatikus szakember, aki korábban a felsőoktatásban dolgozott, mind Magyarországon, mind Angliában, de mintánkba olyan interjúalany nem került, aki jelen pillanatban is ekként tevékenykedne.

A törvények naprakész ismerete a pedagógusok munkájának, különösen a vezetőkének, elengedhetetlen részét képezik. Ezzel az egyéb területen dolgozók is hasonlóképp vannak, de most csak a speciálisan rájuk jellemző vonatkozást nézzük meg, az általános érvényű – a joggal kapcsolatos – megállapítások egy későbbi fejezetben olvashatók.

A pedagógusok jogi informáltságukat többnyire a hagyományos módon szerzik be, vagyis a Magyar Közlönyt és az Oktatási Közlönyt olvassák. Az elektronikus változat előnyeivel ők maguk is tisztában vannak.

A pedagógusok továbbképzése szempontjából nélkülözhetetlen, hogy minél teljesebb körű legyen a friss szakirodalomhoz való hozzáférésük. Nem egyszer az újonnan kiadott jegyzetek azok, amelyek szakmai ismereteik frissítésében segítségükre vannak, illetve a tanulmányaik befejezése óta eltelt időszakban elért új tudományos eredményeket, ismereteket közvetítik.

A különböző dokumentumok digitalizálása és az azokhoz való hozzáférés számukra létkérdés. Az oktatásban ugyanis gyakran használnak olyan eredeti szövegeket, szövegrészeket, amelyeknek beszerzése nem problémamentes számukra. A Neumann-ház és a Digitális Irodalmi Akadémia (DIA) munkájának köszönhetően ma már számos magyar szerző munkásságához férhetünk így hozzá. S ezen szerzők köre napról napra bővül, hiszen csak a DIA által közreadott kötetek száma havonta négyvel gyarapszik.

☞ *A művelődésiház-vezetők*

Ők azok a személyek, akik az adott település kulturális életének katalizátoraiként működnek. Munkájukban, a kapcsolattartásban a személyes kontaktus az alapvető. A számítógépet elsődlegesen információforrásként használják, de valamennyien gondolnak arra, hogy saját rendezvényeikről is tudnának ezen eszköz segítségével hírt adni. Interjúinkból kiderült, hogy a különféle rendezvényeknek, tanfolyamoknak csak az emberi érdeklődés és képzés szabhat határt.

A művelődési házak nagy gondja, hogy tanfolyamaiknak, klubjaiknak sok esetben külső előadójuk, vezetőjük van. Őket szájhagyomány útján érik el, mert – bár nagy segítség lenne számukra – az interneten őket nem lehet megtalálni. És fontos, hogy előadók környékbeliek legyenek, már csak az útiköltség miatt is.

☞ *Az informatikusok*

Az általunk felkeresett számítógépes szakemberekkel készített interjúink megerősítettek elképzelésünkben, miszerint érdemes lenne szétválasztani a különböző szintű információkat. Az általunk felvázolt három szint – a következő lenne: lokális, országos és nemzetközi.

A lokális szinten kerülnének megjelenítésre a települési honlapok. Az országos szinten jelennének meg azok az intézmények, hivatalok, amelyek egy – egy megye, régió vagy országrész ügyeit ölelik

fel. A nemzetközi szinten megjelenő információk pedig elsősorban az Európai Unióhoz kapcsolódnának, nem kizárva más kontinensek számunkra releváns honlapjait sem.

☉ *A kultúráközvetítők által megfogalmazott igények*

A kultúráközvetítői csoport azon tagjai, akik professzionális használói a számítógépeknek, az internetnek, jó néhány területen egységes véleményen voltak. S ez a különböző keresők kevéssé jó használhatósága volt. Mindannyian – ki-ki vérmérséklete szerint – hiányérzetének, bosszankodásának, elégedetlenségének adott hangot, mikor a különböző keresők felől érdeklődtünk tőlük. Mert tudjuk, hogy a keresési stratégia miféle hatással van a teljességre és a pontosságra; hogy a relevancia és az irrelevancia egymásnak ellentmondó, egymást kizáró fogalmak. Ebből következően mindannyiszor szembesülnünk kell a számunkra felesleges információk özönével, tetézve azzal, hogy az információk pontossága gyakorta kétes.

Szívesen látnának egy olyan *keresőprogramot*, amelynek segítségével egy meglévő halmazt szűkíteni lehet, s már csak ezekre a találatokra vonatkozóan lehetne keresési műveleteket végrehajtani.

További igényként fogalmazódott meg egy *levelező programnak* a portálon való elhelyezése. Mint az a különböző vizsgálatokból kiderül, a netizenek által leggyakrabban használt internetes szolgáltatás az e-mailezés. A hagyományos postai úton történő levéltovábbítás visszaszorulóban van, viszont a kapcsolattartás ezen elektronikus változata elképesztő gyorsasággal terjed. A hozzáféréssel rendelkezők között a magánszférát tekintve kezd egyeduralmukodóvá válni ez a levelezési forma. Sokan vannak, akiket az internethasználatra éppen az e-mailezés csábít, s teszik meg ennek kapcsán az első lépéseket a világhálón.

Az e-mail küldésén túl a következő közös pontot – az igények megfogalmazásakor – a különböző kul-

turális programokról való tájékozódás képezi. A mozi- és színházműsorok iránti igény szinte minden interjúban megjelent. Még az egészen alacsony lélekszámú települések lakói is mutatnak érdeklődést ilyen típusú információk iránt. Annak ellenére, hogy ezeket a lehetőségeket gyakran nem saját településükön, hanem egy közeli nagyvárosban vagy a megyeszékhelyen találják meg.

Mint arról már a közlekedés kapcsán szót ejtettünk, a vásárlás minden kistéleplésen élőt a falu, a kisváros elhagyására készlet. Éppen ezért örömmel vennék, ha előre tájékozódni tudnának az éppen aktuális kínálatról, s ennek függvényében dönthetnének arról, hogy választási lehetőség esetén mely áruházlánc tagját, bevásárlóközpontot vagy hipermarketet keressék fel.

Az aktívabb korosztályok számára igen fontos, hogy utazásaik előtt szállásfoglalásról időben gondoskodjanak, s különösen kedvező, ha ezt a világhálón is intézni tudják. A nyugati országokban ez már nagy múlttal rendelkezik, de ehhez mindenképp szükség van arra, hogy a magánszállások akár a helyi honlapokon elérhetőek legyenek. Vagyis feltűntethesse egy település a falusi turizmusban érdekelt szálláshelyeit, vendégfogadóit, panzióit stb., hogy ki-ki kedvére válogathasson – egy helyen összegyűjtve – a felkínált lehetőségek között. S innen már csak egy lépés, hogy az adott településre bejelentkezessen az a nagyobb számban érkező turista, iskolás vagy vízi túrás csoport, amely egyszerre több szolgáltatást is igénybe kíván venni.

Az egészségügyi információk a gyakran emlegetett tételek között szerepeltek. Fontos a háziorvos rendelési idején túl a szakorvosok, specialisták fellelhetősége, elérhetősége; de a hagyományos gyógymódok mellett mind többen tesznek említést más terápiákról: természetgyógyászokról vagy homeopata orvosokról. S úgy látszik nem hiábavaló a prevenció fontosságát hangsúlyozni, mert a hiányolt információk között szerepelnek a különféle szűrővizsgálatok.

A gyógyszergyárak működtetnek honlapokat, amelyeken termékeiket ismertetik. Az információk egyik köre mindenki által hozzáférhető, másik köre pedig csak a szakemberek, orvosok és patikusok részére nyitott. Ők ezekhez az információkhoz egy jelző segítségével juthatnak hozzá, és nyerhetnek betekintést. Általánosan elfogadott elv, hogy a gyógyszernek nem minősülő készítmények információiba a laikusok is betekinhetnek.

A törvények, jogszabályok ismerete ma már elengedhetetlenül szükséges részét képezik életünknek: nemcsak a munkánk kapcsán, de a privát szférában is nap mint nap szembesülünk azzal, hogy milyen nélkülözhetetlen az ilyen irányú eligazodás képessége.

Mi magunk is jártunk olyan településen, ahol hirtelen vált központi kérdéssé az ott élők számára egy új munkahely megtalálásának kérdése. Kutatásunk során szerzett tapasztalataink is megerősítették elgondolásunkat, hogy valójában nincs olyan korosztály, amelynek tagjai között – kisebb vagy nagyobb arányban –, de ne lennének éppen munkát keresők. A fiatalabbak, az éppen tanulmányaikat befejezők, a friss diplomások első munkahelyüket keresik, a közép- és idősebb korosztály pedig pályát módosít vagy munkahelyet vált, saját belső vagy külső készítésük okán.

A fiatalabbak számára nélkülözhetetlen az *oktatási intézményekről, az ösztöndíj-lehetőségekről* való tájékozódás.

De az élethosszig tartó tanulás szellemében az idősebbek is kénytelenek a különféle oktatási formákkal tisztában lenni, ezzel a kérdéssel foglalkozni. Munkahelyvesztés esetén gyakran a Munkaügyi Központ kínál számukra átképző tanfolyamokat. S ezek a kérdések a cigány lakosságot is érintik, sőt helyzetükből adódóan – még fokozottabban.

Nem csupán pedagógusokat érintő kérdés a *hivatali ügyintézés*, egy nyelvtanárral készített interjúban karakteresen is megfogalmazódott ez a probléma. Egyrészt a laikus nincs tisztában az ügymenettel,

másrészt az érdeklődő nem képes eljutni az ügyintézőhöz vagy olyan hivatali szakemberhez, aki felvilágosítást tudna adni.

A dolgozók

A mintánkban 29 fővel képviselik magukat azok az aktív dolgozók, akiket nem sorolhattunk a hivatásos kultúrákövetítők közé. A megkérdezettek köre rendkívül színes képet mutat. Az általános iskolai végzettségűek között találunk eladót és pékmestert, a középiskolai végzettségűek csoportjában van művezető, titkárnő, ügyintéző, ápolónő, élelmész-vezető, keramikus, méhész, mentős, nyomdász, operátor és szakács, a diplomások táborából pedig képviselteti magát többek között a védőnő, az erdőmérnök, a korrektor, a könyvelő, a menedzser, és a minőségügyi vezető.

Az *általános iskolai végzettségűek* háromfős csoportjából mindössze egyikük – a pékmester – használ számítógépet, ő is főleg a munkájához: számítógépen tartják nyilván az előírt és a tényleges termelési volument. Amennyiben egyéb információra van szüksége, újságokból vagy a televízióból szerzi be. A két bolti eladónő közül egyikük sem használ számítógépet. A munkájukhoz szükséges információkat leginkább a jól bevált partnerkapcsolatokon keresztül szerzik be: főleg telefonon. Közös bennük, hogy a munkájuk viszonylag sok idejüket lekötí, és a fennmaradó időben főleg a családi teendőket végzik: főznek, mosogatnak, ellátják a gyerekeket. Életük tehát a család és a munkahely között zajlik, kiegészülve a háztáji munkákkal: kertápolással, állatok gondozásával. Szabad idejük gyakorlatilag nincs, kikapcsolódást leginkább a televíziózás nyújt, esetleg az olvasás. Nyaralni ritkán járnak, hiszen hétvégén és nyáron is dolgoznak. A magánéleti információkat – például a kedvezményes bevásárlási lehetőségekről – elsősorban a hirdetési újságokból, szórólapokból szerzik be, ezeket a lapokat

gyűjtik, és a bennük lévő információkat egymás között cserélik. Az információ iránti igény azonban egyiküknél sem merül ki ezen a szinten, mert ha a körülmények úgy adódnak, ha lehetőség nyílik rá, egyéb forrásokat is igénybe vesznek.

A *középiskolai végzettség megszerzése* nagy ugrást jelent az emberek életében, megváltozik a társadalomban elfoglalt helyük, növekszik a presztízsük, átalakul az életvitelük. Általában a végzett munka is felelősségteljesebbé válik, alaposabb tájékozódásra van szükség, megnő az információk iránti igény. A munkahelyi környezet hatással van a magánéletre is, a szűken vett szakmai kérdéseken túl tájékozottnak kell lenni egyéb kérdésekben is: ismerni kell az aktuális politikai eseményeket csakúgy, mint az éppen divatos szappanoperák vagy valóság-showk eseményeit. A szabadidő differenciált eltöltése is igénnyé válik: rendszeres összejövetel barátokkal, ismerősökkel, rövidebb-hosszabb utazások, nyaralások, rendszeres testmozgás, részvétel sporteseményeken, moziba és színházba járás. A megváltozott életvitellel párhuzamosan fontossá válik a tájékozódás, az információk sokrétű, korszerű beszerzése. Mindezt alátámasztja, hogy a mintánkba került középfokú végzettségű aktív dolgozók közül négy főnek van otthon számítógépe (igaz, internetkapcsolat nélkül), két főnek van a munkahelyén számítógép, és további három főnek áll rendelkezésére a munkahelyen internetes kapcsolat is.

Az aktív dolgozók ezen csoportjának résztvevői közül vannak néhányan, akik még nem ismerték fel a számítógép és az internet hasznosságát, míg mások esetében az igény már megfogalmazódik, de a körülmények (elsősorban az anyagi körülmények) miatt nincs lehetőségük használni azokat. A középiskolát végzett aktív dolgozók közül csupán néhányan jutottak el odáig, hogy a munkához vagy a szabadidős elfoglaltságokhoz rutinszerűen használják az internetet. Ezek a személyek életvitelükben, beállítódásaikban a diplomásokhoz közelítenek,

gyakran tapasztaljuk hogy tervezik, vagy esetleg már meg is kezdték a felsőfokú tanulmányaikat.

A középfokú végzettségűek egyik tipikus csoportjának közös vonása, hogy a munkához szorosan hozzátartozik a számítógép használata, viszont az élet egyéb területeihez nem. Vagyis a korszerű információ iránti igényt a munkahely, a hivatás generálja, mintegy kényszerűségből szerzik meg az ilyen irányú ismereteket, azonban mindezek a késztetések nem terjednek ki a magánéletre, az egyéni érdeklődés szférájára. A számítógép használata a hivatáson belül is sok mindent jelenthet. Mást jelent a géphasználat annak a 23 éves lánynak, aki a polgármesteri hivatalban ügyintéző, és munkája leginkább a levélfogalmazásból és iktatásból áll, mást jelent annak a 44 éves élelmezésvezető nőnek, aki a teljes nyilvántartást gépen rögzíti, megint mást jelent annak a nyomdász vállalkozónak, aki a tervezéstől kezdve a kapcsolattartásig mindent a számítógépre bíz.

A mintánkba bekerült személyek esetében azt tapasztaltuk, hogy az internet sokrétű felhasználása – néhány kivételtől eltekintve – inkább az *értelmi-ségi*kre jellemző. Ők azok, akik általában mind a munkájukhoz, mind pedig a munkaidőn túli elfoglaltságukhoz, mindennapi tevékenységükhöz is rendszeresen élnek ezzel a lehetőséggel. Vagyis a munkavégzés során szerzett számítógépes rutin hatással van a magánéleti szférára is.

Az alacsony végzettségűek és a középfokú végzettségűek közötti éles választóvonalat az jelenti, hogy használnak-e számítógépet vagy nem, ugyanakkor a középfokú végzettségűek és a diplomások között ez a választóvonal az internethasználat területén jelenik meg. Természetesen a diplomások között is vannak olyanok, akik nem számítanak internethasználóknak, és vannak olyanok is, akik kizárólag a szabadidős tevékenységük során használják, de ebben az alcsoportban találunk olyan személyeket is, akik profi internethasználóknak számítanak.

A diplomás dolgozók között tipikusnak mondható, hogy valakinek a munkahelyén van internetes hozzáférési lehetősége, otthon pedig számítógépe. A világhálóról beszerezhető információkat tehát munkaidő alatt, ingyenesen tudják beszerezni, az otthoni gépet pedig játékra, szövegszerkesztésre, esetleg egyéb otthon is végezhető munkavégzésre használják, így megspórolva az internetezéssel járó költségeket.

Inaktívak

Ebbe a csoportba azokat a személyeket soroltuk, akiknek a vizsgálat időpontjában nem volt hivatalosan bejelentett munkahelyük, és nem jártak nappali tagozatos iskolába. A rendszeres munkahellyel nem rendelkező személyekre összességében jellemző a viszonylag zárt életvitel, a mozgástér beszűkülése, függetlenül attól, hogy ez az állapot átmeneti-e, mint a gyesen lévők esetében, vagy véglegesnek mondható, mint a nyugdíjasok körében. Inaktív státuszban kisteleptülésen élni többszörös hátrányt jelent, amely átszövi az életnek szinte valamennyi területét. Ezek közül a legfontosabb talán a gazdasági hátrány, amely az inaktivitásnak egyébként is általános velejárója, a hátrányos helyzetű térségekben pedig hatványozottan jelentkezik, hiszen általában nincsenek kiegészítő kereseti lehetőségek. A gazdasági hátránnyal együtt jár a kulturális hátrány: ezeken a településeken nagyon sok esetben a televízió és a rádió jelenti az egyetlen kulturális csatornát, ráadásul a rossz vételi lehetőségek miatt ezek a lehetőségek is szűkösebbek, mint egy prosperáló, nagyvárosi környezetben. Nagyon fontos tényező, különösen a vizsgált alcsoportunk esetében, az egészségügyi ellátás hátránya, vagyis a korszerű orvosi ellátáshoz, a gyors segítségnyújtáshoz, a zökkenőmentes gyógyszerellátáshoz való hozzáférés nehézsége. Mindezen területekkel kapcsolatba hozható, és mindezen hátrányokat fo-

kozó tényező az információs hátrány. Köztudott, hogy a hátrányos helyzetből való kikerülés egyik alapfeltétele a megfelelő információkhoz való jutás, amely lehetőség azonban éppen az érintettek hátrányos helyzete miatt nem tud megvalósulni, ezáltal mintegy konzerválódik a lemaradás.

A térségi elhelyezkedésből eredő hátrányok kompenzálása mindenképpen anyagi vonatkozású: saját gépkocsival könnyedén elérhetőek a közelebbi vagy távolabbi városok, műholdvevő készülékkel fogni lehet több tévécsatornát, elő lehet fizetni újságokra, folyóiratokra, végül: csatlakozni lehet a világháléhoz. Mint a korábbi fejezetekben láttuk, a korszerű információszerzést leginkább a munkahely vagy az iskola „tanítja meg”, vagyis általában a munkavégzés során, vagy az oktatáshoz kapcsolódóan nyílik lehetőségünk arra, hogy napi gyakorlatunkká váljék az internet használata, a munkahelyi/iskolai géphasználat után következik az otthoni számítógép megvétele, a munkahelyi/iskolai internethasználat függvénye az otthoni internethozzáférés kialakítása. A jelenleg vizsgált alcsoportunk esetében nem beszélhetünk sem a munkahely, sem pedig az iskola gerjesztő hatásáról, hiszen aktuálisan egyikkel sem rendelkeznek. Mind ezt a felismerést jól példázza, hogy a vizsgálatunk során megkérdezett inaktív státuszú személyek közül mindössze egynek a családjában van számítógép, internetes hozzáférés pedig egynek sincs.

Noha a *gyesen lévő kismamák* inaktivitása az esetek többségében átmeneti, mégis azt tapasztaljuk, hogy erre az átmeneti időre sem tudják átmenekíteni a külvilággal való szoros kapcsolatukat, és életvitelük, szokásaik, kulturálódási lehetőségeik, sőt gyakran az anyagi helyzetük is nagyon sok vonatkozásban az inaktívak többségéhez hasonlítja őket. Életük a háztartás és a gyerekek körül forog: bevásárolnak, mosnak, főznek, takarítanak, varrnak, emellett ellátják az állatokat, esetleg elvégzik a kereti munkákat. Az olvasást, mint szabadidős tevékenységet csupán két személy említi közülük, a töb-

bieknek a kikapcsolódást a televízió és a rokonoknál – elsősorban a szülőknél – tett látogatások jelentik. Az információkat elsősorban közvetítőkön keresztül kapják: ilyen közvetítő lehet a városban dolgozó férj, a városi iskolában tanuló gyerek, de közvetítő lehet a könyvtáros és maga a könyvtár is.

Egy részük, főleg az iskolázatlanabbak, nem is tudják megfogalmazni, hogy milyen információkra lenne szükségük, hiszen úgy érzik, hogy a család és a gyerekek bűvkörében mozogva teljes életet élnek. A többieknek is elsősorban a gyerekeknével, iskolaválasztással, egészségüggyel, esetleg saját munkahelykereséssel, továbbképzéssel kapcsolatos információk hiányoznak. A családi élethez szükséges tudnivalókat általában ismerősöktől, szülőktől szerzik be, valamint gyakran támaszkodnak a saját tapasztalataikra is, ezen kívül sűrűn megjelenik az információforrások között a könyv és a könyvtár. A helyi könyvtárnak különös szerepe lehet a kismamák életében, hiszen oda általában a gyerekekkel együtt is el lehet menni, a használata nem kerül sokba, el lehet olvasni az újságokat, folyóiratokat, lehet beszélgetni a könyvtárossal. És – amennyiben van rá lehetőség – lehet használni az internetet. A könyvtári internet-használatra a kismamák között egy személy esetében találtunk példát, az egyik középfokú végzettségű anyuka, aki korábban gyors- és gépiróként dolgozott, rendszeresen él a könyvtár nyújtotta lehetőséggel.

A mintánkba bekerült három *munkanélküliben* közös, hogy mindannyian nők és fiatalok: 20 és 28 év közöttiek. Mindhármuk munkanélkülisége átmeneti állapotnak tűnik, vagyis megvan a reális esélye annak, hogy rövidesen állást találnak maguknak. Tehát életük nem vált perspektívátlaná, mint ahogyan nagyon sok idősebb munkanélküli esetében tapasztaljuk, az átmeneti elhelyezkedési probléma azonban mindenképpen nyomasztólag hat életükre, tehernek, nyűgnek érzik magukat a családjukon.

A *rokkant nyugdíjasok* csoportjába a mintánkból ötven kerültek: két nő és három férfi, valamennyien ötven év körüliek, és az egy szakmunkás végzettségű férfi kivételével, mindannyian középiskolát végeztek. Közös bennük az is, hogy egyikük családjában sem találunk számítógépet.

A leszázalékolás az emberek életében általában jelentős törést okoz, hiszen idő előtt kell visszavonulni az aktív életből. Azonban vannak, akik praktikusán élik meg mindezt, és a rokkant nyugdíj mellett – általában feketén – munkát vállalnak. Jelen csoportunk tagjai nem vállalnak ilyen nyilvánvalóan munkát, viszont rendszeresen tevékenykednek a háztáji gazdaságban, állatokat nevelnek, kertészkednek, méhészkednek, tévét szerelnek. Tehát a nyugdíjas lét és az aktív életforma sajátos ötvözetét látjuk: a biztosan folyósított, ám meglehetősen alacsony rokkantsági nyugdíjat rendszeres munkából származó jövedelemmel egészítik ki. Az aktív elfoglaltság az anyagi bevételen túl egyben mentális funkciókat is betölt: amíg dolgozni tudok, addig nem vagyok teljesen terhére a családnak, van kapcsolat a külvilággal, van értelme az életemnek.

A csoport tagjainak a kikapcsolódást a rádióhallgatás, a televízió-nézés és az olvasás jelenti, de mint ahogyan az interjúrészletekből kiderül, mindezekre nem sok idejük marad. Utazásra, nyaralásra nem nyílik lehetőségük, egyrészt a szűkös anyagiak, másrészt a rendszeresen végzett munkák miatt. A nyár egyébként is a munkavégzés ideje, ilyenkor maximum a közeli gyógyfürdőt lehet felkeresni. Ellenpéldánk is van: igazi kikapcsolódást, egyben lelki megnyugvást is talál magának az a női interjúalanyunk, aki tagja a községi imaközösségnek, rendszeresen segít a plébánosnak a templom takarításában, díszítésében, évente két-három alkalommal pedig zarándokúton vesz részt.

A tevékenységek taglalásából, az életvitel jellemzéséből következtetni tudunk arra is, hogy milyen információkra lenne szükségük az általában egészségügyi problémákkal küszködő, de egyáltalán nem el-

esett, többnyire aktívan tevékenykedő rokkant nyugdíjasoknak. A betegségükkel kapcsolatban megfogalmazták, hogy elsősorban az egészségüggyel kapcsolatos információkra van szükségük: szakorvosi és kórházi ellátás, gyógyszerek, különböző gyógymódok, természetgyógyászat, gyógynövények. A családdal, háztartással kapcsolatban nekik is szükségük lenne a bevásárlással, az akciókkal, a különböző szolgáltatásokkal kapcsolatos ismeretekre, a leszázalékolt létből fakadóan pedig tájékozódni szeretnének a segélyekről, a távmunkáról, egyáltalán a munkalehetőségről. Fontos helyet foglalnak el az információs listán a második gazdasággal kapcsolatos tudnivalók, az egyes tevékenységek sajátosságainak függvényében. Tehát a méhészeknek szükségük lenne pontos és megbízható időjárás jelentésre, jó lenne tudniuk a mézlelőhelyekről, az értékesítési lehetőségekről, a felvásárlási árakról. A tévészerelő az alkatrészekről szeretne tájékozódni, a mezőgazdasági munkát végzők a növényvédő szerekről, és számukra is fontos lenne az értékesítés témaköre. Ebben a csoportban a szabad idős elfoglaltságokkal kapcsolatos információs igények eltörpülnek, szinte meg sem jelennek, hiszen számukra többnyire nem létezik „szabad” idő.

A mindennapokhoz szükséges információkat kizárólag „hagyományos” úton szerzik be: újságokból, rádióból, televízióból, szórólapokból, ismerősöktől, üzleti partnerektől. Egyedül egy méhészzel foglalkozó házaspár említette, hogy rendszeresen eljárnak a méhészek szövetségének rendezvényeire, továbbképzéseire, amely alkalmakkor kihasználják a személyes ismeretszerzés lehetőségét. Az elektronikus információhordozók meg sem jelennek a források között, annak ellenére, hogy többen is megfogalmazták fontosságukat és szükségességüket.

A *nyugdíjba vonuló* személyek a nyugdíjas létbe általában átörökítik a korábban elsajátított munkahelyi kultúrájukat, megszokott életvitelüket. Vannak közöttük, akik továbbra is aktív társadalmi és gazdasági életet élnek, mások visszavonulnak, érdeklő-

desi körük és mozgásterük beszűkül, sokszor még azokkal a nyilvánvaló lehetőségekkel sem élnek, amelyek révén könnyedén változtathatnának bejártságukon.

A mintánkban található hat nyugdíjas közül két férfit és négy nőt találunk, a legfiatalabb 58 éves, a legidősebb 77. Három személynek alapfokú végzettsége van, kettőnek középiskolai, egy fő pedig egyetemet végzett. Internetet, számítógépet egyikük sem használ, nincs is erre lehetőségük sem a családban, sem pedig az ismerősök körében.

Összegzés

Induló hipotézisünk, amely szerint a kistelepülésen élőknek speciális információs szükségleteik vannak, a vizsgálat során megerősítést nyert. A speciális igények kevésbé érintik azokat az aktív dolgozókat, illetve tanulókat, akik munkavégzés vagy tanulás céljából a közelebbi és távolabbi városokkal szoros kapcsolatban állnak, hiszen ezáltal közelebb kerülnek az információforrásokhoz, könnyebben szocializálódnak a korszerű információhordozók használatára. Az ő esetükben tehát alig beszélhetünk speciális információs igényekről.

Más a helyzet a kistelepülésen élő, és ott dolgozó személyekkel, beleértve a hivatásos kultúraközvetítőket is. Ebből a szempontból nagyon szórt a mezőny, hiszen találkoztunk olyan művelődési szakemberrel, aki munkaideje felét az internet mellett tölti, ugyanakkor olyan pedagógussal és könyvtárossal is, aki megnyitni sem tudná a számítógépet. Az ő esetükben célszerű munkahelyi kereteken belül maradva elmozdulást elérni: számítógépes tanfolyam, internetes hozzáférés biztosítása, informatikai képzés stb.

Az információs szolgáltatás szempontjából az inaktív csoportja tűnik a legproblémásabbnak, hiszen esetükben a feladat nagyon összetett. Meg kell változtatni a számítógéppel kapcsolatos olykor ellensé-

ges attitűdöt, rá kell ébreszteni őket a számítógép és az internet hasznosságára, el kell oszlatni azt a tévhitet, mely szerint ők ehhez nem értenek, ők ezt úgysem tudják megtanulni, ők ehhez már túl öregek stb. Ezen kívül fel kell bennük ébreszteni a vágyat a sokrétű információk, az új ismeretek megismerése iránt, vagyis ki kell mozdítani őket a gyakran tapasztalt bezárkózásból, lemondásból. Végül bizonyos mentális feladatokat is el kell látni: meg kell tanítani – szocializálni – kell őket arra, hogy el tudják fogadni átmeneti vagy végleges élethelyzetüket, hogy kibéküljenek a sorsukkal, ne forduljanak önsajnálathoz, önmarcangolásba.

Az attitűd megváltoztatása, az igény felkeltése és a bezártság oldásán túl az inaktívak számára biztosítani kell a kapcsolódási lehetőséget is, hiszen az anyagi helyzetük többnyire nem engedi meg, hogy saját gépet vásároljanak, illetve hogy saját maguk finanszírozzák az internet-előfizetés díját.

A fenti feladatok ellátására az internet önmagában kevés, emellett szükség van támogató, együttérző, együttműködő mikroklímára is, amelyet elsősorban a szűkebb család tud biztosítani, ennek hiányában azonban szükségesnek látszik egyéb segítők bevonása. Ilyen segítők lehet a könyvtár, illetve a könyvtáros, aki – miközben hozzásegít az információk megszerzéséhez, ezáltal a hátrányos helyzet csökkentéséhez – szociális funkciókat is ellát: mentális segítséget is nyújt az arra rászorulóknak.

Azt tapasztaljuk, hogy az ilyen irányú segítségnyújtásra a könyvtárosok zöme indíttatást érez, tehát nem idegen tőlük ez a fajta tevékenység, más kérdés, hogy rendelkeznek-e mindehhez megfelelő képességekkel és szakmai felkészültséggel. Ugyancsak kérdés, hogy az önmagában is hátrányos helyzetű könyvtár, illetve könyvtáros mennyit vállalhat fel mások hátrányos helyzetének kompenzálásából, akkor, amikor olykor maga is segítségre szorul.

Sulinet Expressz gépeket kaptak az erdélyi iskolák. A Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségének elnöke azt nyilatkozta az MTI-nek, hogy tizenkét újabb erdélyi magyar közoktatási intézmény kapcsolódott be a Sulinet Expressz programba. Ezzel a programban részt vevő magyar tannyelvű erdélyi iskolák száma elérte a harmincat. Az érintett iskolák

2003 novemberében és októberében vehették át a támogatást. A magyar oktatási tárca programja keretében 27 millió forint értékben kapott a 12 magyar tannyelvű iskola mindegyike 10 gépből álló számítógép-hálózatot és perifériákat. A magyar oktatási minisztérium ezen kívül 7 millió forint értékben internetbérleti díjat folyósított a program keretében 23 oktatási erdélyi iskola számára.

(KIT hírlevél, 2004. 1. sz.)

A Budapesti Művelődési Központ ingyenes rendezvényt tartott 2003 szeptemberében FolytassaNagyi” címmel az internet iránt érdeklődő nagyszülői korosztály és a tanfolyamokat szervező intézmények részére. A rendezvényen bemutatkoztak az ország különböző településein működő Nagyinet” programok, valamint megtekinthető volt az idősök portálja, a www.ezustkor.hu. *(A Neumann-ház híradása, Katalist, 2003. szeptember 22.)*

Számítógép-ellátottság és internethasználat Magyarországon az ezredfordulón

Péterfi Rita

Ha a kutató a magyarországi informatikai piac hiteles leírására vállalkozik, előbb-utóbb szembesül a feladat nehézségeivel. Egymásnak ellentmondó adatokkal találkozunk, amelyek a különböző módszertani megközelítésekkel adódnak. A különböző mérési módszerek más és más eredményeket adnak, de a tendenciák ennek ellenére jól láthatók, az elmozdulások irányai egyértelműen megrajzolhatók. A következőkben néhány jelentősebb kutatási beszámolóra támaszkodva felvázoljuk a hazai számítógép-ellátottságra vonatkozó adatokat, az internet-hozzáférési lehetőségeket és azok részesedését a piacon, a netizen alapvető típusait, valamint definiáljuk a felhasználó fogalmát.

Számítógép-ellátottság

Magyarországon jelenleg a háztartások száma 3,9 millióra tehető. 1998-ban a NIB Research¹ felmérése szerint 300 000 háztartásban volt személyi számítógép, ebből a főváros 80 000-rel részesedett. Ez a budapesti háztartások minden tizedikét jelenti. Ha az összes magyarországi háztartás számítógép-ellátottságát nézzük, akkor ez 8%-ot jelent. Ha ugyanennek a vizsgálatnak a jövedelemmel összefüggő adatait vizsgáljuk, az látható, hogy a legfelső 10%-ba eső háztartásoknál 100-ból 38-ban már volt számítógép.

A KSH „Lakásviszonyok 99” címet viselő adatfelvétele szerint a magyar háztartásokban 15% volt a

PC-k aránya. A különböző kutatóintézetek adatait összevetve elmondható, hogy 2000-ben a magyar háztartások számítógép penetrációja 18–20%.²

A Dataquest adatai azt mutatják, hogy 1998-ban a munkahelyeken csaknem félmillió PC volt található. Az iskolákban a Sulinet program keretében 1410 közintézmény (főleg középiskolák) jutottak számítógéphez, összesen csaknem tízezer darabhoz. Az Elender Kft. felmérései szerint ez az jelenti, hogy ekkor már 150 000 diák használt számítógépet.

A következő évben, 1999-ben 800 000-re tehető az országban fellelhető gépek száma, és az akkori prognózisok szerint 2000-ben számuk elérheti az 1 milliót.

Fontos mutatószám az is, hogy a számítógép felhasználási módja közül az internet miként részeseedik. 1999 elején az *Internetto c.* folyóiratban közzétett adatok szerint az internethasználók száma félmillió volt.

Ugyanerre az időszakra az IDC – a világ vezető iparágelemzéssel és piackutatással foglalkozó cége – 650 ezerre becsülte a hazai internetezők számát. A felhasználói szám becslésénél az egyes cégeknél eltérő adatok jelentek meg: gyakran hivatkoztak arra, hogy 2000-ben a netizenek száma megduplázódik. Vannak azonban mértéktartóbb közelítések is, melyek szerint inkább 30–40%-ra becsülhető a netet használók száma.

A NIB Research kutatásának egyik lényeges megállapítása, hogy a számítógép használata erős korrelációt mutat a megkérdezettek jövedelmével.

A Szonda Ipsos és a GfK Piackutató Intézet 2000. évi adatai alátámasztják a megállapítást, hogy a számítógépes piac dinamikusan fejlődő piac. Ugyanis egy év alatt a hazai PC-k száma 1,6 millióra emelkedett.

Internet-hozzáférés

Az internetezők száma, ahogy a korábbi adatokból már láthattuk, 2000-ben meghaladta a félmilliót, de ehhez az adathoz azt is tudnunk kell, hogy a felhasználók közel 85%-ának volt ingyenes hozzáférési lehetősége. Az ingyenes internethasználat színvonalai a munkahelyek és az iskolákat voltak. A Kórpint-Datorg 2000. évi jelentése szerint a lakosság mintegy 13%-a tervezte, hogy előfizet az internet-hozzáférésre, de többségük azok közül kerül ki, akik napi rendszerességgel használják a világháló (például a munkahelyeken). A megkérdezettek 60%-a állítja, hogy neki nincs szüksége rá, vagy nem is érdekli az internet, így tervei között sem szerepel az otthoni hozzáférés kialakítása.

Az internetezők demográfiai megoszlását vizsgálva jutunk el ahhoz a ponthoz, amelyben minden eddigi kutatás egyetért: vagyis hogy a derékhatat a 18–29 éves korosztály teszi ki. 2000-ben a felhasználóknak csaknem a fele közülük kerül ki. A korcsoportok szerinti megoszlást vizsgálva érdemes még felhívni a figyelmet a következő jelenségre: a 60 év feletti népesség számítógép- és internethasználata 1–6% között mozog, s ez a szám az évek alatt sem változott.

Az internet-hozzáférés tipikus helyszíne a munkahely, s ez 2000-ben 40% körüli arányt mutatott. Korábban már többen leírták: „*A nyilvános helyekről történő hozzáférés aránya még alacsony, de a behálózott könyvtárak és teleházak révén ez az arány dinamikusán növekedhet az elkövetkezendő években.*”³

A netizenek településtípus szerinti megoszlását még mindig a nagyvárosok túlsúlya jellemzi: 50%-uk lakik Budapesten, 30%-uk pedig más nagyvárosokban, illetve megyeszékhelyeken.

Az *Internetto c.* folyóirat a magyar hálózati polgár átlagportréját a következőképpen rajzolja meg: A hazai átlag internetes 20 és 30 év közötti városlakó férfi, egyetemet végzett, karrierje első lépcsőin áll, döntés-előkészítő és jó jövedelmi viszonyok között

él. Ez a leírás kísértetiesen hasonlít a Nagy Fehér Üzemmod⁴ által megrajzolt portréra: „*A Nagy Fehér Férfi a piramis csúcsán megfelel a munkaerőpiacon aktív, sikeres, fehér, egészséges individuumnak...*”

A hazai internetezők alapvető típusai

Ahhoz, hogy az internetet mindenki számára elérhetővé lehessen tenni, meg kell rajzolni a netizenek alaptípusait, hogy a hozzájuk vezető stratégiát megfelelően lehessen kialakítani. Figyelemre méltó, hogy a *Molnár Szilárd* által 2000-ben ismertetett karakterológia⁵ öt „résztvevőjéből” mindössze három az, aki már használja a világhálót.

☉ Az információs elit

A magyar társadalom 1–3%-a tartozik ide, ők azok, akik 3–4 éve használják az internetet. A munkahelyi hozzáférés mellett otthonival is rendelkeznek. Leggyakrabban az elektronikus levelezést használják és a webhelyeket látogatják, amúgy pedig a hálózat szinte minden szolgáltatásáról tudomásuk van. A hazai piacon ők azok, akik a legrégebben használnak személyi számítógépet.

Társadalmi és szociális helyzetükre a következők jellemzők: az átlagnál jobb anyagi helyzetűek és nagy információs szükségletekkel rendelkeznek. Körükben az idegen nyelv ismerete majdnem 100%-os. Ha az időhátartásukat nézzük, ők azok, akiknél a hálózat áll az élen. Nyitottak a technikai újdonságokra, keresik azokat, s kommunikálják is mások felé.

☉ A bátor felfedező

A magyar populáció 5–7%-át teszik ki, s ők alkotják a korai adaptálók csoportját. Az információs elit csoportjával ellentétben őket nem az újdonság nyűgözi le, sokkal inkább a hasznosságot tartják szem előtt. Mindennapi időhátartásukat tekintve

– bár ők is régóta használnak különféle információs és kommunikációs eszközöket (ICT) – az internet nem áll az első helyen. Mivel többnyire inkább csak munkahelyükön vagy az iskolában van hozzáférésük, ezért az internetet a munkához, tanulás-hoz és hasznos dolgok keresésénél használják. Az első csoporttól abban is különböznek, hogy a gép segítségével történő kommunikáció nem jellemzi őket. Havi, heti rendszerességgel használják az internetet.

Ez a csoport az, amelyik a leginkább képes a társadalom többsége számára az ICT-eszközök hasznosságát közvetíteni.

☉ A jó úton járó bizonytalankodók

Létszámát tekintve ez a csoport a legnépesebb, ugyanis a magyar társadalom 35–40%-a tartozik ide. Legfontosabb jellemzőjük, hogy az ICT-eszközökhöz jelenleg nincs olyan mértékű hozzáférésük, amely révén aktív felhasználókká válhatnának, bár alaptudással már rendelkeznek, s a különböző médiumokon keresztül sokat hallottak már a számítógépes világhálóról.

Általánosságban elmondható róluk, hogy 35–50 év közöttiek és kezdő felhasználónak számítanak. Átlagos jövedelemmel rendelkeznek, főleg kisebb városokban vagy jobb gazdasági helyzetben lévő községekben élnek. Az internettel a munkahelyükön, vagy nyilvános hozzáférésű helyeken találkoznak. Az előző két csoporttal szemben a jó úton járó bizonytalankodók számára az ICT-eszközök birtoklása még nem presztízs kérdés.

Ha ennek a csoportnak a tagjai intenzívebb felhasználókká válnának, akkor beszélhetnénk a magyarországi internet szélesebb körű elterjedéséről.

☉ A bátorításra váró bizonytalankodók

A második legnépesebb csoportot ők alkotják, ugyanis a magyar társadalom 30–35%-a tartozik ide. Nemigen tudják elképzelni, hogy a különféle információs és kommunikációs eszközök segítségével változtatni tudnának társadalmi, gazdasági hely-

zetükön. Ők azok, akik még ellenállnak az információs korszak változásainak, és idegenkednek is ezektől az eszközöktől.

Róluk mondják, hogy ők azok, akiket kellően motiválva, bátorítva be lehetne vonni a számítógép- és internethasználatba, de ehhez mindenképp biztosítani kell számukra a közösségi hozzáférési lehetőségeket.

☞ *A lemaradók/ellenzők*

Ez a csoport a társadalom 20–25%-át teszi ki. A legkevesebb információval róluk rendelkezünk, de sejthető, hogy ide tartozik a kistelepüléseken élők azok rétege, aki sem munkahelyén – ha van ilyen –, sem más nyilvános közösségi hely internet-hozzáférési lehetőségével nem találkozik – ők a lemaradók.

S vannak az ellenzők, akik közé tartozik az értelmiség egy szűk rétege. Ők azok, akik az újabb ICT-eszközöktől tudatosan zárkóznak el. *Csepeli György*⁶ úgy aposztrofálta őket, hogy ők „a modern kor Pató Páljai”.

A hálózati polgár, azaz a felhasználó definiálása

A témával foglalkozó különböző kutatásokban mást és mást értenek az internethasználó fogalma alatt. Ezért a *Kutatási Jelentés* című folyóirat⁷ arra vállalkozott, hogy a statisztikák könnyebb értelmezése érdekében megalkotja a fogalom alapkategóriáit, összesen négyet:

- ☞ *aktív felhasználó*: minden héten minimum egy órát tölt szörfözéssel, azaz a webhelyek használatával.
- ☞ *rendszeres felhasználó*: az elmúlt két hétben minimum egyszer használta az internetet (web, levelezés), az on-line kapcsolatban eltöltött idő figyelmen kívül hagyásával.

- ☞ *alkalmi felhasználó*: az elmúlt három hónapban legalább egyszer csatlakozott az internetre

(elégg csak az e-mail) az az on-line eltöltött idő figyelmen kívül hagyásával.

- ☞ *hozzáféréssel rendelkező felhasználó*: rendelkezik az otthoni, a munkahelyi, iskolai vagy más nyilvános internet-hozzáférési lehetőség valamelyikével (vagyis itt már a tényleges használat nem játszik szerepet).

A 10–18 éves korosztály és az internet

Gyakran emlegetik, hogy a számítógép megjelenése a mindennapjainkban ahhoz hasonló jelentőséggel bír, mint mikor a televízió az ötvenes évek végén kezdett megjelenni a lakásokban, majd rövidesen tömegesen elterjedté vált. A kezdetektől napjainkig folynak viták és kutatások a tévészés áldásos és átkos voltáról, társadalmi jelentőségéről, a szabadidős tevékenységek listáján és időmérlegekben elfoglalt helyéről. A számítógéppel is hasonló a helyzet.

Mint azt már korábban említettük, az internetezők derékhatárát a 18–29 év közötti korosztály adja. A vizsgálatokban gyakran csak a felnőtt népességre vonatkozó adatokat gyűjtik, dolgozzák fel, pedig figyelniünk kell egy másik korcsoportra is: ez a 10–18 éveseké. Ők azok, akiknek már az életük szerves részét képezi a géphasználat, hiszen az iskolában, otthon és a nyilvános hozzáférésű helyeken is nap mint nap találkoznak az ICT-eszközökkel, s egy olyan világba nőnek bele, melynek ezek az eszközök már szerves részét képezik. Mindezen okok miatt érdemes figyelmet szentelni a Kód Piac-, Vélemény- és Médiakutatóintézet felmérésének.⁸

Az intézet 2000 őszén 1200 középiskolás (10–18 évesek) körében, országos reprezentatív mintán vizsgálta a hálózat elérhetőségének problémáját.

Megállapították, hogy a vizsgált teljes korosztály 80%-a használ már számítógépet, kétharmada az iskolában is. Otthoni hozzáféréssel több mint fele rendelkezik. A legaktívabb gimnazista csoporton belül a fiatalok közel kétharmada tekinthető gyakori felhasználónak (azaz aki hetente legalább egyszer leül a gép elé). A számítógépre vonatkozó legfontosabb adatok mellett feltérképezték a fiatalok internet-hozzáférési jellemzőit is.

Míg a felnőtt lakosság 6–8%-a használja több – kevesebb rendszerességgel a világhálót, addig a középiskolás korosztály 71%-a teszi ugyanezt. Rendszeres használónak (legalább heti egy alkalommal leül a gép elé) harmaduk, 34%-uk tekinthető. A magyar társadalom egészére vonatkozó megállapításunk itt is helytálló, miszerint az otthoni internetpenetráció szintjére a háztartás jövedelmi helyzete gyakorolja a legerősebb hatást.

A fiatalok elsősorban kommunikációra és szórakozásra használják a világhálót. 58%-uk rendszeresen levelezik, a csoport fele pedig szívesen használja a csevegő programokat.

A vizsgált korosztály többsége számára a számítógép a mindennapok része, használata a válaszadók 76%-ának nem jelent problémát.

Nagy Attila 2001 tavaszán végzett, 1100 középiskolás körében folytatott kutatásából kiderül, hogy számítógép a megkérdezett családok több mint felében található, de „*érdemes azonban az országrészek közötti különbségeket is figyelembe venni, (Kőszegen és Sopronban 60% feletti, míg Biharkeresztesen, és Vásárosnaményban csak 30% körüli a számítógéppel rendelkezők aránya), illetve a felekezeti iskolákat látogatók 70%-os részesedését konstatálnunk.*”⁹ (Nagy Attila vizsgálati eredményei összecsengenek a korábban emlegetett eredményekkel az internethasználatra vonatkozóan, az eltérések elhanyagolhatók: pl. Nagy Attila 69%-ra teszi a középiskolás netizenek arányát, a Kód Média kutatóintézet pedig 71%-ra.)

Összegzés

Elmondhatjuk, hogy a magyar társadalomnak csak igen kis hányada – 2000-ben mindössze 6- 10%-a volt hálózati polgárnak nevezhető, akinek tehát lehetősége volt élni a hálózat adta szolgáltatásokkal. Kicsi arányuk azért elszomorító, mert így nem tudják betölteni a mintaadó funkciót a társadalom többsége számára.

Az Angus Reid Group 34 ország 900 millió lakosát reprezentáló, több mint 28 ezer főt megkérdező kutatásából kiderül,¹⁰ hogy míg nemzetközi viszonylatban az otthoni számítógépes internethasználat arányai között jóval kisebb eltérés tapasztalható: csaknem minden második személyi számítógéppel rendelkező háztartásnak van otthoni internet-hozzáférése, addig Magyarországon csak minden ötödiknek, hatodiknak.

A Kopint-Datorg vizsgálatából tudhatjuk, hogy akiknek tervei között szerepel az internet otthoni bevezetése, azok döntő többsége már valahol – például a munkahelyén – használ számítógépet. Szintén az ő kutatásukból derül ki, hogy azokat, akiknek ilyen hozzáférési lehetőségük nincs, nem is érdekli a dolog. Itt is helytállónak tűnik az antik istenekről szóló megállapítás, miszerint: „Hiányzik belőlük a hiány érzete.” Ugyanis a kultúrától való megfosztottságot nem okvetlenül érzi az, akit érint, mert minél nagyobb a hiány, annál gyengébb mérvű annak tudata.¹¹ S a tudatosságnak ez a hiánya valójában nagyobb hátrány, mint a sokat emlegetett vásárlóerő hiánya.

Nemzetközi kitekintés

Az internet megjelenésével derülő jóslatok láttak napvilágot: a társadalmi egyenlőtlenségek csökkenését prognosztizálták, a hátrányos helyzetűek felzárkózásáról beszéltek, de mára a kép mintha másfépp festene. Mert igaz ugyan, hogy a világban na-

ponta mintegy 150 ezerrel nő a hozzáféréssel rendelkezők száma, és minden nap 2 millió új weboldallal gyarapodik a világháló, a hálózatra kapcsolt számítógépek száma naponta 200 ezerrel nő; de mindeközben a világ népességének fele még soha nem telefonált, és Finnországban több központi számítógép található, mint Dél-Amerika összes országában együttvéve.¹²

A problémával átfogó méretekben először az Európa Tanács egy 1994-ben kelt jelentése foglalkozott. 1999-ben a United Nations Programme Development megállapításában többek között a következő olvasható: „Az internet felveti a *hozzáférés* és a társadalmi *kizárás* súlyos problémáit.” Mára ezt, az információs és kommunikációs technológia terén tapasztalható megosztottságot digitális szakadék néven emlegetik.

Az ICT-eszközök elterjedtsége terén élenjáró Egyesült Államokban 2000-ben egy új kormányzati portált hoztak létre, amelyről az állampolgárok szinte minden kormányzati webhelyet elérhetnek. Egy külön e célra kifejlesztett keresőprogram segítségével 20 ezer kormányzati hely 27 millió oldalán lehet keresni: többek között tanulmányi, nyugdíjpénztári adóbevallási kérdésekben, illetve innen tölthetők le például különböző formanyomtatványok.

[2001-ben Magyarországon is felállították a kormányzati portált éppen az információs szakadék csökkentése és az egyszerű állampolgár tájékoztatása érdekében] Az Egyesült Államokban a digitális szakadék vesztesei között a színes bőrűeket tartják számon. Ők azok, akik többet adóznak, mivel körükben csak 23%-os az internettel való rendelkezés, így jóval kisebb arányban tudják kihasználni a világháló adómentes piacát. Az ő helyzetükön való javítás egyik módja lehet – mint azt amerikai szakértők elmondták –, hogy az egyes települések az iskolai hozzáférések mellett, mind több egyéb nyilvános elérhetőséget biztosítanak. Ilyen nyilvános helyszíneként ajánlják a templomokat és az iskolákat.

A fehérek oldaláról közelítve a problémát, regisztrált tényként tartják számon a következőket: azok az iskolák, amelyben a fehér diákok vannak többségben, kétszer akkora valószínűséggel építik be az internetet a tanórákba, és majdnem kétszer annyi elérhetőséggel rendelkeznek, mint a túlnyomóan kisebbségi intézmények. A többségében vagy kizárólag fehérek által látogatott iskolák gyors fejlődésének eredményeként egyre nő a távolság, mélyül a szakadék a két csoport között.

S mi a helyzet az internet-hozzáférés tekintetében? A Gartner Group egyik vizsgálata szerint a legvagyonosabbak 83%-a és a felső középosztály 79%-a otthon vagy a munkahelyén hozzáfér az internethez, az alacsony társadalmi – gazdasági státuszúaknak mindössze 35%-a mondhatja el ugyanezt. Az Egyesült Államokban a témával foglalkozó szakemberek előtt egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy a penetráció kérdése azért fontos, mert társadalmi szintű hatása van annak, hogy az állampolgárok hány százaléka képes kihasználni a digitális kapcsolatok kiépítéséből adódó gazdasági, oktatási, azaz végső soron a társadalmi fejlődés előnyeit.¹³

Irodalom

1. NIB Research: Számítógép-ellátottság, internethasználat. In: Kutatási Jelentés, 1999. 3-4. sz. 180-185. p.
2. MOLNÁR Szilárd: A magyar hálózati polgár és mérésének problémája. In: Kutatási Jelentés, 2000. 8. sz. 11-15. p.
3. U.o. 12. p.
4. ADAMIK Mária: A Nagy Fehér Üzemmód: Avagy miről szól a „nőkérdés”? In: Férfiuralom. Szerk: Hadas Miklós. Replika Kör. Bp. 1994. 142-151. p.
5. MOLNÁR Szilárd. 13-14. p.
6. Elhangzott
7. MOLNÁR Szilárd: Az információs társadalom megosztottsága, avagy a digitális szakadék megközelítésének lehetőségei. In: Kutatási Jelentés, 2001. 9-10. sz. 15-18. p.

8. FÜRÉSZ Gábor: Az új generáció és az új média: internethasználat és informatikai kultúra a 10–18 évesek között. In: Kutatási Jelentés, 2001. 9–10. sz. 110–143. p.
9. NAGY Attila: Kulturális tőke és internethasználat. In: Könyv és Nevelés, 2001. 3. sz. 14–22. p.
10. MOLNÁR Szilárd. Ld. 2. sz. hivatkozást.
11. BOURDIEU, Pierre: A kulturális örökség átadása. In: A műszaki haladás problémái. Szerk: Ádám György. KJK. 1967. 287–320. p.
12. MOLNÁR Szilárd. Ld. 7. sz. hivatkozást.
13. U.o.

A Brit háztartások közel fele internetezik – olvasható a KIT hírlevél 2004/1. számában. 2003 harmadik negyedében a brit lakások 48%-a elérte az internetet, ami csaknem 12 millió háztartást jelent. Öt éve még csak 9%-on álltak. A „nagy ugrás” 2000-ben következett be, amikor egy év alatt a lefedettség 18%-ról 32%-ra nőtt. A brit felnőtt lakosság 58%-a internetezett az utóbbi 3 hónapban. (KIT hírlevél. 2004. 1. sz. 7. p.)

Hazánkban hatályba lépett az elektronikus hírközlési törvény. 2004. január 1-jén lépett hatályba az elektronikus hírközlési törvény, mely lerakja az információs társadalom fejlesztésének alapjait, lebontja a távközlési verseny korlátjait, megvalósítja az európai uniós jogharmonizációt, s előtérbe helyezi a fogyasztói szempontokat. A törvény lehetővé teszi, hogy olcsóbb legyen az internet: az információs társadalom kiépítéséhez ugyanis alapvető fontosságú a világháló. (KIT hírlevél. 2004. 1. sz. 8. p.)

Jelentősen nőtt az internetező gyermekek száma Európában – Egy fél év leforgása alatt harmaddal nőtt a rendszeresen internetező európai kiskorúak száma. Egy éve közel tízmillió fiú és lány lógott a neten, 2003-ban számuk már 13 millió fölé emelkedett. A legnagyobb arányban a brit gyermekek használják a világhálót.

Forrás: Metro újság. 2003. okt. 29 (Nielsen/NetRatings alapján)

Kísérleti hivatkozási index összeállítása egy jogi könyvtárban

Vida Ildikó

Amikor 2001-ben az ELTE Állam- és Jogtudományi Kara közzétette tíz év tudományos munkásságát regisztráló bibliográfiáját (*Kari hivatkozási index. Kísérleti változat. 1998–2001*) bizonyosságot tett arról, hogy az egyetem még mindig az állam- és jogtudományok egyik fellelvára. A közel ötezer tétel látványos bizonyítéka volt annak, hogy a csaknem egy évtizede tartó oktatáspolitikai törekvések dacára, melyek a jogi képzés tömegessé válását eredményezték, a fakultás oktatói nem adták fel tradicionális missziójukat a tudomány területén sem.

A Kar vezetése változatlanul fontosnak tartja a tudományos örökség ápolását, s a kari könyvtár munkatársainak közreműködésével most egyedülálló szolgáltatást, *hivatkozási indexet* készített. A módszer a természettudományokban már régóta be-

vált, nemzetközi figyelőszolgálattal is alátámasztott, de a társadalomtudományokban, így pl. a jogtudományokban nincs tudomásunk a minősítések és a pályázatok alapjául szolgáló hivatkozási mutató létezéséről.

Várhatóan a hivatkozási indexek nálunk is a tudományos munka egyre kevésbé nélkülözhető infrastrukturális eszközeivé válnak. Szerepük növekedése három fontos funkciójuk felismerésén alapszik: segítséget jelentenek a szakirodalmi közlemények hatásának értékeléséhez, hozzájárulnak a tudományos kommunikáció bővüléséhez, és megkönnyítik a szervezett tudományos munkával elkerülhetetlenül együtt járó adminisztratív feladatok megoldását (például a különböző pályázatok összeállításakor, a szakmai pályával kapcsolatos beadványok és értékelések elkészítése során stb.).

Egy-egy szakterület – jelen esetben a jog- és államtudomány – átfogó hivatkozási indexét, amint azt a külföldi tapasztalatok mutatják, csak erre szakosodott, korszerű technikai háttérrel rendelkező szervezetek készíthetik el. Mivel azonban ilyenek hazai viszonyaink között még nem működnek, e tekintetben a kezdő lépéseket az egyes kutatóknak vagy az ehhez hasonló feladatokat ellátó intézményeknek kell megtenniük.

A bemutatandó adatbázis az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar kísérleti vállalkozása, s az imént említett „kezdő lépés” megtételének tekinthető. A kísérleti adatbázis a tervezett kari hivatkozási index előzetes formája, mely jelenleg a feldolgozni tervezett anyag mintegy harmadát tartalmazza.

A tervezett index – miként azt már a kísérleti, részleges változatból is látható – arról ad majd tájékoztatást, hogy az ELTE Állam és Jogtudományi Kar oktatóinak és kutatóinak tudományos publikációira, mely más tudományos közleményekben hivatkoztak egy adott időszakban, illetőleg a kiadványok meghatározott körében.

Az előzetes közzététel oka, hogy szeretnénk visszajelzéseket kapni arról, érdemes-e folytatni azt a roppant időigényes és fáradságos munkát, ami egy ilyen hivatkozási rendszer összeállításával együtt jár, s ha valahol hibát vétettünk, még idejében korrigálhassuk. Kedvező visszajelzések esetén a munkát folytatjuk – és az anyagi lehetőségektől is függően – kb. egy-másfél éven belül 1990-ig visszamenőleg elkészítjük és közzéteszük a mutatókat.

Mutatók

A mutatók szerkesztésének megkezdésekor a következő kérdésekben kellett döntenünk:

- (a) meghatározni azokat a *személyeket*, akiknek műveit a hivatkozások figyelésekor alapul vesszük,
- (b) eldöntetni a *figyelt időszak* terjedelmét, valamint

(c) kijelölni azon *tudományos kiadványok* körét, amelyekben a fenti személyi körbe tartozó kollegák munkáira történő hivatkozásokat keressük. A munka során felvetődött az is, hogy

(d) tartalmilag mi számít *hivatkozásnak*, mindekenélőtt pedig

(e) az index adatai – a rendelkezésre álló személyi és tárgyi feltételek között – *összegyűjthetők és rendezhetők*.

Személyi kör

E mutatók az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar teljes munkaidőben foglalkoztatott oktatóinak és kutatóinak, professor emeritusainak, valamint az ELTE által *Doctor et Professor Honoris Causa* tanárrá avatott munkatársainak műveire vonatkozó hivatkozásokat jelzik. Összeállításuk körülményei miatt sajnos nem volt mód arra, hogy a részmunkaidőben foglalkoztatott (ún. másodállásos) és az óradó kollegák munkáira történt hivatkozásokat is vizsgáljuk.

Azon kollegák teljes névsorát, akiknek tudományos munkásságát a hivatkozások figyelése során alapul vettünk, a 2001. december 31-én, illetőleg 2002. január 1-én adott kari állománylista alapján állapítottunk meg.

Mivel a tervezett (1990-ig visszanyúló) mutatók összeállítása hosszabb időt vesz igénybe, a munka folytatásakor e személyi kör természetesen bővül, illetőleg változik, de új kollegák esetén, nem egészítjük ki visszamenőlegesen.

A figyelt tudományos kiadványok

A mutató adatai két dokumentumtípusban – az időszaki kiadványokban és sorozatokban, valamint a különböző *monográfiákban* – közölt publikációkra tejednek ki.

Tekintettel arra, hogy az indexet jogi kar állítja össze, a folyóiratok esetében elsősorban a hazai jog-

tudományi folyóiratokat, és az egyetemi periodikákat részesítettük előnyben. A folyóiratok körébe bevontunk néhány külföldi, elsősorban közép- és kelet-európai jogi kérdésekkel foglalkozó lapot is. A válogatásnál tekintettel kellett lennünk arra a praktikus szempontra, hogy e lapok elérhetőek legyenek a Kari Könyvtárban.

A feldolgozott időszaki kiadványok jegyzéke a következő: *Acta Humana, Acta Iuridica Hungarica, Állam- és Jogtudomány, Bírák Lapja, Fundamentum, Jogállam, Jogtudományi Közöny, Közjegyzők Közönye, Magyar Jog, Magyar Közigazgatás, Osteuropa Recht, Österreische Osthefte, Review of Central and East European Law, Ügyvédek Lapja*, valamint a hazai jogi karok időszaki kiadványai.

A folyóiratok mellett a figyelt kiadványok körébe alkalmi jelleggel felvettünk néhány egyedileg meghatározott monográfiát, értekezést, gyűjteményes kötetet stb. is; a szóba jöhető művek teljes körét azonban nem állt módunkban feldolgozni. A figyelésbe bevont tudományos művek esetén a kiadványok három fő műfaja – a monográfiák és egyéb gyűjteményes munkák, az ún. ünnepi kötetek (ez esetben a karunk oktatóinak tiszteletére megjelentetett ünnepi köteteket részesítettük előnyben), valamint a tankönyvek – alapján válogattunk.

Az eddig feldolgozott könyvek rövid listája a következő: *A jog elmélete; A római jog története és intéstitúciói; Alkotmánytan I.; Békés Imre ünnepi kötet; Büntetendőség – büntethetőség; Büntetőeljárás jog; Emberi Jogok egy új korszak határán; Ius Privatum Ius Commune Europae; Jog és gazdaság; Liber amicorum. Studia L. Vékás dedicata; Magyar alkotmánytörténet; Magyar jogtudósok; Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga; Tények és kilátások.*

A viszonylag szerény személyi és pénzügyi körülmények miatt, sajnos nem állt módunkban hogy az adatgyűjtést kiterjesszük a tágabb értelemben vett társadalomtudományi, ezen belül pedig a politikatudományi, filozófiai, közgazdaságtani, stb. kiad-

ványokra. Az ebből eredő esetleges részlegességet úgy tervezzük orvosolni, hogy a hivatkozási index végleges, 1990-ig visszanyúló (s a tervek szerint egy-másfél éven belül elkészülő) változatába szívesen beillesztjük az e területeken esetleg összeállított egyéni vagy egyéb (intézményi) szakmai mutatókat.

Adatgyűjtési és adatközlési szempontból sok problémát vetettek fel a rendszertelenül vagy jelentős késéssel megjelenő folyóiratok és időszaki kiadványok. Azokban az esetekben, amikor az impresszumban feltüntetett és a *tényleges* megjelenési idő eltért, az *impresszumban* jelzett megjelenést vetjük alapul.

Gyakoriság; a figyelt időszak

A most közzétett adatbázis időszaki kiadványok és sorozatok esetén az 1998–2001. évi lapszámok adatait tartalmazza, míg az egyéb tudományos művek (*könyvek*) esetében az 1990 és 2001 között megjelent kiadványokból válogattunk.

Terveink szerint a teljes kari hivatkozás három szakaszban készül el. A következő lista folyóiratok esetén az 1994–1997 közötti időszak, valamint néhány további (1990–2001 között megjelent) könyv adatait tartalmazza. A végleges anyag 1990-től fogja tartalmazni az adatokat 2002 végéig, mind a folyóiratok, mind a könyvek vonatkozásában. A végleges változatban mindegy ötven monográfiát, értekezést, gyűjteményes kötetet és tankönyvet tervezünk feldolgozni.

Hivatkozás

Az adatgyűjtés megkezdésekor tisztázni kellett, hogy tartalmi szempontból mit is tekintünk „hivatkozásnak”. Hivatkozás-e a pusztán formai, a közölt gondolatokkal tartalmi kapcsolatban nem álló utalás, vagy valamely műnek az irodalomjegyzékben való feltüntetése? Hivatkozás-e a nyilvánvalóan

„udvariassági szempontot” tükröző kósza lábjegyzet?

Az ilyen és ehhez hasonló kérdésekre általánosságban azt a választ adtuk, hogy – mivel nem „idézettségi mutatót” készítünk, s úgy véltük, hogy az adatbázis összeállítói nem bírálhatják felül a szerzőket – a „hivatkozás” fogalmát a lehető *legtágabb értelemben* fogjuk fel. Tehát hivatkozásnak tekintettünk minden szakirodalmi utalást. Ezen az alapon hivatkozásnak tekintettük, például, ha egy szerző neve vagy valamely konkrétan meghatározott műve – a tartalmi kontextustól esetleg függetlenül vagy azzal csak távoli kapcsolatban álló módon – feltűnt a lábjegyzetekben, illetőleg szerepelt az irodalomjegyzékben. Tágra fogtuk fel a „hivatkozott mű” fogalmát is. Ilyennek tekintettük mindenekelőtt az önálló szerzői művet és a másokkal együtt, társszerzőségben írt művet, de ide sorolhatónak tekintettük a tudományos művek létrejöttében való közreműködést (például szerkesztést) és a szakfordítást is.

Amennyiben a hivatkozást tartalmazó művet több szerző írta (társszerzőségben vagy gyűjteményes kötet esetén), úgy az adatközlésben igyekeztünk külön feltüntetni, hogy a hivatkozás melyik társszerzőtől származik. Sok esetben erre természetesen nem volt mód.

Külön nehézséget jelentett a *recenziók* és az ahhoz hasonló műfajú írások (könyvszemlék, könyvismertetések, stb.) „hivatkozások” alá való besorolása. Különböző megfontolások alapján úgy döntöttünk, hogy ezekre is a „hivatkozás” szokásos fogalmát alkalmazzuk, vagyis a recenzeálás tényét nem jelöltük meg külön, s az oldalszámok közlése szempontjából a recenzeált mű esetén is a szerző, ill. a mű címének szövegben való említését tekintettük közlendő adatnak. Hasonló problémát vetettek fel a könyvajánlások is. Az egyes folyóiratokban megjelenő, szakmai szempontokból igényes (pl. válogatáson alapuló és önálló gondolatokat közlő) könyv-

ajánlásokat hivatkozásnak tekintettük, az ún. *könyvhirdetéseket* azonban nem.

Az egyes folyóiratokban közölt szak-, ill. tematikus *bibliográfiák* esetén valamely mű ezek egyik tételeként való feltüntetését akkor tekintettük (e tényt külön is jelezve) hivatkozásnak, amikor a bibliográfia – eltérően valamely kiadó vagy intézmény könyvlistáitól, stb. – nyilvánvalóan szakmai szempontokat tükrözött.

Mivel a tudományos művekre vagy munkásságra történő hivatkozások összegyűjtését tartottuk feladatunknak, nem tekintettük hivatkozásnak azt, ha egy közleményben valamely kolléga – szakmai tudást is igénylő, de – lényegében *közéleti* szereplésével összefüggő (például egy általa előterjesztett törvényjavaslatra vagy államtitkárként megfogalmazott szakmai észrevételére hivatkozó) utalást találtunk. Végezetül nem gyűjtöttük össze az ún. ön-hivatkozásokat, vagyis azokat az eseteket, amikor valamely szerző saját művére utal; kivéve azokat az eseteket, amikor valamely társszerzőségben írt műben az egyik vagy másik szerző más munkáira történt hivatkozás.

A hivatkozás technikája

Mutatónk ún. rövidített indexeket tartalmaz; a teljes hivatkozás elkészítése az olvasók, ill. az érdekeltek feladata. A rövidített indexelés egyik oka, hogy e mutatók manuális technikával, „házilagos módszerrel” (nem elektronikus adatbázisok alapján) készültek. A hivatkozások e jegyzéke határozottan kísérleti jellegű, melyet a jövőben az erre vonatkozó reális igény, a kísérleti változat kedvező fogadtatása és az elkészítés pénzügyi háttérének megléte esetén folytatunk.

A teljes hivatkozás összeállításának technikai módja:

A rövidített indexben az első név a hivatkozást tartalmazó közlemény szerzőjét (a hivatkozó személyt) jelöli; ezt követi a kiadvány címe vagy en-

nek rövidítése (folyóirat esetén annak címe, impresszum szerinti évfolyamszáma, azon belüli kötet- vagy lapszáma, könyvek esetén a kötet címe és értelemszerűen a megjelenés éve) a hivatkozás oldalszáma; végül a második név a hivatkozott mű szerzőjét jelöli.

Példa:

Az „Uitz Renáta Fundam. 1999/2. 51 Vékás Lajos” jelölés tehát arra utal, hogy Uitz Renáta írásában, mely a *Fundamentum* c. folyóirat 1999. c. évi 2. számában jelent meg, az 51. oldalon hivatkozik Vékás Lajos valamely művére.

Egy teljes index a fentiekén túl rendszerint tartalmazza még a hivatkozást tartalmazó mű egyéb adatait, valamint a hivatkozott mű lehető legteljesebb bibliográfiai adatait is.

Példa:

Az előző példában szereplő rövidített index (Uitz Renáta Fundam. 1992/2. 51. Vékás Lajos) tehát a következőképpen alakítható át teljes hivatkozási indexszé.

Uitz Renáta: Egyéni jogsérelmek és az Alkotmánybíróság = Fundamentum.

1999. 3 évf. 2. szám 51. oldal

Mádl Ferenc – Vékás Lajos (szerk.): Emlékkönyv Nizsalovszky Endre születésének 100. évfordulójára. Budapest, ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszéke és Nemzetközi Magánjogi Tanszéke, 1994. 307.

Teljes hivatkozási index természetesen ettől eltérő módon is összeállítható.

Megjelent az OSZK-ban a MERCURIUS 2003 évi kötete.

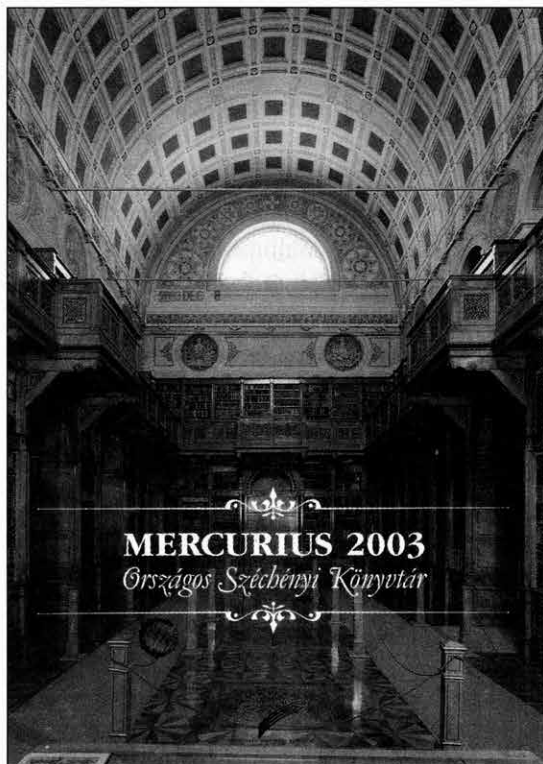
Az exkluzív kiadvány tartalmából:
Bibliotheca Corviniana Digitalis; Információs szükségletek, információs hátrányok, esélyegyenlőség (Péterfi Rita és Vidra Szabó Ferenc összefoglalása arról a kutatásról, melynek részleteit a szerzők a Könyvtári Figyelő jelen számában olvashatják);

Cseh Mária bemutatja a

Kisnyomtatványtár munkáját;

Ekler Péter az OSZK nemzetközi programokban vállalt szerepét;

Ferenczy Mária pedig a Tíz bambusz csarnoka c. kínai könyv – és nyomdászattörténeti kiállításról ad rövid, gazdag képanyaggal illusztrált bemutatást.

Már kétszázezer ...

Hatéves a WebKat.hu a Neumann-házban*

Boros Andrea

A WebKat.hu (www.webkat.hu) a Neumann János Digitális Könyvtár és Multimédia Központ, röviden Neumann-ház legrégebbi szolgáltatása. Az 1998 óta épülő internetes katalógusban a magyar internet-forrásokat gyűjtjük össze. Az adatbázis teljes szöve-gű visszakeresést kínál a feltárt dokumentumok-hoz, melyek között képek, dolgozatok, tanulmányok, folyóiratok, hanganyagok, e-könyvek, fotók, festmények, grafikák egyaránt megtalálhatók.

A WebKat.hu-ba kerülő internetforrásokat a Neumann-ház könyvtárosai erősen szűrik, a meglévő anyagokat pedig analitikusan is feltárják. Óhatatlanul felmerülhet a kérdés, hogy kell-e, lehet-e, érdemes-e egyáltalán katalogizálni az interne-

tet. Sokan úgy vélik, hogy fölösleges kifinomult, első látásra bonyolultnak tűnő rendszereket alkalmazni, amikor a mind népszerűbb és egyszerűbben használható keresőmotorok, sokkal nagyobb mennyiségű anyagot képesek nagyon gyorsan feldolgozni, a használó pedig nagyságrendekkel több találat között böngészhet.

Nem célunk a kérdés direkt megválaszolása, de az elmúlt hat esztendő alatt az internetforrások feltérképezésében szerzett tapasztalataink felvillantásával talán érzékeltetni tudjuk álláspontunkat is, amely egyfajta válasz az előző kérdésre.

* A Magyar Könyvtárosok Egyesülete 35. nagykanizsai vándorgyűlésén, a bibliográfiai szekcióban elhangzott előadás szerkesztett változata

Csendes kopogtatás

A Neumann-ház eme szolgáltatása nagy fejlődésen ment keresztül megszűlése óta. Indulásakor, 1998-ban magyar szerzők, magyar nyelvű és magyarországi szervereken elérhető dokumentumait dolgoztuk fel, nagy hangsúlyt fektetve arra, hogy lehetőség szerint minden értékes anyag bekerüljön.

1999 szeptemberében léptünk a nyilvánosság elé 20 000 körüli rekordszámmal, mára pedig állományunk megtízszereződött, elérte a kétszázezer feldolgozott dokumentumot.

2001-ben nagyarányú fejlesztést hajtottunk végre, melynek során átszabtuk a teljes webfelületet, amit az általunk használt OLIB integrált könyvtári rendszer rugalmassága is támogatott.

Kibővült a gyűjtőkörünk is: szelektálva felvesszük az adatbázisba a külföldi szerzők magyarra fordított munkáit is, továbbá a határon túli szerverekről is bekerülnek anyagok, szintén válogatva.

A munkát jelenleg négy szakirányú képzettséggel rendelkező munkatárs végzi napi nyolc órában, de az évek során kiváló külsős szakemberekkel is dolgoztunk az ország minden tájáról, mivel a katalógizálás távolról, on-line is végezhető.

Tükörkép

A Könyvtári Figyelő 2002. 1–2. számában figyelemre méltó tanulmány jelent meg *Pajor Enikő* tollából, aki egy tanítványa segítségével 2001 decemberében 120 szegedi egyetemista és főiskolás véleményét kérdezte meg gyorskérdőív formában a Neumann-ház on-line katalógusáról.

A megkérdezetteknek, ill. azoknak, akik közülük ismerték, használták a Neumann-ház szolgáltatásait, összességében jó véleménye volt a szolgáltatások-

ról a szempontok szerinti keresésről és formai szempontból is. Például a tartalmat illetően megfogalmazódott, hogy a kulcsszavas kereséseknél nagy a releváns találatok száma és jól pontosíthatók a kérdések; a szempontok szerinti keresésénél professzionálisnak ítélték a keresési felületet, s hogy a Boole-algebra is támogatja a keresést; a témák szerinti keresésnél pedig a böngészési funkció lehetőséget ad arra, hogy az olvasó megnézze a katalógizáló által használt tárgyszavakat is.

A formai megoldásokról mondott vélemények megerősítettek bennünket abban, hogy jó megoldás volt a Neumann-ház logójából ismert „templomkövek” és színek visszaköszönése a találatoknál és más oldalaknál, bizonyítékát adva a tudatos webtervezésnek.

A kritikai észrevételekben a következők fogalmazódtak meg:

- ☉ a kulcsszavas keresés során a találatok kibontásánál problémák jelentkeztek;
- ☉ a szempontok szerinti keresésben – a professzionális keresési felület megfélemlíti az olvasót;
- ☉ az internetcímek szerinti keresésben – a kibontáskor, az esetek 40–50%-ánál kapott a felhasználó „File not found” üzenetet (kiemelések tölem B.A).

Több javaslatot is megfogalmaztak; most csak azokat említem meg, amelyeket a tanulmány megjelenése óta meg is oldottunk:

- ☉ beállítottunk egy saját fejlesztésű URL-figyelő programot, így a „File not found” típusú üzenetek száma a minimálisra csökkent;
- ☉ megvettük és használjuk a <http://www.webkat.hu> domain nevet.

* PAJOR Enikő: Tükörkép - remélhetőleg nem homályos - a WebKat.hu fejlesztés utáni változatáról. In: Könyvtári Figyelő, 2002. 1-2.sz. 43-54.p.

„Nyitva van az aranykapu, csak bújatok rajta”– jelen és a jövő

A Neumann-ház katalógusa kapu a világra. Beléphetünk általa egy gazdag és jól strukturált gyűjteménybe.

Persze, nekünk is vannak gondjaink. Az egyik például az, hogy a Google-típusú keresőkkel összevetve, sokkal kevesebben használnak minket, holott az állomány, amit kínálunk minőségí és jól kereshető. Annak érdekében, hogy jobban megismerjenek és használjanak bennünket

- ☉ oktatókörutat szervezünk;
- ☉ csoportokat fogadunk, bemutatókat tartunk;

☉ felhasználókkal teszteltetjük a katalógust.

Mit tartalmaz a WebKat.hu?

A következő kép segít annak pontosításában, mi is található a gyűjteményünkben. (lásd. 1. ábra)

A katalógus használatát néhány egyszerű példával szeretném illusztrálni. A példák a magyar szellemi élet rangos folyóirataiból merítenek. Katalógusunkban a feldolgozott tételek száma eléri a kétszázszázat, az elektronikus időszaki kiadványok száma pedig 618-ra növekedett.

Neumann-ház

A WebKat.hu 2003. augusztusában:

- 192 000 rekord
- 613 elektronikus időszaki kiadvány
- 6 775 folyóiratszám
- 61 523 folyóiratcikk

- Cél: A magyar kulturális örökség körébe tartozó internetes dokumentumok összegyűjtése egy katalógusban;
- Analitikus feltárást végzünk;
- Dokumentum lehet pl. egy kép, fotó, hangfile, festmény, egy vers, tanulmány;
- Teljes szöveges adatbázis;
- 43 909 saját anyag;

1. ábra

Nézzük a következő példákat a keresési lehetőségek bemutatására:

☞ **Kulcsszavas keresés:** a keresőmezőbe beírjuk, hogy „tiszatáj” (kisbetű-nagybetű mindegy), megnyomva a keresés gombot, 4 találatot kapunk. A tovább gombra kattintva, megjelenik a rövid találati lista (lásd. 2. ábra). A listában a 3. a keresett irodalmi folyóirat. Az ugrópontként működő főcímrre, alcímrre rákattintva, új ablakban megnyílik a webhely. Aki kíváncsi az általunk készített rövid címléírásra, az rákattinthat a részletes adatok feliratú nyomógombra.

☞ **Szempontok szerinti keresés:** a szerző mezőbe beírjuk „Csoóri” nevét, a cím mezőbe, hogy

„utolsó remény”, majd elindítva a keresést, gyorsan megkapjuk a(z) – ebben az esetben egy – találatot. A tovább gombbal kibontjuk (lásd 8. dia). A rövid találati listából is látható, hogy egy Kortárs cikkről van szó, a címre kattintva pedig megjelenik a cikk szövege is.

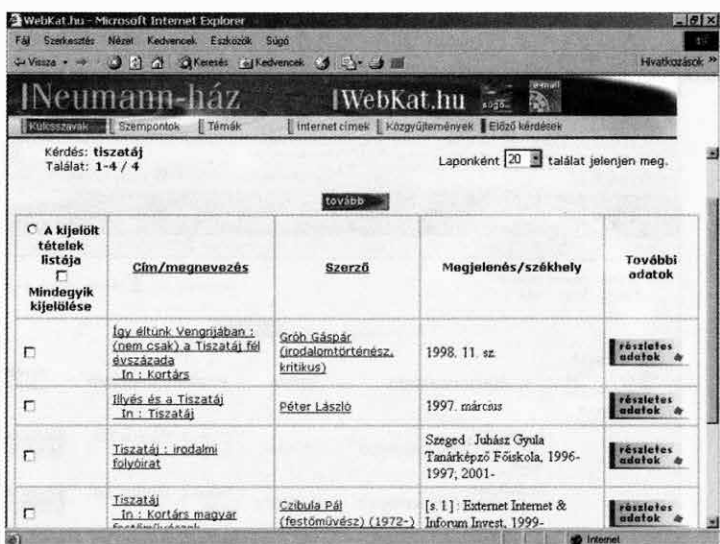
(A Kortárs felírra kattintva, behívható az időszaki kiadvány címléírása, a részletes adatoknál a cikk címléírása, és ha valaki a szerző nevére kattint, akkor másodlagos keresést végezhet a szerző művei között. (Lásd 3-4. ábra).

☞ **Téma szerinti keresés:** ha a bal oldali böngésző mezőbe beírjuk hogy „mélylélektan”,

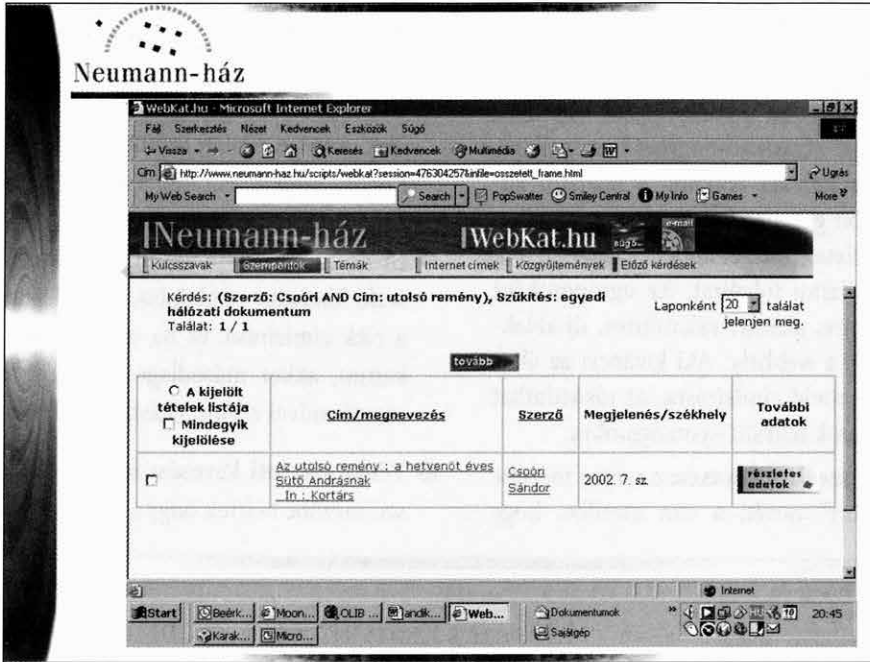
Időszaki kiadványok a WebKat.huban

Kulcsszavas keresés: tiszatáj, rövid találati lista:

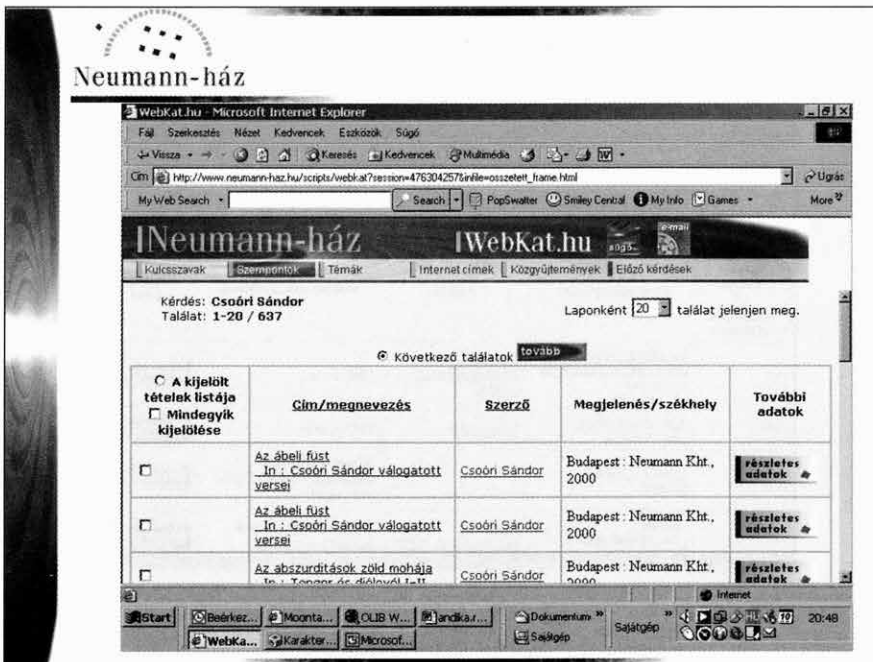

	Cím/megnevezés	Szerző	Megjelenés/székhely	További adatok
☐	Igy éltünk Vengriában : (nem csak) a Tiszatáj felé svárcsaja - In : Kortárs	Gróh Gáspár (irodalomtörténész, kritikus)	1998. 11. sz.	részletes adatok
☐	Hílys és a Tiszatáj - In : Tiszatáj	Péter László	1997. március	részletes adatok
☐	Tiszatáj : irodalmi folyóirat		Szeged Juhász Gyula Tanárképző Főiskola, 1996-1997, 2001-	részletes adatok
☐	Tiszatáj - In : Kortárs magyar	Czibula Pál (festőművész) (1972-)	[s. 1] : Eternet Internet & Inforum Invest, 1999-	részletes adatok

2. ábra

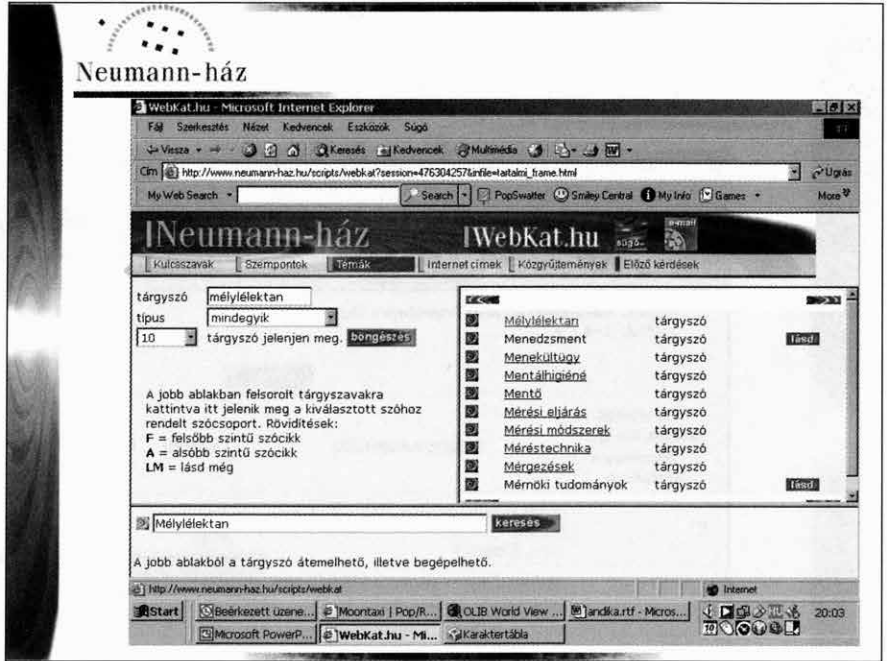
3. ábra

4. ábra

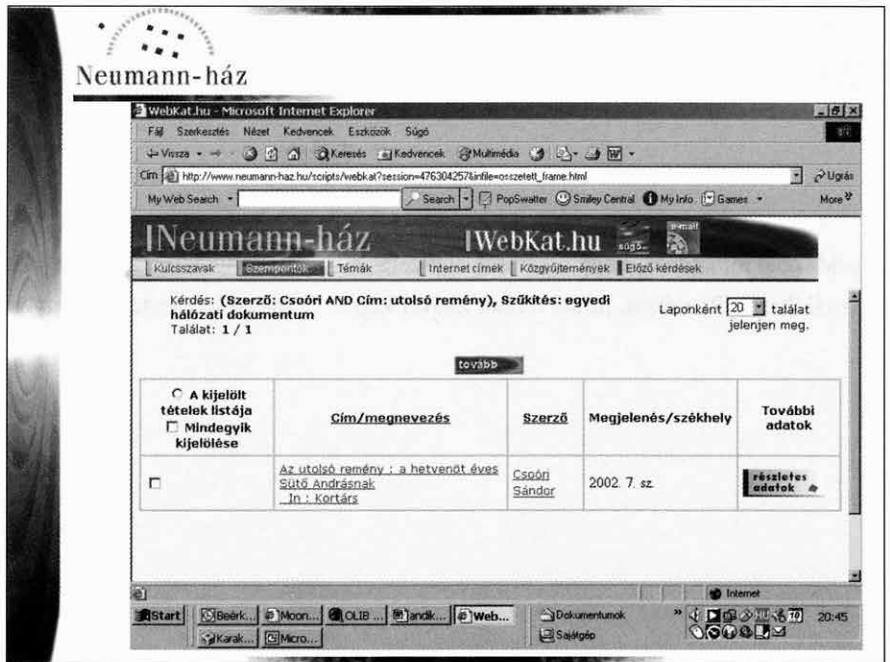
(amennyiben a pszichoanalízist írjuk be, a rendszer utalóként kezeli, de természetesen akkor is eljutunk a keresett témáig, hiszen a keresés utaló esetén is nagyon logikusan működik.)

Megnyomva a böngészés gombot, a jobb oldali keretben legördül az egész tárgyszólista, és a lista tetején látható a keresett tárgyszó. Az előtte lévő kis ikonnal áttemelhető tárgyszó a keresőmezőbe (5. ábra).

5. ábra

Ugyanígy járunk el a „Franciaország” földrajzi tárgyszóval is, és amint áttemeljük a keresőmezőbe, a rendszer alapértelmezésben hozzárendeli az AND szócskát (lásd 6. ábra). A keresés elindításával megkapjuk a két halmaz metszetét, ebben az esetben 4 találatot. A tovább gombbal kibonthatók a találatok. (Lásd. 7. ábra).

6. ábra

The screenshot shows a Microsoft Internet Explorer browser window displaying the WebKat.hu website. The search query is 'Mélylélektan AND Franciaország' with 1-4 results found. A table lists search results with columns for selection, title, author, publication location, and further details. A pop-up window shows the details for 'ORBÁN JOLÁN' and 'FREUD KÜLÖNBÖZŐ OLVASATAI: LACAN ÉS DERRIDA'.

☐ A kijelölt tételek listája ☐ Mindegyik kijelölése	Cím/megnevezés	Szerző	Megjelenés/székhely	További adatok
☐	Freud különböző olvasatai: Lacan és Derrida In : Thalassa	Orbán Jolán	1997. 1. szám	részletes adatok
☐	"Mesterségem a pszichoanalízis" : párizsi beszélgetés Judith Dupont-al In : Thalassa			
☐	"A pszichoanalízis szemszögén keresztül nézem a világot" : beszélgetés Grünberger Bélával In : Thalassa			
☐	Rejtett gyász és titkos szerelem : részletek A burok és a mag című könyvből In : Thalassa			

ORBÁN JOLÁN
FREUD KÜLÖNBÖZŐ OLVASATAI: LACAN ÉS DERRIDA

Lacan és Derrida nemcsak külön-külön, a maguk nevében és a egymás szakterületén fellépve is, egymáshoz való viszonyukban is egészen naniainkig, amikor a filozófia és a pszichoanalízis a hat

7. ábra

A példából jól látható, hogy a keresés egyszerű és használóbarát. Remélem, minél többet kedvet kap-

nak oldalaink meglátogatására és belépnek a Neumann-ház virtuális könyvtárának kitért kapuján.

Multikulturalizmus és közkönyvtár - nemzetközi eszmecserében

COGNIGNI, Cecilia

COGNIGNI, Cecilia: Intercultura e biblioteca pubblica: il dibattito internazionale (Bollettino AIB, vol 42, 2002, No. 4, Pp. 451-469.) c. tanulmányát **Mohor Jenő** tömörítette.

A modern multikulturális társadalmak

Kétségtelen, hogy a multikulturalizmus és a multiethnicitás az utóbbi évek egyik leggyakrabban érintett témája, még könyvtárügyi környezetben is. A nyugati országok legtöbbszörében az eltérő kultúrájú és nyelvű bevándorlók jelenléte tette ezt a témát a közbeszéd tárgyává. Az ipariból a posztindusztriális társadalomba való átmenet, a hidegháború vége és a kelet-európai kommunista rezsimek bukása egyaránt felgyorsította a különböző etnikumok és kultúrák közeledésének folyamatát, mely együtt jár az asszimiláció és az integráció, a diszkrimináció és a különbségek elismerése kérdéseinek éles felmerülésével.

A multikulturális kifejezés egy olyan társadalomra vonatkozhat, amelyben minden kulturális, szokásbéli és etnikumi differenciát egyaránt tiszteletben tartanak, „mind a központi hatalom részéről, mind viszont, anélkül, hogy diszszomogenitás lenne a többség és a kisebbség között.”¹ A valóságot tekint-

ve viszont fel kell ismernünk, hogy még nem multikulturális, hanem olyan pluralista társadalomban élünk, ahol a különbözőségek többé-kevésbé békésen élnek együtt, és különböző szociális és kulturális súlyuk van. Egy valódi multikulturális társadalomban a különbségeket kölcsönösen tiszteletben kell tartani.

A multikulturalizmus egy másik jelenséggel is összekötetésben áll: a piac globalizációjával és az iparosodott és nem iparosodott országok, a gazdag és a szegény országok, és a fejlett társadalmakon belül „a bel- és külvárosi, a lezüllesnek kitett negyedek és a jómódú, »lakóparkos« övezetek”² közötti távolság éleződésével. Az is igaz, hogy a szociális és gazdasági egyenlőtlenségek kondicionálják, sőt, néha determinálják a kulturális és vallási konfliktusok kirobbanását. *Kymlicka*³ a kulturális különbözőség két típusát különbözteti meg: az egyik eredete az, hogy valamely állam „magába szív, vagy elnyel” olyan kultúrákat, amelyek korábban önállóak voltak (ezek azok a nemzeti kisebbségek, melyek gyakran autonómiát kérnek a többségi kultúrától), a másik az egyének, illetve családok bevándorlása nyomán jön létre. Ez utóbbi esetben a bevándorlók olyan etnikai csoportokat alkotnak, amelyeknek célja az új társadalomba való integráció, és a „vendéglátó” nemzet jogi és intézményi rendszerének befolyásolása. Így születnek meg azok az államok, melyeket *Kymlicka* polietnikusnak nevez. Európa néhány állama, mint pl. Svájc és Belgium multinacionálisak, míg szinte valamennyi fejlett nyugati állam – a kisebb-nagyobb mértékben jelenleg is folyó bevándorlás következtében – polietnikus.

A második világháború után az ENSZ az emberi jogok egyetemes nyilatkozatában nem szerepeltetett a nemzeti és etnikai kisebbségek jogaira vonatkozó semmiféle utalást, mert ez éppen a nyilatkozat szellemével lett volna ellentétes. *Kymlicka* szerint ma már evidens, hogy „a kisebbségek jogait nem lehet az emberi jogok kategóriájára visszavezetni”. Valóban, az emberi jogok nem tudják megoldani a mo-

dern multikulturális társadalmak néhány problémáját, mint pl. a nyelv-választást a közhivatalokban, vagy hogy a kormányzati hatalomnak milyen mértékben kell leadni a bevándorlás, az oktatás kérdéseit azokhoz a regionális vagy helyi intézményekhez, ahol kisebbségek is jelen vannak, és így tovább.

A kulturális és történelmi különbségek ellenére a jelenlegi globalizált társadalomban a közkönyvtár fontos eszköze lehet a különböző etnikumok és kultúrák közötti párbeszéd segítésének, és mindenki számára a társadalmi és a kulturális életben való részvétel egyenlő lehetősége biztosításának, mivel „egy társadalmat nem (lehetne értékelni (egyszerűen csak a jövedelem-felhalmozás és a személyeknek kínált gazdagság alapján, hanem azzal a mértékkel, amennyire e személyek számára lehetővé teszi a részvételt a fontos tevékenységekben”⁴, mint amilyen a politika és a kultúra. A könyvtárugy már egy ideje foglalkozik ezekkel a témákkal is.

A multikulturális könyvtár

A többkultúrájú és többnyelvű könyvtár nem napjaink találmánya. Az Alexandriai Könyvtár korától fogva a könyvtárak gyűjtöttek és őriztek különböző nyelvű, különböző kultúráktól származó dokumentumokat, s mint a történelem és az emberi tudás megőrzésére hivatott helyeknek, mindig is egyetemes jellegű küldetésük volt. Azonban csak a XIX. századi, az Egyesült Államokba irányuló tömeges kivándorlás megjelenésétől kezdünk beszélni multikulturális könyvtárról. A könyvtárosok részéről is, az etnikai csoportok kultúrája és igényei felé való nyitás szükségességének felismerése az amerikai kontinens felé irányuló, tömeges migráció nyomására indult fejlődésnek a XIX. század végén. A *free immigration* jelensége érlelte meg az amerikai könyvtárugyben azt a felismerést, hogy a közkönyvtáraknak be kell kapcsolódniuk a bevándorlók

„amerikanizálásának” munkájába. A bevándorlók nevelését kihívásnak tekintették a könyvtárosok, s egyrészt tele voltak egalitárius és progresszivistákkal, másrészt viszont, abban a légkörben, melyben az asszimiláció indokai az integráció fölé kerekedtek, a közkönyvtárban a társadalmi kontroll nélkülözhetetlen eszközét is látták. Amikor a könyvtárosok észrevették, hogy a bevándorlók kezdik fenyegetve érezni saját identitásukat, megkezdtek a különböző nyelvű könyvek, folyóiratok vásárlását. Úgy tartották, hogy az anyanyelvű anyagok biztosítása felgyorsíthatja az asszimiláció folyamatát, s azzal együtt az angol nyelv elsajátítását is, ami az első lépés az USA társadalmi és kulturális szövetébe való teljes integrációhoz⁵.

Erre az új helyzetre való válaszként született meg 1917-ben az ALA keretei közt a *Committee on Work with Foreign Born* (bizottság a külföldön születettekkel való foglalkozásról), mely 1948-ig működött, és számos kézikönyvet adott közre, segítendő mindazokat, akik könyvtári munkájukban találkoztak a növekvő multikulturalizmus keltette nehézségekkel. 1924-ben egy új törvény (*National Origins Act*) korlátozta az évenkénti bevándorlók számát, s egyúttal változásokat hozott a könyvtárakban is. Az ezt követő gazdasági válság, majd a *new deal* korában megszűnt a sürgősség uralma, s a könyvtárosok az amerikanizálás folyamatát egy lényegesen szélesebb, az analfabéta vagy fél-analfabéta felnőttek oktatása részének tekintették. Munkájuk célja és a könyvtár küldetése ily módon az alfabetizált és pluralista értékekkel átitatott polgárság megteremtése lett⁶.

A második világháború után, de különösen a hatvanas években (L. B. Johnson elnöksége alatt) a politika erős nyomást gyakorolt az intézményekre annak érdekében, hogy javítsák a különböző kisebbségi csoportok oktatási és szakmai lehetőségeit, e csoportokként nemcsak az etnikai kisebbségeket, hanem általánosabban, a hátrányos helyzetben lévő kisebbségeket is tekintve. Végül 1983-ban jelent

meg a *National Commission on Libraries and Information Science* jelentése, melyben nyilvánvalóvá tették, hogy a könyvtárak immár felismerték az amerikai társadalom tényleges kulturális pluralizmusát. A jelentés alapelvei a következők voltak:

- a többnyelvű és többkultúrjú társadalom koncepciója kívánatos, és újból megerősítendő;
- a könyvtárak lényegbevágóak a társadalom minden szegmensében, alapvető információkat nyújtanak, támogatják az oktatást és a demokratikus fejlődést;
- a könyvtári szolgáltatások fejlesztése szükségszerű kötelessége a helyi, az állami és a szövetségi hatalmi szerveknek;
- a könyvtárak lényeges szerepet játszanak a kulturális különbségek integrációjának folyamatában;
- a közkönyvtárak a közösség intézményei és egyedülálló szerepük van az információterjesztésben;
- az összes könyvtár képes és köteles segíteni az etnikai kisebbségeket.

A nyolcvanas évektől a hivatalos amerikai könyvtárügy új figyelemmel fordul a multietnika, multikultúra kérdései felé, s megkísérli a bevándorlókat immár nem csak hátrányos helyzetű olvasóknak tekinteni.

Annak bemutatására, hogy az amerikai valóságban a multikulturalizmus a *public library* küldetésének szerves részévé vált, felidézzük néhányat a tizenkét okból, amiért a könyvtár jó az országnak⁷. Az elsőben (*library break down boundaries*) kinyilvánítják, hogy „a könyvtárak programokat nyújtanak az analfabéták és a kevésbé alfabetizáltak, valamint az angolul nem beszélők számára, országszerte könyvtárak százai segítik az állampolgárok képzését és tesznek erőfeszítéseket a többnyelvű és többkultúrjú dokumentumok rendelkezésre bocsátásának javítására. A könyvtárak szolgáltatásokat szerveznek az otthonhoz kötöttek, a börtönben lévők, a hajléktalanok, a látás- és hallássérültek számára.”

Témánk szempontjából más cikkelyek is jelentősek, melyek ha nem is kifejezetten, de kisebb-nagyobb mértékben érintik a multikulturális és többnyelvű szolgáltatásokat: *libraries level the playing field*, azaz egyenlő lehetőségeket nyújtanak mindenkinek a tájékozódás és a képzés terén, és *libraries value the individual*, amelyben aláhúzzák, hogy a könyvtár ajtaja nyitva áll a szabad és előítéletektől mentes gondolatok előtt. És még a *libraries build communities*, amelyben kiemelik, hogy a könyvtár gyűjteményeivel és szolgáltatásaival képessé válik közösséget alapítani, megszilárdítva a hovatartozás érzését. Végül, éppen azért, mert a könyvtár mindenkié, és arra törekszik, hogy mindenkiért legyen, lehet, hogy esetenként megbánt valakit. Ehhez kapcsolódóan a *libraries offend everyone*-ban azt olvashatjuk: „ebben a könyvtárban mindenki számára van valami bántó. Ha téged semmi nem bánt, reklamáldj.” Valóban, a könyvtárnak az a feladata, hogy folyamatosan javítsa szolgáltatásainak kínálatát, olyan anyagokat és információkat kínálva olvasóinak, amelyek orientálni tudják őket valamely kérdés vagy téma minden lehetséges nézőpontból való megfontolásában.

Európában a helyzet merőben különbözik az USA-belitől. A könyvtáraknak a multikulturális társadalomban betöltendő szerepére a figyelem csak az egyes nemzeti kormányok által megkezdett integrációs politika körülményei között irányult, főként a hetvenes éveket követően. Nagy-Britannia tekintetében érdemes megemlíteni Clough és Quarmby kutatásait 1978-ból és Elliott⁸ vizsgálatát a nyolcvanas évekből, mely az előbbieket is részletesen taglalja. E tanulmányok megpróbálták teljes képet adni az angol és a londoni multikulturális társadalomról, és ennek a közkönyvtári világgal való viszonyáról. 1998-ban a British Library adott ki egy kutatási jelentést, mely azt tárgyalja, hogy a közkönyvtárak hogyan szembesültek egy meghatározott, különböző etnikai csoportokból álló közösségben a társadalmi egyenlőség és az együttélés kér-

déseivel, s milyen megoldásokat találtak. A skandináv országok könyvtárügye már hosszú ideje különleges érdeklődést tanúsít az etnikai kisebbségek szükségletei iránt. Ezen országok nagyvárosaiban (hogy csak Helsinki nyilvános könyvtárát, Stockholm nemzetközi könyvtárát, a bevándorlók irodalmának dán központi könyvtárát említsük) könyvtári szolgáltatásokat szerveztek az etnikai kisebbségek számára. Észak-Európában világosan látszik az a tendencia, mely meg kíván felelni a multikulturális használói kör igényeinek, országos központi szolgáltatások szervezésével is. Ebben a szellemben született a német *Einkaufszentrale für öffentliche Bibliotheken* és a hollandiai *Nederlands Bibliotheek en Lectuur Centrum* is⁹.

Olaszországban ismét más a helyzet. Nincsenek országos központi szolgáltatások, de vannak jelentős tapasztalatok e téren. Különösen Modena és Prato közkönyvtárait kell említenünk, melyek az arab, illetve a kínai és albán közösségekkel kapcsolatban szereztek komoly tapasztalatokat az utóbbi években. Az olasz könyvtáregyesület 2001-es közgyűlésén a közkönyvtári bizottság keretében megalakult egy munkacsoport, mely a koordináció első lépéseként számba kívánja venni az e téren felgyűlt tapasztalatokat.

Az interkulturalizmus és a közkönyvtárak küldetése

Mostanáig a multikulturális jelzőt használtuk az angol *multicultural* fordításaként. De az „interkulturalis” jelző talán jobban ábrázolná a könyvtár szerepét és funkcióját a kultúrák közötti párbeszéd elősegítésében. Ferrieri szerint a *multikulturális* kifejezés inkább fotografikus, mert a kultúrák és etnikumok változatosságának pusztá regisztrációjára szorítkozik, míg az *interkulturalis* kifejezés a folyamatra utal, amely „a különbségeket a fúzió és a konfúzió pontjához vezeti”¹⁰.

Egy interkulturális könyvtár olyan könyvtár, mely támogatja a permanens képzést, mivel a bevándorlóknak szükségük van az új ország társadalmi és gazdasági szövetébe való beilleszkedésre, és ehhez a nyelv megtanulásán kívül el kell sajátítaniuk olyan eszközöket, amelyek segítségükre lehetnek a munka világába való belépéshez és helyzetük javításához. Egy interkulturális könyvtár elébe tud menni a hátrányos helyzetű csoportoknak, barátságosabbá téve önmagát, javítva szolgáltatásai hozzáférési lehetőségét, próbál harcolni az analfabétizmus ellen és az etnikai kisebbségeknek nyújtott szolgáltatásait beilleszti a felnőttoktatás szélesebb kereteibe. A könyvtárnak, általában, fel kell ismernie a különbözőségeket és azt mint egy forrást kell kezelnie, növelve szolgáltatásai rugalmasságát és személyezte kreativitását¹¹. Az etnikai kisebbségeknek nyújtott szolgáltatás tehát a teljes helyi közösségnek nyújtott szolgáltatások része. Másrészt, a közkönyvtárnak úgy kell újragondolni és újrafogalmazni küldetését, úgy kell újraírni szabályzatait, hogy azok célja a kölcsönös megismerés, a kultúrák közötti párbeszéd és a különbözőségek értékelésének elősegítése legyen.

A globális információs hálózat is az etnokulturális csoportok közti megértés erősítésének egyik útja. Hagyományosan a multikulturalizmust egy meghatározott ország etnikai kisebbségeire gondolva értelmezik. Ma viszont inkább egy globális társadalom és globális gazdaság környezetében kell a különböző etnokulturális csoportokra gondolni. Egy így felfogott társadalomban mindannyian valamilyen etnikai gyökerű csoport tagjaivá válunk, és az lesz a kihívás, hogy sikerül-e egy kulturális csoport szellemét és sajátosságait közölnünk egy másik csoporttal. A könyvtárak ezt az információs és kommunikációs technológia megfelelő használatának elősegítésével szolgálhatják, módot adva olvasóiknak, hogy megtanulják az internet világában való tájékozódást, az információk szelektálását és annak felismerését, hogy mely helyek nyújtanak tájékoztatást,

s melyek inkább dezinformálnak, különösen a különböző kultúrák és etnikumok tárgyában. A weben ugyanis bevallottan rasszista honlapokat is találhatunk¹². A multikulturalizmus jövője, legalábbis részben, az új információs technológiák és az angol, mint a web nyelve használatán alapul, ám noha a honlapok 80%-a angol nyelvű, a használók mintegy 40%-a nem tud angolul. Valójában a nyelvi akadályok jelentik a hálózati hozzáférés legfőbb akadályát. Az utóbbi években növekszik a nem angol nyelvű helyek száma, megjelentek a fordítóprogramok és a legelterjedtebb keresőgépek (Yahoo, Altavista, Excite stb.) is hozzáláttak e probléma megoldásának kereséséhez. Érdekes módon maga az internet válik a máskülönben eltűnésre ítélt nyelvek és kultúrák ellenállásának lehetséges színterévé¹³. Mindezeknek az új követelményeknek a közkönyvtárak még csak részben tesznek eleget. Egy kanadai vizsgálat szerint a könyvtáraknak csak 40%-a használja az internetet multikulturális szolgáltatásainak támogatására. *Skrzeszewski és Cubbely* szerint a közkönyvtáraknak az alábbiakat kellene tenni:

- ☛ egy globális könyvtárközi hálózat létrehozásával megkönnyíteni a nemzetközi együttműködést a könyvtárak, kulturális képviselők és non-profit szervezetek között, hozzáférést nyújtani a helyi kultúrákat bemutató honlapokhoz, illetve ilyen honlapokat létesíteni;
- ☛ a helyi szintű üzleti információk nyújtásával segíteni a gazdasági fejlődést a globális piacon;
- ☛ nyilvános internet-hozzáférést biztosítani a nyelvi-etnikai csoportoknak, speciális elektronikus források és különböző nyelvű hozzáférési lehetőségek nyújtásával;
- ☛ a web-tartalmak rendezésében reflektálni a kultúrák és nyelvek különbözőségére;
- ☛ elősegíteni az információs írástudást, képzési alkalmakat szervezve valamennyi olvasó számára;

☉ bátorítani az interkulturális információk megosztását, az együttműködést és az olvasók virtuális közösségeinek létrehozását segítő kutatásokat; együttműködve minden multikulturális szervezettel a multikulturális honlapok létrehozásában és alkalmakat kínálni a virtuális interkulturális kezdeményezésekben való részvételhez.

Mindez szükségszerűen együtt jár a könyvtárosok továbbképzésével (cél a *global librarian*) és a nemzetközi szintű pr-tevékenységgel is¹⁴.

Az interkulturalizmus és a közkönyvtár az UNESCO és az IFLA dokumentumaiban

Az UNESCO közkönyvtári kiáltványának 1995-ös új kiadása a legfontosabb hivatalos hozzájárulás a multikulturális könyvtárral kapcsolatos nemzetközi eszmecseréhez, ezt a témát a közkönyvtár szerepe és feladatai újrafogalmazásának szélesebb kontextusába helyezve. Leszögezi, hogy a közkönyvtárnak garantálnia kell mindenki számára a szolgáltatásokhoz való egyenlő hozzáférést, korra, fajra, nemre, vallásra, nemzetiségre, nyelvre vagy szociális körülményekre való tekintet nélkül. Ezért specifikus szolgáltatásokat és anyagokat kell biztosítani azok számára, akiknek bármilyen okból nincs lehetőségük a szokásos szolgáltatások és anyagok használatára, például a nyelvi kisebbségeknek, a kórházakban és a börtönökben tartózkodóknak. El kell kerülni bármiféle ideológiai, politikai vagy vallási cenzúrát az állomány gyarapításában és rendezésében, bátorítván a kultúrák közötti párbeszédet és a kulturális különbözőség tiszteletét.

A másik hozzájárulás a könyvtári szolgáltatások vezérfonala, az IFLA közkönyvtári szekciójának kiadásában, melynek új kiadása 2001-ben jelent meg *The public library service: IFLA/Unesco guidelines for development* címmel. Az 1986-os szöveg egy be-

kezdést szentelt az etnikai és nyelvi kisebbségeket érintő szolgáltatásoknak, ahol ezek a szokásos olvasói körétől eltérő igényű és szükségletű olvasóknak szóló speciális szolgáltatásokként szerepelnek. Az új változat több szakaszban is visszatér ehhez a témához, a közkönyvtár valamennyi szolgáltatásának multikulturális jellegének szükségességét hangsúlyozva, ahogy ezt már az UNESCO-kiáltvány is megfogalmazta. Részletesebben az 1.3.5 szakasz, „*A közkönyvtár és a kulturális fejlődés*” állítja előtérbe, hogy a könyvtár működésének tükröznie kell a közösségben jelen lévő kulturális változatosságot. A könyvtárnak biztosítania kell olyan anyagokat, amelyek a helyi közösségben beszélt nyelveken vannak, s amelyek fenntartják ezek kulturális tradícióit. Az 1.6 „*Hozzáférés mindenki számára*” szakasz szerint a közkönyvtárnak kötelessége szolgáltatásait hozzáférhetővé tenni a kisebbségi csoportok, így a nyelvi kisebbségek számára is. A 3.2 „*A lehetséges olvasói kör azonosítása*” is hivatkozik a sajátos szükségletekkel rendelkező egyének vagy csoportok, a különböző kultúrák és etnikai csoportok léteire. A különböző nyelvű dokumentumok (melyek különböző kultúrákat is képviselnek) rendelkezésre bocsátásán kívül, a könyvtárnak saját személyzete összetételében is tükröznie kellene a különböző csoportok jelenlétét az adott közösségben. A könyvtári személyzettől megkívánt képességek közé kelle- ne tartozni a kulturális különbözőségek ismeretének és megértésének is.

Témánkhoz legközelebb, mindazonáltal, az IFLA *Multikulturális közösségek: irányelvek a könyvtári szolgáltatásokhoz*¹⁵ című dokumentuma áll, melynek 1989-es második, javított kiadása már tartalmaz olyan témákat is, melyekre az első változat nem tért ki: pl. a bennszülött kisebbségi csoportok szükségletei és mindaz az új problematika, ami a technológiai fejlődéssel és a globális információs társadalommal kapcsolatos. Az IFLA ezzel a dokumentummal olyan alapvető eszközöket akart a könyvtárak és a könyvtárosok kezébe adni, ame-

lyek szükségesek annak garantálásához, hogy egyrészt a többségi kultúra helyesen ismerhesse meg a kisebbséget, a kisebbség pedig helyesen tudjon integrálódni¹⁶.

Amikor multikulturális társadalmakról beszélünk, a bevándorlók kisebbségére utalunk, azaz azokra, akik bár tartósan letelepednek egy országban, megtartják saját, a vendéglátó társadalométól eltérő nyelvüket és kultúrájukat, a vendégmunkásokra, akik nem szándékoznak tartósan letelepedni a vendéglátó országban, és a nemzeti kisebbségekre, azaz azokra a bennszülött csoportokra, akiknek mélyen gyökerező etnikai, nyelvi, kulturális identitásuk van, és hosszú ideje élnek az adott területen. A második kiadás hozzáfűzi még a menekülteket, azokat, akik meghatározott időre kaptak tartózkodási engedélyt, és megállapítja, hogy a mai globális társadalomban bárkit lehet egy kulturális kisebbség részének tekinteni, s ennek megfelelően minden kultúrának azonos joga kell legyen az információ világ-infrastruktúrájában való képviselőre. Kívánatos, hogy az etnikai kisebbségek számára is szolgáltató könyvtárak egyes funkcióit centralizáltan, a könyvtárak ellenőrzéséért és koordinációjáért felelős szervezetek lássák el. Ilyenek szabványok megalkotása és elterjesztése, a különböző nyelvi gyűjteményekről szóló információk elkészítése és terjesztése, a gyarapítás és a katalogizálás központi szolgáltatásainak megszervezése. Fontos még a más könyvtárakkal, valamint a kisebbségek anyaországának kiadóival és intézményeivel való kapcsolatok létesítése és ápolása. Az irányelvek háromszázban határozzák meg az etnikai-nyelvi csoportnak azt a minimális létszámát, amelynek már szükséges lenne könyvtári szolgáltatást szervezni, azonban hangsúlyozzák, hogy létszámtól függetlenül a könyvtár szolgáltatásainak garantálniuk kell mindenki, így a bármilyen kis etnikai csoport számára is egy olyan központi szolgáltatás, vagy hálózat igénybevételének lehetőségét, amely ki tudja elégíteni az egyes könyvtár lehetőségeit meghaladó igényeket is.

A kisebbségi nyelvű állomány gyarapításánál az általános mutatók használata javasolható, ám, különösen kisebb csoportok esetében szükséges és indokolt lehet egy magasabb fejenkénti átlag alkalmazása is. Az állománnyal és a szolgáltatásokkal kapcsolatban két alapelv kap hangsúlyt: az állomány építésében reflektálni kell a társadalom etnikai, nyelvi, és kulturális összetételére és a fajok közötti harmónia és egyenlőség elősegítésére, valamint a nyelvtanulás bátorítására és segítésére, akár a nemzeti nyelv, akár a kisebbségek nyelvének elsajátításáról legyen szó. A könyvtári személyzettel szembeni kívánalmakat (speciális kulturális ismeretek és nyelvi kompetenciák) is pontosítja a második kiadás, mondván, hogy egy multikulturális könyvtárban a személyzetnek is tükröznie kell a szolgáltató közösség etnikai és nyelvi összetételét.

A multikulturális lakosság könyvtári szolgálatával foglalkozó IFLA szekció tevékenysége 1980 és 2001 között

A Section on Library Services to Multicultural Populations tevékenysége, melyet a hetvenes években mint munkacsoport, majd kerekasztal folytatott, míg autonóm szekcióvá vált, a multikulturális könyvtáriügy legfontosabb hivatkozási pontja. A migrációs folyamatok és a második világháborút követő társadalmi és politikai változások nyomán az etnikai kisebbségek ügye az ötvenes-hetvenes években fokozatosan egyre fontosabb téma lett a könyvtáriügyben. *Marie Zielinska* a hetvenes években a kanadai nemzeti könyvtárban végzett munkája során került kapcsolatba a nyelvi és etnikai kisebbségekkel foglalkozó könyvtárosokkal, s az IFLA 1977-es kongresszusán kezdeményezték egy, a kérdéssel rendszeresen foglalkozó nemzetközi fórum létrehozását, melynek nyomán három éves időtartamra létrehoztak egy munkacsoportot. A

csoport első jelentése (Lipscse, 1981) az etnikai kisebbségeknek szóló, már létező szolgáltatásokat ismertette, majd a montreali kongresszuson Zielinska mutatta be a kanadai nemzeti könyvtár *Multilingual Biblioservice* szolgáltatását. 1983-ban a munkacsoport kerekasztallá alakult (*Round Table on Library Services to Ethnic and Linguistic Minorities*), Micheal Foster elnökletével, majd a növekvő érdeklődés nyomán (címjegyzékén már 170 tag szerepelt), az 1986-os tokiói konferencián létrejött a szekció. Az új szekció a korábban már tervezett projektek megvalósítását tűzte ki célul: periodikus bibliográfia megjelentetése; a kerekasztal *newsletter*-ének kiadása, mely 1986–1991 között *Journal of Multicultural Librarianship* címen jelent meg; a *Guidelines for library service to ethnolinguistic communities* elkészítése, mely 1986-ban, majd – főként a technológiai fejlődés nyomán szükségessé vált megújítás nyomán – második kiadásban 1998-ban jelent meg. A negyedik projekt egy, a multikulturális könyvtárügy különböző aspektusait érintő röpirat megjelentetése lett volna, melyből végül is egy valódi kézikönyv született: a Saurnál 1992-ben megjelent *Multicultural librarianship: an international handbook*. E munka teljes áttekintést ad a könyvtári szolgáltatások szervezésének főbb problémáiról, a gyarapítástól a katalogizálásig, a promócióig és a marketingig. A további tervek között szerepel az IFLA más szekcióival (mozgókönyvtárak, osztályozás és indexelés, menedzsmen és marketing, közkönyvtárak és információtechnológia) való szorosabb együttműködés, valamint a többnyelvű dokumentumokhoz való hozzáférés számítógépes rendszereinek mélyebb vizsgálata^{17,18}. A szekció szorgalmazza a kisebbségekhez tartozók alkalmazását a könyvtárakban, a felsőfokú könyvtárosképzésben a multikulturális könyvtárügy oktatását, valamint az IFLA más szekcióival szoros együttműködésben egy multikulturális könyvtárügyi projekt létrehozását. A 2001-es buffalói tanácskozás témája a technológia, globalizáció

és a multikulturális könyvtári szolgáltatások volt. Ennek keretében sokat foglalkoztak az internet nehézségeivel a többnyelvű dokumentumok prezentációja terén, valamint a web tartalmaknak a többnyelvű könyvtári szolgáltatások szempontjából való értékelésével.

Stratégiai aspektusok: a külföldi tapasztalatok áttekintése

A szolgáltatások szervezése nem tekinthet el néhány stratégiai aspektus figyelembe vételétől. Ilyenek: a lehetséges és tényleges olvasói kör vizsgálata, a központi (központosított) gyűjtemények és szolgáltatások, az alfabetizációs programok, a gyerekekkel kapcsolatos tevékenységek és szolgáltatások, a személyzet képzése.

Az olvasók vizsgálata igen hasznos eszközt ad a könyvtárosok kezébe. Külföldön számos ilyen vizsgálat készült, elég csak a már említettekre (Clough, Quarmby, Elliot) utalni, vagy a még frissebb, bécsi török anyanyelvű olvasók körében végzettet említeni, mely elsősorban módszertani szempontból érdekes. Az adatokat Bécs hét általános iskolájában kiosztott kérdőívekkel gyűjtötték össze, és szereztek információkat az olvasás gyakoriságáról, a kedveltebb nyelvről, az olvasás helyszíneiről, könyvtárban talált török könyvek arányáról stb.¹⁹.

Ahhoz, hogy egy multikulturális szolgáltatás hatékonyan működjön, a könyvtárak közötti kooperációs projekteken kívül szükséges, hogy a könyvtárak más, a területen tevékenykedő szervezetekkel és intézményekkel, a kérdés szakértőivel, és magukkal a kisebbségi csoportokkal is együttműködjenek. Különösen az anyagi és emberi erőforrásoknak leginkább kitett két terület: a gyarapítás és a feldolgozás terén van szükség együttműködési rendszerekre. Az együttműködés igen hasznos a folyóirat-előfizetési költségek csökkentése szempontjából is. A hetvenes évektől máig számos országos központi szol-

gáltatás jött létre e területeken. A Bevándorlók irodalmának dán központi könyvtára (Koppenhága) 130 000 címet bocsát rendelkezésre 50 nyelven, különböző hordozókon (könyvek, folyóiratok, zenei CD-k, videokazetták), valamint könyvtárközi kölcsönzési központként működik a közkönyvtári hálózaton keresztül minden külföldi olvasó számára (évi 20 000 fölötti forgalommal), nyelvenként 50-60 címet tartalmazó letéti gyűjteményeket forgalmaz és központi katalogizáló szolgáltatást nyújt. Hasonló funkciói vannak a Helsinkii Városi Könyvtár központi többnyelvű könyvtári szolgálatának és az Oslói Közkönyvtár többnyelvű könyvtárának. Az együttműködési tervek közül legjelentősebbnek tűnik az e két könyvtár által elindított *Multicultural library* projekt. Voltaképpen egy 1996 óta élő svéd, angol és finn nyelvű honlapról van szó, melynek oldalain különféle hasznos szolgáltatásokhoz juthatnak hozzá a könyvtárosok és a külföldi olvasók egyaránt²⁰.

Az alfabetizációs programok közül a queensi könyvtár NAP (*New Americans Program*) projektjét érdemes megemlíteni. Queens New York városának az a része, mely etnikai és nyelvi szempontból talán az egész USA egyik „legtarkább” része: a népesség 120 országból érkezett és 100 különféle nyelvet beszél. A kétmillió lakosság 36%-a az USA-n kívül született, és 44% beszél az angoltól eltérő nyelvet. Queens 63 könyvtárának mindegyike egy-egy különböző összetételű nemzetközi közösséget szolgál, és a rendszernek 135 gyűjteménye van, az angolon kívül 21 nyelven. A NAP projekt olyan kezdeményezéseket foglal magában, mint pl. a helyi könyvtárak állományának a bevándorlók helyi igényeihez igazodó fejlesztése, nyelvtanulási segédletek rendelkezésre bocsátása és nyelvtanfolyamok szervezése, a *mail-a-book program* keretében az új lakóknak anyanyelvű könyvek küldése, a könyvtárral való megismerkedésük, a könyvtárhoz „közelítjük” érdekében, és a *WorldnQ*, azaz a web-hoz-

záférés és az elektronikus katalógusban való keresés lehetősége az angolul nem tudók számára is²¹.

A könyvtár interkulturális hivatásának teljes betöltését egy másféle szolgáltatás is segíti: a gyerekekkel való foglalkozás és a gyerekeknek szóló szolgáltatások. A gyerekek ugyanis alapvető fontosságú szerepet játszanak mint kulturális és nyelvi „mediátorok”, ezzel sokszor egész családjukat segítve a vendéglátó társadalomba való integráció útján. (A frankfurti gyermekkönyvtár például „Gyerekek mesélnek a saját országukról” címmel szervez *talk-show*-kat.

Az emberi erőforrás szervezése és a személyzet képzése ugyancsak fontos tényező. Az etnikai kisebbségekkel való foglalkozás alapkövetelményei közé tartozik a nyelv ismerete. Igen hasznos lehet külső (lehetőleg az adott kisebbségi csoporthoz tartozó) konzulensek segítségét igénybe venni, főként az állomány építése és feldolgozása során. A szakirodalom – mint láttuk – azt is javasolja, hogy az egyes könyvtárak személyzetéke összetétele feleljen meg a szolgált közösség etnikai és nyelvi összetételének. A pusztá nyelvtudás azonban nem elég: szükséges – az érintett területeken dolgozó könyvtárosok számára – az adott ország kultúrájának, irodalmának, kiadóiának ismerete is. A könyvtáros személyes hozzáállása szempontjából – a jó kommunikációs készségen, rugalmasságon és segítőkészségen túl – jó, ha képes felismerni az előítéleteket és szembe tud szállni azokkal; ha képes a többségi elvárásokat a kisebbségek felé tolmácsolni éppúgy, mint a kisebbségeket e többség felé; ha tisztában van azzal, hogy a különböző képzettség és s különböző életpaszta a kulturális különbözőségeket elismerését és megértését különböző módon befolyásolja; ha bárki hozzá fordul számára kellemes légkört tud teremteni, függetlenül annak kulturális háttérétől és így tovább.

A személyzet képzését tekintve, általános szinten azon kell dolgozni, hogy a könyvtár minden munkatársa felismerje a kultúrák találkozásának és a

kultúrák párbeszédének értékeit, speciális szinten, vagyis az olvasókkal (illetve az állományépitéssel) foglalkozók számára pedig kulturális és nyelvi, valamint speciális könyvtárügyi ismereteket kell nyújtani. A különbözőség kultúrájának terjesztése és elősegítése a személyzet teljes körében a könyvtár stratégiai fontosságú feladata.

Az olasz helyzet ismertetésétől eltekinthetünk, azt V. Ongini végezte el egy nemrég publikált írásban²².

Végezetül két kérdés, amiben tanácsos lenne előre lépni: alkalmakat és eszközöket teremteni, az egyetemi könyvtárakat is bevonva, a könyvtárak tevékenységének kooperáció útján való megerősítése érdekében, és feltárni, összegyűjteni a multikulturális könyvtárügy tudományos értékű elemeit, hogy azokból a szükségesek a könyvtárosképzés fontos elemévé válhassanak.

Jegyzetek

1. Dizionario della diversità: le parole dell'immigrazione, del razzismo e della xenofobia. Firenze, Liberal Libri, 1998.
2. MARTINIELLO, Marco: Le società multietniche. Bologna, Il Mulino, 2000.
3. KYMLICKA, Will: La cittadinanza multietniche. Bologna, Il Mulino, 1999.
4. NUSSBAUM, Martha C.: Bisogni di cura e diritti umani. in: Giustizia sociale e dignità umana. Bologna, Il Mulino, 2002.
5. STERN, Stephen: Ethnic libraries and librarianship. In: Advances in librarianship, 15. (1991.)
6. JONES, Plummer A.: Libraries, immigrants and the american experience, Westport, Greenwood Press, 1999.
7. 12 ways libraries are good for the country. In: American libraries, 26. (1995.) Dec.
<http://www.ala.org/alaonline/news/12ways.html>
8. ELLIOTT, Pirkko: Knowing the communities to be served. in: Multicultural librarianship: an international handbook.
9. BERGGREN, Olaf P. – BYBERG, Lis: Organizing a multilingual and multicultural service. in: Multicultural librarianship
10. FERRIERI, Luca: La biblioteca sconfinata. In: Biblioteche oggi, 18. (2000.) 2.no.
11. WINSTON, Mark: Introduction. in: Managing multiculturalism and diversity in the library: principles and issues for administrators. Binghamton, The Haworth press, 1999.
12. SKINNER, Sally – MARTIN, Bill: Racist disinformation on the World Wide Web: implications for the LIS community. In: The Australian library journal, 29. (2000.) Aug.
13. NETTLE, Daniel – ROMAINE, Susanne: Voci del silenzio: sulle tracce delle lingue in via di estinzione. Roma, Carocci, 2001.
14. SKRZESZEWSKI, Stan – CUBBELEY, Maureen: A vision for the future: exploring new roles for multicultural library services. <http://www.lib.hel.fi/mcl/articles/cubberl.htm>
15. Multicultural communities: guidelines for library service, 2. ed. IFLA, 1998.
<http://www.ifla.org/VII/s32/annual/med2001.htm>
16. ONGINI, Vinicio – TRANIELLO, Paolo: Una lettura critica del documento IFLA e alcune proposte per la situazione italiana = Bollettino AIB, 35. (1995.) 1.no.
17. ZIELINSKA, Marie F.: IFLA's Section on Library Services to Multicultural Populations celebrates its 20th Anniversary: In: IFLA Journal, 25. (2000.) 2.no.
18. THOMAS, Lucille C.: 20th anniversary of the Section. In: Newsletter of the IFLA Section on Library Services to Multicultural Populations, 2. (2000.) 2.no.
<http://www.ifla.org/VII/s32/news/v2no2.pdf>
19. YILMAZ, Bülent: Reading and library usage habits of students whose mother tongue is Turkish in Vienna, Austria. In: IFLA Journal, 28. (2002.) 2.no.
20. Helsinki City Library. Multilingual Library, <http://www.ifla.org/VII/s32/news/no1.htm> és NIELSEN, Kirsten L.: Deichamsnke Library – The Multilingual library's homepage at Internet, <http://www.lib.hel.fi/mcl/articles/nelsen.htm> és VIRTANEN, Kristina: Finland's library service for foreigners In: Scandinavian Public Library Quarterly, 30. (1997.), 4.no. A *Multicultural library*-hoz ld. még:
<http://www.lib.hel.fi/mcl/>
21. STRONG, Gary: New Americans. In: Intamel metro, 1999. 17.no. és Relever la défide la diversité (la Queens Library. In: Bulletin de bibliotheques de France, 47. (2002.) 1.no.
Queens Borough Public Library:
<http://www.quenslibrary.org>
22. ONGINI, Vinicio: Biblioteche e intercultura: un percorso lungo dieci anni. In: Sfogliolibro (suppl. „Biblioteche oggi”) 20. (2002.) 6.no.

EU-programok, melyek a nemzeti információs politikát formálják: példák Litvániából, Szlovéniából és az Egyesült Királyságból

PETUCHOVAITE, Ramune – VILAR, Polona – BAWDEN, David

Az alábbiakban olvasható három országelemzés a 11. BOBCATSSS szemináriumon hangzott el 2003 februárjában a lengyelországi Torunban. Az elemzéseket **Murányi Lajos** fordította.

A munkacsoportban elhangzott ismertetések célja az volt, hogy megvizsgálják, miképpen hatottak az Európai Unió programjai az egyes országok nemzeti információs politikájának a fejlődésére. Három ország összehasonlítására került sor. Egyikük egy csatlakozás előtt álló baltikumi ország (Litvánia), a másik is hasonló helyzetben van, de Közép-Európa déli részén található (Szlovénia), a harmadik egy régi európai uniós tagország Nyugat-Európából.

Az ismertetések első része röviden összefoglalja, mit is jelent az adott ország számára az „információs politika”. Ebbe beletartozik az is, mennyire fejlett ez a politika, mi a célja, elvileg hogyan jelenik meg a gyakorlatban, hogyan hat a könyvtári-tájé-

koztatási tevékenységre és szakemberekre. Ez után azt veszi számba, hogy melyik EU által támogatott programban vettek részt. Ez a rész az információs társadalom programjaira – de nemcsak azokra – összpontosít, valamint olyan témákra, mint az elektronikus kormányzat és az elektronikus Európa, továbbá a nemzeti és az európai törvényhozás integrációja az információ kérdéseiben. Végül megkísérli, hogy értékelje ezeknek a programoknak a nemzeti információs politika fejlődésére és megvalósítására gyakorolt hatását, rávilágítson a három ország közötti eltérésekre, és felvázolja a jövőben várható fejleményeket.

1. helyzetelemzés: Litvánia

PETUCHOVAITE, Ramune

Könyvtári-tájékoztatói intézmények Litvániában

Litvániában 3944 könyvtár található, ezek közel 60%-a oktatási intézményekhez tartozik, 37%-a városi könyvtár, és 3% az egyéb. Fenntartójuk szerint két csoportba oszthatók: nyilvános és nem nyilvános (intézményi) könyvtárakra. A könyvtárak összes állománya közel 100,28 millió különböző kiadvány és egyéb dokumentum. A beiratkozott olvasók száma 1,6 millió körül van.

A könyvtári törvény 1995. június 6-án lépett hatályba; foglalkozik Litvánia könyvtári rendszerével, a könyvtárak rendszeren belüli viszonyával, a könyvtárak állományával és annak védelmével. Jelenleg a törvény módosítása foglalkoztatja a szakmai közvéleményt. Az Európai Unió szerzői jogi és kölcsönzési irányelveivel (*Copyright and Lending Directives*) összhangban megoldották és meg is valósították a könyvtárakból kikölcsönzött könyvekért és egyéb kiadványokért járó szerzői díjak kifizetését a Kulturális Minisztérium és a Litván Szerzői Jogvédő Ügynökség (LATGA-A) közötti szerződés nyomán.

A litván könyvtári-tájékoztatói intézmények integrált rendszere két számítógépes rendszer alapján épült ki: a LIBIS-t használja a litván könyvtári-tájékoztatói rendszer (a nemzeti könyvtár, a települési és iskolai könyvtárak), az ALEPH 500-at pedig a felsőoktatási könyvtári hálózat.

A *Litvánia könyvtárainak korszerűsítése 2003-2013* programot Litvánia kormánya 2002 szeptemberében fogadta el. Ez a program a Kulturális Minisztérium hatáskörébe tartozó könyvtárakra, azaz a Nemzeti Könyvtárra, a Vakok könyvtárára, a megyei és városi közkönyvtárakra terjed ki. A felsőoktatási és iskolai könyvtárak az Oktatási és Tudományos Minisztériumhoz tartoznak, és következőkép-

pen szerepelnek a kapcsolódó célkitűzésekben és programokban is, pl. az „Információs technológiák a tudomány és oktatás számára” nevű programban (<http://www.itmis.lt/angliskai.html>).

A litván információs politika fejlődése

A nemzeti információs politika nagyjából olyan elvek és stratégiák együtteseként definiálható, amely egy adott ország információs folyamatainak jogi, ipari, szervezeti és társadalmi szempontjait integrálja. Már az „információs politika” tartalmának rövid elemzéséből is kiderül, hogy két összekapcsolódó koncepció van érvényben, az információs infrastruktúra és az információs társadalom stratégiájáé. Más szóval az információs politika segít az államoknak abban, hogy megbirkózhassanak az információs társadalom kihívásaival.

Litvániában végigkövethetjük a nemzeti információs politika megfogalmazásának hosszú útját, noha ilyen című dokumentumot nem találunk egyet sem. Mindenesetre az 1991-ben a Litván Köztársaság Legfelsőbb Tanácsa és kormánya által elfogadott *Litvánia 2000* program volt az első kísérlet a nemzeti információs infrastruktúra (NII) fejlesztése irányelveinek lefektetésére. A litván nemzeti információs infrastruktúra fejlesztésének stratégiai terve 1994-ben készült el, és két fő feladatot jelölt ki:

- ☉ az alapvető információs infrastruktúra kialakítását, ideértve az összes rendszerre vonatkozó általános elemeket: az informatika jogi szabályozását és szabványait, az alap-nyilvántartásokat, a számítógép-hálózatokat, az információs szakemberek képzését és az információtechnológiai vállalkozások támogatását;
- ☉ az állami információs rendszerek (IT) fejlesztését, úgymint a Litván Köztársaság Integrált Rendszerét, a helyi és a regionális intézmények információs rendszerét, az adóügyi, a vámügyi,

a földrajzi és az egyéb információs rendszereket.

Teljesen nyilvánvaló, hogy a litván információs infrastruktúra-fejlesztési stratégiák egymással összhangban voltak, és pontosan követték a gazdaságilag fejlett országok, azaz az USA és az EU országok általános tendenciáit.

Az 1995-2000. évi szakaszt követően az említett dokumentumokban felvetett kérdéseket a régió SWOT-elemzésében, az *Északi e-Dimenzió Akciótervében* (Northern e-Dimension Action Plan, 2001) pontosan így értékelték: „véget nem érő tervezés, melyet nem követnek a valódi tevékenység eredményei, a finanszírozás vagy a cselekvés megfelelő mechanizmusának hiánya”, „a közös kezdeményezések tényleges előzetes összehangolásának a hiánya”. Az említett kockázatok és veszélyek a litván helyzetre is ráillenek. Valójában egy évtizeddel később, a 2001. évben következett be valamelyest átörös a nemzeti egyetértés létrejöttének folyamatában az információs társadalom fejlesztése terén. Az új szemlélet a Litván Köztársaság elnökének, Valdas Adamkusnak a felhívásával illusztrálható, amelyet „Az információs társadalom” című konferencia résztvevőitől intézett (2001): „Az információs társadalom, információs gazdaság és az elektronikus kormányzás ennek az útnak [az ország gazdasági fejlődésének, modernizálásának] a mérföldkövei. Függetlenül attól, hogy melyik párt által delegált kormányzat teszi rendbe az országot, egyiknek sincs joga ahhoz, hogy ezeket a mérföldköveket figyelmen kívül hagyja”.

2001-ben több fontos információpolitikai dokumentum és jogszabály született az információs társadalom fejlesztésének szabályozására és az ICT-n alapuló gazdasági fejlődés ösztönzésére:

☉ *A litván információs társadalom fejlesztésének nemzeti koncepciója* (2001. február 28-án fogadta el a kormány). Kijelöli a célokat és feladatokat, kijelöli a prioritásokat és felvázolja a litván információs társadalom fejlesztésének várható

eredményeit az eEurope kezdeményezés feltételeivel összhangban.

- ☉ *Az Információs társadalom fejlesztésének stratégiája Litvániában* (2001. augusztus 10-én fogadta el a kormány). Ez a hosszú távú tervdokumentum a 2001-2004. évi tennivalókkal foglalkozik. A stratégia négy elsőbbséget élvező területet jelölt ki: a litván nép információs jártassága, az elektronikus kormányzás (a közigazgatás korszerűsítése), az elektronikus kereskedelem serkentése, Litvánia nyelvi és kulturális örökségének népszerűsítése.
- ☉ *Az információs társadalom részletes fejlesztési terve 2002-ben Litvániában* (2002 áprilisában fogadta el a kormány). A terv szerint 68 millió litast [kb. 17 millió dollárt – a ford.] biztosítottak a fent említett négy kiemelt terület számára.

A Litván Köztársaság kormánya alatt működő Információs Társadalom Bizottságot, amely az IT fejlesztéseket koordinálja, 2001-ben hozták létre. Az állami információs politika kialakításának és/vagy megvalósításának folyamatában az alábbi intézmények vesznek részt:

- ☉ A Litván Köztársaság parlamentje alá rendelt Információs Társadalom Fejlesztési Bizottság
- ☉ A Litvánia elnöke alatt működő Tudástársadalom Tanács
- ☉ A Belügyminisztérium Információpolitikai részlege
- ☉ Több minisztérium – pl. a Távközlési Minisztérium a távközlés és az informatika területén, a Kulturális Minisztérium a közhasznú információk és a kulturális örökség terén stb. – dolgozott ki cselekvési tervet.

A Litván Köztársaság kormányprogramja 2001-2004. évi megvalósításának rendelkezéseiben (a kormány ezt 2001. október 4-én fogadta el) az „Információs és a tudástársadalom” című külön fejezetet a szakterület állami intézményei tevékenységének szentelték. A program kezdeti finanszírozására

több mint 800 milliót [kb. 200 millió dollárt] szának. Fontos megjegyezni, hogy ennek zömét az első témakörre, a litván nép információs jártasságára kívánják fordítani.

E néhány dokumentum és intézmény felsorolása is mutatja, hogy Litvániában megszületett a nemzeti információs politika, és ami a legfontosabb, már jogi és pénzügyi téren is „izmosodik”. Még a szervezetben belüli koordináción kell javítani.

Az Európai Unió hatása

Az információpolitika újjászületése összefügg Litvánia politikai és gazdasági prioritásaival, elsősorban az EU és Litvánia kapcsolatainak fejlődési trendjeivel. Litvánia és az Európai Közösség közötti kapcsolat és együttműködés kezdete 1991. augusztus 27-ére tehető, amikor az EU hivatalosan elismerte Litvánia függetlenségét. 1995-ben Litvánia benyújtotta hivatalos tagfelvételi kérelmét, és ezután kérték fel, kezdjen 1999-ben tárgyalásokat az ún. jelölt országok második csoportjával. A legutóbbi tárgyalások 2000 elején kezdődtek, és 2002 végén fejeződtek be annak formális elismerésével egyetemben, hogy 2004-ben készek a tagság adta jogokat és köteleességeket elfogadni (*EC Regular Report on the Candidate Countries = Az EB jelölt országokról szóló rendszeres jelentése*, 2002. október 9.).

Litvánia számára a fő feladattervvel összefüggésben az alább fontos információ-politikai és stratégiai kérdések voltak napirenden 2001-ben:

- ☉ az információs társadalom fejlesztési tervének kidolgozása, amely támogatja az átlátható szolgáltatások és az elektronikus kereskedelem infrastruktúráját;
- ☉ egy, a kommunikációt szabályozó testület létrehozása;
- ☉ a tudósok részvételének biztosítása az EU kutatási és műszaki fejlesztési programjaiban (5. keretprogram, COST és EUREKA kezdeményezés).

- ☉ a szerzői jogi és a társjogokra is kiterjedő stratégia megvalósításának elkezdése stb.

Így tehát egyértelmű az EU-hoz való csatlakozási folyamat és a litván nemzeti információs politika újjáéledésének fellendülése közötti összefüggés. Már említettük, hogy a litván információs társadalom létrehozásának tervei összhangban állnak az EU politikai prioritásaival és akcióterveivel, mint az eEurope+, valamint a Northern e-Dimension, a baltikumi régió kezdeményezése.

A litván nemzeti információpolitika és a könyvtár- és tájékoztatástudomány

A litván információs infrastruktúra kialakításának első terveiben (1991-1995) a könyvtárakat a kulturális terület „idegen” intézményeinek, ennél fogva az állami kultúrpolitika tárgyának tekintették. Egyébként akkoriban a kulturális politika mint kimunkált elvek rendszere még nem is létezett. Bár a könyvtári törvényben (1995) a könyvtárakat kulturális, oktatási és tájékoztató intézményként írták le, a későbbi információs szerep nem különül el.

Napjainkban a litván könyvtárak még csak a *Kulturális politika* egyik fejezetében szerepelnek (a kormány 2001. május 14-én fogadta ezt el), de van egy lényeges különbség: a legújabb kultúrpolitikai célok között szerepel már többek között az információs társadalom fejlesztése is. A Kulturális Minisztériumhoz tartozó könyvtárak és múzeumok a fő nemzeti stratégia – az információs társadalom létrehozásának – elismert kulcsszereplői. A könyvtár a társadalomban a tudás és az információk összegyűjtését, megőrzését és szétszórását végző intézményként működik. Politikai és kormányzati szinten a litván könyvtári és tájékoztatási intézmények elméletileg már megalapozták a szerepüket a következő három területen:

- ☉ Hozzáférés biztosítása az információkhoz a széles nagyközönség számára (infrastruktúrával és információtartalommal);

- ⊗ oktatás (információs és az információtechnológiában való jártasságok, eLearning);
- ⊗ elektronikus közigazgatás (hozzáférés és szolgáltatások biztosítása).

Elméletileg megalapozott pozíciójuk akkor válik valószínűsítővé, ha a politika, a tervek és akciók következetesen kapcsolódnak egymáshoz, és megfelelő módon szervezett pénzügyi támogatást kapnak, valamint ha a könyvtár- és tájékoztatástudományi szakma képes a kihívásokra és az új kötelezettségekre megfelelő választ adni. Az EU programok és finanszírozási lehetőségek kiaknázása – összekapcsolva a nemzetiekkel – az igazi színtere a könyvtári-tájékoztatási szolgáltatások fejlesztésének és bevezetésének az információs társadalomban.

A litván könyvtár- és tájékoztatástudomány és az EU-programok

Az utóbbi tíz év során van jó néhány példa arra, hogy litván közművelődési és felsőoktatási könyvtár, könyvtáros egyesület és/vagy oktatási intézmény részt vett valamelyik EU által finanszírozott programban (TEMPUS, a 4. Keretprogram könyvtári tematikai programja, az 5. Keretprogram Információs Társadalom Technológiája (IST) programja, a PHARE, a Leonardo da Vinci stb.). A helyzet azonban még közel sem kielégítő. Példának okáért a litván intézmények lehetőséget kaptak arra, hogy részt vegyenek az Európai Bizottság 5. Kutatási és Műszaki Fejlesztési keretprogramjában (1999-2002). A litván könyvtáros közösség sokat tanult az Információs Társadalom Technológiája (IST) program három projektjének pán-európai hálózatában való részvétele során:

- ⊗ A *Central and Eastern European Licensing Information Platform* (CELIP) célkitűzése az volt, hogy felhívja a közép- és kelet-európai országok figyelmét a licenckérdéseire, és felkészítse a könyvtárosokat a licenc-tárgyalásokra. A litván partner a Litván Könyvtáros Egyesület volt;

- ⊗ A *Public Libraries Mobilising Advanced Networks* (PULMAN) projektnek a célja a közművelődési könyvtárak teljesítményének fokozása az innovatív új szerepekben. Ez a kiválósági hálózat azért jött létre, hogy népszerűsítse a közművelődési könyvtárak fontos szerepét azoknak a kulcsfontosságú politikai döntéseknek a megvalósításában, amelyek elengedhetetlenek az elektronikus Európa (e-Europe) kialakításához. A litván partner itt a vilniusi egyetem könyvtár- és tájékoztatástudományi tanszéke;

- ⊗ A *Cultural Heritage Applications Network* (CULTIVATE-CEE) célul tűzte ki, hogy ráirányítsa a figyelmet a kulturális örökség felhasználásának fejlesztési és alkalmazási (IST) programjára a közép- és kelet-európai társult országokban, erősítse a programba való bekapcsolódást és a tartalmas részvételt, valamint létrehozza a kulturális örökség csomópontjainak pán-európai hálózatát. A litván partner a konzorciumban a vilniusi egyetem könyvtár- és tájékoztatástudományi tanszéke volt.

Ezen sikeres projektek mellett esetleg még egy-két, litván könyvtári partnerrel közösen beadott sikertelen pályázatot említhetünk, és akkor megkaptuk a teljes litván részvételt a négy éves programban. Valójában nem baj, hogy tisztában vagyunk az 5. Keretprogram bonyolultságával, és hogy az a kutatásra összpontosít, de a jövő horizontjának összefüggésében ez a mennyiség nem kielégítő. Különösen azért nem, mert több és/vagy új programok és finanszírozási lehetőségek nyílnak meg Litvánia EU-s csatlakozásának küszöbén (6. keretprogram, eContent, strukturális pénzalapok stb.). Az egyes könyvtáraknak a komplex európai kutatásban vagy a hálózati kezdeményezésekben való részvételét gátolja, hogy az intézményeknek nincsenek tapasztalataik a nemzetközi helyzetet és a versenyt illetően. Néha egyetlen könyvtár bekapcsolódását egyszerűen el sem fogadják, mert nemzeti hálózatokra és/vagy konzorciumokra van igény, s ezért javítani

kell az országon belüli együttműködést, felülemelkedve az intézményi és személyes érdekeken. A számos EU programban előírt önrész és/vagy a nemzeti hozzájárulás biztosítása jelenti a másik jelentős akadályt a könyvtárak számára, hacsak nem számolnak eleve ezzel a nemzeti politikák és programok.

Következtetések

Litvániában a jelenlegi nemzeti információs politikát és törvényalkotást kifejezetten az Európai Unió irányelveinek és akcióterveinek hatása formálta. A könyvtári és információs intézmények az információs társadalom fejlesztésének stratégiájában és az ehhez kapcsolódó tervekben elismert szereplők, de az igazi elismerés majd akkor jön el, ha a könyvtár- és információtudomány majd kész és képes lesz reagálni a kihívásokra új szerep-modellek létrehozásával és fenntartásával. Ha az EU programokat és a finanszírozási lehetőségeket kiaknázzuk Litvániában – s ha ezt a nemzeti politika is támogatja –, akkor eljuthatunk az információhoz és információtechnológiához értő társadalom hosszú távú tervének megvalósításához és következetes fejlesztéséhez.

2. helyzetelemzés: Szlovénia

A nemzeti információs politika célok kitűzését és elérését jelenti az információ területén. Szükségességét meghatározza a technológia és a hálózatok fejlődésének sebessége, a költségeknek a lefaragása a tevékenységek és szolgáltatások jobb megszervezésével, az ún. „információszegények” és „információgazdagok” közötti szakadék szűkítésének szükségessége, a demokrácia biztosítása stb. Egy ország nemzeti információs politikáját az információs és kommunikációs technológia (ICT), a tömegtájékoztatás, a könyvtári-tájékoztatási szolgáltatások, a tu-

domány, az oktatás stb. fejlesztésének irányításával és befolyásolásával valósítja meg.

Nem lenne igazságos azt mondani, hogy Szlovéniának nincs hivatalos nemzeti információs politikája. Noha egyesek mondhatják, hogy nincs igazán jól megszervezve, és működése sem tökéletes, jelentős erőfeszítések történtek már az információk, az információs és kommunikációs technológia és az emberek közötti szakadék szűkítése érdekében számos területen (oktatás, tudomány és kutatás, egészségügy és a könyvtári és tájékoztatási szolgáltatások). Szlovéniában az információs politikát egyesek egyének egymástól teljesen független kezdeményezéseiként, míg mások gondosan megtervezett, államilag irányított politikaként értelmezik. Valójában a kettő keveréke. Van, aki a nyilvánosság előtt szóvá teszi (Pivec, 2000), hogy a nemzeti szintű állami politikát senki sem koordinálja, hogy széles szakadék tátong azon kormányzati szolgáltatások között, amelyek felismerik azt az igényt, hogy állampolgárokhoz közelebb kell vinni az információs és kommunikációs technológiát, és azok között, amelyek ezt nem érzékelik. Mások (Črešnar-Pergar, 2000) az ellenkezőjét vallják, nevezetesen azt, hogy a kormányzat gondosan megtervezett lépéseket tett már az ún. információs társadalom felé, legyen az a törvényhozás, egy külön minisztérium felállítása, közigazgatási és civil szolgáltatások gépesítése (e-government), az elektronikus kereskedelem támogatása vagy a fejlesztést szolgáló projektek és programok stb. A szó szerint már az Európai Unió küszöbén álló Szlovéniának az elmúlt néhány évben meg is kellett felelnie bizonyos külföldről érkező elvárásoknak, hogy az Európai Unióéhoz igazítsa a törvényalkotást és az általános légkört.

A nemzeti információs politika védelmezői mellett szólnak az alábbi tények, többek között:

1. az alkotmány 39. cikkelye, amely kimondja, hogy
„Szavatoljuk a gondolat, szólás és a nyilvános gyülekezés szabadságát, valamint a közvéle-

mény tájékoztatásának más formáit, és annak megfogalmazását. Mindenki szabadon választhat, fogadhat és terjeszthet híreket és a véleményeket. Mindenkinek joga van hozzáférni olyan közérdekű információkhoz, amelyek iránt jogosan érdeklődik, azokat az eseteket kivéve, amelyeket a törvény felsorol”;

2. az Információs Társadalom Minisztériuma, amelyet 2000-ben hoztak létre.

Ennek a tevékenységi köre összekapcsolódik az informatika megújításával és fejlesztésével, az információs rendszerekkel, főleg országos szinten, az információs technológia fejlesztésével, az elektronikus kereskedelemmel és a távközléssel. Ez az információs infrastruktúra és az információs társadalom fejlesztését, a piac liberalizálását, új technológiák bevezetését és az állampolgárokhoz való közelítést jelenti, amibe beleértjük a gazdaságot, a kormányzást, a tudományt, az oktatást és a szórakozást is. Ennek elérése érdekében az ún. társadalmi és jogi környezetet, amelyek ezeket a tevékenységeket meghatározzák, támogatni kell.

3. A törvényhozás (az elmúlt 5 évben született törvények, rendeletek stb.)
- A távközlési törvény (1997), amely liberalizálja az addig meglehetősen monopolizált területet;
  - Az elektronikus kereskedelemről és az elektronikus aláírásról szóló törvény;
  - A könyvtári és információs törvény (2001);
  - A szerzői jogról, ipari tulajdonról, személyes adatvédelemről, a fogyasztók jogairól stb. szóló törvények.
4. A parlamenti információs rendszer (<http://www.gov.si>), amely információkat nyújt a parlamenti, a kormányzati és az egyes minisztériumokban folyó munkáról, és nyilvános hozzáférést biztosít ezek eredményeihez. Bárki hozzáférhet bármelyik törvényhez, rende-

lethez, akár előkészítés alatt van, akár hatályba lépett már, és a parlamenti vitákhoz is.

5. A 2000-ben az Európai Unióval folytatott tárgyalások során már lezárt információpolitikai fejezet.

Említhetünk néhány szűkebb szakterületi tevékenységet is:

1. Az egészségügyi szolgálat
Elsők között kell említenünk a központosított országos egészségügyi információs rendszer bevezetését 2000-ben:
  - a chip-kártya váltotta fel az állampolgárok régi papírfüzetét, az ún. „egészségügyi könyvet”;
  - ez tartalmazza mindazokat az információkat, amelyekre az orvosoknak, nővéreknek vagy gyógyszerészeknek szükségük lehet, és ki-ki csak a számára szükséges információkhoz férhet hozzá, így nem sérül a magántitok.
2. Az oktatás
  - Az „Információs és kommunikációs technológia a szlovén iskolákban” projekt (1994-2000)
Ez a hat éves projekt azt tűzte ki célul, hogy ellátja az általános és középiskolákat információs és kommunikációs technológiával és oktatást biztosít, valamint felkészíti a tanárokat, hogy a diákok körében jobb számítógépes és információs jártasságot alakíthassanak ki. Ezen kívül hálózatkiépítésre is sor került a számítógépes kommunikáció elősegítése érdekében.
  - Az e-iskolák és e-pontok projektje
Az első projekt célja, hogy bevigye az iskolákba, elsősorban a tantervbe az internetet. Az e-pontok (e-kávéházak, e-kioszkok stb.) az internetet a mindennapi élet részévé teszik. 2002 decemberében 200 ilyen működött.

3. Tudományos munka és kutatás

Korábban két minisztérium volt a felelőse ennek a területnek: az Oktatási és Sport Minisztérium, valamint a Tudományos és Műszaki Minisztérium. A második már nem létezik, két minisztérium lett belőle. A mai helyzet ezért egy kicsit eltér ettől: a műszaki részt az Oktatási, Tudományos és Sportminisztérium, valamint a Gazdasági Minisztérium vette át.

E minisztériumok szervezésében már több éve futnak az információs infrastruktúra és az információkhoz való hozzáférés támogatását, fejlesztését célzó projektek, köztük azok is, amelyeket Seljak említ (2000):

- Az *ARNES* (Academic and Research Network of Slovenia) országos szinten finanszírozott hálózat, amely oktatási, kutatási és kulturális intézményeket kapcsol össze Szlovéniában. Nem lehet eltekinteni a finanszírozási problémáktól, de a hálózat létezik, megvan és működik.
- A *COBISS* (Co-operative Online Bibliographic System and Services) egységes rendszer, amely több mint 230 szlovéniai könyvtárat kapcsol össze, és segíti a könyvtári munkafolyamatokat a katalogizálástól a kölcsönzésig bezárólag, és ugyanakkor szlovén központi katalógusként is funkcionál. Néhány a központosításból adódó hiba és nézetkülönbség ellenére (például ki használhatja/kinek kéne használnia a katalogizálási funkciót), és persze a finanszírozási problémáktól eltekintve a COBISS sikeresnek bizonyult, és széles körben használják mind a könyvtári-tájékoztatósi intézmények, mind az olvasók.

☉ A *SICRIS* (Slovenian Current Research Information System) Szlovénia kutatási információs rendszere. Az elv a nemzeti kutatás jobb átláthatósága, a külföldi kutatásokkal folytatott együttműködés, valamint a felsőoktatás és az üzleti szféra erősebb kapcsolata.

A rendszer információkat nyújt a kutatóintézetekről, a kutatókról és projektekről, és rendszeresen frissítik.

A könyvtári-tájékoztatói intézmények

A nemzeti információs politika többek között olyan munkaeszköz is, amely garantálja a lehető legjobb könyvtári és információs intézményi hálózatot az országon belül (Filo, 1992). A közművelődési könyvtárak talán az utolsó pontot jelentik, ahol mindenki számára biztosítva van az Internethez való szabad hozzáférés, így segítve az „információszegények” és „információgazdagok” közti szakadék szűkítését. 2001-ben, hosszú viták után végre megszületett az új könyvtári és információs törvény. A közintézményekről is megszületett a törvény 2002-ben.

A kérdés az, hányan foglalkoznak hivatásszerűen információkkal Szlovéniában. Tudjuk, hogy körülbelül 2000-2500 a könyvtárosok száma, mivel a könyvtárosok egyesületének létszáma nagyjából ennyi szokott lenni. A Nemzeti és Egyetemi Könyvtár országos könyvtári-módszertani tanácsadó szolgálatának adatai szerint (ők foglalkoznak könyvtár-statisztikával) a könyvtárban dolgozók száma így festett 2000-ben: közkönyvtárban 643 (ez 626-ra csökkent 2001-ben), szakkönyvtárban 155, felsőoktatási könyvtárban 127, a nemzeti könyvtárban 89 dolgozik, ami összesen 1014 képzett könyvtárost tesz ki (az iskolai könyvtárosok ebben nem szerepelnek). A számok magukért beszélnek: a szakmának erősítésre van szüksége ahhoz, ha az információs társadalom célkitűzéseit el akarja érni. Hogy még jobban érzékeltessük, hogy milyen széles körben van igény erre a szakmára, nézzünk néhány további statisztikai adatot. Ha összevetjük a informatika területén szükséges és a tényleges dolgozók számát 2000-ben, azt látjuk, hogy az arány 13,1 : 1 (Rozman, 2002).

Következtetések

Sokat tettünk, de még mindig sok a teendő, különösen országos szinten. Az állam nem biztosít elegendő támogatást, adócsökkentést stb. az új technológiák és újítások támogatásához. A piac még nem teljesen nyitott: hiányoznak a szükséges jogszabályok, de Szlovéniát felkérték, hogy csatlakozzék az Európai Unióhoz a következő körben, ami már maga is egy nagy lehetőség.

3. helyzetelemzés: Egyesült Királyság

Társadalmi háttér

Az Egyesült Királyság régi, bár nem alapító tagja az Európai Uniónak, annak elődjéhez, az Európai Gazdasági Közösséghez 1973-ban csatlakozott. Az euró-zónának sem tagja még, erősen „euró-szkeptikus” tendenciák jellemzik, és általában az Európai Unió bővítését és kiszélesítését, mintsem mélyebb integrációját pártolja.

A közel 60 milliós lakosságból becslések szerint 110 ezren dolgoznak könyvtári-tájékoztatói intézményekben, nyilvántartó központokban és levéltárakban; ha szélesebben értelmezzük az információs szakember elnevezést – alapjában mindenkit ideértve, akik információkezeléssel foglalkozik – számuk eléri a 450 ezret.

Van-e az Egyesült Királyságnak információs politikája?

Az Egyesült Királyságnak nincs és sohasem volt nemzeti információs politikája. A kormányzat alig mutatja jelét, hogy szükségesnek tartana egy ilyen politikát, noha sokan – intézmények is – szorgalmazták már annak szükségességét. A központi információs politika hiánya megfelel egy olyan ország hagyományainak, amelynek nincsen írott al-

kotmánya, alaptörvénye (Bill of Rights), jogi rendszere pedig nagy mértékben a pragmatikus eseti jogra támaszkodik.

A könyvtári-tájékoztatói szakma szerepe

A könyvtári-tájékoztatói szakmai szervezetek voltak a szószólói a nemzeti információs politika szükségessége hangoztatásának. Kezdve a (néhai) könyvtári-tájékoztatói bizottsággal (Library and Information Commission, LIC), amely 1997-ben jelentést tett közzé *Egy országos információs politika felé* (Towards a National Information Policy) címmel, három kérdéskört hangsúlyozva:

- ☉ az összekapcsolást – egyetemes hozzáférés biztosítását az emberi tudás eredményeihez;
- ☉ a tartalmat – digitális könyvtár létrehozását az Egyesült Királyság kulturális és innovációs szellemi örökségére támaszkodva;
- ☉ a hozzáértést – az egyének és intézmények felkészítését teljes értékű szerepük betöltésére a tudás és információ társadalmában.

A könyvtári-tájékoztatói bizottság (LIC) utódja, a Resource, amely országos intézményként a könyvtárak, levéltárak és múzeumok munkáját hangolja össze, jelenleg a WILIP (Wider Information and Library Issues Project = Szélesebb körű információs és könyvtári témák projektje) programot hajtja végre. AWILIP konzultációkon a könyvtárügy valamennyi részét érintő kérdésekkel foglalkozik, beleértve az oktatást, az egészségügyet, a munkahelyi, sőt a börtönkönyvtárakat is, valamint a könyvkereskedelmet és az internetes információszolgáltatókat. A cél a nemzeti információs politika keretrendszerének felvázolása jóval szélesebb kontextusban, mint a könyvtári intézményrendszer, amelyet gyakran az információs politika központi kérdésének vélnek.

A nemzeti információs politika szükségességének hirdetésében a könyvtári-tájékoztatói dolgozók

szakmai testülete, a CILIP (Chartered Institute of Library and Information Professionals) vette át a vezető szerepet. Azokat a korábbi kezdeményezéseket folytatja, amelyeket a könyvtáros egyesület (Library Association), a CILIP elődje, különösen a *National Policy Advisory Group*ja végzett el. A csoport 2001 végén jelentést készített a jelenlegi helyzetről, az információs politika fejlesztésének világméretű vizsgálatára támaszkodva.

Nemzeti információs kezdeményezések

Bár nem rendelkezünk információs politikával, számos országos méretű kezdeményezés született, amelyeket a Blair-kormány 1998. évi *Információs korunk (Our Information Age)* című dokumentuma is megerősített. Ez felvázolta, mit tesz majd a kormány azért, hogy a nép profitáljon az információ korának előnyeiből. Ezek az alábbiakat tartalmazzák:

- ☉ *e-közigazgatás (e-government)*. Egy 1999-ben készült, a közigazgatás korszerűsítését tárgyaló dokumentum (*Modernising Government*) számos ambiciózus kötelezettséget vállalt a közigazgatási információk és szolgáltatások elektronikus biztosítása tekintetében. Az egyes minisztériumok „információs kor bajnokai” tevékenységüket a kabinetiroda „rendkívüli meghatalmazott miniszter”-ének („e-envoy”) vezetésével hangolná össze. Az előrehaladás nem zökkenőmentes: sikeres az információhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférés biztosítása, különösen az Egyesült Királyság on-line portálja tekintetében, de arról a célról lemondtak, hogy 2005-ig az összes szolgáltatást on-line biztosítsák.
- ☉ *Egészségügyi szolgálat*. Az egészségügyi információkhoz és szolgáltatásokhoz való nyilvános hozzáférést olyan intézmények biztosítják, mint az NHS (National Health Service) Direct Online, amely az egészségügyi témákban ad felvilágosítást, és a National Electronic Library for Health (Nemzeti Egészségügyi Elektronikus Könyvtár);

- ☉ *Oktatás és képzés*. Az Országos Tanulási Hálózat (National Grid for Learning) on-line tananyagokat biztosít az iskolák tanulói számára, a Learndirect szakképzési és továbbképzési lehetőséget kínál, a Resource Network pedig a továbbképzéshez és a felnőttoktatás céljára állít össze és szolgáltat témakörök szerint csoportosított oktatási segédleteket és irodalomjegyzékeket.
- ☉ *People's Network*. Az egész életen át tartó tanulás számára biztosít anyagokat a közkönyvtárak bevonásával: ez a közkönyvtáraknak az internetbe és az Országos Tanulási Hálózatba (*National Grid for Learning*) való bekapcsolását, a tartalom-előállítását és a könyvtári személyzet képzését foglalja magába.

Számos minisztérium és ügynökség vezető szerepet visz ezekben a kezdeményezésekben, köztük a Kulturális, Média- és Sportminisztérium, a Kabinetiroda, a Kereskedelmi és Ipari Minisztérium, az Oktatási és Szakképzési Minisztérium, az Egészségügyi Minisztérium és a felsőoktatási Közös Információs Szolgáltatások Tanácsa (Joint Information Services Council, JISC). Az ellenőrző funkciót ellátó testület hiánya még nem jelenti azt, hogy ne törekednének integrált politikára. A kompatibilitás és az integráció az olyan „alulról jövő” kezdeményezések révén jött létre, mint

- ☉ az e-kormányzat csereszabatosági keretprogramja, amely műszaki és metaadat-szabványok együttese, amelyeket minden közigazgatási szervnek be kell tartania.
- ☉ a Közös Információs Környezet (Common Information Environment), melyet a felsőoktatási Közös Információs Szolgáltatások Tanácsa (JISC) fejlesztett ki együttműködve több közszolgálati és magántestülettel, köztük az egészségügyi szolgálatokkal és a British Library-vel. Ennek célja az, hogy számtalan forrásból biztosítson „hézagmentes” információkeresést csereszabatos alapon, nemzetközi szabványok, protokollok és metaadat-formátumok használata révén.

Az Egyesült Királyság helyzete

A CILIP megbízásából az Egyesült Királyság információpolitikai helyzetéről készített összehasonlítás arra a következtetésre jutott, hogy „sok tekintetben az Egyesült Királyság helyzete a fejlett országokra jellemző.” Több ponton, így a tartalomkészítés és -szolgáltatás terén, vitathatatlanul vezet a többi ország előtt. Más területeken, mint például az információ szabadsága, a fogyatékkal élők és a kisebbségi nyelveken beszélők ellátása, le van maradva. *„Általában véve úgy látszik, hogy a kezdeményezések eleinte a szükséges IT-infrastruktúra fejlesztésére és a hozzá kapcsolódó számítógép-használatban való jártasságra, valamint digitális tartalom-előállításra összpontosítottak.”* A harmadik összetevőt, az információs jártasságnak a lakosság szélesebb körében végzett fejlesztését, viszonylag elhanyagolták. Amint a könyvtáros-egyesület egyik bizottságának jelentése megfogalmazta: *„Még mindig fennáll annak a veszélye, hogy túl nagy hangsúlyt kap az emberek technológiahasználata, és nem foglalkoznak azzal, hogy azt munkaeszközként tudják használni a számukra szükséges információk megkeresésére és értékelésére.”*

Európai hatások

A saját nemzeti információs politika híján az EU-programok és kezdeményezések befolyásolják az egyéni összetevők fejlődését, ami egy ilyen politikát eredményezhet a jövőben. Nehéz világos következtetésekre jutni, mivel az ilyen hatás gyakran közvetett. Az európai jogalkotás különböző elemei hatást gyakoroltak az Egyesült Királyság információs politikájának alakítására; ezek

☉ Az emberi jogok európai egyezménye, amelyet az Egyesült Királyság az Emberi jogok törvényébe (Human Rights Act, 1998) foglalt bele, tartalmazza az információk és eszmék fogadásának és megosztásának szabadságát (10. cikkely), és

viszont: a magánszférához való jogot (8. cikkely);

☉ az EU több szerzői jogi és a szellemi tulajdonra vonatkozó irányelve, leginkább a legutóbbi szerzői jogi irányelv.

Az egyes könyvtárak, különösen a közművelődési és oktatási könyvtárak, továbbá az egyetemi könyvtári és tájékoztatási tanszékek számos EU által támogatott programban vettek részt, ideértve a közművelődési könyvtárak PULMAN és PUBLICA programját, a TEMPUS-t, a SOCRATES-t és az oktatást támogató Leonardo-t, az Információs Társadalom Technológiája (IST) programot, az e-Content programot, számos kulturális programot és projektet, az IST Keretprogram kutatási projektjei, továbbá az Egyesült Királyság gazdaságilag elmaradott részeit strukturális finanszírozással segítő projektjeit. Ezek az egyedi erőfeszítések inkább csak példaként és modellként hatottak a rendszerek és szolgáltatások fejlődésére, és nem voltak közvetlen befolyással a nemzeti információs politika alakulására.

Összegzés

Az Egyesült Királyság jelenleg nem rendelkezik információs politikával, de már alakulóban van: a kompatibilitásra és közös munkavégzésre törekvő egyedi kezdeményezések nyomán jön létre komolyabb központi irányítás nélkül. Inkább a tartalom-előállításra és a műszaki infrastruktúrán van a hangsúly, nem a széles körű információs jártasságon. Az Európai Unió hatása közvetett jellegű: a törvényhozás és a minta-projektek révén érvényesül.

Köszönetnyilvánítás

Hasznos észrevételeket tett *Chris Batt* (Resource), *Tim Owen* és *Rosalind Johnson* (CILIP), de az értelmezés teljes egészében a szerző munkája.

Hivatkozások

1. helyzetelemzés: Litvánia

Coordination of Information Society Development Processes in Lithuania. In: Baltic IT and T Review, No 1 (24) p. 7–9.

Glosiene A.: *Bibliotekos informacijos politikos kontekste* In: Informacijos moksiai, No 15, 2000. (összefoglaló angol nyelven) a <http://www.leydikla.vu.lt/netleid/inf-mok/15/str2.html> címen (2003. január 20.)

Az Information Society Development Committee under the Government of the Republic of Lithuania weboldal: <http://www.ivpk.lt/main.php?cat=4&gr=3> (2003. január 20.)

EU 5FP IST projects database: <http://www.cordis.lu/ist/projects/projects.htm> (2003. január 20.)

EU-Lithuania relations. Az Európai Bizottság Litvániai Delegációjának weblapja http://www.eudel.lt/en/eu_and_country/agreements.htm (2003. január 20.)

The Ministry of Culture of the Republic of Lithuania weboldal volt a litván könyvtári rendszer leírásának és a kulturpolitikai irányelvek egyik forrása (angol és litván nyelven: http://www.muza.lt/bibliotekos/index_en.html 2003. január 24.)

Niegard, H.: *National information Policy / National IT Strategies – A survey.* (<http://www.ifla.org/VII/s8/proj/nipstrat.htm> 2003. január 21.)

2. helyzetelemzés: Szlovénia

Črešnar-Pergar, Nevenka (2000): Republika Slovenija v informacijski družbi. In: *Informacijska družba kot izziv Sloveniji:* javna predstavitev mnenj. Ljubljana, dr avni zbor RS. pp. 14–16.

Filo, Breda (1992): *Informacijska politika.* Knjižnica, vol. 36, no. 2, pp. 9–27.

A Ministrstvo za informacijsko družbo (Információs Társadalom Minisztériuma) weboldal (2002. január)

Rozman, Ivan (2000): Potrebe po kadrih s področjainformatike v informacijski družbi. In: *Informacijska družba kot izziv Sloveniji:* javna predstavitev mnenj. Ljubljana, državni zbor RS. pp 120–122.

Pivec, Franci (2000): *Modra knjiga Slovenija kot informacijska družba. Na okrogli mizi v Mariboru.* Uporabna informatika, vol.8. no.2. pp. 118–119.

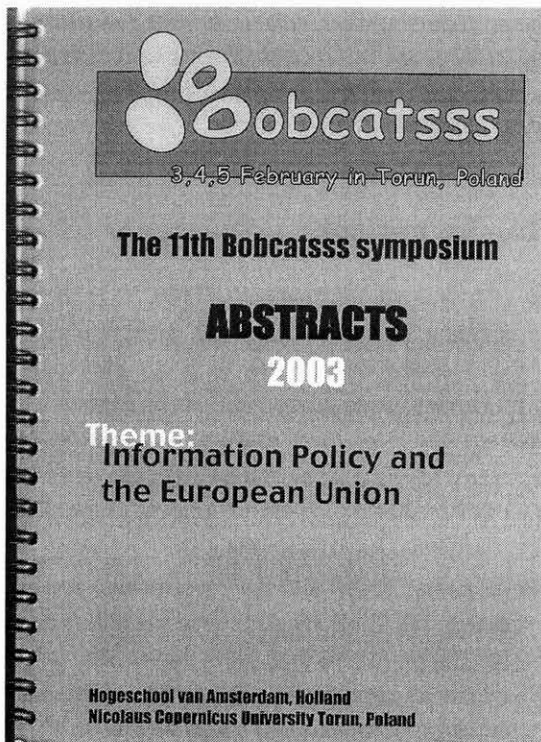
Seljak, Toma (2000): Instrumenti informacijske politike Ministrstva za znanost in tehnologijo. In: *Informacijska družba kot izziv Sloveniji:* javna predstavitev mnenj. Ljubljana, državni zbor RS. pp 147–149.

3. helyzetelemzés : Egyesült Királyság

Report of the Policy Advisory Group on a National Information Policy (elérhető a http://www.la-hq.org.uk/directory/prof_issues/nip.html címen)

Muir, A. – Oppenheim, C.: National information policy developments worldwide. IV, copyright, freedom of information, and data protection, *Journal of Information Science*, 2002, 28 (6), 467–482 [és benne hivatkozásokkal nemzeti információs politikák összehasonlításával foglalkozó tanulmányokra]

A *CILIP weboldalán* jó néhány esettanulmány olvasható az Egyesült Királyságban folyó és az Európai Unió által finanszírozott kezdeményezésekről (www.cilip.org)

Vitairatok a tudásmenedzsment lehetetlenségéről

Koltay Tibor

A hazai könyvtári szakirodalomban egyre többször találhatunk érdekes írásokat a tudásmenedzsmenttel kapcsolatban¹, ráadásul szakterületünk jó nevű művelői is (pl. *Jennifer Rowley*) pozitívan gondolkoznak a témáról.²

Nemrégiben viszont két ugyancsak figyelemre méltó – azonos folyóiratban megjelent és szemléleténél fogva egymással összefüggő – cikk jelent meg a *tudásmenedzsment lehetetlenségéről*. Mindkettő írás címe provokatív. *Tom Wilson*, a Sheffieldi Egyetem könyvtártudományi tanszékének emeritus professzora – nevét jól ismerhetjük a szakirodalomból, és a két cikknek fórumot nyújtó *Information Research* c. folyóirat alapítója és szerkesztőjeként – írásának a következő címet adta: *The nonsense of 'knowledge management'*, azaz („A tudásmenedzsment” értelmetlensége.)³ A másik cikk szerzőjének, *F. J. Miller*nek a neve talán kevesebbet mond, a cikkének címe annál inkább: *I = (Informa-*

tion has no intrinsic meaning), azaz – csak a zárójeles, magyarázó alcímet lefordítva – Az információnak nincs belső lényegéből fakadó jelentése.⁴

Általában természetes módon feltételezzük, hogy bármi, amit mondunk és teszünk, az tulajdonképpen mind információ, minden üzenet, amelyet küldünk és fogadunk, minden, amit olvasunk és írunk annak van jelentése, mondja Miller. Ezzel állítja szembe azokat a megállapításokat, amelyek például a jelentés matematikai elméletét kidolgozni próbáló *Alfred Tarski* nyomán azt tartalmazzák, hogy a nyelvnek önmagában nincs jelentése. A jelentés nem a nyelv belső lényegéből fakadó tulajdonsága. Egy-egy szó vagy mondat jelentése annak a tárgynak a függvénye, amelyre az adott szó vagy mondat vonatkozik, utal.⁵

Mindenképpen hozzá kell tennünk, hogy az értelem és jelentés kérdései igen összetettek. Érdemes ezért – röviden és a teljesség igénye nélkül – meg-

néznünk a nyelvi jelek jelentésének kérdését. Tudjuk, hogy a nyelvi jelek természete önkényes. „*A jel hangsora és a valóság részlete, amelyre a hangsor utal, nem mutat semmiféle belső, szerves, ok-okozati vagy hasonlósági viszonyt.*”⁶ Ez alól csak a hangutánzó, hangulatfestő szavak jelentenek kivételt.

Ugyanakkor a nyelv objektív is, azaz az egyén számára társadalmilag adott. „*A jel és a jelölt (tárgy) viszonya a társadalomba belenőtt egyén számára szükségszerű adottságként jelentkezik, nem mint esedékesség, hanem, mint a társadalmi együttlét és a gondolkodás számára szükségszerű és önkényesen meg nem változtatható kapcsolat. A gyakorlatban a nyelv objektív és önkényes jellege ellentmondást rejt magában.*”⁷ Az ezzel kapcsolatos viták már a görög filozófusok műveiben is megjelentek. A főként Platonra visszavezethető ún. naturalista álláspont szerint a hangalak és a jelentés között lényegi kapcsolat áll fenn. A főként Arisztotelészhez köthető konvencionalista álláspont szerint ez a kapcsolat kizárólag önkényes.⁸

Kevésbé ingoványos tehát az a talaj, amelyre akkor lépünk, ha Miller gondolatmentének másik részét tekintjük. Egyrészt azt emeli ki, hogy a lényeges nem az, amit az üzenet tesz a címzettel, hanem amit a címzett tesz az üzenettel, vagyis nem feladója ad értelmet üzenetének, hanem a befogadója.⁹

Ezzel szorosan összefügg, de talán lényegesebb, hogy Miller éppen arra a *Nonakára és Takeuchira* hivatkozik, akiket Wilson azért hibáztat, mert nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy *Polányi Mihálynak*¹⁰ a tudásra vonatkozó elképzeléseit félreértelmezik. (Ezen a véleményen van egyébként Miller is, de magáról a félreértelmezésről majd később szólunk.) Miller tehát kiemeli, hogy az információ üzenetek folyamata, míg a tudást éppen ez a folyamat hozza létre kapcsolódva az információ birtokosának meggyőződéséhez és elkötelezettségéhez. Ebben tehát kiemelkedő szerepe van az emberi tevékenységnek.

Az ipari társadalomban tudásunk közeli rokonságban állt azok tudásával, akik a közvetlen környezetünkben éltek és akiket ismertünk, hiszen a távolságok és a kommunikáció viszonylagos fejletlensége folytán erre voltunk utalva. Ilyen módon az általunk küldött információk értelmezése közvetlen volt. Az információs társadalomban ez megváltozott. A világon bárkihez eljuttathatunk információkat, sohasem lehetünk azonban abban biztosak, hogy miként interpretálják azokat, kivéve ha címzettjeinket személyesen ismerjük. Ezért is kell tudomásul vennünk, hogy az érték nem a tárolt információban van, hanem a belőle létrehozott tudásban. Az információ tehát csupán az a hordozó, amelynek segítségével emberi válaszokat váltunk ki. Az információ – a tudással szemben – statikus. Arra vár, hogy értelmezzék. Azonos információ különböző jelentéseket válthat ki.¹¹ (Itt azért meg kell jegyeznünk, hogy Miller kevésbé ügyel arra, hogy a *tudást a jelentéstől* elkülönítse.)

Az információ és a tudás jellemzőinek összevetése azt mutatja, hogy az információ – a már említett statikus jelleg mellett – személyektől független, explicit, digitális, könnyen sokszorosítható, könnyen szétsugározható, nincsen belső lényegéből fakadó jelentése. A tudás ezzel szemben dinamikus, személyfüggő, rejtett (tacit), analóg, létre kell hozni (nem sokszorosítható), főként szemtől szemben terjeszthető (nem szétsugározható), jelentését személyesen kell meghatározni. Az információból az emberi interpretáció pillanatában lesz tudás.¹²

A tudás magában foglalja a megértés és a tanulás mentális folyamatait, amelyek csakis és kizárólag az agyban folynak le, bár sok közülük a külvilággal és embertársainkkal való interakcióban valósul meg. Tudásunkat csak kijelentésekben tudjuk kifejezni. Ezek a kijelentések nem azonosak a tudással. Ezek alkotják az információt, amelyet mások befogadhatnak, megérthetnek és saját tudásukba építhetnek. A kijelentések (vagy üzenetek) létrehozójá-

nak és befogadójának a tudásszerkezete eltér egymástól, életútjuk eltérő volta határozza meg azt.

Minden, ami az agyon kívül van és manipulálható valamilyen módon az *adat*, ha egyszerű tényekből áll, vagy *információ*, ha az adatok beágyazódnak a befogadó számára releváns kontextusba. Üzenetek gyűjteményeit nevezhetjük *információforrásoknak*.

Az adatok és információk, valamint az információforrások menedzselhetők. A tudás, vagyis az, amit tudunk, nem menedzselhető, kivéve, ha maga a tudás birtokosa teszi azt. Tény azonban, hogy gyakran magunk sem tudjuk, hogy mit tudunk. Sok mindent, amit megtanultunk, látszólag elfelejtünk. Amikor azonban szükségünk van rá, váratlanul előkerül.¹³

Wilson és Miller értelmezésében Polányi számára a tudás mindig is tacit, azaz rejtett jellegű volt, olyan, amely még a tudás birtokosa előtt is rejtve marad. A tacit tudás magában foglalja a megértés folyamatát, egy olyan folyamatot, amelyet kevéssé ismerünk. Ennek megfelelően a tacit tudás egy kifejezhetetlen folyamat, amely a világra vonatkozó tudásunk megszerzésének folyamán a különböző jelenségek megítélését teszi lehetővé.

Milyen értelemben tehetjük megfoghatóvá? Erre a kérdésre az a válasz, hogy nem megfogható, csak kifejezett tudásunk és tevékenységünk útján demonstrálható.

A „tudásmenedzsment” nagyobb részt menedzsment hóbort, amelyet néhány tanácsadó cég tol előtérbe, és valószínű, hogy ugyanúgy el fog tűnni, mint más hóbortok. Két dolgon alapszik. Egyrészt azon, hogy az információmenedzsmenttel szinonim módon használják, másrészt azon a hiten, hogy a munkafolyamatok hatékonyan menedzselhetők. Ez utóbbi azonban a szervezeti kultúra utópiáján alapszik. Egy ilyen kultúrában a az információcsere áldásaiból mindenki részesül, az egyének autonómiát élveznek szakértelmük kifejlesztésében és a szervezeten belüli „közösségek” határozzák meg, hogy miként hasznosuljon ez a szakértelem.

Sajnálatos módon, nagyon messze vagyunk egy ilyen jövő megvalósulásától. Nem arról van szó, hogy lehetetlen volna, hogy az emberek képesek legyenek szervezetek vezetéséhez hatékonyan hozzájárulni, vagy hogy nem volna lehetőség arra, hogy kreatitásunkat innovatív módon használjuk szervezetek tevékenységének jobbá tételére. Inkább csak arról van szó, hogy nehéz ezt megtenni, főként nem redukálható mindez a „tudásmenedzsment” szimplifikált fogalmára.

Persze sokan érvelhetnének azzal, hogy semmi rossz nem származik abból, ha az információs szakemberek „tudásmenedzsereknek” hívják magukat (vagy munkaadók hívják őket így). Talán még jó is ez, mivel szerepük felértékelődéséhez vezet (még akkor is, ha sokakat zavar, ha így nevezik őket). Ennek ellenére szükség van arra, hogy a fogalmakat, így a tudásmenedzsment fogalmát is, kritikai elemzésnek vessük alá. Egy tanácsadó cégnél talán megbocsátható, ha nem tesznek különbséget rokon fogalmak között. Az információs rendszerek világában, a könyvtár- és információtudomány területén szükséges, hogy megkülönböztessük egymástól a tudást és az információt.¹⁴

Tegyük hozzá, hogy (amint ennek az írásnak az elején utaltunk is rá) nemcsak vitairatok szólnak a tudásmenedzsmentről. *Peter Brophy* a XXI. század könyvtáráról szóló könyvében (*ismertetését rövidesen lapunkban is olvashatják. – A szerk.*) azt írja, hogy a tudásmenedzsment alatt helyesebb azon feltevések megteremtésének és kezelésének folyamatát értenünk, amelyek a tudás átvitelét és használatát meghatározzák.¹⁵

Jegyzetek

1. Például GÉRÓ Katalin: Knowledge management – hóbort avagy a jövőnk? In: Könyvtári Figyelő. 10. (46.) évf. 2000. 1/2.sz. 104–112.
2. ROWLEY, J.: Knowledge management in pursuit of learning: The learning with knowledge circle. In.: Journal of Information Science. Vol. 27., No. 4., 2001., p. 227–237.

3. WILSON, T.D.: The nonsense of 'knowledge management'
In.: Information Research. Vol. 8., No. 1., 2002.
<http://informationr.net/ir/8-1/paper144.html>
4. MILLER, F.J.: I=0 Information has no intrinsic meaning).
In.: Information Research. Vol. 8., No. 1., 2002.
<http://informationr.net/ir/8-1/paper140.html>
5. MILLER i.m.
6. KÁROLY Sándor: Általános és magyar jelentéstan. Buda-
pest: Akadémiai Kiadó, 1970., 5 0.
7. KÁROLY Sándor i.m. 51.
8. CRYSTAL, D.: A nyelv enciklopédiája. Budapest: Osiris,
1998., 133.
9. MILLER i.m.
10. POLÁNYI Mihály: A személyes tudás. Budapest: Atlantisz,
1994.
(Az angol eredeti 1958-ban jelent meg.)
11. MILLER i.m.
12. MILLER i.m.
13. WILSON i.m.
14. WILSON i.m.
15. BROPHY, P.: The library in the twenty-first century. New
services for the information age. London: Library
Association Publishing, 2001., 36.

Önszerveződő helyi társadalom – történelmi változások, új formák címmel 2003 júliusában rendezték meg a helyismereti könyvtárosok X. országos tanácskozását a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központi könyvtárában. A meghívó sajtóanyagából idézünk:

„A helyismerettel foglalkozó könyvtárosok 1994-ben alapították meg országos szakmai szervezetüket. A Magyar Könyvtáros Egyesület Helyismereti Könyvtáros Szervezete (MHKSZ) azóta is rendszeresen szervez konferenciákat, továbbképzéseket, kiállításokat, jelentet meg kiadványokat. ... A rendezvények sorában a legfontosabb esemény a szervezet évről évre más-más városban megtartott országos tanácskozása. A tanácskozás programjának gerincét tartalmazó előadások és konzultációk alkotják, amit helytörténeti szempontból érdekes vidékre, múzeumokba szervezett kirándulások, szakmai-baráti találkozások egészítenek ki. A tanácskozások hagyományosan az MKE Bibliográfiai szekciójával közösen történnek. ... A X. országos tanácskozás budapesti helyszínének kiválasztását az tette aktuálissá, hogy a könyvtár Budapest Gyűjteménye, mely az ország egyik legrégebbi és legnagyobb várostörténeti gyűjteménye, ebben az évben emlékezik meg létrehozásának 90. évfordulójáról, megkezdve a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár alapításának 2004-ben esedékes centenáriumi ünnepségsorozatát. ... A tanácskozás a városi köz- és társas élet, általában a helyi cselekvés autonóm intézményeit mint a helyismereti kutatások egyik fontos területét helyezi a középpontba. A civil társadalom kialakulásának történeti vonatkozása mellett példákkal kívánja szemléltetni, hogy miként éledtek újra ezek a kezdeményezések. Az előadók és a résztvevők megvizsgálják, hogy milyen szemléleti változásokat hozhat a helybeliség fogalmának várható kitágulása (régión, kistérségek) vagy az új (virtuális, internethasználatra épülő) közösségi formák megjelenése. Mindezekkel kapcsolatban a konferencia választ keres arra a kérdésre is, milyen szerepet vállalhatnak a helyismerettel foglalkozó könyvtárosok mint az adott közösségre vonatkozó ismeretek birtokosai és közvetítői a helyi értéktudat és cselekvés kialakításában.”

Néhány téma a konferencia programjából: Csepeli György: Globális és lokális; Ramháb Mária: A könyvtár és a civil szervezetek együttműködési lehetőségei; Ambrus Zoltán: A könyvtár társadalmi kapcsolata; Gyáni Gábor: Individualizálódás és civil társadalom – történeti megfontolások.

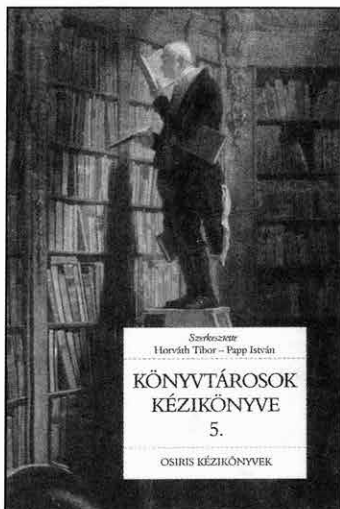

Korszerű, tudományos, jól használható szintézis

Gondolatok az új magyar Könyvtárosok kézikönyve öt kötetéről

Mennyiben új és magyar?

Ha majd egyszer valaki megírja a könyvtártudomány hazai történetét, bizonyosan jelentékeny helyet kap benne a kézikönyvek története. Hiszen egy-egy ilyen összegzés mindenkor képet ad arról, hogy szerzője (szerzőik) miként látta (látták) a könyvtári tevékenység, a könyvtárügy akkori helyzetét, a kortársak hogyan gondolkodtak az elméleti és módszertani kérdésekről, a gyakorlati tudnivalókról, mennyire ismerték és mennyiben követték a külföldi szakirodalomban rögzült kutatási eredményeket és a tapasztalati tényeket. Ma még ez az áttekintés hiányzik. Mindazonáltal a főiskolák és egyetemek padjait elhagyó könyvtáros-nemzedékek nyilván hallottak (netán vizsgáztak) *Toldy Ferenc* reformkori cikkéről, *Kudora Károly Könyvtárta*n c. ismertetőjéről, *Ferenczi Zoltán A könyvtárta*n alapvonalai c., főleg a könyvtárpépítés múltját és jelenét bemutató monográfiájáról, *Gulyás Pál* invenciózus tanulmányairól, és a korosabb kollégák még személyes emlékekkel is rendelkeznek az ötvenes évek elején közreadott *Sallai – Sebestyén-féle* kézikönyv első, szerényebb vál-

Könyvtárosok kézikönyve / szerk.
Horváth Tibor, Papp István. – Bp. :
Osiris, 1999 – 2003. – 5 db. –
24 cm. – (Osiris kézikönyvek,
ISSN 1416-6321)

tozatára. Sallai István és Sebestyén Géza művének második, sokkal bővebb (több mint nyolcszáz oldalas) és nemzetközi összehasonlításban is rangos kiadását pedig nagyon sok ma is aktív magyar könyvtáros forgatta és néha-néha forgatja napjainkig. A két kiváló szakember elsősorban a gyakorlati teendőik oldaláról, ám elméleti alapvetéssel közeledett a könyvtári munka különböző ágazataihoz, és rengeteg hasznosítható szempontot, tanácsot kínáltak olvasóiknak, egy tömör történeti összefoglalás kíséretében. A „Sallai–Sebestyén” – mert a szakma csak így emlegette, ezzel is kifejezve érzelmi vonzódását, megbecsülését a kitűnő segédlet és szerzői iránt – az adott időszakban, a hatvanas években, a magyarországi könyvtári kultúra felfelé ívelő szakaszának kezdetén a kor színvonalán állt, ennél fogva betölthette hivatását: hosszú időn át segítette a gyakorló könyvtárosok mindennapi erőfeszítéseit, a szakképzésben résztvevők tanulmányait.

Közben teltek az évek, az évtizedek, és óriási, addig nem sejtett változások történtek a világban és a könyvtárban. Ma már szakmai közhely, hogy a legnagyobb hatást a számítástechnika és a távközlés roppant arányú fejlődése gyakorolta a dokumentum- és információkezelés, -feltárás és az ismeretközlés folyamatára. Némi túlzással – vagy nem is annyira túlzás ez?! – állítható, hogy az informatikai forradalom gyökeresen átalakította a könyvtári tevékenységet, lényegesen módosította az intézményrendszer helyét a társadalmi kommunikációban. Ezzel együtt tért hódított a menedzsment- és marketing-szemlélet, előtérbe került a minőségbiztosítás. Hazánkban a nyolcvanas-kilencvenes évek fordulójától ezeket a változásokat felgyorsította az átfogó politikai, gazdasági, társadalmi, ideológiai és kulturális átalakulás, az ún. rendszerváltás. Szerencsére a magyar könyvtárügy épületének alapjai szilárdak voltak, és a viszonylag magas színvonal lehetővé tette, hogy a nagy megrázkódtatások ellenére elkerülhettük az összeomlást. S ha nem is a kívánt ütemben és módon, sikerült a telematikai fejlesztést is folytatni, és rákapcsolódnunk az információ-áramlás újfajta csatornáira, mindenekelőtt az Internet hálózatra. Más szavakkal: a magyarországi könyvtárak és szakirodalmi tájékoztató intézmények nem sodródtak le az információs szupersztrádáról, hanem ott robohatalunk közvetlenül az élenjáró országok mögött.

A kilencvenes évek történései komoly kihívást jelentettek a hazai könyvtártudomány, könyvtárelmélet művelői számára is. Hamarosan felvetődött – eleinte elmosódottabban, majd egyre határozottabban – az igény: az új fejleményeket (ötvözve a maradandó értékekkel) egy újabb átfogó kézikönyvben kellene egybefoglalni. Az óhaj eljutott a könyvtári tevékenység iránt élenként érdeklődő könyvkiadó, *Gyurgyák*

János fülébe. Az Osiris Kiadó igazgatójaként felajánlotta, hogy gyorsan népszerűvé vált tudományos kézikönyv-sorozatukban közzéteszi a könyvtártudományi szintézist is. A szakma megszólított képviselői rögtön igent mondtak; az ügy élére Horváth Tibor állt, aki kutatóként, oktatóként, könyvtárvezetőként egyaránt, behatóan ismeri a szakterület problematikáját és kellően tájékozott a külföldi szakirodalomban. Megszületett az első tervezet, megkezdődtek az előkészítő megbeszélések és viták, verbuválódott a szerzői gárda. Számos javaslat hangzott el, nézetek ütköztek, újabb és újabb vázlatok készültek, de közben formálódott, jegecesedett az új kézikönyv tartalma. Előnyös döntésnek bizonyult, hogy a kiadó az utolsó fázisban felkérte társszerkesztőnek a hazai könyvtárügy másik meghatározó egyéniségét, Papp Istvánt. Szinte jelképesnek tekinthető ez a lépés: akárcsak harminc-negyven évvel korábban, most is két nagynevű szakember neve fémjelzi a kézikönyvet, és kettőjük együttműködése, sőt közismert barátsága eleve biztosítékul szolgált az elméleti és gyakorlati szempontok kellő egyensúlyának megteremtésére, a magas színvonalra, a többirányú hasznosíthatóságra.

A két szerkesztő tudatosan vállalta a „Sallai-Sebestyén” örökségét; egy betű, a névelő híján a címet is átvették. Ugyanakkor a jelenkor megváltozott követelményeihez, az informatika korának követelményeihez igazodva, egy másfajta kalauzt akartak lenni az asztalra. Törekvésüket siker koronázta: húsz szerző, (pontosabban velük együtt huszonkettő), a hazai könyvtári kultúra jeles szakembereinek közreműködésével, a Nemzeti Kulturális Alapprogram és az Oktatási Minisztérium felsőoktatási tankönyv támogatási programjának anyagi segítségével, aránylag rövid idő alatt, 1999 és 2003 között egy korszerű, tudományos igényű, jól használható kézikönyv látott napvilágot. S szinte hihetetlen, mégis igaz: öt kötetben, ezerkilencszáz oldalon. Csakis köszönettel tartozunk az Osiris Könyvkiadónak azért a szokatlan és kivételes lehetőségért,

hogy a hazai könyvtári kultúra mai helyzetéről, a könyvtár- és információtudomány állásáról ilyen nagy terjedelemben informálhatjuk a szakmabelieket, a magyar tudományos életet és az érdeklődő olvasókat.

A hatalmas opus részletekbe hatoló, módszeres bemutatása szétfeszítené bármely recenzió kereteit. E helyen nincs is rá szükség, mert a folyóirat az utolsó darab kivételével már foglalkozott a sorozat elemzésével, és más szakmai orgánumok is írtak a megjelent kötetekről. Meg aztán semmiféle ismertetés nem helyettesítheti az egyes kötetek kézbevételeit, az egyes fejezetek, a sok-sok izgalmas, elgondolkodtató eszme-futtatás közvetlen tanulmányozását. E hármas megfontolásból ezúttal elsősorban az egész méltatására teszek kísérletet, mégpedig három – némileg önkényesen kiválasztott – szempont alapján.

Mennyiben korszerű?

Mindenekelőtt azért minősíthető korszerűnek ez a kézikönyv, mert a két szerkesztő olyan szemléleti kiindulópontot talált, amely összhangban áll a szakterület fő fejlődési trendjeivel és az uralkodó felfogással. Ennek magja az a felismerés, hogy a könyvtárnak „*évezredek óta változatlan feladata: az információs források megnyitása az emberek előtt.*” Mindez koronként eltérően történik, és napjainkban az intézmény (vagy inkább intézményrendszer) sajátos hivatása az információs-szervezés és -gazdálkodás, vagyis a tágan értelmezett gyűjtemények dokumentumaiban rögzült információk rendszerezett közvetítése, valamint szerves hozzájárulás a tudás- és tartalomipar, a tudásalapú társadalom kibontakozásához. Mégpedig egy merőben megújult technológiai bázison, a számítástechnika és a távközlési eszközök adta – ma még beláthatatlan jövőt sejtető – lehetőségek felhasználásával. Ennélfogva egy új szintézisnek az információs-szervezés és

-gazdálkodás mai folyamatát (közelmúltját, jelenét és várható jövőjét), teoretikus hátterét és alapjait, társadalmi összefüggéseit, valamint praktikumának (technikai feltételeinek, újszerű metodikájának) lényegét kell megragadni, bemutatni.

A kézikönyv ennek a szemléleti alapállásnak a jegyében született. A két szerkesztő ezt a koncepciót igyekezett érvényesíteni, egy olyan koncepciót, amelynek belső koherenciája van: az ismeretközvetítés mostani folyamatának élenjáró eredményeit, technológiai eljárásait, továbbá a szervezeti és társadalmi kereteket veszik sorra. Miután e felfogás első kifejtését az előkészítés stádiumában többen ellenérzéssel fogadták, és a kritikai visszhang sem teljesen egyetértő (bár a kötetek sorjázása közben az ellenvélemények egyre halkultak), most, utólag is érdemes utalni arra, hogy – természetesen – a szintézis másfajta alapozása is elképzelhető lett volna. A hazai kutatás fő irányainak, eredményeinek és a hasonló külföldi vállalkozások ismeretében leginkább a következőkre gondolhatunk: a hagyományos történeti vagy a divatos kommunikációelméleti megközelítés; a mostanság megújulni látszó bibliológiai kiindulás; az információelméleti vagy a társadalomelméleti-szociológiai szempontok, jelenen a könyvtárhasználó, az olvasó szempontjainak előtérbe helyezése; a szervezéstudományi vagy a könyvtárpolitikai elvárások elsődlegessége. S akkor még nem említettük a formainak tetsző különbség módozatait: a különálló szócikkekből építkező könyvtári lexikon vagy az átfogóbb elemzéseket tartalmazó enciklopédia nagyszerű külföldi mintákat követő hazai változatait. Tulajdonképpen zárójelbe kívánkozna az a megjegyzés, hogy az egy- vagy kétszerzős monográfia gondolata sem elvetendő; ennek azonban a könyvtár- és információtudomány, a könyvtári és tájékoztatási gyakorlat jelenlegi szintjén, jelenlegi nagyfokú differenciáltsága mellett tényleges esélye nem volt. Maradt tehát a vázolt szerkesztői konstrukcióba illeszkedő munkák, részkérdések, érintkezési területek különálló

tanulmányokban történő feldolgozása. S éppen ez: az egységes koncepció garantálhatta, garantálta, hogy ne valamiféle eklektikus tanulmánygyűjtemény, hanem egy gondolati tartalmát tekintve összefüggő szintézis lett a végeredmény. Többszerzős munkáról lévén szó, magától értetődik, hogy a kivitelezés színvonalbeli egyenetlenségeket, sőt imitt-amott szemléleti különbségeket is takar, ezek azonban az egészhez viszonyítva nem szembeötlők, nem számottevőek.

A szerkesztők és a közreműködést vállaló szerzők tudatos szándéka annak a világméretű változásnak a tükrözése, magyarázata, megértetése és (a kétkezdőkre, az aggályoskodókra is figyelve) elfogadtatása volt, amely a könyvtárakban és az információk, információhordozók kezelésével megbízott egyéb intézményekben manapság végbemegy. Akár mérésnek is titulálható az elhatározásuk, hogy írásban rögzítsék a könyvtárak fejlődésének azt az *átmeneti*, folyamatos mozgásban lévő szakaszát, amikor a hagyományos struktúrát, a manuális eljárásokat a technológiai váltás következményeként felváltja az automatizált, a telematikai vívmányokat alkalmazó és az új (ma még nem is létező) technikai eszközöket zökkenőmentesen alkalmazni tudó integrált (vagy totális, hibrid, virtuális) könyvtár.

A kézikönyv szerkesztői az első kötet előszavában kifejtettek szerint olyan szerkezetet álmodtak meg, dolgoztak ki és – rögtön tegyük hozzá – igyekeztek megvalósítani, „amely a szakmai ismeretek úgyszólván teljes körét képes átfogó keretbe foglalni.” S valóban közel jutottak ehhez a célhoz. Az ismeretszervezés és -gazdálkodás folyamatának csaknem minden elemével, ágával foglalkoznak, még a határterületeknek nevezett kapcsolódási pontokra is kiterjedt a figyelmük.

♦ Az *első kötet* (címe: *Alapvetés*) elején a tudomány-rendszertani alapokról, majd a bibliometria mibenlétéről olvashatunk. Bő fejezet ismerteti a dokumentumok és az ismeretrögzítés történeti útját, új formáit. Végül az állományról, a gyűjteményszer-

vezésről kapunk képet. ♦ A *második kötet (Feltárás és visszakeresés* címmel) az ismeretszervezés, vagyis az eredeti információt helyettesítő reprezentáció (szurrogátum) módozatait (a hazai szaknyelvben meghonosodott kifejezéssel: a tartalmi és formai feltárás) problémáit, új fejleményeit tárgyalja. Egyebek között a feldolgozás egységeiről és a feltárás útjáról, a tárgyszavazásról, a hipertextről, a relevancia kérdéséről, a bibliográfiai számbavételről és tételalkotásról, a bibliográfiákról (az adatbázisokig haladóan) esik szó. ♦ A *harmadik kötet (A könyvtárak rendszere)* az ismeretgazdálkodás szervezeti formáit, intézményeit, kiemelten a könyvtárak helyzetét mutatja be. Először egy esszé a könyvtárak történelmi szerepváltásairól szól. Öt tanulmány taglalja a polgárosodás időszakában kialakult könyvtártípusokat (nemzeti, szak, felsőoktatási, iskolai és közkönyvtárak). Majd egy újabb a jelen és a jövő meghatározónak tűnő (mert lehetőségei talán a legtágabbak) formációit, az elektronikus vagy digitális és a virtuális könyvtárakat jellemzi; hogy külön típust képeznek-e, egyelőre kérdés. Csakis helyeselhető, hogy a nemzeti és a lokális kulturális örökség megőrzésében, továbbadásában rendkívül fontos szerepet játszó különgyűjteményeknek szintén önálló fejezetet szenteltek. A következő rész magát a könyvtári rendszert járja körül. Végül a könyvtári „üzem” modellje, az intézmény rendszerszerű működésének bemutatása zárja a sort. ♦ A *negyedik kötet (a Határterületek* címet viseli) első blokkja a társadalmi környezetbe vezet el: olvasás- és könyvtárszociológia, olvasásléktan és -pedagógia, könyvtári jog; a második a technikai feltételek három fontos szelétét vázolja: könyvtári automatizálás, állományvédelem, építkezés; a harmadikból a könyvtári szolgáltatások menedzseléséről, a könyvtárgazdaságtanról és a közönségkapcsolatokról tájékozódhatunk. ♦ S az utolsó, *ötödik kötet (Segédletek)* is tartalmaz meglepetéseket: itt található a könyvtári szabványokról, szabályzatokról és a könyvtártudományi tájékozódás forrásairól készült

összeállítások, továbbá – az első fejezetben – a most felvázolható jövő képe tárul elénk.

Talán a felsorolásból is kitetszik, hogy a terjedelmes kézikönyvben egyaránt teret kapnak a hagyományosnak tartott, ám a technikai-szemléleti fejlődés nyomán megújuló munkaterületek és a viszonylag vagy teljesen új tevékenységi ágak (csak példaként ismétljük: bibliometria, automatikus indexelés, internetes tájékoztatás, számítógépes adatbázisok stb.). A tartalmi sokrétűség, a tematikai és információgazdagság tehát nyilvánvaló. Mégis jogosnak vélem az idézett szerkesztői mondatban az „úgyszólván” megszorítást. Leginkább az információszervezés és -közvetítés legfontosabb szubjektumának, a könyvtárosnak csaknem teljes mellőzését fájjalom. A harmadik kötetben, a könyvtári rendszerről írt tanulmányban van ugyan egy nem egészen hét oldalas alfejezet *A könyvtáros* címmel, de itt valójában a képzésről (és továbbképzésről), a szakmai közéletéről és a szakmai kiadványokról mondja el véleményét a szerző. Nem tagadható, hogy máshol is fel-felbukkan egy-egy gondolat vagy gondolatsor a könyvtárosról, mint a folyamat fontos eleméről. Mindazonáltal indokolt lett volna önálló tanulmányban összefoglalni mindazt, amit egykor elvártak, ma elvárnak és a közeli jövőben el fognak várni a könyvtárban (tágabban: az ismeretszervezés és -közvetítés hivatásos intézményeiben) dolgozó munkatársaktól, némileg leegyszerűsítve és vészesen tömörítve: a könyvtárosoktól. Ilyen és hasonló kérdésekre kellene – megnyugtatóan – felelni: mit jelent ez a kifejezés, hogy könyvtáros; lesz-e szerepe, és ha igen, milyen, a jövő elektronizált könyvtárában; a munkamegosztás további differenciálódása milyen következményekkel jár; milyen személyiségjegyek, képzettségi szint követelhetők meg a közeli és a távolabbi jövő könyvtárosaitól; értelmiségi szakma-e a miénk?

Egyébként a kézikönyv lapjaink – rejtetten vagy nyíltan – számos időszerű kérdés felvillantásával vagy kifejtésével találkozhatunk. A teljesség igénye

nélkül csak néhány példa. A szintézis szerkesztői és nyomukban a szerzők magukévá tették azt a felismerést, hogy a könyvtárak tevékenységének fejlődési tendenciája az egyetemesség irányába mutat. Számolnak a globalizálódás világméretű, feltartóztathatatlan folyamatával, és ebben keresik a könyvtár őt megillető helyét. Ám hangsúlyozzák (különösképpen a harmadik kötet előszavában és fejezeteiben) a könyvtáraknak, elsősorban a nemzeti könyvtáraknak és a helyismereti gyűjteményeknek a nemzeti kultúra értékeinek megőrzésében, áthagyományozásában és a lokális színek fennmaradásában játszott pótolhatatlan szerepét. Ráirányítják a figyelmünket egy másik, szintén sokunkat érintő, érintő problémára is: nevezetesen a „könyvtár” fogalmának értelmezésére. Az elnevezés jól bevált, évezredek óta megszokott, de a tematikai fejlődés túllép a tradicionális olvasaton, mint ahogy feleslegessé teszi a különböző információ-kezelő és -közvetítő intézmények közötti hatásköri vitákat, „háborúkat” is, mert a számítógépes adatbank mindezeket meghaladó magasabb egységet képez (majd). Így veszti értelmét a szakkönyvtárak (meg a belőlük kinőtt dokumentációs-információs intézmények) és a közkönyvtárak közötti mesterséges szembenállás. A különbségek ugyanis éppen összetartozásukat erősítik – mutat rá az utolsó kötet előszava –, mert „a jól kialakított munkamegosztás megszilárdítja azt a szervezetet, egyes tagjait és egészét egyaránt, amely él a feladatok ésszerű elosztásával.” Némi túlzással azt állíthatjuk, hogy a szintézis csaknem egészét áthatja a Gutenberg-galaxis-ként emlegetett dilemma: mi lesz az írásbeli közlés, ezen belül a könyv, a könyvtár sorsa, elhárítható-e a létét (és ezáltal az emberi magas kultúra létét) fenyegető veszélyek? A kézikönyv alkotóinak válasza optimista: éppen a könyvtár lehet a védekezés legfőbb eszköze, hiszen ez az intézmény – mint ahogy az utolsó kötet első tanulmányának szerzője véli – „*lényeges jelentés- és feladatbővüléssel belátható ideig fennmarad, mert olyan funkciókat lát el,*

amelyeket egyelőre más intézmények nem képesek el látni.” Ám mégiscsak ott ágaskodik a sokakat kétségbeejtő, másokat méla közönnyel eltöltő kérdés: s mi lesz a nem belátható időben? Manapság sokat beszélnek külföldön és újabban itthon is a demokrácia és a könyvtári szolgáltatások mai és jövőbeni viszonyáról; a kézikönyv sem kerüli ki ezt a témát. A polgári demokráciában az emberek állampolgári jogon vehetik igénybe a könyvtári szolgáltatásokat, és elvileg a közzétett információkhoz való hozzájutásnak sincs akadálya. Mindannyian tudjuk, hogy ez a gyakorlatban koránt sincs így, még az ipari-lag-technikailag legfejlettebb országokban sem. Ott elsősorban üzleti érdekek gátolják a kiteljesedést, de a funkcionális analfabétizmus újjáéledése sem elhanyagolható tényező. Egyáltalán: gyakran észlelhető ellentmondás, hogy a látványos technikai találmányok, a teljes hozzáférés vágya, az egyre fejlettebb jogi szabályozás, vagyis az ún. demokratikus nyilvánosság ideája ellenére inkább a fontos információk eltitkolása folyik. Máshol infrastrukturális akadályokba ütköznek a potenciális felhasználók. Számos államban politikai szűrő is működik. Egy szóval nagyon sok időnek kell még addig eltelnie, amíg a könyvtár (akár a virtuális világgyűjtemény is) betöltheti a híres szociológus, *Th. Roszak* által neki tulajdonított szerepet: tényleges összekötő kapocs lehet az emberiség által birtokolt hatalmas tudás és az állampolgár, az egyes ember, minden egyes ember között.

Mennyiben tudományos?

A második vezérlő elv, amely végigvonul a szintézisen: a tudományosság. Más megközelítésben: vállalt feladata a könyvtár- és információtudomány jelenlegi szintjének reprezentálása. Mára talán már hazánkban is elcsitulnak azok a belső (és külső) viták, amelyek kétségbe vonták a könyvtártudomány tudomány voltát. Az informatika behatolása e szak-

területre még nyilvánvalóbbá tette, hogy e kifejezetten gyakorlatinak minősített szakmában is számos olyan elem, kérdés van, amely elméleti vizsgáldást érdemel, amely tudományos elmélyülést, választakat követel. Ha jól értelmezzük a szerkesztői előszavakat és az egyikük, *Horváth Tibor* által írt fejezeteket, benne (bennük) fel sem vetődött ennek a felfogásnak az ellenkezője, illetve, ha tudomásul vették némely szakmabeliek és kívülállók másfajta nézeteit, nem kívántak azokkal vitatkozni, és alighanem erre intették szerzőtársaikat is. Bölcs magatartás, mert csak így lehetett csaknem maradéktalanul érvényesíteni azt az elgondolást, hogy az információtudomány (kis kiegészítéssel: a könyvtár- és információtudomány) az az elméleti talapzat, amelyre egy korszerű kézikönyv építménye felemelhető. (Az elvi indoklás az első kötet első tanulmányában lelhető fel.) Bár a szóhasználat e tekintetben következetlen (a már említettek is felváltva szerepelnek, és rajtuk kívül előfordul az információtudomány és a könyvtártudomány alakzat is), a tudományosság követelményének jelenléte következetes. Vagyis a szerkesztők (és a jelek szerint a szerzők) álláspontja teljesen egyértelmű: ma már ismét önálló, sajátos arculatot felmutató, jól körülhatárolható tematikával rendelkező tudományterületről beszélhetünk, még ha különböző megnevezésekkel is. Voltaképpen erre utal, hogy mindegyik szópár utolsó tagja azonos.

Az iménti „ismét” kitétel némi magyarázatra szorul. A szerkesztők ugyanis úgy látják (amint ezt az ötödik kötet előszavában elmondják), hogy a könyvtártudomány csak az utóbbi évtizedekben, a huszadik század hatvanas éveiben szakadt el a többi tudománytól. Akkor, amikor a szakmai tudás helyett a könyvtári üzem adminisztrációjának ismeretét, a tudásközvetítés helyett pedig jórészt a mozgalmi és egyéb pótcselekvéseket állították előtérbe. Ha túloz is ez a ténymegállapítás és a szétválás kezdete is megkérdőjelezhető (akár egy évszázaddal korábban is datálható), valóság magva nem vitatható. Bár

a kézikönyv meggyőző tudományos teljesítmény, és ezt a társtudományok művelői és saját szakmánk tamáskodó képviselői is elismerhetik, aligha nyugodhatunk meg: a könyvtár- és információtudomány belső és külső elismertetéséért a harcot tovább kell folytatni. A szintézis komoly érv – kissé militánsabb hangnemben: fegyver – lehet: a magas színvonal biztosíthatja, hogy a könyvtár- és információtudomány hatása növekedjen a hazai tudományos közgondolkodásban, hogy szorosabban illeszkedjen a magyarországi szellemi élet rendszerébe.

Talán ezt is mérlegelve, talán „csak” tudat alatt, a kézikönyv szerkesztői és szerzői a tudományosság elvének konkrét alkalmazásával próbálták úrrá lenni azon a nehézségen, amelyet a könyvtári és tájékoztatási intézmény eltérő fejlettségi szintje okozott nekik. A képzeletbeli skálán a mércét a legmagasabb szintre állították, és ennek rendelték alá, pontosabban ehhez igazították a többi, vállalt feladatuknak tartva, hogy a szintézis „helyreállítsa a szakmai értékek hierarchiáját.”

Az opus tudományos voltát több tényező is világosan bizonyítja. Elsőként említhető, hogy az egyes kötetek meghatározó jellemvonása a szakszerűség, a tanulmányok túlnyomó többségének a teoretikus megközelítés. Anélkül, hogy megismételnénk a kézikönyv szerkezeti vázlatát, leszögezhető: az is elméleti, tudományos megalapozottságot tükröző struktúra. Szorosan köthető ehhez az interdiszciplinaritás igénye, amely egyébként a könyvtári tevékenységnek a társadalmi mozgáshoz való sokágú kapcsolódásából fakad. Példaként hozható fel a szövegtan, a tudományrendszertan, a közgazdaság- és vezetéstudomány, a pszichológia megtermékenyítő hatása, de utalhatunk az egész negyedik kötetre is. Mindegyik kötet és résztanulmány magán viseli a szintézis műfajának sajátos jegyeit. Tüzetes, tárgyszerű, pallérozott és rendszerezett összefoglalásai mindannak, ami a külföldi szakirodalom és a magyarországi elméleti-módszertani publikációk, továbbá a technikai vívmányok ismeretében egy-egy területről, témáról az adott helyen elmondható. Az

egyed tanulmányokban, azok alfejezeteiben gyakori a tudományos igényű elemzés; olykor még ott is észrevehető ennek szándéka, ahol elsősorban gyakorlati tudnivalókat ismertetnek (pl. a gyűjteményszervezésről vagy a könyvtári modellről szólva). Egy másik kiemelendő tény a kutatási és megfigyelési adatok sokasága. Ez leginkább akkor észlelhető, ha a nemzetközi kutatási eredmények ésszerű átvétele, kiválogatása, szükség esetén adaptációja (pl. információ-visszakeresés, bibliográfia-elmélet, könyvtári technika) mellett, illetve nemegyszer azok előtt a hazai könyvtár- és információtudományi vizsgálódások, kísérletek hasznosítható eredményeinek (pl. tezauszok, különgyűjtemények, olvasásszociológia és -lélektan) számbavétele, ismertetése is megtörténik. A mű elméleti hozadéka jelentékeny; számos pontján találkozunk újszerű, a szak tudomány-szakirodalom meglátásain, megállapításain túllépő észrevételekkel, okfejtésekkel. Ez egyúttal azt is igazolja, hogy a hazai kutatások nem pusztán követő jellegűek, hanem hozzájárulnak az egyetemes könyvtár- és információtudomány fejlődéséhez. A tevékenységi ág lényegéből – fő feladata az ismeretek szervezése és közvetítése – fakadóan elengedhetetlen a bibliográfiai alapozás. Változó mennyiségben a tanulmányok mindegyike tartalmaz irodalomjegyzéket, elsősorban a külföldi munkákat felsorolva; egyik-másik szinte teljesnek tűnő és naprakész összegzése a vonatkozó, főleg angol nyelvű közleményeknek. A bibliográfiai kitekintést szükségessé teszi a tanulmányok korlátozott terjedelme is: így a bővebb információk iránt érdeklődők azonnal értesülhetnek, hol, miben tájékozódhatnak részletesebben az adott problémáról. Voltaképpen ennek eszköze az utolsó kötetben közölt szakirodalmi kalauz is.

Figyelemre méltó vonása a szintézisnek a futurologiai kérdések felvetése. A szerzők megpróbálták szavakba foglalni a várható fejleményeket, megrajzolni a távlatokat, ám sosem bocsátkoznak találgatásokba, felelőtlen próféciákba, hanem mindig szigorúan ragaszkodnak a tudományos elemzés mód-

szeréhez, illetve jelzik, hogy a múlt- és jelenbeli tények alapján a teoretikusok milyen jövőbeni következmények valószínűségével számolnak; olykor többféle, pillanatnyilag reálisnak látszó jóslatot is regisztrálnak, néhol összehasonlítanak. Az ötödik kötet első írásának szerzője – mint már említettük – kizárólag arról elmélkedik (megint csak a külföldi vizsgálódások és a hazai kutatások alapján, ám saját tapasztalataira is támaszkodva), hogy a következő évtizedekben mi lesz a könyvtárakkal, miként módosul az információ-szervezés és -közvetítés gyakorlata.

Az előttünk álló jövő és természetesen a jelen pontosabb megértését, helyes értelmezését nagyban előmozdítja a korábban lezajlott folyamatok, események, a távolabbi és a közelebbi múlt beható ismerete. Ez a közismert tény már önmagában is szükségessé teszi a történelmi visszatekintést. Legalább ennyire fontos szempont, hogy a könyvtárak elsőrendű kötelessége, hivatása a dokumentumokban rögzült emberi tudás őrzése és átörökítése, ezen belül rendkívüli jelentőséggel bír a történelmi ismeretek közvetítése; ez szintén megköveteli a tárgyalta témák történelmi megközelítését. E téren a kézikönyv alkotó gárdája elég következetesen járt el, a szerkesztők és a szerzők megfelelően kezelik – egy kivétellel – a történeliség problémáját. Szinte minden tanulmány szól az előzményekről, a máig vezető útról, a közelmúlt történéseiről. Határozott törekvés tapasztalható a szakma nemzetközi, még inkább hazai nagyságainak – a szerkesztők kifejezésével élve: „klasszikusainak” – , példaadó elődeinknek elismerésére, nevük gyakori emlegetésére. A harmadik kötet elején – mint szó esett róla – egy gondolatgazdag esszé tekinti át a könyvtárak több ezer éves történelmi útjának főbb állomásait. Épp ez az eszmefuttatás és a történelmi alfejezetek ugyanakkor azt is eszünkbe juttatják, hogy mégiscsak szükség lett volna az eredetileg tervezett hosszabb, a könyvtárak és szolgáltatásaik fejlődését bővebben felvázoló, részletesebben kifejtő történelmi összefoglalásra, és ezzel együtt vagy emellett a könyvtáros-pá-

lya múltjának átfogó bemutatására. Mindkettő üdvösen szolgálná a szakmai önismeret és öntudat (idegen szóval: identitás) erősítését, elmélyítését. Egy korábbi recenzióban (a *Könyv és Nevelés* hátsójain) már javasoltam, most megismétlem: a kézikönyv történelmi részleteinek kedvező fogadtatására hivatkozva a közelebbi jövőben kezdeményezük egy egyetemes és magyar könyvtártörténeti szintézis megírását, kiadását. Talán az Osiris Kiadó sem zárkózna el egy ilyen hézagpótló, a művelődéstörténet barátaihoz is szóló mű közzétételétől...

Miután a szerkesztők is szóba hozták, indokoltnak látszik még egy problémára kitérni. S ez a szakterminológia ügye. Szintézisről lévén szó – és e cél eleve magában foglalja a tudományosság követelményét –, a fogalmak használatában a két szerkesztő egységességre törekedett. Sok szerzős mű esetében viszont ezt a törekvést csak hézagosan lehetett megvalósítani. Olykor elmaradt a fogalmak kifejtése, meghatározása is. Ezért érzi úgy az olvasó, hogy előnyére vált volna a munkának, és a terjedelmet sem növelte volna túlzott mértékben, ha kísérletet tesznek a kiadó igazgatója által felvetett ötlet kimunkálására. Nevezetesen egy gondos terminológiai szótár összeállítására, esetleg – mert ez is elhangzott előzetes javaslatként – egy olyan dolgozat megírására, megíratására, amely a könyvtár- és információtudomány alapfogalmait tisztázza. Noha a terminológiai bizonytalanság nem befolyásolta a mű szemléleti egységét, egy ilyen segédlet vagy tanulmány minden bizonnyal hozzájárulna a kézikönyv tudományos rangjának további emeléséhez, és feltétlenül fokozta volna használhatóságát.

Mennyiben használható?

Bár kezdettől fogva a tudományos kézikönyv eszméje lebegett a szerkesztők és a kiadó szeme előtt, már az indulásnál magától értetődő volt, hogy messzemenően figyelembe kell venni a gyakorló könyvtárosok igényeit is. Akik részt vettek az előké-

szítő megbeszéléseken, emlékezhetnek rá, most pedig három kötet előszavában is olvashatták, hogy a szerkesztők egyik legnagyobb dilemmája a könyvtár- és információtudomány eredményeinek, a legfejlettebb gyakorlat elemeinek közvetítése és a hátrányos helyzetben lévő könyvtárak valósága közötti különbség, itt-ott szakadék leküzdése volt. Már az első kötet előszavában kinyilvánították: a szintézis „*úgy akarja szolgálni a korszerű könyvtári eszmét és gyakorlatot, hogy az egyelőre még hátrányosabb feltételek közt küszködő intézményeknek is segítséget nyújthasson.*” Ezt a kétségtelen ellentmondást nem volt könnyű és tökéletesen nem is lehetett feloldani. Összességében mégis sikerült megtalálni (a szerkesztők és a szerzők tudatos összefogásával) a kellő arányt: egyfelől felvonultatják a korszerű tudományos bázist, az új körülményeket, az élenjáró eredményeket, másfelől felvázolják a mindennapi teendők ezekből következő újszerű metodikáját. A kézikönyv az elméleti vonatkozásokra helyezi a hangsúlyt, és ebbe ágyazza a praktikus tudnivalókat; így jött létre egy szerencsés ötvözet.

A kettős szempont sikeres egyeztetésének jelképes kifejeződése a szintézis címének találó megválasztása. Az Osiris kézikönyvek sorozatának többi darabjához illeszkedően egyszerű, két tagból álló cím mindenki számára egyértelmű: más tudomány- és foglalkozási ágak, a szolgáltatásainkat igénybe vevők, a fenntartók és a politikai irányítás felé is világosan jelzi, mely szakterületről tájékoztat. A többes számú nyelvi alak pedig egyrészt teret enged a nosztalgikus érzéseknek (az elődre, a „Sallai-Sebestyén”-re emlékezők körében), másrészt a könyvtárügy és az információszolgáltatás bármely intézményében dolgozó munkatársakat magában foglalja, ily módon a széles körű, remélhetőleg általános használatra ösztönöz. Talán nem erőltetett belemagyarázás, hogy a cím második szava azt sugallja: egy tartalmilag átfogó elméleti alapvetés látott napvilágot, amelyet a felsőoktatás is régóta várt, és a szakképzés során akár tankönyvként, akár kötelező

vagy ajánlott irodalomként fenntartás nélkül használhat. A szövegi birtokos jelző megengedi azt a feltételezést, hogy az alkotók a praktikus, közvetlenül alkalmazható ismeretek közlésére is vállalkoztak, mégpedig többnyire könnyen követhető, ún. közérthető stílusban. A teljes mű lezárását követően bátran elmondható: valamennyi fejezete kínál valami hasznos gondolatot, ötletet, fogódzót bárki számára.

A Könyvtári Figyelő lapjain még nem ismertetett ötödik kötet döntő hányada kifejezetten e szándék jegyében született. Látszólag idegen test a már emlegetett első tanulmány (vagy inkább esszé): *Poprády Géza* a könyvtárak jövőjéről írta le gondolatait, illetve foglalta össze a mértékadó szakértők véleményét. De hát nemigen hihető, hogy a gyakorló könyvtárosokat ne izgatná az általa csokorba szedett sorskérdések, hiszen közvetlenül, akár egzisztenciális létükben is érinthetik őket. Hogyan viszonyuljunk az interneten keringő töméntelen, ám nagyrészt rendezetlen, ellenőrizetlen információhoz? Hogyan hat a digitalizálás az állományépítésre és -védelemre? Mi lehet a közeli jövőben a könyvtáros igazi szerepe? Szükség lesz-e a különféle könyvtártípusokra? S egyáltalán: megmarad-e a könyvtár az informatikai és a telematikai forradalom teljes kibontakozása után? Úgy vélem, e néhány példa kiragadása is elegendő annak érzékeltetésére, hogy nagyon is hétköznapi problémákról van szó. A kötet második írásában *Berke Barnabásné* a könyvtári tevékenység és a szakirodalmi tájékoztatás (dokumentáció) szabványait és szabályzatait, tehát ún. normatív dokumentumait ismerteti. Közlebből: a szabványalkotás intézményi és szervezeti kereteiről, leginkább az ISO, vagyis a Szabványosítás Nemzetközi Szervezete mibenlétéről, felépítéséről és működéséről, valamint a könyvtári és tájékoztatási szabványosítás hazai helyzetéről, a Magyar Szabványügyi Tanács munkájáról kapunk felvilágosítást. Tételesen felsorolja a hatályos magyarországi könyvtári, informatikai és kiadói szabványokat (számukat, címüket), továbbá közli az ISBD-knek

legutóbb közzétett hivatalos jegyzékeit. Feltehetően már számos könyvtárban fénymásolat készült ezekről a listákról, hiszen a legfrissebb információk méríthetők belőlük. Sokak óhaját teljesítette *Hegyközi Ilona* a könyvtár- és tájékoztatástudományi szakirodalom kalauzának összeállításával. A válogatási kényszer ellenére gazdag anyagot tartalmazó, mintegy száztíz oldalnyi segédletben a kutatók, az oktatók, az egyetemi és főiskolai hallgatók, a saktájékoztatók és a információ-szolgáltató műhelyek más gyakorlati szakemberei egyaránt hasznos információkra lelnek. Elsősorban a külföldi kiadványokról (enciklopédiák, lexikonok, történeti összefoglalások, szöveggyűjtemények, konferencia-kötetek, szótárak, rövidítésjegyzékek, teauruszok, bibliográfiák, referáló lapok, indexek, kronológiai adattárak, könyvtárpolitikai határozatok, jogszabályok, normatívák, címtárak, évkönyvek, statisztikák, könyvtári névtárak és emlékkönyvek, szakmai folyóiratok stb.) és a hálózati, digitális forrásokról (honlapok, linkgyűjtemények, webkatalógusok, on-line publikálás, elektronikus könyvtárak, levelezőlisták) tájékozódhatnak, ám a hazai nyomtatott és elektronikus információforrásokról is megbízható képet kapnak.

Nem könnyű elfogultság nélkül szólni az utolsó kötet második feléről, a mutatókról. Hányszor leírtuk, hányszor elmondtuk már, hogy a magyarországi tudományos könyvkiadás – a tiszteletre méltó kivételektől eltekintve – nem fordít kellő figyelmet a könyvek mutatózására, és e közömbös magatartással igencsak megnehezíti, olykor csaknem ellehetleníti azok intenzív használatát, a gyors visszakeresést. S most örömmel üdvözölhetjük az ellenpéldát. Az Osiris vezetője teret, bő teret adott az öt kötet összevont személynév és tárgyszó indexének, és mintha ezt a gesztust kívánta volna viszonzni az egyik szerkesztő, *Papp István*, amikor magára vállalta a sokak szemében hálátlannak tűnő – mert aprólékos, munka- és időigényes, különleges odafigyelést, ugyanakkor magas fokú szakértelem felté-

telező feladat megoldását. Mindannyian hálások lehetünk, amiért megtette. A nevek precíz kivetítésével, a tárgyszavak gondos kiválasztásával megkíméli a kézikönyv használóját a hosszúság, az adott szakterületen kevésbé járatosak esetében a szinte kilátástalan keresgéléstől, és egyúttal rejtett, nem vagy alig sejtett összefüggésekre is rávilágít. Komoly szellemi teljesítmény, méltó befejezése a szintézisnek, és módszertanilag mint a hasonló feladattal birkózóknak.

E kis kitérő után visszakanyarodva immár a kézikönyv egészének értékelésére, ismételtén megállapítható, hogy annak harmadik fontos jellemzője a használhatóság. Az elméleti-tudományos alapállás, a korszerű szemlélet, a rendszerezésre való törekvés, a didaktikai követelmények gyakori érvényesítése eleve garantálja, hogy sokáig nélkülözhetetlen támasza lesz az egyetemi és főiskolai könyvtárosképzésnek. Fájdóan hiányzó jegyzeteket, tankönyveket pótolhat, szemináriumi és szakdolgozatokhoz kínál témákat a nappali és levelező tagozatos hallgatóknak, az egyes tanulmányokhoz kapcsolódó bibliográfiák és az imént említett szakirodalmi kalauz pedig az oktatók és tanítványaik eligazodását könnyítik meg.

Kockázat nélkül megjósolható, hogy a szintézis öt kötete mindennapi munkaeszköz lesz a könyvtárosok, tájékoztatói szakemberek kezében; tehát ott a helyük minden segédkönyvtár polcán. A kézikönyv tanulmányai segítenek felfrissíteni, megújítani a valamikor tanult, de már csak elmosódottan előhívható vagy éppen elfeledett ismereteket, új információkat közvetítenek, az egyre táguló szakmai tér eddig bejáratlan tájaira vezérelnek. S ami legalább ennyire fontos: bármely könyvtárban, az információszolgáltatás bármely intézményében segítenek a vezetőknél és a munkatársaknál abban, hogy átlásák az információkezelés és -közvetítés egész rendszerét, pontosabban mérjék be helyüket az információáramlás egyetememes folyamatában. A kötetek elmélyült tanulmányozása előmozdíthatja, hogy tuda-

touljon a könyvtár, a könyvtáros (most a lehető legtágabban értelmezve ezeket a kategóriákat) szerepe a tudásközpontú társadalomban, hogy helyesen érzékeljük, hogyan és milyen sebességgel kell mozognunk, haladnunk az információs szupersztrádán.

Számos rész kérdésben kinek-kinek eltérhet a véleménye a szerzőkétől, meditatálhatunk a teória és a praktikum arányairól, bírálható egy-egy jelenség magyarázata (például alighanem erősen megoszlik a szakma a humanista-nevelő és a liberális-szolgáltató könyvtár eszményének megítélésében), vitatható a szerkesztői koncepció is. Mindazonáltal szakmánk művelői, a könyvtárosok (vagy nevezzük bár-hogy e hivatás képviselőit) kritikai észrevételeik, tartalmi fenntartásaik, netán egyéb kifogásaik ellenére valóban annak tekinthetjük ezt a kézikönyvet, aminek a kiadója, a szerkesztői és a szerzői szánták: nap mint nap forgatott segédeszköznek, szellemi kincseshányának, szakmai iránytűnek.

A sűrű kézbevetelre készített kötetek tetszetős megjelenítése, vonzó tipográfiai megformálása is. Megszokott formátum, kemény és képes kötéslap, harmonikus szedéstűköt, szép betűk teszik kellemessé a használatukat.

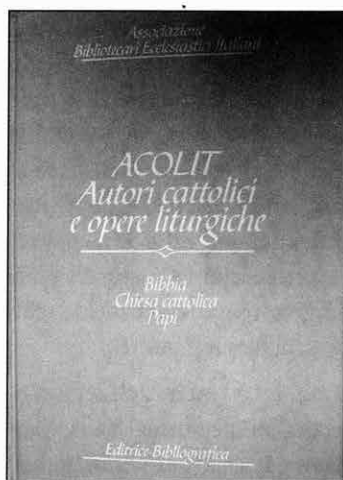
Megismétlem: a Horváth – Papp-féle kézikönyv az elméleti kutatás, a felsőoktatás és egy adott szintig a mindennapi könyvtári gyakorlat számára nélkülözhetetlen segédlet. A jövő kérdése: meddig? Hiszen a változások tovább folytatódnak, a technikai fejlődés megállíthatatlan, az élet, a kutatás előbb vagy utóbb túlhalad majd az itt rögzített megállapítások, megfontolások egy részén. Bizonyos fejezetek nyilván sokáig alkalmasak lesznek a gyakorlati felhasználásra, mások viszont szükségszerűen elavulnak (feltételezhetően leghamarabb a telematikával összefüggő részletek és a hatályos szabványok, jogszabályok bemutatása). Maga a gondolati konstrukció, a szemlélet azonban hosszú ideig alapját képezheti az elméleti vizsgálódásoknak, az oktatásnak és a hétköznapi munkának. S közös erőfeszí-

téssel, a hazai és a nemzetközi visszhang, a mindenkori új fejlemények figyelembe vételével a folyamatos kiegészítés, javítás tartalmi feltelei is megteremthetők. Az öt kötet rendszeres megújítására nemigen számíthatunk, de valamiféle füzet sorozat közzétételére, gondozására talán megnyerhető az Osiris Kiadó igazgatója.

A bázis adott. Noha egy ilyen nagy mű nem lehet hiánytalan és hibátlan alkotás, a szerkesztők és a szerzők élni tudtak a felkínált lehetőséggel. Sikerült összegezni a hazai elméleti eredményeket, felmutatni az eddigi teljesítményeket, és ezzel hozzájárulni a könyvtárosság – mint szolgáltatás és teória – rangjának emeléséhez.

Köszönjük.

Bényei Miklós

ACOLIT : autori cattolici e opere liturgiche : una lista di autorità / diretto da Mauro Guerrini = Catholic authors and liturgical works : an authority list / edited by Mauro Guerrini. – Milano : Editrice Bibliografica : Associazione bibliotecari ecclesiastici italiani ; 25 cm 1., Bibbia, Chiesa cattolica, Curia romana, Stato pontificio, Vaticano, papi e antipapi = Bible, Catholic Church, Roman Curia, Papal State, Vatican, Popes, and antipopes. – 1998. - LXI, 385 p.

ISBN 88-7075-498-7

Címfordítás:

ACOLIT : katolikus szerzők és liturgikus művek : besorolási jegyzék 1., Biblia, Katolikus Egyház, Római Kúria, Pápai Állam, Vatikán, pápák és ellenpápák

Már meglévő forrásból:

katolikus szerzők és liturgikus művek besorolási jegyzéke*

Fontos, a maga nemében egyedülálló katalogizálási segédkönyv összeállítását vállalta az *Olasz Egyházi Könyvtárosok Egyesülete (Associazione dei bibliotecari ecclesiastici italiani, ABEI)*. A katolikus vallási élettel kapcsolatos művek címe és a névadatok egységesített besorolási jegyzékének gondolata 1995-ben az ABEI Assisiben megtartott kongresszusán merült föl. A gondolat nyomán körvonalazódott a munkaterv, szem előtt tartva azt a nézőpontot, hogy a szerzők, testületek, intézmények egységesített névalakjának meghatározása, e formák kanonizálása elsősorban a *lexikonok, enciklopédiák* feladata, ezen segédletek felhasználásával, a megfelelő adatformálási szabályzat párosításával készülhet egy-egy nemzeti bibliográfiai intézet *név-adattára* (besorolási-adat fájl). A könyvtárosoknak mindenesetre *már meglévő forrásokra* kellene támaszkodniuk.

* Az ismertetett mű a piliscsabai Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK Könyvtárában férhető hozzá.

2., Ordini religiosi = Catholic religious orders. – 2000. – LXV, 1093 p.

ISBN 88-7075-534-7

Címfordítás:

Katolikus szerzetesrendek

A 3.kötet várható megjelenése 2004 első félévében, munkacíme: Liturgikus és anonim művek, egyházatyák, szentek, egyházmegyék, katolikus intézmények, társaságok.

Az ACOLIT összeállítói pontosan egy ilyen forrásművet kívántak létrehozni. A kézikönyv első két kötete már megjelent, a harmadik az előzők kiegészítéseivel a tervek szerint 2004 közepére lesz készen.

A kötetek tartalma a tervezet szerint:

1. A Biblia és részkiadásai (a vallási felekezetek kánonjai is);
2. A katolikus egyház intézményei (a Szentszék intézményei, a római kúria hivatalai, bizottságai)
3. A Pápai Állam és a Vatikánváros igazgatási szervei, hivatalai ;
4. Valamennyi pápa és ellenpápa neve;
5. Vallási közösségek, intézmények, férfi (klerikus és világi) és női kongregációk, rendek: monasztikus szerzetesrendek, szabályozott kanonokok, apostoli rendek, pápai és egyházmegyei jogú kongregációk, fogadalomtétel nélküli pápai és egyházmegyei jogú társulások, világi közösségek, önálló vallási közösségek beleértve a katonai és lovagrendeket, egyházmegyei jótékonyági egyesületeket;
6. A keresztény élettel és a kereszténység kialakulásával kapcsolatos írók, különös tekintettel a középkorra (egyházatyák, szentek, teológusok, püspökök);
7. Az olasz, valamint a főbb nemzetközi katolikus intézmények, csoportok, mozgalmak, testvéri közösségek, egyetemek, szemináriumok, püspökkari konferenciák, egyházmegyék;
8. A főbb vallási felekezetek elnevezései ;
9. A liturgikus művek címei;
10. Ismeretlen szerzőségű (anonim) vallási művek (pl. a De imitatione Christi vagy a Holt tengeri tekercsek).

A jegyzék egyaránt átfogja a mai és a történelmi idők adatait – a katolikus egyház 2000 éves történetében előforduló intézményeket, személyeket, műveket, követi a névváltozásokat, az intézmények átalakulásának folyamatát, keletkezésüket, megszűnésüket, esetleges szünetelésüket.

A szerkesztők könyvtárosokat és külső szakembereket vontak be a jegyzék anyagának összegyűjtésébe. Széles körben megvizsgálták a már meglévő segédkönyvek, adattárak anyagát is. Ezek között voltak többek között:

- ☞ az IFLA segédkönyvei a személynevek, a testületi szerzők és a liturgikus művek besorolási adatainak egységesítésére vonatkozóan;
- ☞ a nemzeti CD-ROM és on-line bibliográfiák, katalógusok, katalógizálási szabályzatok (olasz, német, spanyol, brit, Library of Congress, Vatikáni Könyvtár);
- ☞ a kifejezetten könyvtári egységesítési céllal készült kötetek, mint amilyen a Bayerische Staatsbibliothek két nagyszabású, az ókori és

középkori névadatokat – a német szabályok szerint – egységesítő kiadványa: *Personennamen der Antike*, 1993 (PAN) és *Personennamen des Mittelalters*, 1992, 2. kiad.: 2000 (PMA), továbbá a hasonló 3 kötetes olasz mű: Volpi, Vittorio: *Dizionario delle opere classiche*, 1994 (DOC);

☉ teológiai szakkönyvtári katalógusok: Biblioteca della Facoltà teologica dell'Italia Centrale, Biblioteca dei Cappucini di Trento;

☉ a Pápai Bibliikus Intézet (Pontificio Istituto biblico) könyvtárának jegyzéke: *Elenco titoli uniformi della Bibbia*;

☉ az egyedüli ma rendelkezésre álló, a szerzetesrendek neveit összefoglaló mű: *Kapsner, Oliver Leonard: Catholic religious orders : listing and full names in English, foreign language, and Latin also abbreviations, date and country of origin*, 1948, második, bővített kiadása 1957 (adatai csak az Egyesült Államokra terjed ki a kezdetektől az 1940-es évekg);

☉ *Acta Apostolicae Sedis; Annuario Pontificio*;

☉ speciális segéd- és szakkönyvek a pápasággal, a Bibliával, a kánonokkal, az apokrifekkel, kapcsolatban, figyelembe véve a legújabb kutatások eredményeit.

A személyek nevei, az intézmények elnevezései – a témában jártas katalogizálók jól tudják – számos változatban bukkannak föl. Ugyanannak a személynek más-más névalakja fordulhat elő a forrásszövegekben, a címlapon, az egyes kiadásokban. A pápák pl. a beiktatásuk előtt írt műveiket eredeti (család- és kereszt-) nevükkel jelentetik meg; új, felvett névalakjuk pedig ugyancsak különbözik az egyes nyelvek szerint (*Karol Wojtyła* azaz *II. János Pál pápa* névalakjai az ACOLIT jegyzékben: *Ioannes Paulus, Giovanni Paolo, John Paul, Jean Paul, Johann Paul, Johannes Paulus, Juan Pablo*). Gyakori az is, hogy a szerző eredeti nevét később elhagyja, és írói néven publikál vagy váltakozhat a kiadásokon az eredeti, születéskor kapott és a vallási név, álnév

vagy ragadványnév. A XV. század végén — XVI. század elején még a görög, arab és kínai szerzők is szívesen latinizálták nevüket. „A változatosság oka többféle: nyelvi, irodalmi konvenció vagy szokások miatti, időnként pedig az, hogy sikerüljön elterelni a cenzorok figyelmét” – írja a szerkesztő, *Mauro Guerrini* bevezető tanulmányában, amely önmagában is komplex összefoglalást ad a névadatok egységesítésének problematikájáról, aktuális elméleti kérdéseiről, az integrációs elvárások jegyében végzendő harmonizációs feltételekről. Azaz nemcsak összefoglalást, hanem állásfoglalást is, hiszen a nemzetközi szabályozási törekvések, azon belül az egységesítést érintő megoldási javaslatok általános irányelveket fogalmaznak meg, viszont egy konkrét besorolási-adat jegyzék elkészítése meghatározott, minden egyes esetre alkalmazható következetes szerkesztési eljárást feltételez. Az ACOLIT elvi – elméleti állásfoglalása a szócikkek szerkezetét, az adatfelvételt, az adatformálási és utalási technikát elsősorban az olasz katalogizálási szabályzattal (*Regole Italiane di Catalogazione per Autori*, RICA) hangolja össze, amely, sok más nemzeti szabályzathoz hasonlóan, az 1961-es Párizsi Alapelvekre épít, hangsúlyozottan a következő kitételre: „Az egységesített névalak általában az a név(alak), amely a műnek legtöbb katalogizált kiadásában előfordul, vagy amelyet a leginkább használnak a hivatkozó források”¹. „Ha a kiadvány több nyelven is megjelent, legnagyobb jelentősége annak a formának lesz, amely az eredeti nyelven megjelenő kiadások alapján határozható meg, de ha ez a nyelv nem jellemző a katalógusra, akkor más hivatkozási forrásokból és a mű más nyelvű kiadásaiban használatos névalak lehet a besorolási adat.”² Ezen alapelvek alapján az olasz szabályok szerint az egységesített névalak az a névforma,

☉ amellyel a legtöbb eredeti nyelvű kiadás azonosítja a szerzőt (RICA 50.1)

- ⊗ vagy az a név, amelyet a szerző műveinek kiadásában használ, ha az nem az ő igazi neve vagy nem az eredeti forma szerinti (RICA 50.2),
- ⊗ vagy az a névalak, amely a legjobban elterjedt manapság, ha a szerző neve nem ugyanúgy jelenik meg műveinek eredeti nyelvű kiadásain, és nincs általánosan elterjedt formája (RICA 51.1).

Ez az utóbbi eset különösen sok kompromisszummal járó megoldást igényel.

Guerrini hangsúlyozza: az egységesített névalak kiválasztásának kulturálisan jól megalapozottnak kell lennie, nem lehet esetleges, különben nem válik elfogadhatóvá a használók számára. Kapcsolódnia kell a dokumentumhoz, a katalógus nyelvéhez, a kulturális tradíciókhoz, más szóval igazodnia kell azoknak az információforrásoknak az idézési-azonosítási konvencióihoz, amelyeket a katalogizáló használ, mint amilyenek pl. az enciklopédiák, szótárak, egyéb referenz művek. Egyetlen kiemelt formának sincs abszolút elsőbbsége. Fontos a módosítás lehetősége, ha bármikor – az új kutatások eredményeképp vagy más konvenciók kialakulása miatt – egy másik forma megfelelőbbnek bizonyul a fő besorolási adat funkciójának betöltésére. Ilyen megfontolásokból térnek át az ACOLIT jegyzékben a *Vecchio Testamento* kifejezésről *Antico Testamento*, azaz rövidítve: A.T., és némely esetben ez indokolja a RICA-tól vagy a figyelembe vett többi szabályzattól való eltérést is. Általában az egyszerűsítés jellemzi ezt a folyamatot, a grammatikai szerkezeteket tartalmazó kifejezések elhagyása a nominatívuszok előnyére, mint pl. az evangéliumok vagy az újszövetségi levelek esetében:

Bibbia. N.T. Luca (Biblia. Újszövetség. Lukács)

Bibbia, N.T. Paolo (Biblia, Újszövetség. Pál).

Pál apostolnak a Galatákhoz írt levelének latin alakjáról pl. ilyen utalót találunk³:

Galatae

> **Bibbia.** N.T. Galati, in latino

>> **Bibbia.** N.T. Lettere, in latino

>> **Bibbia.** N.T. Paolo, in latino

A bibliai könyvek címei kiterjednek a héber, a katolikus, a protestáns, a kopt kánonokra.

Az általános elvi kérdésekkel kapcsolatos állásfoglalásokkal összhangban az ACOLIT – minthogy a jegyzék alapnyelve az olasz – elsőbbséget ad az olasz nyelven meghonosodott névformáknak, ez vonatkozik a bibliai és egyéb terminológiára is. A szócikkek tartalmazzák a kiemelt névalakot, névváltozás esetén a „lásd még” utalót, a forrásként használt adattárakban előforduló főbb névváltozatokat – azokat, amelyek máshol a fő besorolási adatot jelentik. Bekerül az eredeti nemzeti nyelvű alak is, ha Európán kívüli személyről, intézményről van szó, és föltüntetik a jelentősebb ortográfiai változatokat is. A *latin névalakot* is megtaláljuk – e mozzanat miatt is érdemes egy magyar katalógus építésénél segítségül hívni ezt a kézikönyvet. A betűrendes jegyzékben minden változat utalótételként önállóan is visszamutat a kitüntetett formára. A fő-, az utaló- vagy a magyarázatos tételek együtt, egyetlen betűrendes listába vannak sorolva. Könnyebbé tenné viszont az áttekinthetőséget, ha a tartalmi részegységekben különválna a fő- és mutatórész, a főrész csak a főtételeket tartalmazná a teljes szócikkkel, a betűrendes (és egyéb) mutató pedig külön fejezetben tölthetné be szerepét, mint ahogyan ez a szerkesztőelv már jól bevált a hasonló, nyomtatásban megjelent kiadványokban.

Különös jelentőséggel bír az első kötet középső része, amely a történelmi időktől a jelen korig tartalmazza a **Római Kúria** államigazgatási és egyházi életet irányító szerveit, azaz 1.) a Pápai Állam és a Vatikánváros államigazgatási hivatalait, a fennhatóságuk alatt álló intézményeket, valamint 2.) a Katolikus Egyház, a Szentszék intézményeinek elnevezéseit. A kétféle státusz megkülönböztetése fontos, mert „míg a *Vatikánvárosi Állam* miniállam, addig

az Apostoli Szentszék egyházi szerv” ... „formálisan a Vatikánt *államnak*, az Apostoli Szentszéket pedig a *nemzetközi jog sajátos alanyának* tekintjük”⁴. Ennek megfelelően a jegyzék is megkülönbözteti a Pápai Állam (előbb), a Vatikán (utóbb) – és a Katolikus Egyház főrendszavakat:

Stato pontificio, ** – 1870

Vaticano, 1929–

Chiesa cattolica

A szócikkek magyarázatos utalóin keresztül követhető az intézmények történeti alakulása.

Néhány példa:

A Vatikán őreinek fegyveres alakulatát, a *Svájci Gárdát* még II. Gyula pápa alapította 1506-ban, mára ez a testület a világ legkisebb „hadserege”, a teljes szócikk jelzi a megalakulást, a megszűnés idejét, a névváltoztatásokat és utal az új néven működő testület egységesített névalakjának tételére.

Stato pontificio. *Corpo della Guardia svizzera pontificia*, 1506–1929

<Cohors Helvetica, 1506–

<Cohors Pedrestris Helvetiorum a Sacra Custodia Pontificis, 1506–

>>**Vaticano**. *Corpo della Guardia svizzera pontificia*, 1929–

A pápai nyomdát irányító hivatal elnevezése:

Stato pontificio. *Congregazione della Stamperia vaticana*, 1588-**

<Congregatio pro Typographia Vaticana, 1588-**

„A római kúria, melynek segítségével a pápa az egyetlen egyház ügyeit intézni szokta, ... a Pápai vagy Államtitkárságból, az Egyházi Közügyek Tanácsából, a kongregációkból, a bíróságokból és egyéb intézményekből állnak...”⁵. Ezek a testületek végzik a Katolikus Egyház központi közigazgatási, pasztorális és egyházi jogi irányítását, a Szentszék rajtuk keresztül gyakorolja egyházi kormányzati és hatósá-

gi funkcióit. A jegyzék a *Chiesa cattolica* (Katolikus Egyház) főtestülettel gyűjti őket egybe, ezt a formát javasolja az ACOLIT a sok helyen elterjedt Santa Sede (Szentszék) helyett.

A szentszéki államtitkárság szócikke:

Chiesa cattolica. *Segretaria di Stato*⁶

< Secretaria Status

< Secretaria Status seu Papalis [CIC]⁷

A katolikus egyház legmagasabb szintű igazságügyi szervei közé tartozik az Apostoli Szigatúra legfőbb bírósága:

Chiesa cattolica. Supremo tribunale della Segnatura apostolica

< Supremum Signaturae Apostolicae Tribunal [CIC]

< Supremum Tribunal Signaturae Apostolicae

Az Apostoli Szentszék rendes bírósága:

Chiesa cattolica. Tribunale della Rota romana

< Apostolicum Rotae Romanae Tribunal

< Rota romana [CIC]

< Sacra Romana Rota

< Sacra Rota

< Sacrae Romanae Rotae Tribunal

< Tribunal Rotae Romanae

A jegyzék a névadatokon keresztül fölfejtja a XVI. századtól szerveződő római kongregációk (pápai „minisztériumok”) működésének folyamatát. Az egyik legrégebb folytonosságot megélt ilyen intézmény a mai *Népek Evangelizációjának Kongregációja*. A világ minden táján folyó missziós tevékenységet összefogó és irányító szentszéki hivatal XVII. századi elődje a *Hitterjesztési Kongregáció* volt, a szócikkek jelzik a névváltozást és a folytonosságot:

Congregatio de Propaganda Fide, 1622–1967

>> **Congregatio pro Gentium**

Evangelizatione seu de Propaganda Fide, 1967–1988

 >> **Congregatio pro Gentium Evangelisatione, 1988–**

Néhány további példa a pápai tanácsok, bizottságok köréből. A *Tömegtájékoztatási Eszközök Pápai Tanácsa – történeti alakulását követve*:

Chiesa Cattolica. Pontificia Commissione per le comunicazioni sociali, 1964–1988

< Pontificium Consilium Instrumentis Communicationis Socialis Praepositum, 1964–1988

>> **Chiesa Cattolica.** Pontificio Consiglio delle comunicazioni sociali, 1988–

Chiesa Cattolica. Pontificio Consiglio delle comunicazioni sociali, 1988–

< Pontificium Consilium de Communicationibus Socialibus, 1988–

A Vulgata revíziójára alakított bizottság megszűnéssel, névváltozással folytatta munkáját:

Chiesa Cattolica. Pontificia Commissione per la revisione della Volgata, 1914–1933

< Pontifica Commissio Vulgatae Versionis Bibliorum Emendandae, 1914–1933

Chiesa Cattolica. Pontificia Commissione per la revisione ed emendazione della Volgata, 1984–

< Pontifica Commissio Vulgatae Editionis Recognoscendae atque Emendandae, 1984–

A köztudatban önálló néven közismert intézmények egyedi nevükkel szerepelnek:

Pontificia Accademia delle scienze, 1936–

< Accademia Scientiarum, 1936–

>> **Pontificia Accademia dei Nuovi Lincei, 1847–1936**

Biblioteca apostolica vaticana

< Bibliotheca Apostolica Vaticana

Az első kötet harmadik és negyedik része a **pápák és ellenpápák katalógusát** tartalmazza. A kiemelt névalak itt is az olasz közismert forma kiegészítve az uralkodás időszakát jelölő dátummal, az utalók között azonban megtalálható a latin változat és az eredeti név. Minden szócikk végén magyarázatos („lásd még”) utaló található a *Katolikus Egyház. Pápák* rendszóval kezdődő főtételhez, amelyet követ a kronológiai kiegészítő adat a pápa nevével. Ezt a formát a hivatalos, egyházi joghatóságú iratok katalógálásánál ajánlják, míg a sorszámozott pápai nevet a magániratok és művek (pl. enciklikák, üzenetek stb.) leírásakor lehet használni. *V. Miklós pápa* szócikke:

Niccolò V, papa

< Nicholas V, pope

< Nicolás V, papa

< Nicolas V, pape

< Nicolaus V, papa

< Nicolaus V, Papst

< Parentucelli, Thomas

< Parentucelli, Tommaso

< Thomas Parentucelli

< Thomas Parentucellius

< Perentucelli

>> **Chiesa cattolica.** Papa (1447–1455 : Niccolò V) per le opere ufficiali

A második kötet több mint 1000 oldalon tartalmazza a **szereztesrendek** fő- és utalótételeit. Közel sem mondható teljesnek a lista, – ezt a szerkesztők maguk is hangoztatják –, jelentősége mégis kivételesen nagy, mert egyedülálló összefoglalását adja a

történeti és jelenkori férfi és női szerzetesrendeknek, apostoli társaságoknak. Az összefoglaló művek rendszerint a férfi és csak a jelentősebb (pápai jogú) női rendeket veszik számba, vagy behatárolható földrajzi területre korlátozódik a közlésük (mint amilyen pl. Kapsner említett műve), a jelenkori adatközlések, mint az *Annuario Pontificio* kiadásaiban megjelenő lista viszont csak az aktuálisan működő intézményeket sorolja fel, ez az ACOLIT-ban számontartottnak kevesebb mint a felét teszi ki. További problémát jelent az is, hogy még a szentszéki évkönyv egyes kiadásaiban sem egységes a kongregációk, rendek elnevezése. Sok esetben ugyanis nincs használatban a hivatalos forma, és sok vallási intézmény maga is különféle nevet használ.

A férfi és női szerzetes intézmények és társaságok tipológiáját a szerkesztők az *Annuario Pontificio* 1995-ös kiadása szerint határozták meg:

A) A megszentelt élet intézményei

a) Szerzetes intézmények

I. Szerzetesrendek:

1. szabályozott kanonokok
2. monasztikus rendek
3. kolduló rendek
4. szabályozott papok

II. Klerikális kongregációk

III. Laikus szerzetes kongregációk

b) világi intézmények

c) egyéb laikus szerzetes kongregációk

B) Az apostoli élet társaságai

A szerzetesrendek esetében a szócikk rendszava az olasz közismert név (pl. ciszterciek, trappisták stb.) – ha van ilyen. Néhány kiragadott fő rendszó:

Cistercensi, 1098–

>> **Trappisti, 1664**

Cistercensi, monache, ca. 1125

Domenicane, monache, 1206–

Gesuiti, 1540–

Guadalupani, 1495–1517

>> **Francescani, 1209–**

Guanelliani, 1908–

Mariani, 1673–

Marianisti, 1817–

Trinitari, 1198–

Prioritásában ezt követi a rend által használt név olaszul, latinul (ha van), az egyházmegyei jogú intézményeknél a megalakulása helyének megfelelő ország nyelve szerinti névalak.

Suore del servizio sociale, Budapest; Buffalo, N.Y. (USA), 1923–

< Sisters of Social Service

< Szociális Testvérek Társasága

A homonímákat megkülönbözteti az alapítás helye, ideje, a működés székhelye – város és ország; a helyi, időbeli változás jelölése.

Francescane, Aiterhofen (Germania), 1906–

< Franziskanerinnen von Aiterhofen

< Francescane, Avignone (Francia), 1840–1968

< Franciscaines d'Avignon

< Soeurs de la corde

< Suore della corda

>> **Unione delle suore di san Francesco d'Assisi, Montpellier (Francia), 1968–**

A történelmi és monasztikus szerzetesrendek, mint pl. benedekrendiek, domonkosok stb. nem tartalmaznak földrajzi kiegészítő adatot. Az alapítás éve a közösségi élet kezdetét rögzíti, nem pedig a hivatalos alapítólevél kiadásának dátumát, ugyanígy a megszűnés a közösségi élet végét, nem pedig a hivatalos megszűnést jelöli. A szerzetesrendek rövidítéseit a függelékben külön lista tartalmazza csak olasz nyelvű feloldással.

Az ACOLIT jegyzék – szándéka szerint – olyan segédeszközt jelent, amelyben a katalogizáló azonosíthatja a keresett testületet vagy egységesített címet,

majd a saját katalógusának formai követelményei szellemiségében, a névalakok közül kiválaszthatja a legmegfelelőbbet. A nem olasz katalógus-szerkesztők is jó hasznát vehetik az azonosító adatoknak, az eredeti nyelvű neveknek, a latin formáknak, segítséget kaphatnak a különféle utalók elkészítéséhez. A latin egységesített névalak fontos szerepet játszhat a többnyelvű integrált katalógusok csatolópontjai szempontjából. A magyar katalogizálóknak is nagy szükségük lenne egy ilyen kiadványra. Egy ország-szerte jól használható besorolási adattár iránti hiányérzetünk nem csillapodhat addig, amíg – az ACOLIT szellemiségét követve – nem lesz lehetőségünk ennek és a hasonló jegyzékeknek a honosítására, „magyar kiadására”. Vagy – közreműködve más, már meglévő adatbázisokkal, ezek kiegészítésére hungarika adatokkal: magyar személyek, intézmények adataival, a más nemzetekhez tartozók esetében pedig a magyar nyelvű névalakokkal. Az ACOLIT néhány magyar vonatkozású szócikkét a következőképp egészíthetnénk ki⁸:

Domenicane di santa Margherita, Kőszeg (Ungheria), 1868

[Kiegészítés: latin⁹, lat. rövidítés, magyar: teljes és rövid forma

< Ordo Fratrum Praedicatorum

< OP

< Árpádházi Szent Margitról Nevezett Szent Domonkos Rendi Nővérek Apostoli Kongregációja

< Szent Domonkos Nővérek]

Figlie di san Benedetto, Vác (Ungheria), 1922–1948

< Szent Benedek Leányai

[kiegészítés: újjászervezés adatai, lat. formák

Figlie di san Benedetto, Vác (Ungheria), 1922–1950; Pannonhalma, 1990–

< Societas Filiarum Sancti Benedicti

< FSB]

Suore del servizio sociale, Budapest; Buffalo, N.Y. (USA), 1923–

< Szociális Testvérek Társasága

[kiegészítés: latin

< Societas Sororum Socialium]

Società delle missioni sociali, Budapest, 1908–1950

[kiegészítés: a rendszerváltozás utáni újjászervező-dés dátuma, magyar és lat. formák

< Szociális Missziótársulat, Budapest, 1908–1950; 1989–

< Societas Missionis Socialis

< SM]

Povere suore scholastiche di Nostra Signora, Kalocsa (Ungheria), 1860-ca 1980

>> **Insegnanti di Nostra Signora, Roma, ca 1980–**

[kiegészítés: magyar – teljes és rövid közismert alak, lat., „lásd még” utaló]

< Miasszonyunkról Nevezett Kalocsai Iskolanővérek Társulata

< Kalocsai Iskolanővérek Társulata

< Congregatio Sororum Scholarum de Kalocsa

>> **Miasszonyunkról Nevezett Bácskai Nővérek (1920–)**

Ugyanígy nagy szükség volna az egyes szentszéki kongregációk egységesített latin és magyar névalakjának listájára is. A ma már on-line elérhető nagyobb nemzeti besorolási-adat táruk, a speciális nyomtatott kézikönyvek, mint amilyen az ACOLIT is, a régebbi és az újabb magyar kézikönyvek, rendszerező művek (Magyar Katolikus Lexikon, 1995- ; Puskely Mária: Kétezer év szerzetessége, 1998) jó kiindulópontul szolgálhatnak egy egyházi vonatkozású névadattár létrehozásához. Egy ilyen kiadvány nemcsak a katalogizálók munkáját segítheti, hanem az integrált könyvtári rendszerek háttérében a gyors és sikeres tájékozódást is biztosíthatja. A ka-

talogizálók, a retrospektív feldolgozást végző könyvtárosok pedig a besorolási adatok megformálását a „már meglévő források” alapján végezhetnék.

Dudás Anikó

A recenzió írója ezúton is köszöni Puskely Máriának a szerzetesrendekkel kapcsolatos segítségét és figyelmes fölülvizsgáló munkáját.

Jegyzetek

1. INTERNATIONAL FEDERATION of LIBRARY ASSOCIATIONS: Statement of principles adopted at the International Conference on Cataloguing Principles, Paris, October, 1961. London, IFLA Committee on Cataloguing, 1971., 7. pont

2. Ibid. 7.1. pont
3. A jelek magyarázata: > lásd, >> lásd még, < névváltozat (a főtétel teljes szócikkében), évszámok helyett ** áll, ha nincs adat
4. SCHANDA Balázs: Magyar állami egyházjog. Budapest : Szt. István Társ., 2000. – (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae. 1., Institutiones ; 4.), p. 89.
5. Az egyházi törvénykönyv : a Codex iuris canonici hivatalos latin szövege magyar fordítással és magyarázattal / szerk., ford. és a magyarázatot írta Erdő Péter. – 3. bőv. kiad. – Budapest : Szt. István Társ., 1997. [A továbbiakban CIC] 360. kánon.
6. A továbbiakban az olasz nyelvű egyirányú utalókat többnyire elhagyom, mivel a magyar érdeklődők számára elsősorban a latin nyelvű variánsok a jelentősek.
7. [CIC] jelöléssel jelzem, ha a névalak megegyezik az Egyházi Törvénykönyvben, azaz a Corpus Iuris Canonici eredeti latin szövegében közölt formával.
8. A kiegészített rész szögletes zárójelben: [ ]
9. A továbbiakban rövidítve: lat.

2003. november 18-án az Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtárban megnyílt a könyvtár újonnan kialakított 16–17. századi különgyűjteménye.

A könyvtár munkatársai több évi munkával válogatták ki a 16. és 17. századi köteteket, amelyek így értéküknek megfelelő elhelyezését nyertek. Elkészítették a 16. századi antikvák számítógépes nyilvántartását is, így ez a gyűjtemény, amely e korszakból a második legnagyobb az országban, ma már a legkorszerűbb módszerekkel kutatható. A gyűjtemények megnyitásával párhuzamosan a 16. századi gyűjtemény legértékesebb darabjaiból kiállítást nyílt.

(Forrás: az Egyetemi Könyvtár sajtóközleménye.)

Tankönyvcsalád a könyvtárhasználati ismeretek oktatásához

Folytatjuk előző számunkban elkezdett „sorozatunkat” a végzős könyvtár szakosok, ill. a pályakezdő könyvtáros kollégák írásainak bemutatásával. A most ismertetésre kerülő tankönyvcsalád füzetei nem tartoznak a legújabb beszerzéseinkhez, de a NAT változása és a kétszintű érettségi bevezetése aktuálissá tette bemutatásukat. Ismertetésük lehetőséget ad a recenzensnek általános érvényű megfigyelésekre és a folyamatok elemzésére.

KOKAS Károly
Könyvtárhasználat : 6-9 : [tankönyv] /
Kokas Károly. – 3. Kiad. – Szeged :
Mozaik, 2002. – 61, [3] p.
ISBN 963 697 168 4
Keretecím: Informatika

A könyvtárhasználati ismeretek megfelelő szintű, iskolarendszeren belüli, kötelező oktatása igen jelentős feladat: nem lehet esetleges, hogy az alap- és középfokú oktatás során könyvtárhasználóvá is nevelődik-e egyúttal a diák, hogy az iskolát elhagyva alkalmas legyen az önálló tájékozódásra, továbbtanulásra, önképzésre, minőségi szórakozásra. Gyakran előfordul, hogy éppen azokhoz nem jutnak el ezek az ismeretek, akik amúgy más módon sem juthatnak hozzá.

ROZGONYI-BORUS Ferenc –KOKAS Károly
Informatika : 5-6 : Számítástechnika és Könyvtárhasználat : [tankönyv] / Rozgonyi-Borus Ferenc, Kokas Károly. – Szeged : Mozaik, 2002. – 93 p.
ISBN 963 697 165 X
Keretecím: Informatika

A *Nemzeti Alaptanterv* koncepciójának kezdetétől fogva része a könyvtárhasználat oktatása, s a készülő új változatban is hangsúlyos szerepet kap. Mivel az információ hasznosításának technikája csupán eszköz a többi tudomány céljának szolgálatában, nem külön tantárgyként, hanem több műveltségi területen átívelő program formájában kerülhet sor ennek megismertetésére. A kerettanterv az 1–10. évfolyamban a magyar nyelv és irodalom, illetve az 5–10. évfolyamon az informatika tárgyakon belül biztosít ehhez órákat. A követelmény a kétszintű érettséginek is részét képezi majd, azaz elengedhetetlenül szükséges a könyvtárhasználat oktatásának körültekintő megszervezése. Fontos, hogy a tantestület egésze együttműködjön e tantárgyközi cél megvalósításában: mely egyrészt az osztályfőnöki órák keretén belül oldandó meg (például könyvtárlátogatással), s ezen felül a szaktanárok felelőssége, hogy a felsőbb évfolyamokon a már megszerzett könyvtárhasználati ismereteket a tanulók folyamatosan alkalmazhassák, meg kell tapasztalniuk azok gyakorlati hasznosságát is, ezért az iskolai könyvtárnak központi szerepet kell játszania valamennyi oktatá-

si intézmény életében. Mindezen munkát a tanterv a könyvtárostánár irányításával tervezi összefogni.

E tiszteletreméltó tervezetnek nyilván több nehézséggel is meg kell küzdenie a megvalósítás folyamán. Feltehetően nem mindegyik tantestület van felkészülve a jól összehangolt közös munkára. A szaktanárok számára plusz feladatot jelent az amúgy is nagy mennyiségű tananyag mellett a könyvtárhasználat gyakoroltatására való odafigyelés, s talán sok esetben a tanárok sem ismerik eléggé iskolájuk könyvtárát, szakterületük ajánlható olvasmányait, illetve a feladat fontosságát. Problémát okozhat továbbá a megfelelő könyvtár-pedagógiai ismeretek hiánya. Ez nemcsak a szaktanárookra vonatkozik, hanem magukra a munkát koordináló könyvtárosokra is. Mivel a könyvtár nem tanári szak a felsőoktatásban, könyvtárostánár csak más szakon szerezhethet tanári szakképesítést, s nem kötelező jelleggel. A könyvtárhasználat oktatásának tantárgy-pedagógiája viszont nem képezi részét tanulmányaiknak, tehát csak önképzéssel sajátíthatják el azt. Valószínűleg ezen elvárás általánossá válásával párhuzamosan szükség lenne mindennek a könyvtárosképzés keretében való megalapozására is.

Bár a könyvtárhasználat elsajátíttatásának mindekelőtt a gyakorlatban kell történnie, egy, a szükséges ismereteket rendszerező tankönyvnek már csak azért is nagy szerep juthat, hogy kisebb eséllyel vesszen el a könyvtárhasználat oktatása az azt részben magába fogadó két tantárgy, és a könyvtár között. Erre kétféle egyidejű megoldást találunk a tankönyvkiadásban. Az ismeretek megjelenhetnek egyrészt az informatika és a magyar nyelv tankönyvek egyes évfolyamoknak szóló kötetekben elosztva, aszerint, hogy az adott témakör melyik befogadójához áll közelebb. Másrészt önálló könyvtárhasználati tankönyvet is kiadhatnak, összefoglalva minden ide tartozó anyagot. Mindkét változat mellett segíthetik munkafüzetek, vagy feladatlapok az iskolai munkát. A formáknak megvan-

nak a maguk előnyei és hátrányai is, például a szétosztott változatban megvan a szétesés, a hiányosság és az önismétlés veszélye, ha változik a használt tankönyv, vagy ha munka nincsen megfelelően összefogva. Az egységes tankönyv jobban összefoglal, azonban előfordulhat, hogy, mivel így egyik szaktanár tankönyvének sem része, esetleg teljesen elfelejtődik, vagy nem is használják. Mind a két választás nagy felelősséget ró a könyvtárostánárra.

Többféle lehetőséget kínál a szegedi Mozaik kiadó tankönyvcsaládja, mely a Szép Magyar Könyv '98 versenyen elnyerte a tankönyv-kategória díját, és a Hundedac '99 Arany-díjasa lett. A kiadó azonos anyagot, több formai változatban is megjelentetett. Létezik egy-egy 5–6., 7, 8, 9, 10. osztályosoknak szóló *Informatika* tankönyvsorozat, *Számítástechnika és könyvtárhasználat* alcímmel, mely *Rozgonyi-Borus Ferenc* és *Kokas Károly* munkája, s e kötetek mindegyikéhez munkafüzet, illetve az 5–8., 9–12. osztályos *Példatár* tartozik. Ezen kívül összegyűjtve kiadták a Kokas Károly írta teljes anyagot a 6–9. évfolyamosoknak, *Könyvtárhasználat* címen. A könyvek fizikai megjelenése mutatós, így a tartalmukat még vonzóbbá teszi minőségi kivitelük. A jól tagolt szöveget változatos, színes illusztrációk egészítik ki, esztétikus, kedves ábrák hozzák közelebb a gyerekekhez az ismereteket (pl. egy rajzolt kiselefant kíséri végig a tanulót a könyvön, szórakoztató megjegyzésekkel fűszerezve a tanulást). Didaktikai szempontból elismerésre méltók a kiadványok.

Magát a könyvtárismereti tananyagot az összefoglaló tankönyv maradéktalanul tartalmazza, s ennek különböző részegységei kerültek változatlan formában szétszotva a sorozatba. Az *Informatika* tankönyvekben az utolsó fejezet viseli a *Könyvtárhasználat* címet. Elképzelhető, hogy a helyi tanterveknek tágabb teret adandó, vagy az ismereteket ismételtelen, biztosabban rögzítendő fordulnak elő bizonyos részek egyszerre több évfolyam tankönyveiben is. Bár maga a szöveg azonos a szétszotott anyagú *Informatika* és az összefoglaló jellegű

Könyvtárhasználat tankönyvekben, azonban a tematika az utóbbiban jobban követhető, a tartalmat a továbbiakban ennek alapján vizsgálom.

A tankönyvíró a bevezetőben elmeséli a diákoknak, miért van szükség e tárgy tanulására, meghatározza a tárgyköreit, s útmutatást ad a könyv használatára vonatkozóan: a lényeges, a megjegyzendő, illetve a csupán érdekességként olvasandó szövegeket a többitől elkülönítő háttérszínnel jelölték, a kötet végén levő kislexikonban megmagyarázott fogalmakat a szövegben csillaggal jelölték. Ezek alkalmazása változatossá tette az anyagot, megkönnyítette a befogadást és az illusztrációkkal alátámasztva könnyen megjegyezhetővé is válik mindez.

Maga a tananyag négy nagy fejezetben következik egymás után. Az első címe: *Az ismeretszerzés útjai*. Ez az információ jelentőségével, s az információ társadalommal foglalkozik röviden, majd a dokumentumtípusokat rendszerezi. A második fejezet (*Könyv, újság, CD-ROM, Internet*) az egyes dokumentumtípusokkal való részletesebb megismerkedést szolgálja. Felvonultatja az írás-, könyv-, és nyomdászattörténet nagyobb fordulópontjait röviden, majd a könyv részeivel, és a különböző könyvtípusokkal foglalkozik részletesebben. Ezután ismerteti az időszaki kiadványok fajtáit, említést tesz a nem hagyományos dokumentumokról. A fejezetcímmel ellentétben itt nem esik szó a világhálóról. A gyors technikai fejlődést jól kezeli a könyv: szinte mindenütt sikerül elkerülnie azt, hogy hamar elavuló információkkal korszerűtlenné tegye magát „tapasztalt”, fiatal olvasói előtt, de ugyanakkor az addig tájékozatlanokat a szükséges mértékben informálja. (Igaz ugyan, hogy a DVD talán már egyáltalán nem ismeretlen ennek a korosztálynak, bár a tankönyv még, mint újdonságot említi.) Egy ilyen jellegű tankönyv mindenestre rendszeres tartalmi felülvizsgálatot követel, hitelessége megtartása érdekében.

A harmadik nagy fejezet címe: *A tudás szentélye, a könyvtár*, s ennek megfelelően a könyvtárak intézményével való ismerkedésre szolgál. Elsőként a könyvtárak évezredeit foglalja össze, majd említést tesz a napjainkban is működő jelentősebb nemzetközi és hazai könyvgyűjteményekről. Ezt a már számunkra is elérhető, különböző könyvtártípusok rendszere követi. Ide tartozik továbbá egy nehezebb témakör tárgyalása, a könyvtár felépítése alcím alatt a raktári rendszerekről, az ETO szakrendjéről, a tárgyszórendszerekről, a hagyományos katalógusok típusairól. Végül, a negyedik nagy fejezetben kap helyet a *Számítógép a könyvtárban*. Itt esik szó a számítógépes feltárás és kölcsönzés hasznos voltáról, a visszakereséssel kapcsolatos fontos tudnivalókról, majd az internetről, s az azon keresztül elérhető könyvtári szolgáltatásokról. Ugyancsak ebbe a részbe került az információ feldolgozásának módszertana: olvashatunk az anyaggyűjtésről, jegyzetelésről, vázlatírásról, formába öntésről, illetve az idézésről és hivatkozásról is. A könyv végén található *Függelék* kislexikon formájában dolgozza fel a szóba került fogalmakat, s a továbbhaladáshoz is kínál irodalmat. A könyv két oldala is, mellékletként az *Internet-startvonal* címet viseli. Ezek nagyon jól használható gyűjtemények, ajánlások különböző könyvtárak internetes elérhetőségeihez, katalógusaihoz, illetve keresőrendszerekhez, csomópontokhoz. Ezek a rendkívül praktikus oldalak igénylik azonban, hogy gyakran frissítsék őket, hiszen adataik túl gyorsan változnak egy nyomtatott könyvben való biztonságos, hosszú távú közléshez.

Dicséretes az összefoglalás tömörsége, s az, ahogy egységben kezeli az információs forrásokat. Néhon elbizonytalanító az egyes témák aránya, de a szerző érezhetően törekszik a gyakorlati eligazodást segítő elméleti alapokra való koncentrációra, s igyekszik például a történeti ismereteket csak érdekességként szerepeltetni, hiszen ez nem számon kérendő anyag. Életszerűség és pragmatizmus hatja át, ami nélkülözhetetlen a fiatalok megnyeréséhez.

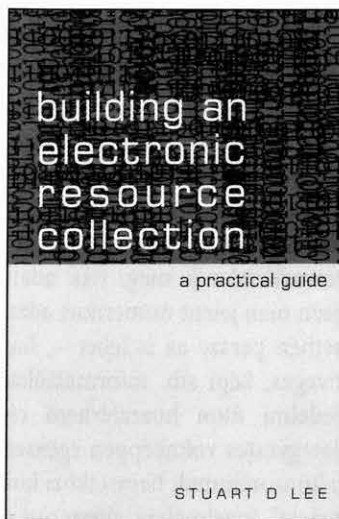
Mivel a különböző évfolyamoknak szánt tankönyvekhez tartozó szövegek megegyeznek, elvész a korsztályokhoz való alkalmazkodás lehetősége. Az író ugyanazon szavakkal szólítja meg a 10 és a 16 éveseket is, ami néha talán túl sok szakkifejezést jelent, különösen a kisebbeknek, vagy esetenként értetlenséget válthat ki az idősebbekből (néha úgy tűnhet, mintha a könyv szerint a diák nem találkozott volna számítógéppel, CD-ROM-mal, internettel, ami azért szerencsére nem minden esetben van így – legfeljebb nem tudta, hogy erre is lehet használni). Ami a szakkifejezések használatát illeti, érthető, hogy nem akar mindent lefordítani gyereknyelvre, hanem inkább beavatottként kezeli az olvasót. Viszont így a dokumentumok részeit, fajtáit, a raktári rendszereket, az ETO-t, a jelzeteket, katalógustípusokat, az adatbázisban való keresés alapjait, a rekord felépítését ismertető részeket talán túl sok szakszó terheli. A fejezetek végén lévő összefoglaló kérdések nyelvezete pedig határozottan nehéznek tűnik, témájuk nem elég konkrét, megfogható. Hasznos lenne továbbá, ha például a katalóguscédulán található rövidítéseket mindjárt az ábra mellett feloldaná a könyv. Még egy szemléletbeli jellegzetességen érhető tetten a tankönyvíró: következetlenül, bizonyos részeknél a könyvtáros szemszögéből

szól elsősorban, máskor pedig a diákoknak, mint olvasóknak, pl.: „ nekünk, olvasóknak is.” (40. p.), „a példában szereplő cédulát tehát két betűrendi helyre is betesszük.” (41. p.). Ez természetesen oktatási problémával nem jár.

Ahhoz, hogy a jogosan elvárható, szükséges kompetenciákat, mint amilyen az információrengetegben való eligazodás képessége, a diákok elsajátítsák, ez az egyébként jól használható tankönyv önmagában még kevés. Gyakorlati oktatás nélkül a tömör összefoglalás megjegyezhetetlen, a tanulóknak látniuk kell az említett dokumentumtípusokat, keresniük kell a rendelkezésükre álló segédeszközökben, meg kell látogatniuk a számukra elérhető könyvtárakat, s elengedhetetlen az információk felhasználási módjait önálló munkákban gyakorolniuk. Bízunk benne, hogy ez a tankönyv, mivel gyakorlatokat nem tartalmaz, csupán elméleti vázát adja majd a ráépülő, gyakorlatokban, szemléltetésben gazdag könyvtárhasználati óráknak. Lehetőség szerint minden módszert alkalmazni kellene valós iskolai feladatokban is, melyeknek köszönhetően a könyvtár mint segédeszköz használata kellően rögzül; s meg kell mutatni a fiataloknak, hogyan tudják majd mindennapi életükben is alkalmazni a tanultakat.

Stumpf-Benedek Anna

Hogyan váljunk „hibrid” könyvtárrá, azaz hogyan építsük elektronikus állományunkat?

Nem igazán találó, de menthetetlenül elterjedt elnevezéssel azokat a könyvtárakat, melyek – szerves fejlődés eredményeként – olvasóiknak nemcsak nyomtatott, hanem elektronikus információforrásokat is rendelkezésére bocsátanak, hibrid könyvtárként emlegeti a nemzetközi szakirodalom. A hibrid könyvtár azonban nem arról ismerszik meg, hogy olvasói számítógépet használnak (hiszen sem a számítógépesített állományfeltárás, sem a „mezei” internet-hozzáférés biztosítása nem teszi „keverékké” a könyvtárt), hanem arról, hogy állományát nem csak nyomtatott, hanem elektronikus/digitális dokumentumokkal is gyarapítja. E gyarapításnak persze – éppen az ilyen dokumentumok sokféleségének következtében – igen sokféle módja, lehetősége van, s ennek megfelelően sorra jelennek meg az ezzel foglalkozó, ezt vizsgáló, ehhez tanácsot adó szakirodalmi publikációk.

A széles választékból mintaként bemutatandó három darab – egy amerikai kutatási jelentés (Jewell, T. D.: *Selection and presentation of commercially available electronic resources: issues and practices*), egy „hogyan csináljuk” kézikönyv (Gregory, V. L.: *Selecting and managing electronic resources*), valamint egy angol gyakorlati kalauz (Lee, S. D.: *Building electronic resource collection. A practical guide*) – többé-kevésbé ugyanazt tartalmazza, mint a válogatáskor átlapozott többi kiadvány: mik is az elektronikus források, hogyan válogassuk, értékeljük és tegyük állományunk részévé a szükségesnek ítélteteket, és – ha már megvannak – hogyan kezeljük az „új” állományrészt.

Az állományépítés mindig is toleranciát igényelt a folyamatos változásokkal szemben, s mindig szükséges része volt az értékelés és az átértékelés. Az idők folyamán a könyvtárak legtöbbször szinte szabványos folyamatokká tette a nyomtatott, majd később az ezekhez kevert audiovizuális gyűjtemény gyarapítását, s mindig fejlesztette ezt a folyamatot, amikor a körülmények, az olvasói igények, vagy a források változtak. Mára a helyzet ismét változott: az olvasói igényekkel való lépéstar-

LEE, Stuart D.
 Building an electronic resource collection : a practical guide. – Stuart D. Lee. – London ; Library Association Publishing, 2002. 147 p. ISBN 1-85604-422-X

GREGORY, Vicki L.
 Selecting and managing electronic resources : a how-to-do-it manual. – Vicki L. Gregory. – New York ; Neal-Schuman Publishing, 2000. – 109 p. – (how-to-do-it manuals for librarians ; 101.) ISBN 1-55570-382-8

JEWELL, Timothy D.
 Selection and presentation of commercially available electronic resources: issues and practices . – by Timothy D. Jewell. – Washington ; Digital Library Federation Council on Library and Information Resources, 2001. 55 p. ISBN 1-887334-84-X

tás érdekében a könyvtáraknak elektronikus forrásokat is állományukba kell építeni, be kell szerezni és fenn kell tartani az ezek használatához szükséges hardver és szoftver eszközöket, sőt, lehetővé kell tenni, hogy az olvasó a könyvtártól távol (otthonról vagy a munkahelyéről) is hozzáférhessen a könyvtári gyűjteményhez. A legutóbbi évtizedben a különféle könyvtárak költségvetésük egyre nagyobb és nagyobb hányadát költik elektronikus források beszerzésére vagy hozzáférhetőségük biztosítására. Tíz éve egy tipikus amerikai felsőoktatási vagy tudományos könyvtár alig maroknyi folyóirat-indexszel és referáló kiadvánnyal rendelkezett, lehetőleg CD-ROM formájában. Ma az olvasó a források olyan kínálatát találhatja, mely esetleg adatbázisok százait és elektronikus folyóiratok ezreit foglalja magában. Íme, a két amerikai kiadvány bevezetőinek első bekezdése, mintegy megindokolván a kötetek szükségességét, tartalmuk fontosságát. Ezt követi a kötet tartalmának, szerkezetének ismertetése a kézikönyv, illetve a vizsgálódás céljának, módszerének ismertetése a kutatási beszámoló esetében.

Figyelemre méltó *Gregory* kézikönyvének ezt követő, különféle (hagyományos, szeparált, integrált, az internetes forrásokra vonatkozó) gyűjtemény-fejlesztési politikákat bemutató fejezete, melynek nem meglepő konklúziója, hogy integrált politikára van szükség. Az elektronikus források ma már nem kezelhetők semmilyen „speciális” politika alapján, mely az új formátumokat valamiféle függéknek tekinti a könyvtár alap-küldetése mellett. Éppen ellenkezőleg: az elektronikus források kiválasztását és kezelését a könyvtár jelenleg adott gyűjteményfejlesztési politikájához úgy kell hozzáadni, hogy a hangsúly a szükséges (vagy kívánatos) tartalomra, ne pedig az azt hordozó formákra helyeződjék. A gyarapítás teljes folyamatában, és bármilyen könyv, folyóirat vagy audiovizuális anyag beszerzéséről születik is döntés, mindig figyelembe kell venni az elektronikus források lehetőségét is.

Noha mindhárom könyv voltaképpen csak az áras (megvásárolható, lízingelhető, előfizethető) elektro-

nikus forrásokkal foglalkozik, ezt a tényt csak *Lee* gyakorlati kalauza hangsúlyozza, olyannyira, hogy e cél érdekében még egy új fogalmat (vagy legalábbis új kifejezést) is bevezet: *adategyüttesnek* (*dataset*) nevez könyvében minden elektronikus forrást, amit piacra dobás szándékával jelentettek meg, vagyis ami a gyarapító előtt mint megvásárolható vagy előfizethető termék jelenik meg. (Az adategyüttes természetesen nem jelent numerikus adathalmazt – adott esetben persze az is lehet –, hanem bármilyen szöveges, képi stb. információkat tartalmazó, kereskedelmi úton hozzáférhető címet.) A *Lee*-féle adategyüttes voltaképpen egészen hasonló a könyvtári konzorciumok nemzetközi koalíciójának „e-információ” fogalmához, miszerint a tág értelmű fogalom magában foglalja a kivonatoló és indexelő szolgáltatásokat, az elektronikus folyóiratokat és más teljes szövegű anyagokat, az „információ-aggregátorok” kínálatát, a cikk-küldő szolgáltatásokat és így tovább, melyek vagy a távoli információellátóktól, hálózaton keresztül, vagy helyben, valamely konzorcium vagy annak egy tagkönyvtárához telepítve érhetőek el. Az adategyüttes fogalmának bevezetését egyébként itt is az elektronikus publikálás forradalmának történelmi jelentőségéről való megemlékezés előzi meg, és a hagyományos és az elektronikus gyűjteményfejlesztés különbségeinek és hasonlóságainak tárgyalása követi, annak hangsúlyozásával, hogy az elektronikus források állományfejlesztése csak az egész állományfejlesztés részeként tekinthető.

Maradjunk még – a következő két fejezet erejéig – *Lee* gyakorlati kalauzánál, ugyanis ez az egyetlen, mely – logikusan – mielőtt a válogatás kritériumait és folyamatát elemezné, áttekinti, hogy mi van a piacon, és felvázolja az elektronikus források tájképét, kitérve számos olyan körülményre, tulajdonságra és megfontolni valóra, ami a következők (a szelekciós kritériumok) szempontjából jelentőséggel bír. (Csak példaként: ilyen kérdés a távolról vagy helyben, a felhasználónév és a jelszó, a források egyedi megoldásai, a letölthetőség, az archiválás, illetve a hosszú távú hozzáférés lehetőségei, a

felhasználói felület, a valóban adat-tárak és a szöveges források különbözőségei.) Mivel a tájkép két emelkedő pontja az e-könyv és az e-folyóirat, tulajdonságaikkal, jellemzőikkel, azonos és különböző vonásaikkal külön fejezet foglalkozik, viszonylag tömör és találó összefoglalását adva mindannak, amit az utóbbi időkben e tárgykörben olvashattunk.

Így jutunk el a *mit vegyünk?* kérdéshez, amit Lee az adategyüttes felbecsülésének és megszerzésének nevez, Gregory az elegánsabb válogatás: kritériumok és a szelekció folyamata címen tárgyalja, Jewell pedig a válogatás kérdései és gyakorlata fejezetcímet adta felmérési eredményei ismertetésének. A kutatási jelentés gerincét alkotja ez a fejezet, melyben először az elektronikus források kiválasztásának gazdasági környezetéről esik szó, benne a konzorciumok szerepéről és a tudományos kommunikáció reform-kezdeményezéseiről. Ezt a szelekciós politikák és a (jó esetben) azt tartalmazó stratégiai tervek tárgyalása következik, majd egyre inkább a gyakorlati részletek: az intézményi finanszírozás, az egyes intézmények helyi, belső értékelési és vásárlási folyamatai, a licenz-problémák és gyakorlati megoldásuk, az olvasó segítése, a folyamatos értékelés és a használatról való tájékozódás, a megőrzés és archiválás kérdései. A fejezetet az elektronikus források kezelésének integrált rendszerei felé vezető úton megtett lépések ismertetése zárja.

A válogatás kérdését Gregory szellemesen a hagyományos újságíró-tantétellel hasonlítja össze: a *ki, mit, mikor, hol* és *hogyan* kérdésekre kell válaszolni. *Ki* az olvasó, változott-e mostanában az olvasók köre, vagy fog-e esetleg változni az elektronikus források megjelenésével, és ki használhatja majd az új forrásokat? *Mit* keresnek könyvtárunkban a tipikus olvasók, milyen típusú és tartalmú információkat igényelnek most és mit várhatóan a közeljövőben? Ássunk mélyebbre: mit mondanak, hogy igényelnek, és mit igényelnek valójában? Fog-e segíteni rajtuk az elektronikus források bevezetése, és a könyvtáros tud-e nekik segíteni ezek használatában? Milyen szintű várható olvasóink számítógé-

pes ismerete, és várhatóan milyen szintű (mértékű) lesz az új források használata? *Mikor* akar az olvasó hozzájutni a számára szükséges információkhoz, és még inkább: mennyit hajlandó várni azokra? (Az elektronikus információs környezet ugyanis a legtöbb esetben határozottan lerövidítette az információhasználó várakozási idejét, s ezzel együtt türelmét is; az elektronikus forrásokhoz való könyvtári hozzáférés tehát növeli az olvasói elégedettség szintjét.) *Hol* akarják majd olvasóink használni az új forrásokat, a könyvtárban, vagy távolról is hozzáférést igényelnek? Megelégszenek-e azzal, ha az elektronikus forrás a megfelelő nyomtatott anyaghoz irányít, vagy elvárják a könyvtártól az elektronikus dokumentumellátást is? *Hogyan* lehet a legjobban megfelelni az információ-igényeknek? A jelenlegi és a potenciális olvasók körében végzett mennyiségi és minőségi felmérések, a már meglévő elektronikus források használati statisztikái, a hagyományos referenz és könyvtárközi kölcsönzési forgalom elemzése sokat segít e kérdés megválaszolásában.

Megszívlelendő figyelmeztetést is tartalmaz ez a fejezet: Magától értetődik, hogy a válogatás során elsőrendű fontosságú tényezők a helyi igények és prioritások, valamint a helyi lehetőségek (elsősorban a pénzügyek). Az olvasók és a fenntartók gyakran szorítanak arra, hogy legyünk „elektronikusabbak”, legyünk „modernebbek”, és a küszöbön egyre-másra jelennek meg igen előnyös ajánlataikkal az ügynökök. Mindez könnyen válhat az állománygyarapítási gyakorlat alternatívájává egy megfontolt, gondos program megvalósításával szemben, ám a túl gyorsan meghozott döntések sorozata a könyvtárosokban a káosz érzését kelti, az olvasók pedig az összefüggéstelenséget és a következetlenséget fogják észrevenni.

A válogatást – mindkét útmutatóban – logikusan követi a finanszírozás, ám a probléma angol-amerikai megoldási módjainak részletezésétől, úgy hiszem, eltekinthetünk. Ami kétségtelenül találó megállapítás, hogy a finanszírozás és a beszerzés új kihívásokat jelent a gyarapító könyvtáros számára,

hiszen – például – mindeddig azon elv alapján dolgoztunk, hogy amiért a rendelkezésünkre álló keretből fizettünk, az a könyvtár tulajdonába kerül, és azt permanensen meg is őrzi, most viszont esetenként egy olvasó számára vásárolunk valamilyen dokumentum-szolgáltatón keresztül, és a dokumentum sosem lát könyvtári polcot.

Feltéve, hogy a gyarapító sikerrel válaszolt a vásárlás összes kihívására, a beszerzett (megszerzett) elektronikus forrás „megérkezik” a könyvtárba, illetve a könyvtár rendelkezésére áll. Ahhoz viszont, hogy ténylegesen az olvasó rendelkezésére is álljon, nyilván valamilyen módon rendezni kell: katalogizálni, rendszerbe állítani, hozzáférhetővé tenni, a használat lehetőségét az olvasók tudomására hozni stb. Szinte napjainkig, a gyarapító könyvtárosoknak soha nem kellett a rendezési és hozzáférési kérdésekkel törődni, amikor a könyvtáruk számára beszerzendő forrásokat válogatták. Amióta azonban egy-egy elektronikus folyóirat, adatbázis, vagy más publikáció esetenként több forrásból is beszerezhető, a rendezés és a hozzáférés kérdései nagy fontosságúak lehetnek a válogatás során.

Lee gyakorlati kalauza utolsó fejezetének témája az „adategyüttes” eljuttatása az olvasóhoz. Nem más ez, mint az elektronikus forrásokkal való állományfejlesztés ciklusának „második fázisa”, befejező része. A beszerzett forrást katalogizálni kell (nyilvánvaló, hogy az elektronikus publikációk, adatbázisok, szolgáltatások katalogizálásának nem éppen egyszerű problémaköre itt csak említésre kerül), technikailag is hozzáférhetővé kell tenni (pl. telepíteni, ha helyben áll rendelkezésre), és meg kell hirdetni, azaz tudatosítani kell az olvasókban az új forrás létét, használatának lehetőségét. A beszerzést követő további tennivalók közt szerepel a használat figyelése illetve mérése, az esetleges selejtezésről, lemondásról, vagy az előfizetés (licenz-szerződés) megújításáról való döntés. Lee azzal be is fejezi, könyvében már csak egy kis szómagyarázat, válogatott bibliográfia és tárgymutató következik.

Gregory ezzel szemben kitér még az elektronikus források értékelésére, amit a könyvtár- és informá-

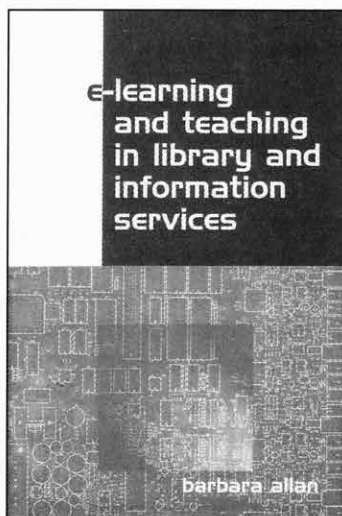
ciótudomány egyik új és növekvő érdeklődési területének tekint. Míg korábban számos kísérlet történt az on-line szolgáltatások értékelésre, az érdeklődés ma az igen széles körű elektronikus források értékelése felé fordult, ám kipróbált és helyesnek bizonyult módszereink még nincsenek. Elkerülhetetlennek látszik, hogy a nyomtatott anyagok vizsgálata során kialakult adatgyűjtési módszerekből induljunk ki, s fokozatosan adjuk hozzá a szigorúan az elektronikus forrásokra vonatkozó adatokat. Ezek köre most bővül, a módszerek most alakulnak és naponta fejlődnek, figyelniük kell a fejleményeket. A következő (tipikusan amerikai) fejezet a szerzői jog és a licenz-szerződések problémáit járja körül, kitér a licenzelt és megvásárolt termék használati joga közti különbségekre, és megfontolásokat ajánl a licenz-tárgyalásokra. Az elektronikus források megőrzéséről szólva három kérdést jár körül: Megőrzendők (megőrizhető)k-e a digitalizált információk? Kinek kellene archiválni egy elektronikus információforrást? Kinek kellene a megőrzés kérdéseivel foglalkoznia? Amíg e kérdések nincsenek megnyugtatóan tisztázva, a könyvtáraknak, a kiadóknak és a forgalmazóknak együtt kellene működniük.

Végül is, mit tegyen a könyvtár, vagy a könyvtáros, ha (Gregory szavaival élve) „*még nem jutott el fejlődésének abba a boldog szakaszába, ahol elegendő elérhető elektronikus forrás van gyűjteményében (akár fizikailag birtokolva, akár távoli felhasználóként bérelve, akár az ingyenes Internetes források közül válogatva)*”? Ha a 2000. év amerikai gyakorlata érdeklí, és abból akar a legjobb gyakorlatra vonatkozó következtetéseket levonni, feltétlenül tanulmányozza át Jewell összefoglaló jelentését, nem lesz tanulságok nélkül való. Ám hogy a MIT, a Berkeley, a Cornell, vagy éppen a Library of Congress, vagy a New York városi könyvtár gyakorlatát hogyan ülteti át a hazai valóságba, az más kérdés. Ha „most kezdődnek a bajok”, most ismerkedik az elektronikus információforrások világával és igazán gyakorlati tanácsokra van szüksége, forduljon Leehez. (Érdekes ugyanakkor, hogy bár Lee ka-

lauza tűnik szűkebbre szabottan gyakorlatiasabbnak, a gyakorlatot inkább elméletinek tűnő folyamatábrákkal igyekszik segíteni, Gregory kézikönyve, mely szövegében kissé elméletibb megközelítésű, és mint láttuk, valamivel többet ölel fel, a folyamatábráknál lényegesen praktikusabb munkalapokkal és ellenőrző-listákkal segíti a konkrét gyakorlatot.) Ha már látott fát, de mégsem akar eltévedni az erdőben, azaz, ha a kérdéskör új is, de nem teljesen ismeretlen, Gregory kézikönyve tűnik jobb megoldásnak.

Tanulásnak pedig levonhatjuk, hogy a világ „fejlettebb”, vagy „szerecsébb” részein a könyvtárosok mostanság a mieinkhez hasonló problémák előtt állnak. Csakhogy őket haszonnal forgatható „How-to-do-it manual”-ok és „practical guide”-ok segítik.

Mohor Jenő

ALLAN, Barbara
E-learning and teaching in library and information services / Barbara Allan. – London : Facet, 2002. 273 p.
ISBN 1-85604-439-4

Útmutató az elektronikus tanuláshoz

A sokféle néven nevezett elektronikus tanulás egyre nagyobb szerepet tölt be a felhasználóképzésben és a könyvtárosok továbbképzésében. Ezért aktuális ez a könyv, amely gyakorlati útmutatást kíván adni on-line tananyagok és oktatási programok kialakítása és használata terén.

Az elektronikus tanulást úgy határozza meg a szerző, mint olyan tanulást, amelyet elektronikus technológia útján juttatunk el tanulókhöz, amelyet e technológia tesz lehetővé és amelynek közvetítője ez a technológia. Az elektronikus tanulás kifejezett célja az oktatás és/vagy képzés. Az elektronikus tanulás körébe nem tartoznak az olyan egyedi technológiai alapú képzések, mint az egyedi CD-ROM-ok használata.

Az elektronikus tanulás számos tevékenységet és folyamatot foglal magába:

- ☞ szöveget, álló- és mozgóképet, hangot is tartalmazó interaktív oktatócsomagok használata,
- ☞ hagyományos programok javítása kiegészítő forrásokhoz és információkhoz való hozzáférés biztosításával,

- ⊗ programok javítása kiegészítő alkalmazásokkal, pl. e-mail, chat, vitaforumok segítségével,
- ⊗ olyan integrált programok szolgáltatása, amelyekben a tanulási tevékenységek többsége on-line, kommunikációs eszközök segítségével történik.

Az elektronikus tanulásnak számos előnye és hátránya van.

Az előnyök a következők:

- ⊗ rugalmas, 24 órás elérhetőség;
- ⊗ szabványos csomagok segítségével viszonylag könnyű a fejlesztés;
- ⊗ használhatók, bekapcsolhatók más, internetes források;
- ⊗ az on-line szolgáltatás viszonylag olcsó;
- ⊗ egyaránt lehetséges a valós idejű és az aszinkron kommunikáció;
- ⊗ egyaránt lehetséges egy tanár egy tanuló és az egy tanár több tanuló kommunikáció;
- ⊗ a tanulók egyaránt jöhetnek a formális és az informális tanulói közösségekből;
- ⊗ nincsenek meg a formális tanuláshoz fűződő negatív képzetek;
- ⊗ könnyen nyomon követhető a tanulók tevékenysége és előrehaladása.

A hátrányok:

- ⊗ sokan nagyra tekintik az elektronikus tanulás kínálta kihívást, főleg kezdetben;
- ⊗ az oktatóknak és a tanulóknak megbízható internetes kapcsolattal kell rendelkeznie;
- ⊗ az oktatóknak és a tanulóknak alapvető számítástechnikai készségekkel kell rendelkeznie;
- ⊗ az oktatókat és tanulókat képezni kell;
- ⊗ a jó minőségű oktatóanyagok elkészítése időigényes és költséges;
- ⊗ az on-line oktatás időigényesebb lehet, mint a hagyományos;
- ⊗ sok ember élvezi a szemtől szemben zajló interakciót;

- ⊗ a kiterjedt virtuális tanulási környezetek (virtual learning environments, VLEs) használata költséges, speciális eszközöket és szak személyzetet kívánhat meg;
- ⊗ a legtöbb tanulási környezet korszerű számítógépeket és szoftvereket igényel;
- ⊗ a szemtől szemben zajló oktatás és elektronikus tanulás kombinációja költséges lehet.

Az alapfogalmakat és a brit elektronikus távoktatási projekteket röviden bemutató első fejezetet egy olyan fejezet követi, amelyben a szerző olyan virtuális kommunikációs eszközök kialakításával és használatával foglalkozik mint az e-mail, az elektronikus vitaforumok, a hírcsoportok, az elektronikus hirdetőtáblák, a chat, a videókonferenciák, a virtuális világok, a webürlapok és más eszközök.

A harmadik fejezet bevezeti az integrált tanulási környezetek fogalmát, és röviden leírja az oktatóportálokat. Áttekinti a virtuális tanulási környezetek és a menedzselt tanulási környezetek (managed learning environments, MLEs) jellemzőit. Ez a fejezet foglalkozik az olyan kereskedelmi szoftvereknek az elektronikus tanulásban való felhasználásával, mint a Lotus Notes vagy az Exchange 2000. Itt olvashatunk arról, hogy (bár az elektronikus tanulás gyakran nagyszabású, viszonylag jól finanszírozott fejlesztési tevékenység) az egyes információs szakemberek is sikeres programokat hoztak létre az interneten elérhető szoftverek segítségével.

A negyedik fejezet a web-alapú oktató anyagokkal foglalkozik. Meghatározza ezek értékelésének szempontjait és példákat is ad. A szerző szól a könyvtárosok szerepéről, amit az ilyen anyagokhoz való hozzáférés biztosításában.

Az on-line oktatás csak részben igényli ugyanazokat a készségeket, amelyek a szemtől szemben történő oktatásban jól beváltak. Ezért is foglalkozik a következő három fejezet az on-line tanulás és oktatás alapelveivel és azokkal a készségekkel, amelyek ahhoz kellene, hogy valaki hatékonyan tudjon ta-

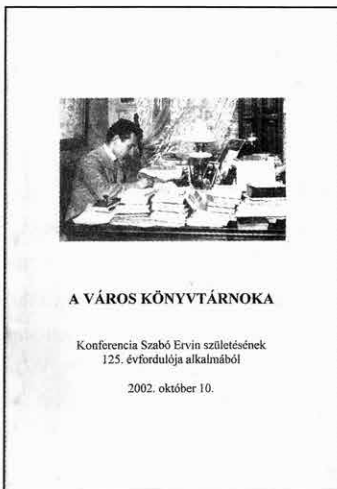
mulni, illetve oktatni elektronikus eszközökkel. Az ötödik fejezet a tanulás és tudás modelljeit vizsgálja az elektronikus tanulás kontextusában. A hatodik fejezet azokat az indokokat sorolja, amiért a könyvtárosoknak oktatókként is részt kell venniük az elektronikus tanulásban. A hetedik fejezet a tanulóké. Itt a következő témákról olvashatunk:

- ☉ a sikeres elektronikus tanuló készségei,
- ☉ felkészülés az elektronikus tanulásra,
- ☉ tanulni tanulunk,
- ☉ elektronikus tanulási élmények,
- ☉ gyakorlati tanácsok új elektronikus tanulóknak.

A nyolcadik fejezet a tananyagok kialakításáról szól, a kilencedik a tanulási tevékenységeket veszi számba. A tizedik fejezet pedig azt vizsgálja, milyen következményekkel jár az elektronikus tanulás szakmánkra. Külön fejezet szól a téma nyomtatott és elektronikus forrásairól.

Koltay Tibor

(A Facet kiadó a Library Association Publishing jogutódja, tehát a brit könyvtáregyesület kiadója.)

A város könyvtárnoka: Szabó Ervin

A város könyvtárnoka : konferencia és tanulmánykötet Szabó Ervin születésének 125. évfordulója alkalmából ; 2002. október 10 / Szerk.: Horváth Zsolt, Kiss Bori, Sándor Tibor ; [közread. a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár], - Bp., 2003, 134 p. ; 23 cm.- (A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár közleményei ; ISSN 1588 421X ; 2.) ISBN 963 581-432 1

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár névadója születésének 125. évfordulóján, 2002 októberében konferenciát szervezett a magyar könyvtárügy és a társadalomtudományi gondolkodás kiemelkedő képviselőjéről, és az ott elhangzott előadások szövegét kötetbe rendezve kiadta.

A könyvtár példamutató tetteivel egy kis időre ismét kiemelte Szabó Ervint a feledésből. Mert bizony féltő, hogy alakja csak a történelem tankönyvekben marad majd fenn, ott is zárójelbe téve. (Egyáltalán, a politizáló közvélemény intranszigiens részének szokatlan önmérsékletére vall, hogy a rendszerváltást követő években dúló szobordöntésekben, névcserékben, múlt-megtágadásban Szabó Ervin neve megmaradha-

tott az egyik legnagyobb fővárosi intézmény homlokzatán.)

A konferencia-kötet, értelemszerűen igazodva Szabó Ervin tevékenységéhez és életművéhez, három nagyobb témára koncentrált: a korabeli szocialista mozgalom ideológiájára, a nagyvárossá váló Budapestre és a művelődéspolitikus könyvtárigazgatóra.

Az első témakört Szabó Ervin legkiválóbb történész ismerői *Litván György* és *Hajdu Tibor*, valamint a szociológus *Saad József* tanulmányai képviselik.

Litván György: Tudomány és politika Szabó Ervin életművében című írásában az „elmélet vagy gyakorlat” kérdését tárgyalja, mely kettősség végigkísérte Szabó Ervin sajnálatosan rövid életét. Ugyanis a vézna, beteges, érzékeny, visszahúzódo személyiségű és csekély szónoki képességekkel megáldott Szabó élete végéig gyakorlati politikai szerepre (is) vágyott. „*Én nem könyvírásra születtem – én cselekvésre születtem*”- fakadt ki egyszer keserűen a kortárs *Dienes Valéria* visszaemlékezése szerint. A pártszervező és az agitatori szerep azonban nem adatott meg neki, és nemcsak lelki-fizikai adottságai miatt: a szocializmus eszméjének tudós kutatójaként – ami állandó kételkedést jelentett nála a bevett dogmákkal szemben – nem tudott maradéktalanul azonosulni a hazai mozgalommal. *Litván György* konklúziója szerint Szabó Ervinnek minden adottsága megvolt a politikai elmélet magas szintű műveléséhez, kivéve egyet: a pártérdekek, a mindenkorai politikai érdekek figyelembe vételének képességét.

Hajdu Tibor: Szabó Ervin és a szocialista mozgalom címmel azt a már a kortársakat is izgató kérdést veszi górcső alá, hogy miért nem kapott szerepet korának legjelentősebb magyar szocialista ideológiusa a szociáldemokrata párt ideológiájának és politikájának alakításában? A szerző felsorolja a sztereotíp válaszokat – Szabó nem volt „igazi” marxista, szobatudós volt, a párt vezetői műveletlen szakszervezeti bürokraták voltak – de ezeket nem tartja elégségeseknek a kérdés megválaszolására. Állítása szerint a döntő ok az volt, hogy a 20. század elejére lét-

rejött egy jól szervezett szociáldemokrata párt, melynek dogmatikus marxizmusát és bürokratikus vezetését Szabó Ervin élesen bírálta. Formális, nagy szakítás nem történt, de Szabó fokozatosan kivonult a mindennapi pártéletből, és az elméleti munkát, valamint a fővárosi könyvtár vezetését választotta.

Saad József: A természeti törvény társadalma és a társadalom természeti törvénye című írásában egy elmaradt vita okait és következményét tárgyalja. Szabó Ervin 1903-ban terjedelmes vitairatot tett közzé a *Huszádik Század* hasábjain *Somló Bódog: Állami beavatkozás és individualizmus* című könyvéről. Várható volt, hogy a két szerző között komoly vita bontakozik ki, mely egyben a Szabó által képviselt történelmi materializmus és egy a biológizmusra alapozott evolucionista társadalomfejlődési modell ütközése lett volna. A vita azonban, mely jelentős szerepet játszott volna a hazai szociológiai, társadalomtudományi gondolkodás történetében elmaradt, nem utolsósorban a lehetséges vitapartnerek magánéleti problémái miatt.

Szabó Ervin könyvtárosi (és ideológusi) tevékenységének helyszíne Budapest, pontosabban a 20. század első évtizedére nagyvárossá váló Budapest volt. Úgy is mondhatnánk, hogy ez a dinamikus városfejlődés volt az a kihívás, melyre Szabó Ervin munkássága volt az egyik válasz. A kötet második egységében szereplő három tanulmány a nagyvárossá váló Budapest kulturális modernizációját és a városigazgatás szükségszerű átalakítását mutatja be.

Gyáni Gábor: Kulturális modernizmus és identitásválság a századelő Budapestjén című historiográfiai áttekintésében arra keresi a választ, hogy hogyan volt lehetséges egyáltalán kulturális modernizmus a százaforduló Közép-Európájában, illetve ez a közép-európai modernitás mennyiben más, mint a nyugati? A választ a történetírás több irányból is keresi: Budapest esetében kiemeli az oktatás jelentőségét és a város etnikai sokszínűségét, különösen a zsidóság szerepét. Ezt a szerző túl sommásnak érzi

és rámutat azokra a hagyományos társadalmi rétegekre is, melyek még részt vettek, vehettek ebben a „titokzatos”, s azóta is csodaszamba menő kulturális robbanásban.

Erdei Gyöngyi: A mintaadó főváros. Művelődéspolitikai és mecenatúra a Bárczy-korszakban című dolgozatában a város kulturális életének egy meghatározó szeletét, a hivatalos kultúrpolitikát mutatja be. Bárczy – írja a szerző – nemcsak lakást, életlehetőséget kívánt adni a budapestieknek, de egy komplex művelődési programot akart megvalósítani. Külföldi kölcsönökből, eladdig szokatlan nagy beruházásokba kezdett. Polgármestersége idején, többek között ötven új iskolapalotát és több száz bérlakást építettek. (A Bárczy-iskolák nagy része napjainkban is működik!) Ezenkívül a városvezetés jelentős díjakkal, alapítványokkal és segélyekkel támogatta Budapest zenei, képzőművészeti és irodalmi életét. Ebbe a nagyvonalú kulturális mecenatúrába illeszkedik a Fővárosi Könyvtár létrehozása is.

Sípos András tanulmányában Szabó Ervin helyét és szerepét jelöli ki Bárczy István „agytrösztjében”. Röviden vázolja azt a folyamatot, melynek során a hagyományos városigazgatás, igazodva a hatalmasra duzzadt főváros igényeihez, átalakul egy szolgáltató, a város életébe aktívan beavatkozó, menedzser típusú igazgatássá. A Bárczy-korszak gazdasági, és szociális programja mellé kiválóan illeszkedett a városi népesség műveltségi szintjét emelő nyilvános közkönyvtári rendszer eszméje, melynek megvalósítását Szabó Ervin kezdhette el, nem tartozott ugyan Bárczy szorosán vett munkatársi gárdájához, de az nyilvánvaló volt a liberális városvezetés számára, hogy ezt a feladatot csak őrá lehet bízni.

A kötetet záró témakör három tanulmánya a művelődéspolitikus, könyvtárigazgató Szabó Ervin alakját állítja középpontjába. A könyvtáros szakma és a Fővárosi Könyvtár története iránt érdeklődők számára ezek az írások adják a legtöbb újdonságot.

Szabó Ervin könyvtárosi pályája kezdetétől, 1900-tól rendszeresen figyelte a nemzetközi könyvtári, bibliográfiai szakirodalmat. Az így megismert külföldi mintákat, ha tudta és érdemesnek találta, igyekezett meghonosítani saját praxisában is. Ilyen újításai voltak, többek között a gépelt katalóguscédulákat tartalmazó katalógusszekrény, a raktárak vasból készült polcai, a korábbi fa állványok helyett. A legnagyobb horderejű szakmai tette azonban a tizedes osztályozás meghonosítása volt.

Remete László: Szabó Ervin külföldi könyvtári kapcsolatai című előadásában és írásában elsősorban Szabó levelezése alapján veszi sorba azokat a fontosabb intézményeket és személyeket, akikkel érdemi kapcsolatot tartott fenn. Ezek közül a legfontosabb a brüsszeli székhelyű Institut International de Bibliographie két neves vezetőjével, *Jules Otlet*-vel és *Henri La Fontaine*-nel folytatott, több éves szakmai levelezése volt. Eszmecserejük tárgya természetesen a decimális rendszer minél alaposabb és finomabb kidolgozása volt. Szabó Ervin a táblázatok magyar nyelvű kiadását is tervezte, ezt azonban csak részben tudta megvalósítani. (A Fővárosi Könyvtár évtizedekig egy, a saját magára szabott osztályozást használt, amely több ponton eltért a klasszikus ETO-tól.) Valószínű, hogy Szabó Ervin *Melvil Dewey*val is kapcsolatba került, legalábbis erre utal a Fővárosi Könyvtár irattárában fennmaradt levélfogalmazványa, melyben Dewey véleményét kérve tiszteletpéldányokat küld a decimális rendszer addig megjelent fordításából. Elképzelhető hogy a New York Public Library archívumában fellelhető ennek, az eddig csak feltételezett kapcsolatnak perdöntő írásos nyoma.

Voit Krisztina: A nyilvános közkönyvtár eszményének alakulása a 20. század fordulóján című dolgozata több újdonsággal is szolgál, legalábbis a könyvtártörténetben kevésbé jártas olvasó számára. Először is bemutatja, hogy hazánkban már az 1880-as években jelen vannak az angol-amerikai közkönyvtárak legfontosabb példái, elsősorban *György Aladár*, a kiváló statisztikus munkássága és *Erdélyi*

Pálnak a londoni könyvtári konferenciáról beszámoló, 1897-ben megjelent jelentése révén. Ismeri és használja e példákat a konzervatív szakemberek legjava is, pl. *Wlassics Gyula, Ferenczi Zoltán, Fraknói Vilmos*. A tanulmány ezek után joggal állapítja meg, hogy nem Szabó érdeme a fogalom és a gyakorlat megismertetése, a terep szinte elő volt számára (és a főváros vezetésének számára is) készítve. Ennek ellenére Szabó Ervin nem tudott tovább lépni, nem tudta nagy álmát, egy nagy nyilvános közkönyvtár új épületegyüttesét létrehozni. Vajon miért? – teszi fel a kérdést a szerző. A választ természetesen az anyagiakban véli megtalálni, vagyis abban, hogy ki, kik legyenek a közkönyvtárak fenntartói. Az angol, amerikai törvények már a 19. század közepétől úgy rendelkeztek, hogy a községek adják egy részéből kötelesek közkönyvtárakat fenntartani. Hazánkban ilyen állandó és biztos forrás sem Szabó Ervin idejében, sem napjainkban nincs. A „public” kevés, ha nincs mögötte társadalmi akarat – fejezi be szinte szentenciaszerűen írását a szerző.

A kötet utolsó tanulmánya a fővárosi közkönyvtári hálózat kiépüléséről szól az 1910-es évek első felében. *Katsányi Sándor: A közkönyvtári hálózat kialakulása. Ideák és reáliák* című írásában ismét számos meglepetéssel szolgál. Az elmúlt években a szerző több cikkben boncolgatta a Fővárosi Könyvtár megalakulásának és korai történetének néhány kérdését. Jelen írása is hasonlóra vállalkozik, mikor felteszi a kérdést: hogyan jutott el a közkönyvtár szervezésének eszméje a fővárosban rövid idő alatt az elutasítástól az elfogadásig? A szerző a hagyományos válaszoktól eltérően a választ abban látja, hogy 1909-ben beindult a Bárczy-féle városvezetés aktív szociálpolitikája, melynek első lépéseként több száz szociális kislakást kívántak felépíteni, és ezekhez a telepszerű lakásokhoz könyvtárakat is

terveztek. Erre az időre Szabó Ervin már elkészült a közkönyvtárak bevezetésének elméleti alapvetésével, melyet elsősorban a szabadtanítás kérdéseivel való foglalkozás kapcsán fektetett le. Katsányi írásának egyik újdonsága éppen ez, a szabadtanítás ügyének és a közkönyvtárak megszervezésének összekapcsolása Szabó Ervinnél. Tehát nem a külföldi példák egyszerű másolásáról van szó, hanem a kérdés hazai, szerves kibontakozásáról is. Igaz, a továbbiakban Szabó egyedül maradt elképzelésével, ugyanis a korabeli könyvtári elit a már létező közművelődési könyvtárak mellett kívánta létrehozni az új közkönyvtári hálózatot, míg Szabó Ervin azok helyett, mintegy bekebelezve a már működő intézményeket. Törekvésével egyedül maradt, s csak a szabadkőművességben talált olyan bázist, mely hajlandó volt vele együttműködni. Így nyílt meg 1913-ban az első fiókkönyvtár az Almássy téren. Az első világháborúig ezzel együtt öt kis könyvkölcsönző állomás működött a fővárosban. A nagyléptékű koncepcióhoz képest csekélyke eredmény. De mégis: az elvetett mag megfogant és ez a közkönyvtári hálózat jelenti a legfontosabb könyvtári szolgáltatást napjainkban is Budapest polgárainak. Katsányi Sándor hiánypótló könyvtártörténeti kutatásainak eredményeit letisztulva olvashatjuk majd, a várhatóan 2004-ben megjelenő a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár történetét feldolgozó monográfiában.

A kötet szerkesztői: *Horváth Zsolt, Kiss Bori, Sándor Tibor* kiváló munkát végeztek. Az előszóban elhangzott előadások legépelet szövegét megszerkeszteni, az idézetek, hivatkozások, egyáltalán a tanulmányok apparátusát pontosan és korrekten összeállítani és közölni, bizonyára nem kis vesződséggel járó „aprómunka” volt, de ez nagyban megnövelte a kötet használhatóságát és értékét.

Fodor Béla

KÖNYVTÁR- ÉS INFORMÁCIÓTUDOMÁNY

Történet

Lásd 185

Kutatás

03/185

STEINEROVÁ, Jela: Information science research agenda in Slovakia. History and emerging vision = J.Am.Soc.Inf.Sci.Technol. 54.vol. 2003. 1.no. 81-86.p. Bibliogr.

Az információtudományi kutatások története, jelenlegi helyzete és perspektívái Szlovákiában

Könyvtártudományi kutatás

A Szlovákiában (a Comenius egyetemen) folyó könyvtár- és tájékoztatástudományi képzés és kutatómunka hátterét ismerteti a tanulmány szerzője, a tanszék docense, a tengerentúli olvasókkal; beszámol a tíz év változásairól. Felsorolja azokat a szakmai rendezvényeket, projekteket, szervezeteket és kiadványokat, amelyek jelentős szerepet játszottak több közép- és kelet-európai ország szakmai fejlődésében, és kitér a szlovákiai projektekre is.

A rendszerváltás (1990) óta az „állandó változás” jellemzi a tanszéken folyó munkát: új tantárgyak és témák jelentek meg, a korábbi ide-

ológiai háttért nélkülöző új tanterv készült, és termékeny külföldi szakmai kapcsolatokat alakítottak ki; a nemzetközi kutatásokhoz való felzárkózás is komplex feladatot és tematikát jelentett számukra. A „struktúra-váltás” az alábbiakból állt:

– Legelőször is a tanterv átdolgozása került napirendre (közel tíz évig tartott), ehhez sok segítséget adott az EUCLID (European Association for Library and Information Education and Research). A Kelet és Nyugat közötti eszmecserét több fórum (BOBCATSSS) és európai projekt (TEMPUS-PHARE, SOCRATES, ERASMUS) is segítette; új továbbképző központok létesültek a régióban (OSI), új távoktatási formák és programok kidolgozására is sor került. További szerkezeti változásokra volt szükség az információtudomány kulcsfogalmainak (tudás, kulturális emlékezet, digitális könyvtár stb.) a megértéséhez, ennél fogva újra kellett fogalmazni a könyvtár- és tájékoztatástudomány terminológiáját és koncepcionális szerkezetét; ennek a munkának lett az egyik eredménye a terminológiai és enciklopedikus szakszótár kiadása (Bratislava, 1998), de több kutatásuk is foglalkozott ezzel a témával.

– A kutatási módszerek változása volt a harmadik fontos tényező; kiderült, hogy csak az interdiszciplináris (társadalomtudományi, pszichológiai stb.) megközelítés lehet igazán termékeny. Kezdetben csak a könyvtárgépesítés gyakorlati kérdéseivel foglalkoztak több projekt során – ennek egyik eredménye lett a CASLIN (Czech and Slovak Library and Information Network), de további együttműködési programokra is sor került (az IFLA és az OSI támogatásával).

1991-től a tanszék számos projektje részesült támogatásban; az eredményeket – a már említett terminológiai szótár mellett – egy monográfiában összegezték „A könyvtár- és tájékoztatástudomány az információs társadalom közepén” címmel. A tanulmány végül a legújabb, hároméves (2002-2004)

projektet ismerteti igen részletesen, amely az ember és információs környezete közötti párbeszéd (interakció) komplex vizsgálatára vállalkozik, majd a régió közös kutatási irányait vázolja fel (kiemelve a digitális könyvtárakat, az információs folyamat kognitív és társadalmi szempontjait, az információ-továbbítás és -használat különböző kulturális szempontú megközelítését).

(Murányi Lajos)

Tudománymetria, bibliometria

03/186

VAUGHAN, Liwen – THELWALL, Mike: Scholarly use of the web. What are the key inducers of links to journals web sites? = J.Am.Soc.Inf.Sci.Technol. 54.vol. 2003. 1.no. 29-38.p. Bibliogr.

A web használata tudományos célra. Milyen tényezők befolyásolják a folyóiratok weblapjaihoz való csatolások létrehozását

Bibliometria; Elektronikus folyóirat; Hatékonyság; Honlap

Annak ellenére, hogy az információs szakemberek már legalább hat éve tanulmányozzák a web-kapcsolatokat, csak az elmúlt két évben nyert bizonyítást, hogy a tudományos webhelyekre (egyetemek és egyetemi tanszékek) vezető kapcsolatok száma szignifikáns arányban áll a tudományos kutatás volumenével. A cikk egy tanulmány eredményeit ismerteti, amely azt vizsgálta, milyen tényezők befolyásolják a kapcsolatok létesítését egy bizonyos folyóirat honlapjához. Nevezetesen arra voltak kíváncsiak, hogy a webhely kora és tartalma hatással van-e ilyen kapcsolatok létesítésre. Ennek mérésére a kapcsolatok számának és a folyóiratok hatástényezőjének (impact factor) arányát használták. Az eredmények azt mutatják, hogy mind a webhely

kora, mint tartalma jelentős tényező a vizsgált két szakterületen (könyvtár- és információtudomány, jog). A kutatóknak és a kiadóknak különösen tisztában kell lenniük azzal a ténnyel, hogy egy folyóirat webhelyének gazdag tartalma előmozdítja a hozzá vezető kapcsolatok létesítését, és ezáltal a webhely forgalmának növekedését.

(Autoref. alapján)

Információszerzés

03/187

KOENIG, Michael E.D.: Knowledge management, user education and librarianship = Libr.Rev. 52.vol. 2003. 1-2.no. 10-17.p. Bibliogr.

A könyvtárosok szerepe a tudásmenedzsmentben és használóképzésben

Használók képzése; Információszerzés

A könyvtárosok szerepe a tudásmenedzsmentben (információs rendszerek tervezése, osztályozási

rendszerek létrehozása, bevezetése és működtetése) nyilvánvaló. Nem ennyire nyilvánvaló a könyvtárosok feladata a használók oktatásában és képzésében. A KPMG (nemzetközi tanácsadó cég) nemrégiben tanulmányt készített a tudásmenedzsment-rendszerek bevezetéséről és használatáról. A tanulmány felfedi, hogy sok sikertelen használat és csaldottság oka az elégtelen használói képzés (jól lehet ezt általában nem említik az érintettek). A könyvtárosok értenek a használók oktatásához és képzéséhez, tehát kézenfekvő lenne, hogy kielégítsék ezt a nyilvánvaló szükségletet. A szerző részletezi a könyvtárosok vonatkozó teendőit, és összegzőként irányelveket ad a képzés megszervezéséhez.

(Autoref. alapján)

Nemzetközi könyvtárügy

03/188

DANSET, Françoise: Eblida: la voix des bibliothèques européennes = Bull.Bibl.Fr. 48.tom. 2003. 2.no. 14-17.p.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Eblida: az európai könyvtárak hangja

Egyesület -könyvtári -nemzetközi

AZ EBLIDA (European Bureau of Library, Information and Documentation Associations), a Könyvtárak Európai Hivatalának Információs és Dokumentációs Egyesülete 2002 májusában ünnepelte megalakulásának tizedik évfordulóját. Létrejöttekor – amelynél számos szervezet és egyesület bábáskodott –, célul tűzte ki a könyvtárak érdekeinek és előrehaladásának biztosítását, a levéltárak és informatikai szolgáltatások alkalmazottainak és használóinak európai szintre emelését, a sürgős kérdések továbbítását az Európai Bizottságtól az Európai Parlament felé a helyi bizottmányokon, a Miniszterek Tanácsán és az Európai Tanácson keresztül. Feladata továbbá a naprakész és folyamatos informálódás mindazon szakmai témákkal, tervekkel, projektekkel kapcsolatban, amelyek az Európai Unió e szakmai szektorához kapcsolhatók. Támogatja továbbá tagintézményeinek közösen megszervezett és a kölcsönösségen alapuló szakmai tevékenységét, lehetővé téve számukra a kapcsolatfelvételt és a minden szinten történő személyes találkozást. Munkájának egyik meghatározó eleme tehát az a valamennyi állampolgárt érintő elv, amely sze-

rint mindenkinek egyenlő jogot és szabad hozzáférést kell biztosítani az információhoz. Melyek azok a szakterületek, amelyek az EBLIDA tevékenységi körébe tartoznak? Legutóbb például norvég kezdeményezésre 2001 júniusában sikerült megszavaztatni a szerzői jog és a *droit voisins* jogharmonizációjával kapcsolatos direktívát. E téren már a kezdetektől nemcsak a szavát hallatja, hanem számos kiadványt is kiadott, valamint három nagy, a szerzői joggal kapcsolatos projektet szintén menedzsel. Ezek: az ECUP (European Copyright User Platform), a TECUP (Tested Implementation of the ECUP Framework), amely a könyvtárak elektronikus dokumentumainak használatát szabályozza, végül a CECUP (Central and Eastern Copyright User Platform), amely az Európai Unióba felveendő tagországok szerzői jogi kérdéseivel foglalkozik.

2001-től az EBLIDA új témakört elemez: az egész életen át való tanulás problémakörét. Éppen ezért jelenleg egy európai tanulási központ létrehozásán munkálkodik.

A szervezet által kiadott havilap (Eblida Hot News) és egyéb jelentős nemzetközi szervezetekhez való kapcsolódása, több száz nemzet és könyvtári tevékenységének összehangolása mind azt bizonyítja, hogy az EBLIDA szerepe a jövőben még hangsúlyosabbá válhat.

Megtekintésre javasolt webhely:

<http://www.eblida.org>

(Pajor Enikő)

03/189

DAUPHINÉ, Nico – OCHS, Mary Anderson – JOOS, Nicole K.: Bringing scientific literature to the developing world: The Essential Electronic Agricultural Library (TEEAL) = Online Inf.Rev. 27.vol. 2003. 1.no. 51-54.p.

Tudományos szakirodalom a fejlődő országok számára: a TEEAL nevű CD-ROM könyvtár bemutatása

CD-ROM; Időszaki kiadvány; Támogatás -más országnak

A TEEAL (*The Essential Electronic Agricultural Library = Elektronikus Mezőgazdasági Alapkönyvtár*) nem egyéb, mint a világ fontos mezőgazdasági, környezetvédelmi és rokontudományi szakfolyóiratai anyagának indexelt és CD-ROM-on tárolt könyvtára, amelyet azért hoztak létre, hogy segítsék a fejlődő országok K+F-intézményeinek információellátását, hiszen ők ezeknek a folyóiratoknak az előfizetési árát nem tudnák előteremteni. A TEEAL jelenleg több mint 140 szakfolyóiratot tartalmaz 381 lemezen, 1,7 millió oldalon, és 109 országban terjesztik önköltségi áron. (2001-ben harmincnégy – 22 afrikai, 6 ázsiai, 5 dél-amerikai és 1 kelet-európai – ország hatvanhat intézményében volt megtalálható. (Beszerzését a Világbank, állami intézmények és alapítványok támogatták.)

Ennek előzményeként 1991 és 1996 között a Cornell egyetem egy többkötetes sorozatot adott ki *Literature of the Agricultural Sciences* címmel (Wallace Olsen szerkesztésében), amely a mezőgazdaság legfontosabb szakirodalmát tartalmazta. Az egyetemi könyvtár – miután meghatározták, melyek a legfontosabb agrár-folyóiratok – elhatározta, hogy hozzáférhetővé teszi ezeket a fejlődő országok kutatói számára, akik feltehetőleg kimaradnak a tudományos információáramlásból, és 1999-ben belevágtak a TEEAL megvalósításába. A nonprofit projekt filozófiája az elérhetőség mellett a sokszínűséget tűzte ki célul: a világ bármely részében, a mezőgazdaság és az élelmiszeripar stb. bármely részterü-

letén fontos információkat biztosít; a CD-ROM-változat is a jobb elérhetőséget célozza, hiszen az Internet-kapcsolat – főleg Afrikában – nem felel meg a kívánalmaknak, bár egy 2002. évi felmérés során ennek lehetőségeit is vizsgálták (www.teeal.org).

A cikk ismertet más kezdeményezéseket is, így az Open Society Institute és az EBSCO közös eIFL (*Electronic Information for Libraries, Elektronikus Információk Könyvtáraknak*) nevű vállalkozását, az Egészségügyi Világszervezet (WHO) *Health InterNetwork Acces to Research Initiative*-ét (www.healthinternet.org/scipub.php) és az *International Network for the Availability of Scientific Publications* (www.inasp.org.uk) programot.

(Murányi Lajos)

03/190

SAVARD, Réjean – DUCHAME, Christian: Priorités et objectifs des bibliothécaires en France et au Québec: essai de bibliothéconomie comparée = Bull.Bibl.Fr. 48.tom. 2003. 1.no. 102-0108.p. Bibliogr. lábjegyzetekben.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Franciaországi és Québec-i könyvtárak prioritásai és céljai: összehasonlító tanulmány

Felmérés [forma]; Összehasonlító könyvtártudomány; Statisztika [forma]; Vezetés

Franciaországi és québeci könyvtárosoknak kérdőíveket küldtek a könyvtárvezetés prioritásainak felmérésére. A kérdőívekre 164-en válaszoltak. A válaszok elemzése jelentős eltéréseket tartalmazott a személyzet szintje, a nyitvatartási idő és az olvasók számának a körzet lakosságához viszonyított aránya tekintetében. A tanulmány 10 kérdésben jelentős egyezést, másik tíz kérdésben jelentős eltérést mutatott ki a francia és a québeci könyvtárosok prioritásai között. A szerzők szerint a közkönyvtárak missziójáról vallott eltérő felfogás magyarázza az

eredményeket. Végül együttműködésre szólítják fel az érintett könyvtárosokat.

(Autoref. alapján)

Nemzeti könyvtárügy

03/191

KUZ'MIN, E.N.: Gosudarstvennâ bibliotečnaâ politika v Rossii: itogi i perspektivy = Naučn.Teh.Bibl. 2003. 1.no. 66-81.p.

Állami könyvtárpolitika Oroszországban: eredmények és kilátások

Könyvtárpolitika

Az oroszországi könyvtárügy fejlesztése napjainkban a globális informatizálás és az egyre következőbb regionalizálás jegyében folyik. Az ország kulturális minisztériuma mind több hatáskört adott le a regionális szervezeteknek és szervezeteknek, magának pedig a fejlesztési prioritások megfogalmazását, illetve az elfogadott tervek szervezését tartotta meg.

A legfőbb cél a globalizálódás körülményei között az, hogy az ország könyvtárai a korszerű információs technika használatával leküzdjék eddigi elmaradásukat a világszinttől. A modernizálási törekvések kulcsfogalma a LIBNET, amely összoroszországi információs-könyvtári hálózat. A programot 1992-ben kezdték tervezni, ám a gyors fejlődés miatt többször kényszerültek áttervezésre. Így a program megvalósításának első szakasza 1997 és 2001 közötti ötéves időszakra esik.

A program – s ez nem lebecsülendő siker – elnyerte a központi szervek és az érdekelt tárcák tetszését és támogatási hajlandóságát. További eredmények: a szabványok megújulása, a RUSMARC létrejötte, „authority file”-ok készítése, a SIBID elektronikus környezetben való használhatóvá tétele, OPAC-Global programtermék elkészülte, a központi kataló-

guskészítés eszközeként a NIBC LIBNET megszületése, a regionális könyvtári hálózatok szervezésének megkezdése LIBNET alapozással, a retrospektív konverziós munkálatok fellendülése, a 300 jogi információs központ létesítése a nyilvános könyvtárügy vezető intézményeiben. Mivel a LIBNET-program teljes mértékben egybeesik az UNESCO és az IFLA célkitűzéseivel, mindkét szervezet támogatja a program végrehajtását.

A finanszírozás bizonytalanságai miatt ebben az első megvalósítási szakaszban nem minden részprogramot sikerült elindítani, illetve a tervezett időben elindítani, úgyhogy a kétségtelen sikerek ellenére is csak „szelektív megvalósításról” lehet beszélni vele kapcsolatban.

A 2002 és 2005 közötti második szakasz kilátásai javultak az első szakasz kilátásaihoz képest, ui. a LIBNET további építése az Oroszország kultúrája c. célprogram részévé vált. Ezáltal remélhetőleg az ország könyvtárai meg tudnak majd felelni mind az Okinawai Charta, mind az UNESCO „információt mindenkinek” programjában szereplő elvárásoknak.

(Futala Tibor)

03/192

Manifest Rossijskoj bibliotečnoj asszociacii (RBA) o publicnoj biblioteke. (Proekt.) = Biblioteka. 2003. 2.no. 34-35.p.

Az Orosz Könyvtáros Egyesület nyilvános könyvtári manifesztuma. Tervezet

Irányelvek -könyvtári; Közművelődési könyvtár; Nyilvánosság -könyvtáré

Az Oroszországi Könyvtári Szövetség nyilvános könyvtári kiáltványának (egyelőre csak) tervezete leszögezi, hogy az elmúlt tíz-tizenöt évben Oroszországban új, mindenki által hozzáférhető könyvtártípus alakult ki, a *nyilvános könyvtárak* típusa. Ez az intézmény a nyugati nyilvános könyvtárak megfelelője, s mint ilyen az UNESCO 1984. évi nyilvános

könyvtári manifesztumának ajánlásait hivatott megvalósítani, miközben az oroszországi hagyományok progresszív elemeinek ápolásáról és életben tartásáról sem feledkezik meg. Öt fejezete van. Ezek a következők: A nyilvános könyvtár, társadalom, emberi jog; A nyilvános könyvtár feladata és funkciói; A nyilvános könyvtár, állam, helyi önkormányzat; A nyilvános könyvtár, könyvtári közösség, könyvtárosi hivatás; A kiáltvány megvalósulása.

Az első négy fejezet tulajdonképpen a nyilvános könyvtárnak a kiáltvány bevezetőjében megfogalmazott meghatározását adja elő részletezve, amely így hangzik:

„A nyilvános könyvtár tevékenységében a társadalom szükségleteire orientálódik, tükrözi a társadalom érdekeit, szorosan együttműködik a helyi társadalommal. A nyilvános könyvtár a társadalom olyan élő, dinamikusan fejlődő intézménye, amely nyitott az új irányzatok iránt, állandóan megújítja munkájának formáit és módszereit, s arra törekszik, hogy lépést tartson a korrallal, s együtt változzék a változó társadalommal.”

Az ötödik fejezet kinyilvánítja, hogy az Oroszországi Könyvtári Szövetség azt ajánlja Oroszország valamennyi könyvtárosának, az államigazgatási szervek és a helyi önkormányzatok képviselőinek, hogy munkájuk közben tartsák magukat a kiáltványban foglalt alapelvekhez.

A tervezet közzétevése nyilvánvalóan észrevételezésre biztosít lehetőséget a könyvtárosok számára.

(Futala Tibor)

03/193

COLLINGE, William H.: Libraries in Slovakia = Slav.East Eur.Inf.Res. 4.vol. 2003. 1.no. 17-23.p. Bibliogr. 5 tétel.

Könyvtárak Szlovákiában

Könyvtárügy

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER,

Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

Annak ellenére, hogy a szlovák könyvtárügyet általánosságban – az elégtelen pénzügyi támogatás miatt – 1991 óta hanyatlás jellemzi, vannak virágzó területek is. A központi tudományos és egyetemi könyvtárak jobban teljesítettek, mint a közkönyvtárak. A szlovák könyvtárosok felismerték, hogy a szakmai fejlődés előmozdítására összefogásra van szükség. Az elmúlt tíz év fejlődésében kulcsfontosságú szerepe volt a szlovák könyvtáros egyesületnek. A szlovák könyvtárosok eredményesen működtek együtt külföldi szervezetekkel és egyesületekkel.

(Autoref.)

03/194

MAJ, Jerzy: Ocena aktualnej sytuacji bibliotek publicznych w Polsce = Bibliotekarz. 2003. 1.no. 2-4.p.

A nyilvános könyvtárak mai helyzete Lengyelországban

Közművelődési könyvtár; Nyilvánosság -könyvtáré

A lengyel nyilvános könyvtárügyben 1985 és 2001 között az alábbi fejlemények mentek végbe.

- a könyvtárak és a fiókok száma 12%-kal csökkent,
- majdnem teljesen felszámolódott a falusi kölcsönző pontok közel 20 ezres hálózata,
- 2001-re a száz lakosra beszerzett könyvek száma 5,4 kötetre esett vissza az 1989. évi 14,4 kötetről,
- a járási könyvtárak szervezése vontatottan halad: eddig csak e közigazgatási egységek egy harmadában létesült ilyen intézmény, nyomorúságos a korszerű technika jelenléte: a nyilvános könyvtárak mindössze 7%-ban található számítógép.

Ez a „megcsonkított” ellátórendszer ennek ellenére – bizonyos csökkenés után – 2001-ben ugyanannyi

olvasót szolgált ki, mint korábban (19,2 olvasó száz lakosra), ami főként a városi könyvtáraknak köszönhető. Ezen kívül egyéb jelei is vannak a könyvtári szolgáltatások növekvő fontosságának (a kölcsönzések és a helyben olvasott művek számának emelkedése, a középiskolások és az egyetemifőiskolai hallgatók intenzívebb könyvtárhasználata stb.).

A legfontosabb tennivalók a jelenlegi helyzetben:

- az állományépítési keretek növelése legalább az 1989. évi színvonal elérését célul kitűzve,
- a járási könyvtárak létesítésének befejezése, amire a járásokra épülő lengyel közigazgatási reform miatt van szükség,
- a számítógépesítés központi segítséggel való felendítése,
- az önkormányzati fenntartás teljesség tétele. (Eddig ui. elvileg az önkormányzatok voltak a fenntartók, de a működés személyi és dologi kiadásait központi keretből biztosították. Ez mindenképpen kívánatos megoldás, de csak akkor, ha a helyi finanszírozást központi támogatások rendszerével egészítik ki, ahogy ez pl. Dániában történik.)

(Futala Tibor)

03/195

SIPILÄ, Sinikka: Uudet palvelut vaativat uudet resurssit = Kirjastolehti. 96.vuo. 2003. 1.no. 5.p.

A Finn Könyvtáros Egyesület felhívása a könyvtárügy fejlesztésének állami támogatására

Könyvtárügy; Támogatás -pénzügyi -állami, hatósági

A Finn (közművelődési) Könyvtáros Egyesület felhívással fordult a 2003 márciusában megválasztandó új országgyűlés képviselőihez, melyben a könyvtári rendszer fejlesztésével kapcsolatos állami feladatokra hívja fel a figyelmüket. Kiindulópontja az, hogy a közkönyvtárak a hagyományos szolgáltatások mellé létrehozták és folyamatosan fejlesztik az új hálózati szolgáltatásokat is, és az így létrejött

hibridkönyvtár fenntartása és fejlesztése többletfinanszírozást igényel. Az új szolgáltatásokat ugyanis a régiék mellé, nem pedig azok helyébe vezetik be, mivel a használóknak mind a hagyományos, mind a hálózati szolgáltatásokra szükségük van.

Az állam feladatai:

1. nyomatékosítani a szakképzett, felsőfokú végzettségű könyvtári személyzet jelentőségét a könyvtári és információs szolgáltatások minőségi fejlesztése céljából;
2. költségvetési fedezetből fejleszteni a közös szolgáltatásokat (tároló könyvtár, nemzeti könyvtár, információs portál), és előmozdítani a regionális együttműködést;
3. a tudástársadalom megkövetelte szintre hozni a digitális szolgáltatásokkal kibővült könyvtári tevékenység finanszírozását;
4. elősegíteni a könyvtárak technikai infrastruktúrájának a kor szintjére hozását és a szabványok alkalmazását, garantálva ezzel a könyvtári hálózat működőképességét;
5. előmozdítani az oktatás információs felkészítésének rendezését, a könyvtárak és az iskolák közti együttműködés továbbfejlesztését, hogy már az alapfokú oktatás során garantálni lehessen az állampolgárok számára a tudástársadalom megkövetelte információs készség megszerzését.

(Sz. Nagy Lajos)

03/196

SUNDBY, Ove: Kartlegging av digitale bibliotekjenester – et oyeblikksbilde av digitale ressurser i norske fag- og folkebibliotek samt andre informasjonsressursenta = Synopsis. 34.arg. 2003. 1.no. 5-10.p.

Res. angol nyelven

Norvégia: az elektronikus szolgáltatások felmérése

Elektronikus publikáció; Felmérés [forma]; Közművelődési könyvtár; Szakkönyvtár

Az elektronikus szolgáltatások felmérésére Norvégiában egy e célból létrehozott munkacsoport 3500 kérdőívet küldött ki elektronikus levél formájában a különböző típusú könyvtáraknak és egyéb elektronikus szolgáltató központoknak. A kérdőívre, a szervezők csalódására, a címzetteknek csak 6,4%-a válaszolt. A kérdéseket a következő témák szerint csoportosították: katalógusok, tárgyköri zsilipek, referenz-szolgáltatások és elektronikus publikáció. A válaszolók közül 178 könyvtárnak van saját elektronikus katalógusa, melyek közül 48 kiterjesztett funkciókkal működik és/vagy elektronikus különgyűjteményeket is tartalmaz. 36 jelezte tárgyköri zsilip meglétét, ebbe olyan országos szolgáltatások is beletartoznak, mint a Detektor, a BIBSYS és a Biblioteknett Norge. 36 válasz érkezett a web-referenz kategóriában, melyek közül sok könyvtár kínál „Ask the Librarian” típusú szolgáltatásokat; 20 könyvtár jelezte, hogy a jövőben kíván ilyen szolgáltatást bevezetni. A válaszok azt mutatják, hogy érdemes lenne a különböző szolgáltatásokat koordinálni. Az is kiderült, hogy akik új szolgáltatásokat akarnak bevezetni, azok már másutt meglévő rendszerekre gondolnak, és igen kevés az új, kreatív kezdeményezés. A felmérés, hiányosságai ellenére sokat elárult a norvég könyvtárak elektronikus szolgáltatásainak helyzetéről, amelynek fő jellemzője, hogy néhány fejlett forrásközpont áll szemben igen sok olyan könyvtárral, amelyek képtelenek hasonló szolgáltatásokat kifejleszteni.

(Autoref. alapján)

03/197

HANSEN, Lone: bibliotek.dk: immediate access to Danish libraries = Interlend.Doc.Supply. 31.vol. 2003. 1.no. 31-34.p.

bibliotek.dk: kényelmes hozzáférés a dán könyvtárakhoz

Lásd még a 02/210.sz. tételt a Könyvtári Figyelő 2002/3. számában

Honlap; Központi katalógus; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások használata

A „bibliotek.dk” egy fejlesztési projekt neve; eredménye egy webhely, amelyen keresztül a dán állampolgárok kereshetnek, illetve kölcsönözhetnek dokumentumokat a dán közművelődési és egyetemi könyvtárak állományaiából. A cikk ismerteti a webhely használatát, és a használók véleményét.

(Autoref.)

Lásd még 200

Központi szolgáltatások

Lásd 197

03/198

FOX, David – LAM, Vinh-The: Canadian National Site Licensing Project: getting ready for CNSLP at the University of Saskatchewan Library = Ser.Lib. 43.vol. 2003. 3.no. 39-57.p. Bibliogr. 14 tétel.

Kanadai egyetemi könyvtárak konzorciuma elektronikus folyóiratok elérésére: a Canadian National Site Licensing Project (CNSLP)

Egyetemi könyvtár; Együttműködés -belföldi; Elektronikus folyóirat; Hozzáférhetőség

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

Hatvannégy kanadai egyetemi könyvtár konzorciumot alakított elektronikus folyóiratok teljes szövegeinek elérésére (Canadian National Site Licensing Project, CNSLP). A cikk első része ismerteti a CNSLP szervezetét, finanszírozását és tevékenységét, beleértve az elérési jogosultság megszerzésére irányuló tárgyalásokat is. A második rész az elektronikus folyóiratok használatával kapcsolatos technikai és működési kérdéseket tárgyalja. Ismerteti a Saskatchewan Egyetemen kifejlesztett eljárást, amellyel a CNSLP anyagot integrálták a könyvtár saját állományába és kereséso-rendszereibe. A *jake* (Jointly Administered Knowledge Environment) nevű nyílt forráskódú, e-folyóiratok metaadatait tartalmazó adatbázis hasznos eszköznék bizonyult MARC rekordok létrehozására a CNSLP folyóiratokból.

(Autoref. alapján)

03/199

ROWSE, Mark: The consortium site license: a sustainable model? = Libri. 53.vol. 2003. 1.no. 1-20.p.

A konzorciumoknak szóló licenc; fenntartható-e ez a modell?

Egybehangolt állományalakítás; Együttműködés -belföldi; Elektronikus folyóirat

Az utóbbi négy-öt évben az anyagi gondokkal küszködő könyvtárak egyesítették vásárlóerejüket és konzorciumokat alakítottak az elektronikus információszolgáltatások közös, anyagilag kedvezőbb beszerzése, a forgalmazókkal való tárgyalások közös lefolytatása érdekében. Kiderült, hogy a „nagy üzlet” (Big Deal) előnyöket és hátrányokat egyaránt tartogat a könyvtárak számára. Az aggodalmak most kerülnek előtérbe, amikor az első licencszerződések lejárnak: fennmarad-e a konzorciumi licenc jelenlegi formája, vagy új modellek jelennek meg.

Az Ingenta Institute három, egymástól független vizsgálatot folytatott le ezekről a kérdésekről. Donald W. King, a Pittsburghi Egyetem Tájékoztatástudományi Tanszékének professzora az USA-beli konzorciumok fejlődési trendjeit vizsgálta az utóbbi 25 évben 15 ezer, tudósok és konzorciumok által kitöltött kérdőív segítségével. Kutatását kiegészítették a brit Key Perspectives kutatási tanácsadó cég vizsgálatának eredményeivel, amelyeket nagy számú, különböző nagyságú üzleti és non-profit kiadók vezető munkatársaival és konzorciumok tagjaival készített interjúkból nyertek ki. Ezenkívül megbízták a londoni City University CiBER kutatóközpontját (Centre for Information Behaviour and the Analysis of Research), hogy a használók szempontjait és információkeresési szokásait figyelembe véve végezzen kutatásokat a használati licenckel és konzorciumok tárgykörében. Az Emerald és a Blackwell Publishing cég szolgáltatásainak statisztikai adatait elemezték, több tízezer használóra nézve. Az előzetes eredményekből kiderül, hogy a sze-

replők a konzorciumokat átmeneti megoldásként értékelik.

A konzorciumok jelentős regionális eltéréseket mutatnak, különös tekintettel az USA és Európa közötti különbségekre. Az USA-beliak nagyobbak (átlagosan 182 tagjuk van és 4,5 millió dollárral gazdálkodnak); előfordul, hogy már jó 100 éve működnek (az együttműködési törekvés ott hagyományosnak mondható); és több funkciót is ellátnak. Európában ezzel szemben az átlagos taglétszám 83, a költségvetés 640 ezer dollár. Az egy tagra jutó költségvetés viszont alacsonyabb Amerikában (52 ezer dollár, szemben a másik csoportra jellemző 64 ezer dollárral). Más tekintetben hasonlóságok figyelhetők meg: jelentős a felsőoktatási konzorciumok részaránya (90%), és a konzorciumok kb. fele több könyvtártípust is magába foglal (az USA-beliéknél az iskolai és közkönyvtárak, az európaiaknál a szakkönyvtárak vesznek részt).

A könyvtárak a konzorciális előfizetésekhez sok esetben kiegészítő finanszírozásban részesültek egy-egy intézménytől, vagy akár regionális vagy országos forrásokból. A konzorciumi licenckel először a nagy és közepes kiadók gyakorlatában jelentek meg (1997-1998; egyes vélekedések szerint nekik kedvező ez a megoldás), őket követték a közepes és kisebb kiadók (1999-2000; az új kezdeményezések, amelyek több kiadót tömörítő konzorciumok létrehozását ösztönzik, ezeket fogják össze, ilyen például a Consortialink).

A vizsgált könyvtárakban a konzorciumi beszerzések a gyarapítás 50-60 százalékát teszik ki. A nagy és közepes folyóirat-kiadók bevételeinek 25-58%-a a könyvtári konzorciumoktól ered. A Key Perspectives felmérése szerint a vizsgált konzorciumok átlagosan 12 elektronikus-folyóirat kiadóval szerződtek, 5 ezer folyóiraatra fizetnek elő, és az éves ráfordítások meghaladják a 2 millió eurót.

A szerződések 3-5 évre szólnak. Alapvetően két típusuk van. Az egyik a „nagy üzlet” avagy a svédasztalos modell, amelyben több száz folyóiratot egy

csomagban szolgáltatnak egy bizonyos összeg fejében az összes felhasználó tagkönyvtár számára, az 5-15%-kal megnövelt szokásos előfizetési árért. A másik típusnál a tagkönyvtárak egy gazdagabb kínálathoz jutnak hozzá, mivel a tagkönyvtárak előfizetett folyóiratai „összeadódnak”, az ár pedig lényegében a másik megoldáshoz hasonlóan kerül kiszámításra. Különböző számlázási változatok vannak gyakorlatban: például az elektronikus változatot biztosítják a nyomtatott verzió árának kb. 90%-áért, és a nyomtatott változatot kedvezményesen lehet előfizetni; vagy csak az elektronikus változatot szolgáltatják a korábbi ár 85-90%-ért, és további elektronikus szolgáltatási díjakat számítanak fel; vagy az árat fejkvóta (a hallgatók és alkalmazottak száma) alapján kalkulálják; ritkábban pedig tranzakciónként számláznak.

A tárgyalások a konzorcium és a kiadó között rendszerint közvetítő nélkül folynak. A vizsgálat szerint szokásos időtartamuk: egy hét a konzorciumi megállapodás előkészítésére, később átlagosan 80 óra a kiadókkal, évente további 30 óra a könyvtárakkal folytatott megbeszélésekre. Nem ritka, hogy az egyeztetések 1-2 évet is igénybe vesznek. A mintaszerződések alkalmazása felgyorsíthatja a folyamatot, ki lehet küszöbölni a hosszadalmas koordinációt.

A konzorciumi előfizetések előnyei a könyvtárak számára: lehetőség a piac befolyásolására, a több éves szerződések miatt stabilitás és tervezhetőség a gazdálkodásban. A kiadók számára ugyanez bevételi pluszt és megbízható bevételi forrást jelent (különösen előnyös mindez azok számára, akik hamar megjelentek a piacon). Ami a használatot illeti, King vizsgálata szerint az elektronikus elérésnek köszönhetően ma egy-egy tudós átlagosan 20 folyóiratot használ (25 évvel ezelőtt ez a szám 13 volt). A CiBER vizsgálata kimutatta, hogy a konzorciumi előfizetők több folyóiratot és cikket használnak, mint a normál előfizetők. A csomagokat többen (in-

tézményenként átlagosan 26-an) veszik igénybe, szemben a korábbiakkal (2,5).

A konzorciumi előfizetések hátrányos vonása, hogy a könyvtárosokat egyre inkább aggasztja, hogy a válogatásba automatikusan bekerülnek alacsony színvonalú, kevésbé használt folyóiratok, viszont nem marad pénz arra, hogy más forrásokból színvonalas dokumentumokat beszerezzenek. Emellett a könyvtárak függő helyzetbe kerülnek a kiadóktól, amelyek már megmutatták, hogy monopol helyzetre törnek. Komoly aggodalomra ad okot az archiválás kérdésköre is, amely mindmáig megoldatlan.

A konzorciumi piac manapság átalakulóban van. Kűszöbön áll a konzorciumi szerződések megújítása, eközben a támogatás bizonytalanságai miatt csökken a vásárlóerő, nő viszont a könyvtárak igénye arra, hogy visszatérjenek a címek szabad kiválasztáshoz. Rugalmasabb beszerzési és árképzési megoldásokra lenne szükség, például arra, hogy az egy-egy tudományterület törzsanyagára való fix előfizetést a csak esetenként használt címek esetében a tranzakciónkénti térítéssel lehessen kombinálni. Egyes vélemények szerint a közvetítők szerepe várhatóan megnő majd, főként a kiadók által kínált tartalom áttekintése és kiválasztása („összefésülés”) területén. A közvetítők kiküszöbölése esetén bizonyos szolgáltatásoktól is elesnének a könyvtárak, és megnövekednének a költségeik.

A használat mértéke nehezen mérhető, a használati statisztika gyakorlata sok eltérést mutat. Mindenki egyetért abban, hogy ezen a téren előre kell lépni. A COUNTER projekt keretében nemzetközi irányelvek kidolgozása folyik a használati adatok egységsítése és pontosabbá tétele érdekében.

(Hegyközi Ilona)

03/200

AROT, Dominique: La coopération des bibliothèques en France: un nouvel âge? = Bull.Bibl.Fr. 48.tom. 2003. 2.no. 5-12.p. Bibliogr. lábjegyzetben.

Res. angol, német és spanyol nyelven

A könyvtárak együttműködése Franciaországban

Együttműködés -belföldi

Az utóbbi évek szakirodalmának kedvelt témája a könyvtárak együttműködésének kérdése, de vajon az érintettek tisztában vannak-e a tétellel? Valóban nyitottak a közös munkára vagy csak a vészharangot szeretik kongatni? A tevékenységnek erős pillérekre kell nyugodnia: a közönségkapcsolatok magas színvonalán éppúgy, mint a területi kulturális és felsőoktatási adottságok figyelembe vételével a felhasználók érdekeinek hatékony kielégítésén. A hazai és a nemzetközi – elsősorban német – gyakorlat alapján ez még az alábbiakkal bővíthető:

- úgy tűnik, hogy mindegyik nemzeti hálózat valamilyen fontos helyi gyűjtemény köré épül. Ennek kiépítésében vagy gondozásában az adott ország nemzeti könyvtára szerepet vállal;
- a központi katalógus a helyi katalógusokhoz hasonlóan könnyen lehetővé teszi a keresett mű azonosítását, így hatékonyan szervezhető a könyvtárközi kölcsönzés;
- a különböző típusú könyvtárakat egy írásban lefektetett, egységes nemzeti norma szerint sorolják valamelyik típusba;
- egy olyan hálózatban, amelyben a tagkönyvtárakat minden szempontból szakszerűen kezelik és védik, a résztvevők könnyebben vállalkoznak az együttműködésre.

Ezek alapján érthető, hogy a fent említetteknek megfelelő külföldi könyvtárak miért is képesek a franciaországi gyakorlatnál sokkal gyorsabban változni a felmerülő új változásokra. Ezek egyik legjelentősebbje az elektronikus dokumentumok megjelenése, amely egyértelműen igazolja, hogy az együttműködési hálózat a továbbiakban nem szű-

külhet le kizárólag területi kapcsolatokra, hiszen a virtuális térben azonnal megszületik az adott internetes hely, egy-egy régió, az ország, majd a nemzetközi kapcsolatok hálózata. A kommunikáció e sajátosan új rendszerében az együttműködés fogalma kitágul, mivel a portálok, a levelezőlisták, az e-folyóiratok mind az együttgondolkodás, együttdolgozás újabb és újabb lehetőségeit kínálják. Ehhez azonban megfelelő jogi szabályozás és a magántőke nagyobb együttműködési hajlandósága szükséges, hogy olyan kiváló kezdeményezések jöhessenek létre, mint Lyonban, ahol a szakkönyvtárosok egy 180 francia folyóirat adatbázisát hozták létre CD-RAP néven. A szaktudást a Megyei Könyvtár munkatársai adták, míg az anyagiakat a CD-SCRIPT nevű vállalat biztosította. Egy ilyen rendszerben minden típusú könyvtárnak megvan a maga helye és szerepe. A Francia Nemzeti Könyvtár a szíve és motorja a hálózati munkának. A BPI (Bibliothèque Publique d'Information) – amelyet a franciák második nemzeti könyvtárukként tisztelnek –, a kutatási-tájékoztatási és kulturális kapcsolatokat vállalta magára. Az egyetemi tájékoztató szolgálatok főként szervezést és strukturális feladatokat látnak el, mivel Franciaországban az egyetemi gyűjtemények a campusok számos kis könyvtáraiban szétszórtnak találhatók. A megyei könyvtárak felelőssége a megyében található kis könyvtárak hálózatba szervezése és segítése. Annak ellenére, hogy a könyvtárosképző iskolák gyűjteménye általában nem számottevő, mégsem hagyható figyelmen kívül az ENSSIB hálózati könyvtári szerepe. Az intézmény ugyanis számos projekt résztvevője, sok esetben elindítója. Honlapja hű tükörképe a hálózatos munkáról vallott szellemiségének. A könyvtárosképző felsőoktatásban dolgozók szakmai csoportját, az ABES-t pedig kifejezetten ezért, a különféle intézménytípusok mindennemű hálózati munkájának segítése céljából hívták életre.

Ez az új típusú munka nemcsak a könyvtárosok, hanem minden ember társadalmi létét megváltoztatja. Éppen ezért valószínű, hogy a jövőben a

könyvtárak további sorsa nem az állam, sem az ország tisztviselőinek kizárólagos hatalmától függ majd, hanem mindenki olyantól, aki részt kíván és részt tud venni ebben a közös, „nagy játékban.”

Megtekintésre javasolt web helyek:

<http://www.bnf.fr><http://www.cd-script.fr>

<http://www.enssib.fr>

<http://www.abes.fr>

(Pajor Enikő)

03/201

ROSEMANN, Uwe: Die Arbeitsgruppe der Informationsverbände und die Virtuellen Fachbibliotheken: Beginn einer wunderbaren Zusammenarbeit?! = Z. Bibliothekswes. Bibliogr. 50.Jg. 2003. 1.no. 13-18.p.

Res. angol nyelven

Az információs hálózatok munkacsoportja és a DFG „Virtuális szakkönyvtárak” programja: lesz-e együttműködés?

Együttműködés -belföldi; Elektronikus publikáció; Gépi könyvtári hálózat; Számítógép-hálózat; Tájékoztatás

Németországban az Oktatási és Kutatásügyi Minisztérium (BMBF), az Egészségügyi Minisztérium (BMG) és a Német Kutatási Társaság (DFG) támogatásával az úgynevezett virtuális szakkönyvtári projektek keretében a hagyományos, a gyűjtőkori együttműködésen alapuló programba bevonják az elektronikus források közös szolgáltatását is, különös tekintettel az Internetre.

A korábbi, a tájékoztatói hálózatok fejlesztésével foglalkozó projektek közül a természettudományi-műszaki területen a GetInfo, közgazdaságtudományi területen az EconDoc, orvostudományi területen az Informationsverbund Medizin, a pedagógia-társadalomtudományok-pszichológia területén az Infoconnex projekt már túljutott a kísérleti szakaszon és eredményeket tud felmutatni a közös lekérdés és az igényre történő, térítéses cikkszolgáltatás terén. Hasonló együttműködés keretében

épül a regensburgi egyetemi könyvtár elektronikus folyóirat-könyvtára, az EZB is.

A virtuális szakkönyvtárak létrehozására 16 projekt van folyamatban, ezek közül 13 már online elérhető. Az angol-amerikai kultúra webes forrásaiért a göttingeni egyetem felelős. Az angol nyelvvel és irodalommal, valamint az angol és amerikai történelemmel foglalkozó szakembereknek alakítottak ki portált az érdeklődésükbe vágó elektronikus forrásokból. Szolgáltatásai: adatbázisok, teljes szövegek, szakirodalmi kalauzok, folyóiratcikkek (JSTOR), tartalomjegyzék-szolgáltatások, elektronikus dokumentumszolgáltatás. A történettudományi szakportált a Bajor Állami Könyvtár fejleszti; ez a virtuális szakkönyvtár mellett, hogy bibliográfiai információkat szolgáltat, elektronikus publikálási fórumként és a szakmai kommunikáció helyszínéül is működik. Szolgáltatásai: gyarapodási jegyzék, folyóiratok tartalomjegyzékei, könyv- és cikk-adatbázis, dokumentumszolgáltatás a SUBITO-n keresztül, elektronikus folyóiratok. A kiemelt témák: boszorkányüldözés, háborúk, társadalom. A virtuális műszaki szakkönyvtár felelőse a hannoveri Technische Informationsbibliothek (TIB). Térítéses szolgáltatásokat is közvetít, olyanokat, amelyekben a keresés még ingyenesen történik. Moduláris felépítésű: a TIB szerveréről szolgáltatja a könyvtár online katalógusában regisztrált teljes szövegű e-dokumentumokat, a külső szolgáltatók dokumentumait pedig a GetInfo-n keresztül. A dokumentumokat a TIBORDER rendszerben lehet megrendelni.

A DFG egy, a szakterületi tájékoztatási hálózatokat összefogó munkacsoport működését is támogatja. A munkacsoport ajánlásokat, szabványokat állít össze, együttműködve más németországi projektekkel. A virtuális szakkönyvtárak együttműködésük keretében közös portált is készülnek létrehozni VIFANET néven.

(Hegyközi Ilona)

03/202

DANILOVA, Marina Sergeevna: „Amerikanske ugolki” v Rossii = Biblioteka. 2003. 1.no. 75-56.p.

„Amerikai sarkok” Oroszországban

Együttműködés -nemzetközi; Irodalompropaganda

1972-ben az Egyesült Államok kormánya által finanszírozott csereprogramok keretében több mint hatvanezer orosz szakember és diák folytatott tanulmányokat Amerikában. Hazatérve igyekeztek az USA-ban létesített kapcsolataikat fenntartani és információforrásként megőrizni. Így született meg az amerikai különgyűjtemények felállításának ötlete Oroszország nagyobb városainak könyvtáraiban. Közülük az első 1993-ban nyílt meg Moszkvában a külföldi irodalom össz-szövetségi könyvtárában, majd két éven belül újabbakat szerveztek Tomszkban, Ekaterinburgban, Rosztovban és Nizsnij Novgorodban. Jelenleg 17 úgynevezett „amerikai sark” működik Oroszországban. A cikk ezeknek a gyűjteményeknek a kialakítását és jellemzőit ismerteti.

(Autoref.)

Jogi szabályozás

03/203

MINOW, Mary: Who pays for free speech? = Am.Lib. 34.vol. 2003. 2.no. 34-42.p.

Ki feizeti meg a szólásszabadság árát?

Cenzúra; Jogszabály -más területről; Szellemi szabadság

Senki sem akarja, hogy a gyerekek pornográfiával találkozzanak, sem az amerikai kongresszus, sem a könyvtárosok, talán még a pornográfia-ipar sem. Mégis, a könyvtárosok és az USA alkotmánya első (a vallásszabadságról, a szólás- és sajtószabadságról szóló) kiegészítésének más védelmezői állandó

harcban állnak a kongresszussal, illetve az egyes államok törvényhozásával a kérdés kezelését illetően. Számos törvényi próbálkozás született már az internetes pornográfia keretek közé szorítására, a könyvtárosok szinte minden esetben sikeresen támadták meg ezeket, a törvénykezés és a pereskedés körforgásában pedig jobb célokra is fordítható adó-dollárok sokasága megy veszendőbe. A könyvtárak is jobban tennék, ha a pereskedés helyett a megoldás keresésére fordítanák energiájukat, a törvényhozóknak pedig be kell látniuk, hogy az internet tartalmát egyszerűen lehetetlen „megregulálni” (a nemzetközi dimenziókat nem is említve). Együtt kellene (a pereskedésre fordított pénzt is inkább erre szánva) nem jogi, hanem közösségi megoldásokat találni.

A Virginia állambeli Chesterfield megyei könyvtár tapasztalatai szerint a könyvtári internet-hozzáférést biztosító számítógépekbe telepített szűrők jól működnek, kevés problémát okoznak, és lényegesen hatékonyabbak, mint az ALA által javasolt bármely egyéb módszer. A szűrők használatának első 17 hónapjában a könyvtárban 2,4 millió alkalommal látogattak el az olvasók megszámlálhatatlan honlapra, s mindössze 38 esetben kérték valamely URL felszabadítását, és ugyanennyi URL blokkolását kezdeményezték. Vannak persze könyvtárak, ahol más, nem-szűrő módszerek vezetnek eredményre.

Az ALA dolga az lenne, hogy biztosítsa, mindenhol önállóan lehessen dönteni az internet-hozzáférés kezelésének helyi módjáról. Ha az ALA folyamatosan ragaszkodik ahhoz az állításhoz, hogy a szűrés nem működik (ráadásul a könyvtári jogok alapokmányával is ellentétes), akkor egyrészt rosszul értelmezi saját szerepét, s ráadásul aláássa azon könyvtárak pozícióját, akik szűrő-szoftverekkel oldják meg (megnyugtatóan) az internet-használat kezelését. A szerző hangsúlyozza, hogy az *American Civil Liberties Union* tagja, és személyesen is adományozott az ALA jogi alapjába, mely az internetet

szabályozni szándékozó jogszabályok elleni pereket finanszírozza.)

(Mohor Jenő)

03/204

WATKINS, Judy: Changes in UK copyright law: implications for document delivery = *Interlend.Doc.Supply*. 31.vol. 2003. 1.no. 21-24.p.

Változások a brit szerzői jogi törvényben: dokumentumszolgáltatási vonatkozásai

Dokumentumszolgáltatás; Szerzői jog

A szerző néhány, a brit szerzői jogi törvényhez javasolt módosítást tárgyal. Ezeket az 2002. augusztusában kiadott ún. konzultációs dokumentum tartalmazza, amely egy új EU direktívát kíván beépíteni a brit törvénybe. A legnagyobb változás az, hogy megszűnne az engedélykéréshez nem kötött, kereskedelmi célú másolás. Jóllehet az EU direktíva nem definiálja a „kereskedelmi” kifejezést, azt kimondja, hogy olyan tevékenységet jelent, amely közvetlenül vagy közvetve bevételt hoz a másolást végző fél számára. Ennek az lesz az eredménye, hogy sok használnak ezután díjat kell fizetnie olyan másolatokért, melyeket azelőtt minden engedélykérés és jogdíj fizetése nélkül megkapott. Sok olyan eset is lesz, amikor nem lesz egyértelmű, hogy az illető tevékenység kereskedelminek számít-e vagy sem. A könyvtáraknak gondoskodniuk kell arról, hogy használóikat tájékoztassák az új jogszabályról, és hogy a szolgáltatásaik is megfeleljenek ennek. Az új szabályozás miatt a könyvtárak gyakran kénytelenek lesznek engedélyeket vásárolni a használóik számára végzett másolásokhoz.

(Autoref.)

03/205

FERNÁNDEZ-MOLINA, J. Carlos: Laws against the circumvention of copyright technological protection = J.Doc. 59.vol. 2003. 1.no. 41-68.p. Bibliogr.

Az újfajta technikai védelem kérdései a szerzői jogról szóló ausztrál, brit és amerikai törvényben, és a technikai védelem hatása a szerzői jogi védelem hagyományos korlátozásaira és kivételeire

Információtechnológia; Jogszabály -más területről; Szerzői jog

Azok a problémák, amelyeket a digitális információk és az internet fejlődése okoz a szerzői joggal kapcsolatban, részben megoldhatók új jogszabályozással, illetve új technológiai rendszerek (electronic copyright management systems, ECMS) bevezetésével. E két megközelítés – a jogi és technikai – kiegészíti egymást: a technikai megoldások igyekeznek megakadályozni a jogszabályok megsértését. A cikk három fontos jogi normatívát elemez ezen a területen: *US Digital Millennium Copyright Act*, *European Directive* és *Australian Copyright Act*. Célja annak megállapítása, milyen hatást gyakorolhatnak ezek a jogszabályok azokra a hagyományos engedményekre (méltányos használat, magánmásolás, könyvtári privilégiumok), amelyek a könyvtárak és használók, illetve a hétköznapi emberek hasznára vannak.

(Autoref.)

Könyvtárosi hivatás

03/206

BLOSH, Marie: Changing the way we do business = Am.Libr. 34.vol. 2003. 1.no. 48-50.p.

Könyvtárosi hivatás: változásra van szükség

Könyvtárosi hivatás

Az amerikai könyvtáros szakma válságáról, választóútról olvashatunk a cikkben – nem először és bizonyára nem is utoljára –, jelen esetben egy tájékoztató könyvtáros szemszögéből.

A folyóirat októberi számának két írására reagál, melyek a „bajok” fő okát abban látják, hogy a nagyközönség nem rendelkezik megfelelő ismeretekkel szakmánk lényegéről. Szerzőnk azonban úgy véli, ennél többről van szó.

A bajok oka elsősorban az, hogy évek óta (évtizede?) a könyvtárak vezetői között is elterjedt az (vitatható) nézet, hogy minden intézményt úgy kell működtetni, mintha üzleti vállalkozás volna. A könyvtárosok rendeztek is továbbképzéseket, ahol meg lehetett tanulni a szolgáltatások marketingjét, és azt, hogyan tegyék vonzóbbá intézményüket használók számára, pedig alapvetően más egy könyvtár és egy kereskedelmi vállalkozás célja, működése. (Találék példaként az „önkiszolgálás”-t és a könyvtári olvasási tanácsadást, illetve az utóbbi „elsorvadását” említi, noha ez a tevékenység – a tájékoztató szolgálat mellett – a könyvtár egyik specifikuma. Nem marketingre, hanem párbeszédre van szükség – hangsúlyozza.)

Ez a vezetői szemlélet a ludas abban is, hogy a könyvtárfenntartás és könyvtárosok bérköltségei is a folyamatos „lefaragásnak” vannak kitéve, hiszen „nem hoznak hasznot”, csupán állandó kiadást jelentenek a fenntartó (egyetem, önkormányzat) számára. Lehet persze beszélni arról, milyen értékes munkát végeznek a könyvtárosok, de ennél sokkal lényegesebb volna annak a hangsúlyozása, hogy a könyvtár egy sajátos közösségi tér, egy olyan non-profit közeg, amelyre egészen más szabályok vonatkoznak, mint a kereskedelemre. Nagyon fontos lenne azokban a kérdésekben is véleményt nyilvánítani, amelyek alapvetően befolyásolják szakmánk jövőjét: a tartalom-szűrésről (filtering), a

szerzői jogról stb. Lényeges volna a könyvtári ismeretek beépítése már az alsóbb iskolai osztályok tanterveibe is. A gyakorló könyvtárosoknak és a könyvtáros-képző intézményeknek pedig össze kellene fogniuk egy olyan tanterv kidolgozására, amely a szakmaiság és az etika kettősére épít.

(Murányi Lajos)

03/207

BLANCHARD, Natalie: Provocative thoughts of a new generation of librarians = IFLA J. 29.vol. 2003. 1.no. 15-17.p.

Res. francia, német, spanyol, orosz nyelven

Gondolatok az új és a régi könyvtáros nemzedék együttműködésének szükségességéről

Könyvtárostoborzás; Könyvtárosi hivatás

A cikk a szerző előadása, amelyet az IFLA 68. általános konferenciája (Glasgow, 2002. aug. 18-24) „Könyvtáros Egyesületek Vezetése” elnevezésű szekciójának ülésén tartott. Mivel Ausztráliában a könyvtárosok és információs szakemberek 70%-a elmúlt negyven éves, és a világ más részein is hasonló a helyzet, a szerző amiatt aggódik, hogy a szakmában eddig kifejlesztett ismeretek és jártasságok elvesznek. Feltérképezi a helyzetet, és ismertet néhány, új könyvtárosok toborzására irányuló tennivalót. Leírja, hogyan próbálja megakadályozni a könyvtáros-informatikus szakma Ausztráliában az ismeretek és jártasságok „kihalását”.

(Autoref.)

03/208

MALINOWSKA, Elżbieta: Bibliotekarstwo polskie wobec zmian systemowych = Bibliotekarz. 2003. 1.no. 9-14.p. Bibliogr. 6 tétel.

A lengyel könyvtárosság rendszerváltozások idején

Könyvtárosi hivatás

A szerző a nemzeti folyóirat-repertórium (Bibliografia Zawartosci Czasopism) és a körülötte zajló szakmai sajtóvita alapján bizonyítja, hogy a lengyel könyvtárosság mindmáig „nem találta fel magát” a rendszerváltás körülményei közepette.

A repertórium minden kétséget kizáróan válságban van (csökken az előfizetők száma, az előfizetők is elégedetlenek vele). E válság oka: a teljesség és megbízhatóság hiánya, a csak szignaletikus leírások szinte kizárólagossága, hagyományos formátumban történő megjelenés. A repertóriumon toldozással-foldozással nem lehet segíteni, mint ahogyan többen javasolják.

E szolgáltatás életében, a mai szükségletek kielégítésére való alkalmassá tételében merőben „új lapot” kell/kellene nyitni. Nevezetesen az alábbi ismérveknek kellene megfelelnie:

1. A szolgáltatás nemzeti információtárként működjön abban az értelemben, hogy valamennyi információfogyasztó szükségleteit ki tudja elégíteni.
2. Garantálni tudja a információhoz való szabad hozzáférést mint az információs társadalom egyik előfeltételét.
3. Rendelkezzék jelentős gazdasági súllyal a nemzetgazdaság számára.

Ám bármerre nézzünk is a könyvtár- és tájékoztatásügyben, azt látjuk, hogy ami történik bennük, az modernizálásnak túlságosan kevés, részeredménynek pedig túlságosan drága. Több mint húsz éve nem született és nem fogadtatott el az országban olyan fejlesztési dokumentum, amely rendszer szemlélettel határozta volna meg a könyvtár- és tájékoztatásügy fejlesztési irányait. A rendszerváltás nyomán inkább csak olyan változások történtek (pl. megszűntek az idejétmúlt könyvtártípusok és információs központok), amelyek a „bontás” kate-

góriájába tartoznak, de az „építési” kategóriába sorolható elmozdulások mindmáig késnek (vö. a könyvtár- és tájékoztatásügy elégtelen finanszírozásával). Hiányzik, nagyon hiányzik egy olyan könyvtár- és tájékoztatásügyi központ, amely felhatalmazásainál fogva irányt szabna a fejlesztési erőfeszítéseknek, koordinálná a folyó munkálatokat, biztosítaná a szükséges normatív dokumentumokat és szabványokat, s tenné mindezt a legújabb információs és kommunikációs technológia térhódításának rendszerszemléletű ösztönzőjeként-támogatójaként.

(Futala Tibor)

03/209

STACY-BATES, Kristine K. – FRYER, Jan – KUSHKOWSKI, Jeffrey D. [et al.]: *Competencies for bibliographers. A process for writing a collection development competencies document = Ref. User Serv.Q.* 42.vol. 2003. 3.no. 235-241.p.

Milyen követelményeknek kell megfelelnie az előszerzeményező könyvtárosnak?

Előszerzeményezés; Könyvtáros -felsőfokú; Munkaköri leírás

A könyvtárosi munkakörök követelményrendszere a tevékenységmérés egyik fontos eszközét jelentik. Az iowai állami egyetem könyvtára (ISUL) 2001 őszén négytagú munkacsoportot hozott létre, hogy kidolgozzon egy olyan dokumentumot, amely megfogalmazza a szükséges feladatköröket és követelményeket az *állománygyarapítást végző szakreferensek* számára. Ennek a követelményrendszernek többféle szerepe is szántak:

- segítse az új munkatársak felkészítésének megtervezését és annak mérését,
- szolgáljon a gyakorlott munkatársak szakmai fejlődésének mércéjeként,
- használható legyen az állománygyarapítást végzők továbbképzéséhez, valamint szakmai segédletként is.

Ezt megelőzően már elkészítették az egyetemen – és a könyvtárban is – a munkaköri leírásokat egységes formában. 2001 januárjában egy munkacsoport alakult, amely az új, az összes tudományszakra érvényes, átfogó állománygyarapítási szabályzat elkészítését kapta feladatul. Ennek elfogadása után került sor a már említett csoport megalakítására, és a munka alábbi fázisaira: az addig elkészült helyi szabályzatok tanulmányozására, a szakirodalom áttekintésére, az előzetes követelményrendszer kidolgozására, annak a munkatársakkal való megvitatására, majd a végleges változat elkészítésére.

A szakirodalom áttekintése során kiderült, hogy a vizsgált dokumentumok közül egyik sem alkalmas arra, hogy változtatás nélkül átvegyék, de a szakkönyvtárak egyesületének és az amerikai könyvtáros egyesület (ALA) gyűjteményi és technikai szolgáltatások divíziója útmutatói bizonyultak a legmegfelelőbbnek az ISUL céljaira (*Competencies for special librarians for the 21st century*, illetve a *Guide for training collection development librarians*).

Az előzetes változatban még 92 feladatsor szerepelt 14 kategóriába rendezve, de miután az állománygyarapítást végző szakreferensekkel közösen véleményezték ezeket, egyszerűsödött a követelményrendszer, átfogóbb és gyakorlatiasabb lett: a feladatkörök helyett példákkal értelmezett teendőkre helyeződött a hangsúly. A végső változat már csak kilenc átfogó munkaterületet tartalmaz (3-13 gyakorlati példával) az alábbiak szerint – kissé rövidítve közöljük:

- A könyvtárat mint közösséget és szervezetet érintő etikai, jogi és kulturális kérdéseket magának tudja.
- Részt vesz a tervezésben, segítve a hatékony időfelhasználást és szakmai önképzését.
- A gyarapítás során a könyvtári dokumentumok kiválasztásának kritériumaként használja a vonatkozó szabályzatokat és stratégiai terveket.

- Ismereteit folyamatosan gyarapítja, és az adott szakterületen alkalmazza.
- A különböző állománygyarapítási munkafolyamatokban jártas.
- Hozzáértéssel vesz részt a költségvetések kidolgozásában a gyarapítás során.
- A könyvtár szervezetében a közös célok és feladatok érdekében munkálkodik.
- Hatékonyan kommunikál a kapcsolattartókkal, tanárokkal és egyéb használókkal.
- Felméri és értékeli a meglévő állományrészeket a meghozandó döntések támogatása érdekében.

Az elkészült dokumentum elég általános ahhoz, hogy megfelelő támpontul szolgáljon mind az állománygyarapítást végző könyvtárosok szakmai fejlődéséhez, mind a vezetők szakmai fejlesztési programjaihoz. Az állománygyarapítási követelményrendszer teljes szövege (*Collection development competencies for the Iowa State University Library*) megtalálható a függelékben, a cikkben ismertetett tizenegy dokumentum adataival együtt.

(Murányi Lajos)

Lásd még 255

Oktatás és továbbképzés

03/210

WATSON, Margaret: La formation des bibliothécaires et des documentalistes au Royaume-Uni = Bull.Bibl.Fr. 48.tom. 2003. 1.no. 68-74.p. Bibliogr.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Könyvtáros- és dokumentálóképzés az Egyesült Királyságban

Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés

Újabban a könyvtárosok és információs szakemberek munkája folytonosan változik, ezért az oktatók

olyan felsőoktatási képzést és továbbképzést szeretnének kialakítani, amely jobban alkalmazkodik a hallgatók igényeihez. A cikk megvizsgálja a könyvtárosképzés körülményeit. Az egyetemek könyvtári tanszékei egyöntetűen kínálnak alsóéves és posztgraduális kurzusokat, és sokan szerveznek további, úgynevezett karrier-építő magiszter-programokat. A tanfolyamokat, amennyiben megfelelnek előírásainak, a CLIP (Chartered Institute of Library and Information Professionals), a brit Könyvtáros Egyesület utódja hitelesíti, amely szakmai továbbképzési tanfolyamokat is kínál. Más szakmai intézmények és képző szervezetek is kínálnak továbbképzést. A szerző kifogásokat emel néhány kurzus (tudásmenedzsment, vezetési ismeretek) tartalmával és a hagyományos jártasságok és ismeretek szintjével kapcsolatban.

(Autoref.)

03/211

EBINGER, Margrit – GAUS, Wilhelm: Berufe im Informationswesen – Neue Entwicklungen in der Ausbildung = Information. 54.Jg. 2003. 1.no. 5-8.p.

Res. angol nyelven

Új fejlemények az információtudományi képzésben

Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés

Az információs munkakörökre felkészítő szakképzés változásait három alapvető tendencia jellemzi:

- Az integráció erősödése. Egységes képzés van kialakulóban az információügy különféle foglalkozási ágai (könyvtárosság, levéltárosság, szakdokumentáció) számára. A képzésbe fokozatosan beépül a számítógépes nyelvészet is (mely fokozatosan fel fogja váltani az indexelés és az osztályozórendszer-gondozás egyénileg végzett időigényes és drága munkáját.)
- Új végzettségi fokozatok megjelenése. A klasszikus „diplomás könyvtáros” végzettséget felváltja a *bachelor* ill. *master* szint. Tisztázandó, hogy

az eddigi „diplomás könyvtáros” egyenértékű lesz-e a master fokozattal? Ebben az esetben a jelenlegi 8 szemeszteres képzést két részre kell osztani: 6 szemeszter a bachelor szint, plusz 2 vagy 4 szemeszter a master szint. Még nem látható előre, hogy egyrészt a főiskolai, másrészt az egyetemi képzésben megszerzett azonos nevű fokozat (bachelor vagy master) között a fizetési besorolás szempontjából lesz-e különbség? Elképzelhető, hogy a vállalatokhoz hasonlóan a közszolgálatban is egyenlőnek tekintik a kétféle oktatási intézményben szerzett végzettséget, azonos fizetési besorolással.

- A belső közigazgatási képzést – mely a közalkalmazotti felsőbb könyvtárosi besoroláshoz volt szükséges – egyre inkább felváltja a felsőoktatás keretében végzett master stúdium, (pl. a berlini Humboldt Egyetemen, vagy a kölni szakfőiskolán.)

A képzés változatlanul három szintű:

1. Az asszisztensek, (új nevükön: „információs asszisztensek” ill. „dokumentum- és információszolgáltatási alkalmazottak”), képzése duális jellegű: a munkahely (pl. a könyvtár) és a szakiskola közösen végzi. Ez a képzési forma kifejezetten gyakorlati célú, egy-három évig tart.
2. A képzés legszélesebb bázisa a szakfőiskola. Németországban 8 könyvtárosképző főiskola működik, két helyen már master fokozatot nyújtanak (Köln, Stuttgart), a többiekben diplomás könyvtárosokat képeznek (Bonn, Darmstadt, Hamburg, Lipcse, München, Potsdam). Főiskolai szintű információs és dokumentációs képzés további helyeken is folyik (Anhalt, Ansbach, Hannover, Ulm). A tudományos könyvtárosi és a közkönyvtárosi képzés nem különül el, csak Bonnban folyik speciális közkönyvtári képzés. Potsdamban a három szemeszteres alapképzés után diplomás könyvtárosi, dokumentátori ill. levéltárosi végzettséget adó kurzusra ágazik szét az oktatás. Jelenleg a német szakfőiskolák-

ra járó hallgatók összesen 26 könyvtárosi-informatikusi kurzus közül választhatnak.

3. Az egyetemi képzés tartalmilag nem különül el a szakfőiskolákon folyótól, itt azonban lehetőség van a „dr. phil.” cím elnyerésére is könyvtartudományból (Mainz, Erlangen-Nürnberg), könyvtár- és információtudományból (Berlin, Humboldt Egyetem), információtudományból (Düsseldorf, Regensburg), nyelvészeti adatfeldolgozásból (Trier), ill. számítógépes nyelvészetből (München, Saarbrücken, Heidelberg, Freiburg).

Az oktatás legáltalánosabb formája a nappali képzés. Egy éves kiegészítő szak végezhető (főiskolai végzettség és szakmai gyakorlat esetén) Potsdamban, négy szemeszteres, munka melletti kiegészítés végezhető Ansbachban. Helyenként szaktudományok szerinti speciális képzés is folyik, (pl. orvosi-, kémiai-, közgazdasági-, médiainformáció.)

Az információs szakmák képzési lehetőségeiről évente útmutató jelenik meg. Az útmutatók a szakterület gyors fejlődését, szélesedését és differenciálódását tükrözik. A legutóbbi, 2002-ben megjelent 300 oldalas kiadás (Berufe im Informationswesen. Ein Wegweiser zur Ausbildung. Berlin, Springer Verlag) 34 szakma 127 képzési lehetőségét sorolta fel.

(Katsányi Sándor)

03/212

OSSWALD, Achim: Qualification des spécialistes de l'information en Allemagne = Bull. Bibl. Fr. 48. tom. 2003. 1. no. 75-83. p. Bibliogr. lábjegyzetekben.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Információs szakemberek képzése Németországban

Könyvtárosképzés -felsőfokú

Németországban az elmúlt öt évben teljesen átszervezték a könyvtárosképzés rendszerét, tartalmát pedig korszerűsítették. A meglévő tanfolyamok re-

formjával párhuzamosan új kurzusokat is indítottak a gazdaság és az új hordozók témájában. A cikk összefoglalja a jellemző irányzatokat, összegzésként pedig a mai napig megválaszolatlan kérdéseket tesz fel a képzés jövőjével kapcsolatban.

(Autoref.)

Szabványok, normatívák

Lásd 228-229, 263

Egyesületek, konferenciák

Lásd 118, 275

KÖNYVTÁRAK ÉS TÁJÉKOZTATÁSI INTÉZMÉNYEK

Nemzeti könyvtárak

03/213

BOUSQUET, Mireille – LESQUINS, Noémie – WIEGANDT, Caroline: La place de la Bibliothèque nationale de France dans les réseaux nationaux de coopération: bilan et perspectives = Bull.Bibl.Fr. 48. tom. 2003. 2.no. 24-31.p. Bibliogr.

Res. angol, német és spanyol nyelven

A francia nemzeti könyvtár helye az országos együttműködési hálózatokban

Együttműködés -belföldi; Könyvtári hálózat; Nemzeti könyvtár

A huszadik század második felében az emberi erőforrásokkal, az anyagiakkal és a technikai feltételekkel való jobb gazdálkodás érdekében a világ könyv-

táraiban gomba módra szaporodott a hálózaton keresztüli megosztott munkavégzés. Ennek előfutárai Németország, Nagy-Britannia és az Egyesült Államok könyvtárai voltak. Nemzetközi téren egyik igen ismert példája az RLG (Research Libraries Group), Franciaországban pedig a tudományos és technikai információ terjesztésében tevékeny CADIST a legnépszerűbb.

A nemzeti könyvtáraknak – így a franciának is –, mindig is feladatkörébe tartozott a különféle nemzeti és nemzetközi könyvtárakkal, intézményekkel és szervezetekkel való kapcsolattartás és szakmai együttműködés. Ehhez a régi gyakorlathoz képest 1994 óta annyi változás történt, hogy törvényben ugyancsak meghatározták e feladatokat, amelyek között kiemelt szerepet kapott a francia és nemzetközi dokumentáció hálózaton keresztül történő fel-

dolgozása és hozzáférhetővé tétele a hazai és a külföldi közönség számára egyaránt.

Ennek következtében jelenleg két együttműködési hálózat létezik: egy dokumentumbegyűjtési, amely magába foglalja a nyomtatott köteles példányok elosztását 29 intézményben, valamint a BNF és 39 szaktudományi könyvtár vagy szakmai hálózat között fennálló, adott szakterületre vonatkoztatott dokumentáció elosztási rendszer. A 65 együttműködési szerződés így valójában 73 intézményt érint, amelyből 25 könyvtár, 16 felsőoktatási vagy nagykönyvtári dokumentációs szolgálat, 16 egyetemi vagy szakkönyvtári kutatóhely, a többi pedig különféle levéltári és egyéb módon deklarált intézménytípus. Mindez összességében körülbelül egy millió beiratkozott olvasót és 25 millió dokumentumot/kötetet ölel át. E cserének egyik legnagyobb eredménye, hogy a BNF és a megyei könyvtárak közötti munkakapcsolat, információcsera és a dokumentumok ily módon történő elosztása nyomán létrejön egy második nemzeti gyűjtemény úgy, hogy az eredetinek inkább kiegészítője és nem annak a megduplázása ez utóbbi. Ennek egyes részei az ország egész területén helyezkednek el, ám a BNF digitalizált gyűjteményének internetes megvalósításával, a Gallicával, valamint a Francia Közös Katalógussal és annak könyvtárközi kölcsönzést lehetővé tevő moduljával bárholnan elérhető.

10 évvel a rendszer megszervezése után értékelhető eredmények és sikerek éppúgy elkönnyelhetők, mint a rendszer határainak és nehézkességének érzékelése. Nézzünk néhányat ezek közül!

A kötelespéldány költségei még annak ellenére is igen nagyok, hogy a BNF ezek több mint 89,5%-át magára vállalja. A feldolgozás, a feltárás, az ellenőrzés, a megőrzés stb. költségigényesek, ugyanakkor hasznosak, mert azáltal, hogy egy adott mű nemcsak a nemzeti könyvtár állományában, hanem máshol is megszerezhető, könyvtárosok és kutatók munkáját egyaránt megkönnyíti. Évente általában 15 ezer ilyen, zömében jelenkori kiadású mű

kerül be ebbe az elosztási rendszerbe. A bibliográfiai adatbázisoknak, a digitalizálásnak és a rendszer szoliditásának tudható, hogy a hálózat és szolgáltatásai jó színvonalúak és működőképesek. Nehézséget jelent ugyanakkor az a tény – amelynek Philippe Nachbar és Philippe Richert hangot is adtak 2000-ben írott tanulmányukban –, hogy nehéz meghatározni azokat az intézményeket feladatkörrükkel, jogaikkal és kötelességükkel együtt, amelyeknek joguk van e rendszerbe való bekerüléshez. Az imént említett elemzés azonban mindenképpen hasznos volt ahhoz, hogy a BNF ismét végiggondolja mit és milyen módon vár e hálózattól. Pontosítani kell tehát a vásárlásból származó, az ajándékként kapott francia és idegen, valamint a ritka nyelveken kiadott és beszerzett művek sorsát, az enciklopédikuság jelen határait – hiszen tudjuk, hogy a BNF erre törekedett –, az olyan speciális szakgyűjtemények szerepét, mint a könyvtörténetiét Lyonban, a középkori anyagét Poitiers-ben, az egyházi vonatkozásúakét Párizsban vagy Strasbourgban stb. Kívánatos lenne, hogy megvalósuljanak a toulouse-i CADIST-éhoz hasonló javaslatok, nevezetesen, hogy egy-egy bibliográfiai, beszerzési, gyarapítási konferencián az adott egyetem adott szakterületének egyetemi tanárai – nem a könyvtár szakosok! – is részt vegyenek és közös gondolkozással segítsék a BNF és a rendszer szerzeményező munkáját. Ha ez sikerülne is, még mindig ott a másik kérdés: a begyűjtött anyaggal a BNF enciklopédikus könyvtárát, vagy egy vidék speciálisan erre a témára szakosodott állományát kell-e gyarapítani? Kiké, kiké az elsőbbség?

A munka sikeres megvalósításához nem elég, hogy az intézmények csak a BNF-fel álljanak kapcsolatban. Szükséges, hogy egymást megismerjék. Ehhez jó segítséget nyújthatnak a konkrét témák és feladatok köré szervezett közös tanulmányi napok, konferenciák, vagy a BNF által irányított moderált levelező listák, amelyek folyamatosan hírt és teret adnak a vélemények, elképzelések ütköztetéséhez. Más-

képpen, de ugyanehhez járulnak hozzá a regionális bibliográfiai adatbázisok, a szakmai és helytörténeti kiállítások, speciális webhelyek stb. Nem hagyható figyelmen kívül a régi periodikák és digitalizálási problematikájuk vagy a szakmúzeumok könyvtári-dokumentációs-adattári állományainak szerepe sem. A közösen végzett digitalizálás közösen szervezett, de mindenki által használt virtuális könyvtárakhoz, gyűjteményekhez és a „Sociétés savantes” (Tudós társadalmak) vagy a Philibert nevű projekthez hasonlókhöz juttathat el feldolgozót és felhasználót egyaránt – sokszoros hatásokkal.

E tíz éve folyó munkát tehát a buktatók ellenére, az igényeknek megfelelően és az adott technikai lehetőségekhez képest folytatni érdemes.

Megtekintésre javasolt internet helyek:

<http://www.rlg.org>

<http://www.gallica.fr>

<http://www.jstor.org>

(Pajor Enikő)

Felsőoktatási könyvtárak

03/214

ROBINS, David – KELSEY, Sigrid: Analysis of Web-based information architecture in a university library: navigating for known items = Inf. Technol. Libr. 21. vol. 2002. 4.no. 158-169.p. Bibliogr. 16 tétel.

Egy egyetemi könyvtár webhelyének elemzése

Egyetemi könyvtár; Felmérés [forma]; File-szervezés -gépi; Honlap; Szolgáltatások használata

A cikk ismerteti, milyen eredményekkel szolgált a Louisiana State University Libraries webhelyének tanulmányozása. A vizsgálat célja a használók demográfiai jellemzőinek és elégedettségének megállapítása volt egy bizonyos időpontban, továbbá a webhely navigációs rendszerét is tesztelték. Azt kí-

vánták megtudni, ki és miért használja ezt a helyet, és mennyire van megelégedve a navigációs lehetőségekkel. Majd adott feladatokkal (ismert tételek keresése) azt vizsgálták, hogy a rendszer navigációs rendszere milyen mértékben segítette a vonatkozó dokumentumok megtalálását a webhelyen. A navigációs rendszer értékelését a helyes és helytelen kattintások arányának alapján számították ki, úgy, hogy ezt az arányszámot az optimális kattintások számával hasonlították össze. A kutatásnak elméleti is gyakorlati vonatkozásai is vannak, és a módszer más, hasonló intézmények számára is alkalmazható és továbbfejleszthető

(Autoref. alapján)

03/215

TÉRMENS, GRAELLS, Miquel – RIBERA TURRÓ, Mireia – SULÉ DUESA, Andreu: Nivel de accesibilidad de las sedes web de las universidades españolas = Rev.Esp.Doc.Cient. 26.vol. 2003. 1.no. 21-39.p. Bibliogr. 45 tétel.

Res. angol nyelven

A spanyol egyetemek honlapjainak elérhetőségi szintje

Egyetemi könyvtár; Honlap; Hozzáférhetőség

A WWW Consortium 1999-ben publikálta a WCAG (Web Contents Accessibility Guidelines – web-tartalmak hozzáférési vezérfonala) 1.0 verzióját. A spanyol egyetemek (és könyvtáraik) honlapjainak elemzése nyomán megállapították, hogy a négy legfontosabbnak tartott oldal tekintetében kielégítő valamennyi egyetem jelenléte. (Ugyanakkor jelentős különbségek vannak mind az egyes oldalak, mind az egyes intézmények tekintetében.) A vizsgálat másik megállapítása viszont az, hogy a WCAG első szintjének egyetlen spanyol egyetemi honlap sem felel meg teljes mértékben, s ez az eredmény lényegesen rosszabb, mint amit 1999-ben az USA-ban mértek, ahol a 100 legjelentősebb egyetem és főis-

kola közül 40 honlapja tűnt megfelelően elérhetőnek.

(Mohor Jenő)

Lásd még 237-238, 251, 261, 272

Közművelődési könyvtárak

03/216

PRABHA, Chandra – IRWIN, Raymond: Web technology in public libraries: findings from research = Libr.Hi Tech. 21.vol. 2003. 1.no. 62-69.p.

Web-használat az amerikai közkönyvtárakban

Felmérés [forma]; Honlap; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások használata

Az OCLC kutatási részlegének észak-amerikai közkönyvtárak körében végzett vizsgálata szerint az amerikai közkönyvtárak (főleg a nagyobb intézmények) nagy többségében mind a műszaki infrastruktúra, mind a vezetői akarat megvan a komoly web-jelenlét kiépítésére. A könyvtárak elszántnak tűnnek arra, hogy elérhetőek legyenek a hálón, és szolgáltatásokat nyújtsanak a távoli felhasználóknak. A közkönyvtárosok – úgy látszik – elfogadják az internet, illetve a web kihívását, és felhasználják az elérhető eszközöket e kihívásnak való folyamatos megfelelésre.

A vizsgált mintában szereplő közkönyvtárak web-jelenléte a 2001-es 58%-ról 77%-ra emelkedett 2002-ben, és nem valószínű, hogy ez a trend csökkenne. A könyvtárak tisztában vannak azzal, hogy „ott kell lenniük a weben”, ha versenyben akarnak maradni az elektronikus információk más „szállítóival”. Ugyanakkor a webre költözés során sem veszítették el meghatározott földrajzi területre kiterjedő felelősségű non-profit információellátói identitásvet. Közel felük a helyre is utaló domain-nevet

használnak, és harmaduk a non-profit szervezetek által gyakran használt .org kiterjesztéssel azonosítja magát.

A könyvtárak többsége nem saját gépen üzemelteti honlapját, hanem külső szolgáltatót használ, illetve kötődik valamilyen más intézményhez: rendszerhez, partner-intézményhez, városi hálózathoz stb. Ennek (és a honlapok másokkal való elkészíttetésének) a könyvtárak közel felénél anyagi okai vannak, 60% pedig a szükséges szakértelem hiányát említi. Minél kisebb a könyvtár, annál valószínűbb, hogy honlapja külső szerveren van, és – természetesen – a kisebb könyvtárak esetében gyakoribb a honlap hiánya is.

A nagyobb közösséget kiszolgáló könyvtárak (melyek általában jobb anyagi és személyzeti ellátottsággal rendelkeznek) több oldalt tesznek fel a webre, és nyitó oldalai is több információt tartalmaznak, mint a kisebb könyvtáraké. Annak ellenére, hogy a könyvtárak általában anyagi és személyzeti gondokkal küzdenek, igen aktívak honlapjaik üzemeltetésében: 51%-uk naponta vagy hetente, és több, mint háromnegyedük legalább havonta frissíti azt.

Nyilvánvaló, hogy a könyvtárak részesei a web okozta forradalomnak, és versenyben állnak a kereskedelmi keresőgépekkel és directory-szolgáltatókkal, sőt, esetenként egymással is. Hogy a korábban felvázolt három forgatókönyv (lényegi változások a közkönyvtárak küldetésében és szolgáltatásaiiban, vagy békés együttélés az internettel, legalább is a belátható jövőben, illetve a közkönyvtárak hanyatlásának eljövetele) közül melyik valósul meg, az még nyitott kérdés.

(Mohor Jenő)

03/217

LOEST, Klaus-G.: Medien-Box per Internet. Ein Molekül der Hybriden Bibliothek im Praxiseinsatz zwischen Schule und Stadtbibliothek Bielefeld = BuB. 55.Jg. 2003. 2.no. 92-96.p.

Res. angol és francia nyelven

Médiacsomagok és internet – a Bielefeldi Városi Könyvtár új szolgáltatásai iskolások számára

*Általános iskolás; Multimédia; Oktatás információel-
látása; Térítéssel szolgáltatás; Városi könyvtár*

A „hibrid könyvtár”, amely integrálja a nyomtatott kiadványokat, az elektronikus dokumentumokat és a digitális információkat, a mindennapi gyakorlatban főleg az egyetemi könyvtárakra korlátozódik; a közkönyvtárak között alig található sikeres vállalkozás. A bielefeldi városi könyvtár mintegy ellenpéldaként új, „hibrid” szolgáltatást fejlesztett ki az oktatás támogatására. Több mint 50 témában kb. 100 ún. „média-csomagot” állított össze, amelyek nemcsak nyomtatott információkat tartalmaznak, hanem CD-ROM-okat, hangkasszetteket és multimédiás oktató szoftvereket is. Az egyes témák szerinti internet-helyeket is összegyűjtötték; ezek a könyvtár honlapjáról érhetők el. Egy átlagos, 30 dokumentumot tartalmazó csomag költsége 600 euró, tehát a száz csomaghoz 60 ezer euróra volt szükség. A média-csomagokat az interneten lehet megrendelni, és a központi könyvtárban vagy a fiókkönyvtárakban lehet kölcsönözni. Sajnálatos, hogy Észak-rajna-Vesztfália kormányzata, amely kezdetben támogatta a média-csomagok ötletét, újabban erősen korlátozta a könyvtárak finanszírozását.

(Autoref. alapján)

03/218

VERHO, Seppo: Käyttö tehokkuus kasvavat = Kirjastolehti. 95.vuo. 2003. 3.no. 18-21.p.

Finn közkönyvtári statisztika, 2002

Közművelődési könyvtár; Statisztika [forma]

A 2001. évhez képest 2%-ot javultak a könyvtárak hatékonysági mutatói. A trendet a kölcsönzés és a könyvtárlátogatás árának csökkenése, a gazdaságossági mutatószámok kisebbedése, valamint a használatnak mind a nyitvatartási időre, mind a személyzetre vetített növekedése igazolja. Ugyancsak hatékonyabb lett az állomány forgása.

A könyvtári állományoknak még mindig 92%-át teszik ki a könyvek, ám míg az összállomány növekedése 0,5%-os volt, a video-dokumentumoké 12,5%-os.

A kölcsönzött dokumentumok 75%-a ugyancsak könyv. Jelentős viszont az egyéb dokumentumok kölcsönzésének növekedése. Az összes kölcsönzés/lakos arányszám (20,68) 3,04%-os növekedést mutat a 2001. évihez képest, s ebből a könyveké 2,46, a hangzó dokumentumoké (zene) 6,94, a videóké 6,42%.

Szembetűnő a különbség egyébként a zenei felvételek kölcsönzésében a városok és a falusias-tanyás települések között: az előbbieknél 2,43, az utóbbiaknál 0,73 az egy lakosra jutó kölcsönzések száma. Az összes kölcsönzést tekintve ugyanez az arányszám rendkívül nagy szóródást mutat az egyes településekre vetítve: az élen álló településé 40,16, a se-reghajtóé 6,98 kölcsönzés/lakos.

A kölcsönzők országos összesítésben a lakosság 47,02%-át teszik ki: ez az előző évihez képest 0,3%-al magasabb.

A könyvtárhasználatok esetében a statisztika megkülönbözteti a tényleges (fizikai) használatot és az ún. www-látogatást. Az előbbinek az előző évhez mért emelkedése 2,19%, az utóbbié 49% (!). Ez azt jelenti, hogy a www-látogatások száma (43,5 millió) kezdi megközelíteni a tényleges használatok számát (66 millió).

A települési önkormányzatok könyvtárfinanszírozásában változatlanul nagyok a különbségek. Az élen

járó Utsjokiban az egy lakosra jutó összeg 116 euró, a sor végén álló Pomarkkubaan 17,87 euró. A közkönyvtárak számában nem történt lényeges változás: csupán a kórházi könyvtárak száma csökkent 2,13%-kal.

(Sz. Nagy Lajos)

03/219

WIMMERIWÁ, Daniela – KODÝMOVÁ, Milena: Veřejné knihovny v malých obcích – zánik, nebo renaissance? = Čtenář. 55.roč. 2003. 3.no. 66-68.p.

Nyilvános könyvtárak kisközösségekben – pusztulás avagy újjászületés vár rájuk?

Községi könyvtár

Csehországban alig van település, ahol ne lenne nyilvános könyvtár. Számuk több mint hatezer, ám túlnyomó részük tiszteletdíjassal működtetett kis intézmény (pl. Dél-Csehországban a könyvtárak három negyede 500 lakos alatti településen található).

Korábban meglehetősen hosszú időn át e „véghelyi intézmények” közeli halálát jóstolták, most azonban egyre több helyen vagyunk tanúi aktivitásuk újjáéledésének, ami a megváltozott körülmények és a lokálpatrióták szerencsés találkozásának köszönhető.

A megváltozott körülmények alatt a fokozott és álmilag támogatott vidék- és könyvtárfejlesztés értendő. Sikeresen zajlik évről-évre az *Év faluja*, keretében pedig az *Év könyvtára* elnevezésű pályázat, amely jelentős számú internet-csatlakozás elnyerésével kecsegtet.

A lokálpatrióták közreműködése révén számos kisközség turisztikai bevételekre aspirál, amiben nélkülözhetetlen az internetes informáltság.

Nehézségek ennek ellenére vannak bőven. Ezek leküzdésében a dél-csehországi régió jár az élen. Ott mindenekelőtt helyzetfelméréssel kezdtek 2001-ben, majd 2002-ben a lehetséges megoldások keresésével folytatták. Mind több jel és példa fordul elő

arra, hogy a kistelepülések könyvtárát fejlesztik olyanná, amely rentábilisan működtetni tudja az internet-állomást. (Természetesen más elképzelések is vannak, mint pl. információs kioszkok, kávéházak létesítése.)

A dél-csehországi régióban az internetnek a könyvtárakba való telepítését elősegíti a tiszteletdíjas könyvtárosok kezelői tanfolyamra történt beiskolázása. Ám tudják azt is, hogy a műszaki hozzáértés korántsem minden. Ezért itt sem feledkeztek meg a sikeres szolgálat humanitárius és műveltségbeli motivációjáról.

(Futala Tibor)

Lásd még 192, 194, 246

Tudományos és szakkönyvtárak

Lásd 250

Egyéb könyvtárak

03/220

GRANBOIS, Yvonne: New activities at the World Health Organization library = INSPEL. 36.vol. 2002. 3.no. 216-220.p.

Új tevékenységek az Egészségügyi Világszervezet könyvtárában

Nemzetközi könyvtár; Szakkönyvtár -egészségügyi; Szolgáltatások

Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) háza táján változások vannak napirenden, amióta Brundlandt főigazgatóasszony hivatalba lépett, tele új ötletekkel és energiával. Ezzel összhangban a WHO könyvtára is a megújulást tűzte ki célul. Az intézmény nevével kezdték, az *Office of Library and Health Lite-*

ature Services helyett a *Library Information Networks for Knowledge*-re, vagyis *LINK*-re (= kapcsolat) változtatták, hiszen tevékenységük lényege az emberek, a könyvtárak, a források és a tudás összekapcsolása.

Szervezetileg is kedvező helyzetben van a könyvtár: az *Evidence and Information for Policy* főcsoport-hoz, azon belül a *Health Information Management and Dissemination* részleghez tartozik a kiadói, a Web, marketing és elosztás, WHO Bulletin és World Health Report csoporttal együtt, amelyek tevékenysége több szálon is kapcsolódik egymáshoz.

A főigazgató asszony meghívásukra meglátogatta a könyvtárat, tájékozódott, kérdéseket tett fel, majd ezt követően irodája igénybe is vette a könyvtár szolgáltatásait. Ennek nyomán újabb projektekre tettek javaslatot a könyvtárosok. A tanulmány ezután ismerteti a könyvtár feladatait, hagyományos szolgáltatásait, majd az olyan az új kezdeményezésekről számol be, mint

- a „hibrid” könyvtár;
- a WHOLIS (a világszervezetre vonatkozó dokumentumok teljes szövegű adatbázisa);
- a *WHO in the Scientific Press* sajtófigyelő szolgáltatás, amely papír- és e-formában is készül 400

folyóirat feldolgozása alapján (elektronikusan csak a WHO-intranetén érhető el);

- a GIFT (*Global Information Full-Text*) projekt, amely a WHO szervezetének szolgálat elektronikus információkat (többek között az Ovid és a Web of Knowledge adatbázisaiból és 1000 online folyóiratból);
- a HINARI (*Health InterNetwork Access to Research Initiative*) 2000 szeptemberétől, amely 2000 e-szakfolyóiratot biztosít ingyenesen 68 ország intézményei számára (hamarosan további 42 országra is kiterjesztik kedvezményes áron);
- az ún. The Blue Trunk Library, amely egy kék dobozban tárolt mini-könyvtár alapvető egészségügyi segédkönyvekkel, amelyből több mint ezret küldtek szét, elsősorban Afrikába;
- a *Historical Resources*, amelyet a WHO 1949. évi alapítása óta gyarapítanak, és elsősorban a kutatókat szolgálja ki.

A könyvtár valamennyi szolgáltatása megtalálható a www.who.int/library honlapon, amelyet naponta több mint százezer látogató keres fel.

(Murányi Lajos)

MUNKAFOLYAMATOK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK

Állomány, állományalakítás

03/221

DINKINS, Debbi: Circulation as assessment: collection development policies evaluated in terms of circulation at a small academic library = Coll.Res.Lib. 64.vol. 2003. 1.no. 46-53.p. Bibliogr. a jegyzetekben.

A gyűjtőkori szabályzat értékelése a kölcsönzési statisztika alapján egy kis felsőoktatási könyvtárban

Állomány használat; Egyetemi könyvtár; Gyűjtőkori szabályzat; Kölcsönzés; Statisztika

Minden állománygyarapításnak az a lényege, hogy olyan dokumentumokkal bővüljön a gyűjtemény, amelyekre az olvasóknak szüksége van; a kölcsönzési statisztika az olvasói igények vizsgálatának egyik fontos módszere. A cikkben ismertetett vizsgálat a Stetson Egyetem DuPont-Ball könyvtárának (DeLand, Florida) állománygyarapítási gyakorlatát mérte fel az 1999 és 2001 között beszerzett szakirodalom kölcsönzési adatai elemzésével, összehasonlítva a tanszéki és a könyvtári keretből gyarapított könyvek forgalmi mutatóit.

A kisebb felsőoktatási könyvtárakban a tanárok által kiválasztott – elsősorban az oktatást és kutatást szolgáló – könyvek beszerzése dominál, míg a gyarapításért felelős könyvtárosnak a szűkebb diszciplínákra, illetve a multidiszciplináris igényekre is figyelnie kell: a két törekvés gyakran nem esik egybe. A Stetsonon meglehetősen bonyolult képlet alapján bontják le a gyarapítási keretet egy-egy tan-

székre, ahol egy-egy megbízott (összekötő) révén folyamatosan tesznek javaslatot az állománygyarapításra; kéréseiknek csupán a beszerezhetőség és a dokumentum ára szab gátat.

A vizsgálat abból a feltevésből indult ki, hogy az egyes tudományterületekben a tanszéki beszerzések kölcsönzési adatai magasabbak lesznek, mint a könyvtároséi; amennyiben ez a hipotézis nem igazolódna, változtatni kell a szelekció eddigi gyakorlatán. A felméréshez azokat a tanszékeket választották, amelyek keretüknek több mint 50%-át monográfiai gyarapításra fordították (a keretből gyarapítják ugyanis a folyóirataikat is), és így a természettudományos szakok kiestek a vizsgálatból. Öt tanszéket illetve szakot elemeztek tehát: az angolt, a művészeteket, a politikatudományt, a történelmet és a zenét.

Először a tanszéki keretből beszerzett beszerzési rekordokat nyerték ki a számítógépes rendszerből, és az alábbi adatokkal nyomtatták ki: rendelési szám, szerző-cím, OCLC-szám, kölcsönzések száma 1997-től, megjegyzés. Ezután ezt összevetették a kölcsönzési nyilvántartással (a kézikönyveket és az elveszett könyveket törölték), majd a kölcsönzések csökkenő sorrendjében rendezve újra kinyomtatták. Ezután került sor a könyvtári költségkeretből gyarapított könyvek adatainak összegyűjtésére az öt szakterületen, majd ezeket is összevetették a kölcsönzési nyilvántartással. (Mellesleg mennyiségét tekintve minden szakterületen jóval magasabb volt a tanszéki beszerzések száma: a könyvtári 3-20-szoros!) Ezután került sor a két adatsor összehasonlítására.

Az eredmények nem igazolták a vizsgálat kiinduló feltevését: mind az öt szakban magasabb (háromban pedig sokkal magasabb) volt a könyvtáros által beszerzett könyvek százalékos forgalma, ennél fogva a jövőben a könyvtár és a három tanszék között sokkal jobb együttműködésre, illetve további feltáró elemzésekre lesz szükség, hogy a gyarapítási tevékenységet javítsák. (A részadatokat táblázatokba rendezve és szövegesen is részletesen elemzi a szerző.)

(Murányi Lajos)

03/222

KLAUSER, Hella: Klischee, Image, Information, Bibliothek. Von sinkenden deutschsprachigen Beständen und Folgen für Europa = Bibliotheksdienst. 37.Jg. 2003. 3.no. 281-285.p.

A német nyelvű állományrészek csökkenése a francia könyvtárakban

Állományelemzés; Együttműködés -nemzetközi; Idegen nyelvű irodalom; Külföldön fenntartott könyvtár; Tudományos és szakkönyvtárak

A franciák nagy részében ma is hamis és egyoldalú klisé él a „rendszerető, pedáns, megbízható” németekről, a gyerekek pedig a háborús tévéfilmek ezreiben mint gonosztevőkkel találkoznak velük. Az előtételek elosztatását a megfelelő információk segíthetnék, könyvek, melyeken keresztül a franciák megismerhetnék a németiség mai életét, valós arcúlatát, gondjait. Az információk útjában azonban gátak állnak. A német nyelvet Franciaországban egyre kevesebben beszélnek, a német nyelvet tanulók száma az elmúlt 15 évben a felére süllyedt, és az a tendencia az angol és a spanyol nyelv előretörése mellett változatlanul folytatódik. A felsőoktatásban ugyancsak csökken a germanisztikát tanulók száma. Az igények apadása az anyagi gondokkal küszködő könyvtárakat arra készteti, hogy csökkentsék a német nyelvű könyvek beszerzési arányát. A gyarapítást nehezíti az a körülmény is, hogy a francia

könyvtárakban egyre kevesebb a német nyelvismerttel rendelkező könyvtáros, a könyvügynökségek pedig megszüntették a német könyvújdonságok francia nyelven annotált jegyzékeinek kiadását. (Az utóbbi hiányt a franciaországi Goethe Intézet információs-könyvtári részlege igyekszik pótolni.)

A Francia Nemzeti Könyvtár új épületében 9600 könyvet és 42 folyóiratot tartalmazó germanisztikai részleget nyitott. A kedvező indulást azonban fokozatos csökkentés követte: ezer könyvet és 12 folyóiratot áthelyeztek a kevesek számára elérhető kutatóterembe ill. a raktárba. A könyvtár közönségpolitikájának változása nyomán a fiatalok igényei kapnak nagyobb hangsúlyt, új témakörök jelentek meg, mint pl. divat, design, sport, életstílus stb., és a német nyelvű eredeti művek mellett most már elhelyezik azok francia fordítását is. A kisebb nyelvek megjelenítésének érdekében a germanisztikai részlegben a német irodalmat kiegészítették más germán nyelvekkel, így helyet kapott – az egyre szűkebb helyre szoruló német irodalom rovására – a jiddis, a holland, a skandináv irodalom is. Mindennek következtében Németországot nem a friss szellemű, modern irodalom képviseli, hanem a klasszikusok hagyományos, komoly, nehéz művei.

A Pompidou Központ Könyvtára a német eredeti művek helyett egyre inkább a fordításokra helyezi át a hangsúlyt. A problémát az okozza, hogy az új német irodalomnak csak töredéke jelenik meg franciául, a fiatal szerzők, az aktuális problémák, az új tendenciák nem jutnak francia kiadókhöz.

Kedvező tendenciára a városi könyvtárak köréből lehet példát találni. Néhány kisebb városi könyvtárban, fiókkönyvtárban növekvőben van a német nyelvű könyvek és nyelvtanulási eszközök iránti kereslet. A gyarapításhoz – ahol a könyvtáros nem tud németül – a Goethe Intézet nyújt segítséget. Az egyik kisebb elővárosi könyvtárban egy EU projekt segítségével hoztak létre húsz nyelvre kiterjedő gyűjteményt, itt a német állományt is aktívan használják. Ezek a példák az általános tendenciához ké-

pest csak elenyésző kivételt jelentenek, de mégis mutatják a lehetőséget: az információs intézmények partneri együttműködésével lehet és kell elérni, hogy Európa népei hívebb képet kapjanak egymásról.

(Katsányi Sándor)

03/223

URDIN CAMINOS, Carmen – VÁZQUEZ VALERO, Manuela – ROMÁN ROMÁN, Adelaida: Los criterios de calidad editorial LATINDEX en el marco de la evaluación de las revistas españolas de ciencia y tecnología = Rev.Esp.Doc.Cient. 26.vol. 2003. 1.no. 56-73.p. Bibliogr. 16 tétel.

Res. angol nyelven

A spanyol tudományos és műszaki folyóiratok értékelése a LATINDEX minőségi kritériumai alapján

Folyóirat -természettudományi és műszaki; Hatékonyság

Az 1995-ben létrehozott, jelenleg 11 spanyol és két portugál nyelvű európai és latin-amerikai országra kiterjedő regionális információs rendszer, a LATINDEX 2001-ben elfogadott, meglehetősen komoly követelmények alapján választja ki feldolgozásra a folyóiratokat. A spanyol tudományos és műszaki szakfolyóiratok 85%-a teljesíti a LATINDEX nyolc elengedhetetlen alap-kritériumát, azonban a katalógusban való szerepléshez szükséges valamennyi paramétert az értékelt folyóiratoknak csak 46%-a éri el.

Igen nagy különbség van az egyes tudományterületek között is, a legmagasabb színvonalat a matematika, míg a legalacsonyabbat a műszaki és mérnöki terület lapjai érik el. A folyóiratok „láthatósága” az adatbázisokban markáns eltéréseket mutat a különböző szakterületeken, ám minden szakterület legjelentősebb adatbázisaiban szerepel néhány spanyol szakfolyóirat is (kivéve a fizika és asztronómia területét). A spanyol tudományos és műszaki szakfolyó-

iratok 52%-a van jelen az interneten, ami elfogadható, ám sajnálatos, hogy teljes szöveggel csak 26% érhető el.

(Mohor Jenő)

Lásd még 199, 209, 224, 258

Különgyűjtemények

Lásd 222

Raktározás

03/224

GÖTZ, Martin – STROHMENGER, Klaus: Themen in Welten – ohne Systematik. Die benutzerorientierte Bestandspräsentation am Beispiel der Stadtbibliothek in Bad Homburg von der Höhe = BuB. 55.Jg. 2003. 1.no. 31-34.p.

Res. angol és francia nyelven

Az állomány használói igények szerinti elrendezés a Bad Homburgi Városi Könyvtárban

Szabadpolc; Szakrendi raktározás; Városi könyvtár

A hagyományos közkönyvtári renddel szemben az NSZK-ban néhány következetesen olvasóbarát városi könyvtárban – az ún. „háromtagolású könyvtár”-akban – már korábban új állományfelállítási renddel kísérleteztek. Bár alapjaiban megtartották a régi szisztematikus rendet, az állomány egy részét e helyett a tényleges használói igényeknek megfelelő tematikus csoportokban tárták az olvasók elé. Ez az új, tematikus felállítás Németországban utóbb széles körben elterjedt, de a nagyobb könyvtárak mindaddig állományuknak csak egy részét állították fel tematikusan: a gyerekkönyvtárat, a szépirodalmat, néhány aktuális, rendszeresen cserélt témakört (Gütersloh), 18-20 állandó jel-

Feldolgozó munka

03/225

BUIZZA, Pino: Un'ottica nuova per le ISBD: la piccola rivoluzione delle risorse integrative = Boll.AIB. 42.vol. 2002. 4.no. 395-412.p. Bibliogr. 14 tétel.

Res. angol nyelven

ISBD-újdonságok: a kiegészítő források kis forradalma

Bibliográfiai leírási szabályzat

Az IFLA közreadta az ISBD(M) és az ISBD(S) revideált változatát, az első olyan revíziókat, melyek célja az FRBR-hez (Functional Requirements for Bibliographic Records) való alkalmazkodás volt. Az ISBD(M) – tekintettel az állandó fejlődésre, és a közeljövőben várható újabb revíziókra – jelenlegi formájában csak az interneten érhető el. Az (M) esetében az FRBR-hez való igazodás nyomán megszületett a kötelező, a feltételes (az azonosításhoz elengedhetetlen, vagy a katalógus használója számára fontosnak ítélt) kötelező és az opcionális elemek pontos megkülönböztetése, s ezzel együtt vitathatóvá vált a kötelező elemek körének leszűkítése és a „*principal responsibility*” újonnan bevezetett, de nem definiált fogalma.

Az ISBD(S) viszont ISBD(CR)-ré alakult, új neve: *International standard bibliographic description for serials and other continuing resources*, azaz az időszaki kiadványok és más folytatólagos források leírására vált – elnevezése szerint – alkalmassá. Az ISBD(CR) megoldást kínál a CD-ROM-ok, az állandó és rendszeresen frissített web-források leírására. Kiterjesztése a „folytatólagos” források teljes körére magával hozza a dokumentumtípusok (bibliográfiai források) új elemzését is. Ez a tipológiai elemzés *Hirons* és *Graham* az AACR elvei és jövője című, a torontói konferencián elhangzott előadásához nyúl vissza, és elvei között a dokumentumok statikus vagy dinamikus, szándékában befejeződő

leggel kiemelt témakört (Padernborn), „családi könyvtár”-i anyagot (Bochum), a „médiakönyvtár”-at (Köln) stb. Most viszont az új épületbe költöző Bad Homburg-i könyvtár arra készül, hogy teljes állományát, (60 ezer dokumentum, a tervek szerint 80 ezerre kívánják fejleszteni), tematikus rendszerbe állítsa fel.

Az állomány 20 nagy egységre fog tagolódni, ezeket „világ”-oknak nevezik. (Pl. „Az irodalom világa” – „A zene világa” – „A nyelvek világa” stb.) A „világ”-ok az olvasók tényleges igényköreihez igazodtak (Pl. Szabad idő, Test és lélek, Otthonunk és kerünk, Aktualitások – bestsellerek stb.) Külön „világ”-ot alkot a periodika, a számítógép, a gyerekkönyvtár, a családi könyvtár.

A „világ”-ok további egységekre, ún. szekciókra tagozódnak. (Pl. a Szabad idő világa: Evés – ivás; Ünnepek, vendégség; Hobby; Utazás; Sport.) A szekciók betűrendben követik egymást és a könyv gerince is jelzi őket.

A szekciók szükség esetén tovább tagozódhatnak, (ha meghaladják a 40 egységet és ezért áttekinthetlenné válnak), pl. az Utazás egyik alcsoportja az Utazás – USA, sőt kivételes esetben még egy hierarchikus szint is képezhető, pl. Utazás – USA – Florida. A könyv gerincén ebben az esetben mindhárom hierarchikus szintet jelölik.

Bad Homburg könyvtárosai ezt a hierarchikus rendet áttekinthetőbbnek tartják, mint pl. a hivatalos Duisburgi Szisztematikus Rendszert, mely esetenként 6 hierarchikus szintet alkalmaz, amit három betű és három szám nehezen áttekinthető konfigurációja jelöl.

(Katsányi Sándor)

vagy befejezetlen jellege szerepel. Ezt „fűszerezik” az időről időre megjelenő kis adalékok, az eredetibe beépülő – és így nem is azonosítható – kiegészítések. Ezeket a megfontolásokat tükrözi a (CR)-ben megjelenő új terminológia: a folytatólagos (*continuing*) és a kiegészítő (*supplementary*) források fogalma.

Az időszaki kiadványok körében viszonylag kevés az újdonság: a különféle események közlönyei (*Bulletin*) és az időszaki kiadványok reprintjei kerültek felvételre. Meglehetősen behatárolt a címváltozásoknak az a köre, mely új regisztrációt igényel, s ezeken kívül csak néhány kisebb változás történt. Kisebb „forradalmat” jelent viszont a kiegészítő források (*integrating resources*) megjelenése a bibliográfiai források kategorizálásában. (Ezek pótlap formájú megjelenését az ISBD(M), a különböző elektronikus források frissítéseit az ISBD(CR) tárgyalja, ám éppen ez utóbbi eset rendkívüli rugalmassága és változékonysága miatt nem teljesen megnyugtatóan.)

(Mohor Jenő)

03/226

CASEY, Diane Dates: The impact of consortial guidelines on the cataloging of Internet resources = *J. Internet Cat.* 6.vol. 2003. 1.no. 43-54.p.

Konzorciumi irányelvek hatása internet-források katalógizálására

Dokumentumleírási szabályzat; Együttműködés -belföldi; Elektronikus dokumentum; Gépi dokumentumleírás; Hatékonyság

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A cikk az ILC SO (Illinois Library Computer Systems Organization) konzorcium kutatásáról számol be, amely azt vizsgálta, milyen hatással van-

nak a számítógépes fájlok katalógizálásának konzorcialis irányelvei a konzorcium online katalógusában (ILLINET Online, IO) található bibliográfiai rekordok mennyiségére, minőségére és természetére. Egy 2000 márciusában vett mintát hasonlítottak össze egy 2001 áprilisában, az irányelvek megjelenése után kb. egy évvel gyűjtött mintával. A tanulmány kimutatta, hogy amíg a konzorcialis irányelvek meglete lényegesen befolyásolhatta az az IO-ban talált Internet-források mennyiségét, minőségükre és természetükre csak csekély hatással volt.

(Autoref. alapján)

03/227

JONSSON, Gunilla: The basis for a record: in the light of Functional Requirements for Bibliographic Records = *IFLA J.* 29.vol. 2003. 1.no. 41-46.p. Bibliogr. 19 tétel.

Res. német, orosz, francia és spanyol nyelven

A katalógus-rekord alapja a „Functional Requirements for Bibliographic Records” c. IFLA tanulmány fényében

Dokumentumleírási szabályzat; Elektronikus publikáció

A cikk a szerző előadása, amelyet az IFLA 68. általános konferenciája (Glasgow, 2002. aug. 18-24) katalógizálási szekciójának ülésén tartott. A bibliográfiai rekordok világméretű áramlása és az online kiadás terjedése új kihívásokat jelent a bibliográfiai számbavétellel foglalkozó intézmények számára. Három fontos dokumentumleírási szabályzat revíziója van folyamatban: Az angol-amerikai *Anglo-American Cataloguing Rules* (AACR), az olasz *Regole Italiane di Catalogazione per Autore* (RICA) és a német *Regeln für die alphabetische Katalogisierung* (RAK). A rekord alapjának, a hordozó-tar-

talom kérdésének alapvető problémája különös hangsúlyt kapott az AACR revíziójának során, amire erős hatással volt az 1997-ben kiadott *Functional Requirements for Bibliographic Records (FRBR)* elnevezésű IFLA irányelv. Lehetséges-e átváltani a megjelenített rekordról a munkarekordra? Sajnos nem, pedig nemcsak a külső „manifesztáció” fontos, hanem a belső tartalom is, és ha megfelelő segítséget akarunk nyújtani a használóknak, akkor jelentősen ki kell szélesíteni a besorolási információk körét. Az FRBR olyan modellt és nyelvezetet kínál, amely elősegíti a probléma közös megértését.

(Autoref. alapján)

03/228

RADEBAUGH, Jackie: MARC goes global – and lite = Am.Lib. 34.vol. 2003. 2.no. 43-44.p.

MARC 21: a 21. század MARC formátuma

Formátum -gépi

A globális kommunikáció korát éljük: a világ minden országában az olvasók online katalógusokban keresnek információkat, és ezt az online katalógusok „gerince”, a géppel olvasható katalógizálás (MARC) teszi lehetővé. Az évek során sokat változott a MARC mind a leírt dokumentumféleségeket, mind a használók igényeit tekintve; pl. hálózati XML dokumentumtípus definíciókat (DTD) is létrehoztak, hogy az új használók (kiadók, vállalatok) számára is használhatóvá tegyék.

A fejlesztések legújabb eredménye a MARC 21 formátum, amely csak a lényeges elemeket hagyta változatlanul, és lett globális szabvány. A USMARC-ot és a kanadai MARC-formátumot 1997-ben egyesítették, így a bibliográfiai rendszerek és adatbázisok között egy hézagmentes interfész jött létre az USA-ban, Kanadában és a világ más tájain egyaránt. Az új nevet a kanadai nemzeti könyvtár és a kongresszusi könyvtár „találta ki” közösen, célozva arra, hogy az új, huszonegyedik századnak a globális jellegéhez igazodik. Egyre több könyvtár használ

ja már világszerte: az Egyesült Államokban és Kanadában, Ausztráliában, Új-Zélandon, Oroszországban, Dél-Afrikában, több dél-amerikai és ázsiai országban is. (A British Library nemrég bejelentette, hogy több UKMARC-ot használó könyvtárral együtt is hamarosan áttér az új szabványra.)

A MARC 21 segítségével már az online katalógusból el tudunk jutni hálózati dokumentumokhoz is. (A katalógizáló a 856-os mezőben megadhatja az URL-eket és egyéb címekeket, a \$u almezőben pedig a tartalomjegyzékek, bibliográfiák stb. hipertext-csatolásait. Ha az 505-ös mezőben (formattált tartalmi megjegyzés) a \$u almezőre kétszer rákattintunk, megjelenik az online tartalomjegyzék.) – „A jövő katalógusa áll előttünk” – írja szerzőnk, a washingtoni kongresszusi könyvtár munkatársa.

„Jó hír” a katalógizálók számára, hogy a formátum alkalmazásai – „illesztése” („mapping”) – nyomán könnyebb és hatékonyabb a bibliográfiai adatsere. Így például az ONIX-szabványt (ONLine Information eXchange), amelyet az Egyesült Királyságban fejlesztett ki a kiadói szféra, „hozzáigazították” a MARC 21-hez, így a könyvtárosok a kiadói rekordok alapján gyorsabban tudják katalógizálni a dokumentumokat (ld. www.loc.gov/marc/onix2marc.html). Ez történt a Dublin Core Element Set szabvány esetében is (ld. www.loc.gov/marc/decross.html): a MARC-rekordokból DC-rekordok nyerhetők (és megfordítva), ezáltal mind a nyomtatott, mind az elektronikus dokumentumok katalógizálása könnyebb és gyorsabb.

A hálózati alkalmazások kibővítése érdekében a kongresszusi könyvtár szabványosítási részlege (Networked Development and MARC Standards Office, NDMSO) 1995-ben kezdte el MARC DTD projektjét az SGML (szabványosított általános jelölő-nyelv) DTD-k kidolgozása érdekében, hogy a MARC-formátumú adatoknak SGML-rekordba való átvitelét támogassák. 2000-ben már a hagyományos rekordok XML/SGML strukturákba és vissza történő konvertálása folyt, majd 2002-ben

Katalógusok

03/230

MATHIAS, Eileen C.: Using a Web OPAC to deliver digital collections = Online Inf.Rev. 27.vol. 2003. 1.no. 28-36.p.

Web-OPAC használata digitális képanyag elérésére

Digitalizálás; Képanyag; Online katalógus; Számítógép-hálózat

Az amerikai természettudományi akadémia Ewell Sale Stewart könyvtárában sikeresen fejeztek be egy nagyszabású kép-digitalizálási projektet. A cikk ismerteti a programot, a képek és szövegek világhálón való megjelenítésére és kezelésére rendelkezésre álló lehetőségeket, és annak indokait, miért éppen az Innovative Interfaces, Inc. képkezelő funkcióját választották a programhoz. A cikk bemutatja az adatbevitel folyamatát és a Millenium Media nevű új médiakezelő terméket, amelyet az Innovative fog még ebben az évben forgalmazni. A projekt során kifejlesztett metaadat-szabványokat is tárgyalja.

(Autoref.)

03/231

OBERHAUSER, O.C.: Card-image public access catalogues (CIPACs): issues concerned with their planning and implementation = Libri. 53.vol. 2003. 1.no. 54-70.p. Bibliogr.

A katalóguscédulák képeit tartalmazó online olvasói katalógusok megtervezésének és megvalósításának kérdései

Cédulakatalógus; Online katalógus

A cikk a katalóguscédulák szkennelése alapján készített online katalógus (Card-Image Public Access Catalogue, CIPAC) megtervezésének és bevezetésének problémáit tárgyalja. A CIPAC olyan online

az NDMSO a MARCXML-lel, az XML-környezetben végezhető munka keretmodelljével állt elő. Ezt követte azután a metaadat-tárgyleírás modellje (Metadata Object Description Schema), a MARC-mezőknek egy olyan alkészlete, amely XML nyelvi alapú jelölőket (tag) használ.

Bár nagy a nemzetközi érdeklődés a MARC 21 formátumok iránt, néhányan az XML megjelenése nyomán megkérdőjelezik a jövőjét; ennek ellenére minden esélye megvan a MARC 21-nek, hogy századunk legfőbb adatsere-formátuma lehessen.

(Murányi Lajos)

03/229

SU, Siew-Phek T. – LONG, Yu – CROMWELL, Daniel E.: E2M: automatic generation of MARC-formatted metadata by crawling e-publications = Inf.Technol.Libr. 21.vol. 2002. 4.no. 171-180.p. Bibliogr. 20 tétel.

E2M: automatikus MARC-formátumú metaadatok létrehozása e-dokumentumokból való gépi kigyűjtés útján

Algoritmus; Elektronikus dokumentum; Formátum-gépi; Gépi katalogizálás

A cikk bemutatja az E-pub to MARC (E2M) nevű rendszert, amely a világhálón lévő elektronikus dokumentumokból automatikusan MARC formátumú metaadatokat képes létrehozni. Ismerteti két fő komponensét, a Web Crawlert és a MARC Convertert, és a rendszer felépítésének módszereit és eszközeit. Részletesen tárgyalja, hogyan történik az elektronikus dokumentumok pásztázása, a metaadatok kigyűjtése, és MARC formátumú rekordokká alakítása. Az elektronikus dokumentumoknak az E2M rendszert használó katalogizálását összehasonlítja a manuális katalogizálással, és megállapítja, hogy az előbbi gazdaságosabb és hatékonyabb az utóbbinál.

(Autoref. alapján)

könyvtári katalógus, amely digitalizált katalóguscédulák adatbázisára épül, különféle hatékonyságú keresési és böngészési lehetőségekkel. Az ilyen megoldást több könyvtár is alkalmazta a 90-es évek közepén, főleg a régi katalógusok teljes konverzióhoz viszonyított olcsósága miatt. Egy kérdőíves felmérés és a szakirodalom alapján a cikk a következő szempontokat vizsgálja: költségek, időigény, általános hozzáférhetőség, helytakarékoság, konzerválási-megőrzési szempontok, szoftverválasztás, a cédulakatalógus előkészítése a konverzióra, szkennelés és minőségellenőrzés, kép-szabványok, optikai karakterfelismerés, manuális és intellektuális munkaerőigény, technológiai szempontok, vezetési eszközök, szervezési szempontok, a régi katalógusok sajátosságai, a CIPAC bemutatása a használóknak, a CIPAC várható élettartama.

(Autoref.)

Információkeresés

03/232

BELL, Steven J.: Is more always better? = Am.Lib. 34.vol. 2003. 1.no. 44-46.p.

Vajon mindig jobb-e a több?

Adatbázis-szolgáltató vállalat; Gépi információkeresés; Hatékonyság; Teljes szövegű adatbázis

A Philadelphia University Library igazgatója a cikk alcímében meg is válaszolja ezt a „költői kérdést”, amennyiben a minőséget tartja fontosabbnak, a „mindenhez” való hozzáférés biztosítása helyett, bár korábban úgy vélte, a teljes szövegű dokumentumokból nem lehet eleget beszerezni. A józan ész – és a gazdaságosság – azonban azt sugallja, van egy kritikus érték, amelyen túl a teljes szövegű kiadványok már nem szolgálnak új információkkal. Sokkal fontosabb kérdés, hogy az adatbázis-kereső rendszerek melyik aspektusa szolgálja jobban a fel-

használókat, és hogy a meglévő aggregátor-adatbázisok kielégítik-e az igényeket, illetve ha nem, miképpen tudja a szakma rávenni őket a szükséges módosításokra.

A végfelhasználók nemcsak hogy rosszul használják ezeket a rendszereket, mivel nem elég jártasak a keresésben, hanem a kapott eredmények is elég siralmasak, s ebben az adatbázisrendszerek a hibásak. Az egyik megoldás a jobb keresési interfészek lennének, a másik pedig az lehetne, ha a kutatók visszatérnének a korábbi irodalomkeresési módszerhez: amikor a releváns bibliográfiai adatok felkutatása megelőzte a dokumentum-keresést, bár aki az indexelő szolgáltatásokhoz való visszatérést szorgalmazná, irreális és improduktív utat választ. Tudnunk kell azt is, számos nyomtatott folyóirat nem is érhető el elektronikus formában az aggregátoroknál, és számos olvasói kérést csak a hagyományos csatornák révén lehet kielégíteni.

Érdeemes különbséget tennünk az elektronikus folyóirat-gyűjtemények és az aggregátor-adatbázisok teljes szövegei között is: az előbbieket esetében ritkábban fordul elő korlátozás, mivel a folyóirat kiadója egyben szolgáltató is, míg a közvetítő szerepkörű aggregátoroknak alkalmazkodniuk kell a kiadóhoz. (Az előbbieket stabilitásuk miatt is jobban szolgálják a könyvtári gyűjteményépítést.) Az aggregátorok jelenlegi üzleti filozófiája, vagyis a szolgáltatott címek folyamatos növelése (és változtatása) helyett inkább a nyilvánvaló hiányok pótlásáról kellene gondoskodniuk, és felhasználóbarát módon a tudománysszakok kiegyensúlyozottabb, arányosabb reprezentációjára kellene törekedniük:

- kevesebb, de magas koncentrációjú teljes szövegű mag-folyóirattal, amelyek a tudománysszakok szélesebb skáláját kínálják,
- téma-specifikus kereséssel,
- jó keresési találat-minőséget biztosító interfészszel,
- beépített ellenőrző tényezőkkel és
- a tartalom helyi ellenőrzésének biztosításával.

Az aggregátorokkal közösen kell elérnie a szakmának, hogy a használók érdekében a szolgáltatás – és ezáltal a kutatás minősége javuljon: ebben ők is érdekeltek.

(Murányi Lajos)

03/233

CARO-CASTRO, Carmen – CEDEIRA SERANTES, Lucía – TRAVIESO RODRÍGUEZ, Crispulo: La investigación sobre recuperación de información desde la perspectiva centrada el usuario: métodos y variables = Rev.Esp.Doc.Cient. 26.vol. 2003. 1.no. 40-55.p. Bibliogr. 35 tétel.

Res. angol nyelven

Az információkeresés használó-központú vizsgálata

Gépi információkeresés; Ember-gép kapcsolat; Használói szokások

Ha az információkeresés folyamatával kapcsolatos kutatások során a *használót* is figyelembe vesszük, ez a tényező új kutatási megközelítéseket indukál. A keresési folyamat olyan elemeire irányítja a figyelmet, mint pl. a kérdések megfogalmazása, a használó és a rendszer egymásra hatása, a kapott eredmények értékelése, az egyéni jellemzők befolyása a folyamatra. 20 cikkben leírt 25, a használót középpontba állító információkeresési vizsgálat elemzése alapján megállapítható, hogy mind a vizsgálati módszerek, mind az azokban alkalmazott változók rendkívüli sokféleséget mutatnak. Ha nem is lehet egyetlen konkrétan meghatározott módszert kijelölni az ilyen vizsgálatok céljára, az bizonyosnak látszik, hogy szükség lenne az adat-gyűjtési technikák és az elemzési módszerek valamilyen mértékű homogenitására.

A felhasznált változók három kategóriába sorolhatók: ezek vagy a használót, vagy a keresés környezetét és folyamatát, vagy az eredményeket kívánják jellemezni. Azonban a sokféleség, az egymásnak

meg nem felelés és a definiálatlanság ezek esetében már az ilyen jellegű vizsgálatok megbízhatóságának megkérdőjelezésére is okot adhat.

(Mohor Jenő)

03/234

CHAUMIER, Jacques – DEJEAN, Martine: Recherche et analyse de l'information textuelle: tendances des outils linguistiques = Documentaliste. 40.vol. 2003. 1.no. 14-15.p.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Szöveges információkeresés és -elemzés: a nyelvi eszközök fejlődésének irányai

Felmérés [forma]; Információpiac; Gépi információkeresési rendszer

Az információkezelő szoftverek 2002-es franciaországi kínálata alapján a tanulmány elemzi a szöveges információkereső és -elemző rendszerek jelenlegi piacát. A szerzők először részletesen bemutatják annak a nyelvi megközelítésnek az alapelveit, amely a legtöbb számítógépes indexelő szoftver kifejlesztését meghatározza. Ezután vázolják ezeknek a nyelvi eszközöknek, illetve az őket használó információkezelési alkalmazásoknak a jellemzőit, majd táblázatban bemutatják 18 szoftver funkcionális jellemzőit. Áttekintik új nyelvi eszközök kifejlesztésének lehetőségeit.

(Autoref. alapján)

03/235

VERHO, Seppo: Tiedonhaun portti: Suomen kirjastot haastavat Googlen = Kirjastolehti. 96.vuo. 2003. 1.no. 8-9.p.

Információkereső portál terve Finnországban

Fejlesztési terv; Gépi információkeresési rendszer; Számítógép-hálózat

Az internet keresőrendszerei közül sokan használják a Google-t, amely könnyen hozzáférhető, és

mindig ad használható információkat. Komoly hiányosságai is vannak azonban: szinte teljesen hiányoznak belőle a könyvek tartalmáról szóló információk, nincs valódi garancia a kapott keresési eredmények megbízhatóságára, és a „szennyinformáció” időnként nagy mennyiségű lehet.

A Suomen kirjastot csoport 2002-ben elkészített egy előzetes tervet egy információkereső portál szolgáltatás megindítására (www.kirjastot.fi/suom-enkirjasto). A projekt vezetője szerint ennek alapeszméje a „szétszórtan meglévő szolgáltatások egy helyre történő összegyűjtése, az ezernél több könyvtár és a több ezer tudásának egyetlen kapun keresztül elérése. Az információkereső portál megvalósításával a finn információkereső szolgálat egy csapásra a világ élvonalába emelkedhet.”

A szolgáltatás keresési lehetőséget kínálna az összes könyvtár gyűjteményében, az interneten és a közszolgáltatások területén. Az említett egyetlen zsilipen keresztül bonyolítható le a folyamat elejétől végig: az információkereséstől a kívánt mű megrendeléséig, sőt akár az olvasásáig is. A keresőrendszer a használót mindvégig segíti: tanácsot ad, kérdez és emlékeztet, ha pedig az ügyfél mégis tanácsatlan helyzetbe kerülne, elektronikus levélben az illetékes könyvtárost is megkérdezheti.

Szemben a világhálón található keresőrendszerekkel, amelyek csak a hálón található anyagok elérését teszik lehetővé, a finn információs portálon keresztül a hagyományos dokumentumok is megtalálhatók lesznek. Másik fontos pozitívuma, hogy a rendszerben fellelhető információkat nem robotok, hanem (könyvtáros) szakemberek válogatták össze.

A projekt megvalósításának feladatára a munkacsoport a Finn Nemzeti Könyvtárat tartja megfelelőnek. Ehhez azonban szükséges egyrészt a tevékenységi területének kiterjesztése minden könyvtártípusra, másrészt pedig erőforrásainak bővítése.

A szolgáltatás létrehozásának költségei várhatóan alatta maradnak az egymillió eurónak. Fenntartása

évente összesen mintegy félmillió euró többletfinanszírozást igényel.

(Sz. Nagy Lajos)

Olvasószolgálat, referenz

03/236

DESAI, Christina M.: Instant messaging reference: how does it compare? = El.Libr. 21.vol. 2003. 1.no. 21-30.p. Bibliogr.

A hagyományos és az online, „chat” típusú referenz-szolgalat összehasonlítása

Egyetemi könyvtár; Hatékonyság; Online üzemmód; Referenz

Az „instant messaging” (IM – online csevegés vagy „chat”) technológiát növekvő mértékben hasznosítják az online referenz-szolgalat területén. A cikk összehasonlítja a Morris Messenger nevű digitális referenz-szolgalatát a hagyományos, személyes referenz-szel, azoknak a mennyiségi és minőségi mutatóknak az alapján, amelyeket a Southern Illinois Egyetem Morris Könyvtárában gyűjtöttek az említett szolgáltatásról. A cikk a következő tényezőket elemzi: magából a médiumból adódó különbségek; a referenz-kérdések kategóriáinak különbségei; a visszatérést befolyásoló tényezők különbségei; az IM erős és gyenge pontjai. Mivel sok könyvtár tervezi hasonló szolgáltatás bevezetését, a szerző ismerteti az új rendszernek a személyzetre gyakorolt hatását is, és javaslatokat közöl néhány várható probléma megoldására.

(Autoref.)

Kölcsönzés

03/237

ADOMI, Esharenana E.: Attitudes of university library users towards overdue fines in Nigeria = Bottom Line. 16.vol. 2003. 1.no. 19-24.p. Bibliogr.

Nigéria: az egyetemi könyvtár használóinak hozzáállása a késedelmi díjhoz

Bírság -kölsönzésnél; Egyetemi könyvtár; Felmérés [forma]

A cikk egyetemi könyvtárak használóinak hozzáállását vizsgálja a késedelmi díjakhoz, két nigériai egyetemi könyvtár (University of Benin, Benin City és Delta State University, Abraska) gyakorlata alapján. A kérdőíves felmérésre 143 válasz érkezett. Az adatok elemzését gyakoriság-számlálással, százalékarányokkal és ún. „t-test” statisztikával végezték. Az eredmények képet adtak arról, hogy a használók hogyan vélekednek és mit éreznek a késedelmi díjakkal kapcsolatban. Nem mutatkoztak jelentős eltérések a két vizsgált egyetem használói között, és a férfiak, illetve nők véleménye között sem. A cikk ajánlásokat ad a könyvtáraknak a késedelmi díjból származó bevétel növelésére.

(Autoref.)

Lásd még 221

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

03/238

SIDDIQUI, Moid A.: Adoption of Internet for resource sharing by the Gulf academic libraries = El.Libr. 21.vol. 2003. 1.no. 56-62.p. Bibliogr.

Az internet használata elektronikus dokumentumszolgáltatásra az Arab Öböl országainak egyetemi könyvtáraiban

Dokumentumszolgáltatás; Egyetemi könyvtár; Elektronikus dokumentum; Felmérés [forma]; Számítógép-hálózat

Az utóbbi években a könyvtári szolgáltatásokra rendkívül nagy hatást gyakorolt a gyors technológiai fejlődés. Az internet a könyvtári szolgáltatások minden területén, így a dokumentumszolgáltatásban is új távlatokat nyitott. A szerző azon kívül, hogy ismertet néhány internetes alkalmazást, megvizsgál néhány, az interneten elérhető elektronikus dokumentumszolgáltatást (EDD), például a Research Libraries Information Network (RLIN) Ariel rendszerét, a North Carolina State University Digitized Document Transmission Project-jét (DDTP) és az Ohio State University Network Fax projektjét. Egy felmérés eredményeit is ismerteti, amellyel az internetes EDD igénybevételére alkalmas hardver és szoftver meglétét vizsgálták az Arab Öböl országainak egyetemi könyvtáraiban. A felmérés igazolta ezeknek a berendezéseknek a meglétét és a könyvtárak óhaját az EDD használatára.

(Autoref. alapján)

03/239

SALGAR, S.M. – MURTHY, T.A.V.: Enhancing access to information through document delivery systems – INFLIBNET's approach = Interlend.Soc.Supply. 31.vol. 2003. 1.no. 7-11.p.

Dokumentumszolgáltatás Indiában: az INFLIBNET hálózat szerepe

Egyetemi könyvtár; Dokumentumszolgáltatás; Számítógép-hálózat

A csökkenő könyvtári költségvetési keretek és az információrobbanás egyre nehezebbé teszik az indiai felsőoktatási könyvtárosok számára, hogy megfelel-

jenek telhetetlen olvasóik igényeinek. Különösen nehezíti a helyzetet India nagy kiterjedése és a sok, egymástól távol eső egyetem. A dokumentumellátó szolgáltatás korábban néhány, a kormány által felállított szakterületi dokumentációs központ feladata volt. A több mint 260 egyetem legtöbbjét és a 14 ezer főiskola többségét is a kormány (a központi, vagy valamely államé) tarja fenn.

Korszerűsítésük, és a könyvtárak közötti forrásmegosztás elősegítése érdekében az indiai kormány mellett működő egyetemeket támogató bizottság (*University Grants Commission* -UGC) 1991-ben megalapította az INFLIBNET információs és könyvtári hálózatot. A hálózat egyik fő célkitűzése, hogy a gazdagabb gyűjteménnyel rendelkező egyetemi könyvtárak körül kialakuló forrásközpontokra alapozva dokumentumszolgáltató szolgálat jöjjön létre. Az INFLIBNET forrásait és energiáit először 142 egyetemi könyvtár számítógépesítésére összpontosította, és több, mint 600 könyvtáros továbbképzését biztosította fennállásának első évtizedében. 2000-ben megkezdték a dokumentumellátó központok szervezését, és 2001-ben három éves kísérleti projektként elindították a dokumentumellátó szolgáltatást hat egyetemi könyvtár regionális ellátó központi működésére alapozva. A hat központ mindegyikét ellátták e célra szánt számítógépes rendszerrel és internet-kapcsolattal, lapszkennerrel, színes lézer-nyomtatóval, fénymásolóval és Ariel 3.1 szoftverrel a dokumentumok akár másolatban, akár elektronikus úton való „postázása” érdekében. A szolgáltatás elsősorban a felsőoktatási és kutató intézmények rendelkezésére áll, s ezen belül is elsőbbséget élveznek az INFLIBNET tagkönyvtárak.

A hálózat elkészítette a hat szolgáltató központ által előfizetett időszakos kiadványok közös katalógusát, mely nyomtatott formában és az INFLIBNET honlapján is rendelkezésre áll. 2002-ben a UGC és az indiai informatikai minisztérium illetékes szerve megállapodást írt alá, melynek értelmében az or-

szág minden részéről több mint 170 egyetemet összekötő UGC hálózat épül ki (részint kábeles, részint műholdas adatátviteli technológiával).

(Mohor Jenő)

03/240

IMHOF, Andres – SCHULZ, Matthias: ProPrint: Schnittstelle für ein Qualitätsmanagement digitaler Dokumentenbestände. Zusätzlicher Nutzen eines Print-on-Demand-Webservice = Bibliotheksdienst. 37.Jg. 2003. 3.no. 348-354.p.

ProPrint: a digitális dokumentumok igény szerinti nyomtatása

Együttműködés -belföldi; Elektronikus dokumentum; Igény; Nyomtatás

Az utóbbi öt évben Németországban majdnem minden egyetemen létrehozta dokumentumszervereket. A disszertációkat újabban elektronikus formában kell benyújtani, és kísérleteznek azzal is, hogy a tudományos folyóiratokat csak a hálózaton adják közre és csak konkrét igényre nyomtatják ki az elektronikus dokumentumokat. A digitális archívumok fejlesztése még a kezdeteknél tart.

A ProPrint projekt, amelyben a Computer- und Medienservice, a Humboldt Egyetem könyvtára és a göttingeni egyetemi könyvtár vesz részt, az osztott digitális archívum terén folytat kísérleteket. Olyan webes szolgáltatást alakítanak ki, amelyben már működő dokumentumszerverek vesznek részt, kiépítik a közös szolgáltatás keretében beszerezhető dokumentumok adatbázisát, az e-dokumentumok nyomtatandó változatát konkrét használói igényre hozzák létre, és helyi nyomtatási szolgáltatást biztosítanak. A használók a végterméket, a be kötött könyvet a könyvtárban vehetik át és készpénzzel fizethetnek érte, vagy pedig postán megkaphatják, majd átutalással kell kiegyenlíteniük az árát.

A ProPrint projektben sikerült az utóbbi évek technikai fejleményeit kihasználva a munkafolyamato-

kat egyszerűsíteni, egységesíteni és automatizálni, valamint azt elérni, hogy az egyedileg kinyomtatott könyvek ára a szokásos másolási árat ne haladja meg. Szerzői jogi akadály nem merül fel, egy példány kinyomtatása ugyanis engedélyezve van magán vagy tudományos célra.

Az archívum működtetése során tapasztalt problémák főként a kompatibilitással kapcsolatosak, és kevésbé érintik a mostanában digitalizált, mint a már korábban digitalizált dokumentumokat. Ahhoz, hogy a dokumentumokat a dokumentumszerverek, a ProPrint és a szolgáltatók között zökkenőmentesen tudják továbbítani, a szabványok következetes alkalmazására van szükség, különben bonyolult konverziós teendők elvégzése válik szükségessé.

A ProPrint egy ún. szolgáltatási modellt valósít meg – az OAI-PMH 2.0 protokoll alkalmazásával több, eltérő helyen működő digitális archívumot kapcsol össze. Ahol a katalógusrendszer az OAI protokollt nem képes kezelni, az Allegro adatbázis alkalmazására, és többszörös konverzióra is lehetőséget hagytak. A ProPrint webes szolgáltatás az Adobe PDF formátumát használja. A felmerülő hibákat és a szabványos csere követelményeit a projekt keretében tesztelték (a scriptek beépítése, a PDF különböző változatai, előállítási eszközei és a biztonsági beállítások szempontjából). A teszt eredményeképpen kidolgozták a munkafolyamat minőségbiztosítási rendszerét. Ha a PDFLib szoftver hibát talál, azt jelzi mind a használó („A dokumentum nem szolgáltatható” üzenettel), mind a rendszergazda számára, ugyanakkor a dokumentumot átmenetileg, a hiba javításáig „kivonja a forgalomból”.

A ProPrint projekt ajánlásai:

- a PDF-dokumentumok scriptjeit szoftvereszközökkel kötelező ellenőrizni,
- a dokumentumok nem tartalmazhatnak az elektronikus szolgáltatást akadályozó biztonsági vagy használati korlátozásokat,
- a dokumentumokban nem szerepelhetnek színes jelölések, mert többszörösére nőlnék a nyomtatási költségeket,

- a dokumentumok formázásánál és nyomtatásánál a DIN A4 formátumot célszerű alkalmazni.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 204

Dokumentációs eljárások és termékeik

03/241

OLENEV, S.M.: Bibliografovedenie: k vproru o statusu = Bibliografiá. 2002. 6.no. 3-6.p.

Bibliográfiatudomány: a státus kérdéséhez

Bibliográfiaelmélet

A *Bibliografiá* c. folyóirat hasábjain az ország legnevesebb szakembereinek tollából 2001 óta publikálnak olyan cikkeket és tanulmányokat, amelyek „helyet keresnek” a gyakorta lebecsült és elavultnak tartott bibliográfiatudomány számára a 21. század társadalmának szolgálatában.

A mind gyorsabbá váló informatizálódási folyamat körülményei közepette a korábbiaknál határozottabban meg kell különböztetni egymástól a bibliográfiai tevékenységet (gyakorlatot) és a bibliográfiatudományt mint a szóban forgó tevékenység reflexióját. Maga a bibliográfia gyakorlatilag az értékmegőrző meta-információs tevékenységek között az az egyetlen szuverén módon kiemelkedő forma, amely összetett (bonyolult) jelszubsztrátumok modellezésével, illetve annak szervezésével foglalkozik, hogy strukturált masszívumokkal rendelkezék más módszertani és kognitív státusszal rendelkező tevékenységi formák szükségleteinek kielégítésére.

A fentieknek megfelelően a bibliográfiatudomány mint a bibliográfiai tevékenység reflexív alrendszerre létezik és fejlődik, mégpedig azzal a rendeltetéssel, hogy kialakítsa a kutatómunka biztosításának optimális módszertanát, illetve ne engedje meg,

hogy a bibliográfia sajátos minőség voltát más társadalmi-információs szférákra vigyék át.

A fenti kategóriaelemzés alkalmas arra, hogy a bibliográfiatudományban kialakítassanak a funkcionális hangsúlyok, és pontosabbá váljék e tudomány státuszának meghatározása.

(Futala Tibor)

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

03/242

BRAUN, Birgit: Die „Kottis“ auf der Suche nach dem orientalischen Geheimnis. Bibliotheksarbeit mit Menschen ausländischer Herkunft in Berlin-Kreuzberg = BuB. 55.Jg. 2003. 3.no. 177-185.p.

Res. angol és francia nyelven

Külföldi származásúak könyvtári ellátása Berlin Kreuzberg kerületében

Fiókkönyvtár; Nemzetiségi olvasó; Városi könyvtár

Németországban a bevándorlók integrációja még mindig problémát jelent; megoldásában a könyvtárak is jelentős szerepet vállalhatnak. A Namik Kemal fiókkönyvtár, amely Berlin 250 ezer lakosú, Kreuzberg nevű körzetében található, 1974-es megnyitása óta jelentős tapasztalatokat szerzett ezen a területen. Kreuzbergben, még mielőtt egyesült volna a volt Kelet-Berlin Friedrichsain nevű kerületével, már 28 ezer török bevándorló élt. A Namik Kemal könyvtár kezdettől fogva gondoskodott a bevándorlók érdeklődésre számító dokumentumok beszerzéséről. Az évek során kialakított egy, a német utcai zsargonban „multikulti”-nak nevezett részleget, amelynek gyűjteménye elősegíti a németek és a bevándorlók közötti kommunikációt. Ahhoz, hogy a külföldieknek nyújtott szolgáltatásokat átalakítsák bevándorlókkal foglalkozó munkává, egyrészt a könyvtárosok gondolkodásmódjának

megváltozására, másrészt gyakorlati intézkedésekre volt szükség. Ma már nem elég néhány dokumentumot kínálni a „vendégmunkások” nyelvén, hanem az egyes használók sajátos szükségleteire kell koncentrálni. Így például a sok fiatal használó egy olyan gyűjteményt szeretne látni, amelyet elsősorban a „fiatal generáció” igényei szerint alakítottak ki, függetlenül attól, hogy e fiatalok német, török vagy arab anyanyelvűek.

(Autoref. alapján)

03/243

KONICEK, Kathy – HYZNY, Joy – ALLEGRA, Richard: Electronic reserves: the promise and challenge to increase accessibility = Libr.Hi Tech. 21.vol. 2003. 1.no. 102-108.p. Bibliogr.

Hogyan tehető hozzáférhetővé az elektronikus leltéti helyek dokumentumai a vakok és gyengénlátók számára?

Elektronikus dokumentum; File-szervezés -gépi; Hozzáférhetőség; Olvasógép; Vak könyvtárhasználó

Az elektronikus különgyűjtemények, mivel bármikor hozzáférhetőek, nagy segítséget jelentenek az egyetemi használóknak. Ezek többnyire HTML vagy PDF formátumú digitális fájlokból állnak. A HTML és PDF fájlok azonban részben vagy egészben olvashatatlanok a vakok számára kifejlesztett képernyő-olvasó szoftverekkel, ami komoly problémát jelent a vak és gyengén látó használók számára. A vakok számára való hozzáférhetőség tekintetében a PDF fájlok nagyobb problémát jelentenek, mint a HTML fájlok. A cikk több lehetőséget is javasol ennek a problémának a megoldására.

(Autoref.)

03/244

PATTE, Genevieve: Libraries and disabled child readers = New Rev.Child.Lit.Lib. 8.vol. 2002. 13-31.p.

A könyvtárak és a hátrányos helyzetű gyermekolvasók

Gyermekolvasó; Hátrányos helyzetű olvasó; Könyvtárosi hivatás; Szolgáltatások

A cikk azt vizsgálja, hogy a könyvtárak hogyan kezelik a nem-olvasó gyerekeket, különösen azokat, aki társadalmilag hátrányos helyzetben vannak. Tárgyalja a könyv és a felolvasás fontosságát, és azt a fontos szerepet, amit a könyvtárak, illetve a képzett könyvtárosok játszhatnak az olvasnivalók beszerzésében és az olvasási alkalmak megteremtésében. „Fogyatékos” könyvtárnak minősíti azt a

könyvtárat, amely nem reagál a használók igényeire, szemben az „egészséges” könyvtárral, amely számos hasznos szolgáltatást kínál fiatal olvasóinak és szüleiknek. Franciaországi és a fejlődő országokból vett példák alapján módszereket javasol, amelyek segítségével a könyvtárak hatékony szolgáltatásokat nyújthatnak a társadalmilag hátrányos helyzetű gyerekeknek. A könyvtárosokon kívül más területek szakemberei, például pszichológusok és orvosok is fontos szerepet játszhatnak a gyermekek olvasási készségének fejlesztésében.

(Autoref.)

TÁJÉKOZTATÁSI RENDSZEREK

Hálózatok, regionális rendszerek

Lásd 256, 268

Közgazdasági tájékoztatás

03/245

SHOKANE, J.K.: Towards meeting the information needs of small- and medium-sized enterprises in Acornhoek = MOUSAION. 20.vol. 2002. 2.no. 34-48.p. Bibliogr.

Dél-afrikai Köztársaság: mennyire használják az üzleti információkat a kis- és középvállalatok?

Felmérés [forma]; Igény; Szolgáltatások használata; Tájékoztatás -közigazgatási

Bizonytalan környezetben az információ potenciális előnyt jelent a vállalatok közötti versenyben. A dél-afrikai vállalatok jelen vannak a világpiacon, ezért állniuk kell a versenyt más termelőkkel, technológiákkal és termékekkel szemben. Az üzleti élet vezetői emiatt nagy hangsúlyt helyeznek a piaci verseny szempontjából lényeges információkra, és tudniuk kell, hogyan kezeljék és használják fel ezeket. A cikk azt vizsgálja, hogy a dél-afrikai kis- és középvállalatok milyen mértékben használják az üzleti információkat előnyük fenntartására a piaci versenyben.

(Autoref.)

Lásd még 245

VEZETÉS, IRÁNYÍTÁS

Általános kérdések

03/246

STRÄTER, Elisabeth: „Was halten Sie von der neuen Arbeitszeitenregelung?“ Mitarbeitergespräche in Bibliotheken am Beispiel der Stadtbibliothek Reutlingen = BuB. 55.Jg. 2003. 3.no. 172-177.p. Bibliogr. lábjegyzetekben.

Munkatársi megbeszélések a Reutlingeni Városi Könyvtárban

Személyzet; Részvétel vezetésben; Vezetés

Németországban a közigazgatási reform kötelezővé teszi a vezetők számára, hogy évente egyszer szervezett, programszerű beszélgetést folytassanak minden beosztottjukkal. Ez a hivatalosan „éves munkatársi beszélgetés”-nek nevezett kommunikációs forma tartalmában és jellegében különbözik az értékelő-, a kritikai- és a mindennapi beszélgetésektől, célja a dolgozók aktivizálása, a kooperatív vezetés megalapozása. Üzemekben és vállalatoknál már korábban is alkalmazták, a közigazgatásban a 90-es évek közepén vezették be, a könyvtárakban való meghonosítása most van soron.

A szerző a reutlingeni városi könyvtárban folyó beszélgetések tanulságait ismerteti. Itt ezzel az eljárással 1999-ben kísérleteztek először, 2001 óta rendszeresen alkalmazzák. A 60 fős intézményben a dolgozók felével az igazgató, másik felével a helyettese beszélgetett el. A beszélgetés a városigazgatás által kiadott „vezérfonal” alapján történik, ezt a dolgozók is kézhez kapják. A kommunikáció menete a következő:

- Kapcsolatfelvételi szakasz, melynek célja a bizalom megnyerése.
- A dolgozó által javasolt témák megbeszélése.
- Beszélgetés a dolgozó szociális körülményeiről.
- A munkakörrel kapcsolatos kérdések. (A munka tartalma, a megterhelés, visszatekintés az elmúlt évre.)
- Beszélgetés a közvetlen munkatársakkal való együttműködés kérdéseiről.
- A könyvtárvezetéssel való együttműködés kérdései.
- Személyi kérdések, közvetlen visszacsatolás. („Milyennek látom én önt?” „Ön milyennek lát engem?” – Ez a beszélgetés egyik legnehezebb, de ugyanakkor a legfontosabb része, mert csaknem mindig kritika is szerepel benne.)
- Szakmai továbbfejlődés. Milyen szakmai perspektívát lát maga előtt a dolgozó a munkahelyén vagy más munkahelyen?
- Jobbítási javaslatok a dolgozó közvetlen munkahelyére vagy a könyvtár egészére vonatkozóan.
- Az elhangzottak rövid összegezése.

A beszélgetések Reutlingenben általában egymásfél óráig tartanak. Jegyzőkönyv nem készül, ez akadályozná a bizalmas légkör kialakulását, de a konkrét továbbképzési és jobbítási javaslatokról feljegyzést írnak.

A könyvtárban kedvező kép alakult ki a munkatársi beszélgetésekről. Bizalmasabbá vált a vezető és a munkatársak közötti viszony, a vezetés közvetlenebbül megismerte a dolgozókat, erősödött a partneri együttműködés, erőteljesebbé vált az információáramlás.

(Katsányi Sándor)

03/247

UTARD, Jean-Claude: L'élú, le directeur et la bibliothèque = Bull.Bibl.Fr. 48.tom. 2003. 1.no. 38-44.p.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Helyhatósági vezetők, igazgatók és a könyvtár

Fenntartó szerv; Társadalmi követelmények; Vezetés

A cikk egy felmérés eredményeit közli, amelyben helyi közösségek választott képviselőit (polgármester-helyettesek) és kulturális szolgáltatások vezetőit kérdezték arról, hogy milyen jártasságokat várnak el a könyvtárigazgatóktól. A személyzet-vezetési jártasságon kívül mindenek előtt olyan könyvtárpolitika bevezetését várják el tőlük, amely a helyi közösség érdekeit tartja szem előtt. Terveiket egybe kell hangolniuk a közösség általános kulturális politikájával, és kapcsolatokat kell kiépítenie más intézményekkel. A könyvtárat egy élettől pezsgő intézménynek képzelik el, amely valóságosan jelen van a közösség életében.

(Autoref.)

03/248

WOJCIECHOWSKI, Jacek: Dyrektorzy = Bibliotekarz. 2003. 2.no. 1-9.p.

Az igazgatók

Vezetés

Az igazgatói álláshelyek betöltésénél a könyvtáros szakma szerint a következőket kellene figyelembe venni:

- Legalább néhány éves könyvtári gyakorlat, mivel csak így lehet áttekinteni és megérteni az intézményben zajló folyamatok mibenlétét.
- Vezetési ismeretek birtoklása (könyvtári „sarkítotttságban”).
- A könyvtári munka szeretete, e nélkül ui. kinkserves a könyvtári szolgálat.
- Pozitív alaptulajdonságok (rendszeretet, racionális gondolkodás, nyitottság stb.).

A lengyel valóságban nincs olyan jogszabály, amely a felsorolt kívánalmakat az új igazgatók kiválasztása közben érvényesíteni írná elő. A felsőoktatási könyvtárakban pl. a majdani igazgatónak csupán valamilyen felsőfokú végzettséggel kell rendelkeznie, mindegy, hogy milyennel.

A könyvtári kívánalmakat nem érvényesítő jogszabályok és eljárások következtében a könyvtárigazgatói tisztségek betöltése a bírálók-döntnökök érdemi vagy félvállról vett feladatkezelésén múlik.

Az igazgatói utánpótlás ellentmondásait a külső körülményeken kívül a belsők is fokozzák. Úm.:

- Az igazgatók fizetése alig jobb, mint az alattuk lévő kategóriáké. Emiatt nem mindenki óhajt igazgató lenni.
- A szakma elnöiesedett. Igazgatóasszonynak és háziasszonynak lenni egyszerre felettébb nehéz. E nehézségek leküzdésére mind kevesebben vállalkoznak.
- A legfőbb ok mégis az, hogy a szakmában kontraszelekciónak érvényesül. A szakmai ambíciók mindenekelőtt ennek következtében hanyatlának. A szakma degenerálódása máris tapasztalható.

(Futala Tibor)

Munka- és rendszer- szervezés, értékelés

03/249

BOTHA, Hanneri – BOON, J.A.: The information audit: principles and guidelines = Libri. 53.vol. 2003. 1.no. 23-38.p. Bibliogr.

Az információs auditálás sajátosságai, elvei és irányelvei

Hatékonyág; Szolgáltatások

A felülvizsgálat (auditing) bevett vezetési gyakorlat; célja a vezetők tájékoztatása a szervezet erőfor-

rásainak, szolgáltatásainak pillanatnyi állapotáról, hatékonyságáról. A kereskedelmi világban sokféle felülvizsgálat létezik, beleértve az információs erőforrások vizsgálatát. A szerzők szerint az információs felülvizsgálatnak a mai napig nincs elfogadott módszertana. Ennek fényében azt kutatják, hogy lehet-e, illetve érdemes-e szabványos módszert kidolgozni az információs felülvizsgálatra. Ennek során megvizsgálják az információs felülvizsgálat természetét és jellemzőit, és összehasonlítják más típusú vizsgálatokkal (például pénzügyi, kommunikációs). Arra a következtetésre jutnak, hogy ezek egyike sem ugyanaz, mint az információs felülvizsgálat, bár vannak hasonlóságok. A különféle információs felülvizsgálati módszereket tárgyalva értékeli és csoportosítja őket. Megállapítják, hogy bár a pénzügyi felülvizsgálat nem használható az információs felülvizsgálat szabványos módszertanának kifejlesztésére, az információs szakmának ebbe az irányba kell elindulnia segítségért, ha egy szabványos, általánosan elfogadott vizsgálati módszert szeretne kidolgozni. A szerzők irányelvekkel segítik az ilyen irányú erőfeszítéseket.

(Autoref.)

03/250

MARSHALL, Joanne Gard: Influencing our professional practice by putting our knowledge to work. A look at SLA's evidence-based practices = Inf. Outlook. 7.vol. 2003. 1.no. 40-44.p.

A Special Libraries Association állásfoglalása a bizonyítékokon alapuló szakkönyvtári gyakorlat meghonosítása, a szaktudás legjobb hasznosítása érdekében

Egyesület -könyvtári -nemzeti; Hatékonyság; Szakkönyvtár

Szakmai tevékenységünk jobbításának és finomításának egyik lehetséges módja a bizonyíték-alapú gyakorlat módszerének bevezetése. A „bizonyíték-alapú gyakorlat” (*evidence-based practice* –

EBP) az egészségügyből származik, ahol állandó a nyomás a leghatékonyabb és legkevésbé költséges kezelési mód kiválasztására. Egyszerűen szólva az EBP arra vonatkozik, hogy szakmai döntéseinket és tevékenységünket alapozzuk a rendelkezésünkre álló tények (ismeretek) közül arra, amely legerősebb bizonyítéka annak, hogy mi lesz a legjobb olvasóink számára. Ez a bizonyíték egyaránt alapulhat mennyiségi adatokon és kvantitatív méréseken, illetve minőségi adatokon és kvalitatív módszereken.

Az EBP-kultúrának a szakkönyvtári gyakorlatba ültetéséhez fontos lenne a kutatók olyan irányú befolyásolása, hogy kutatásaik a gyakorlatot támogató ismerteink bővítését célozzák. A kutatások természetéből adódóan persze sokszor szükségesek a gyakorlati alkalmazás nélküli alaputatások is, mielőtt az alkalmazás fázisát kifejlesztenék, azonban a kutatóknak szem előtt kell(ene) tartaniuk a használható tudásalap építésének és a hatékony cselekvés támogatásának célját.

Ennek szellemében az amerikai szakkönyvtárak egyesülete (SLA) 2001-es kutatási tervében nem jelölt ki ajánlott témákat, hanem a címében megfogalmazott célnak („állítsuk munkába tudásunkat”) megfelelően lehetővé teszi, hogy mindenki maga válassza ki, hogy milyen kutatással tud a legtöbbet segíteni az éppen legfontosabbnak tartott cél érdekében. Ez azt is jelenti, hogy a kutatásokat finanszírozókat sem befolyásolja semmilyen téma-lista, a támogatásért jelentkező kutatóknak kell meggyőznie a finanszírozókat kutatásának gyakorlati hasznáról.

(Mohor Jenő)

03/251

ZHANG, Yvonne W.: Measurement and assessment of networked resources and services in academic libraries = Ser.Lib. 43.vol. 2003. 3.no. 71-82.p. Bibliogr. 20 tétel.

Hálózati erőforrások és szolgáltatások mérése egyetemi könyvtárakban

Egyetemi könyvtár; Hatékonyság; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A szerző megvizsgálja, milyen erőfeszítések történtek a kaliforniai állami műszaki egyetem könyvtárában (California State Polytechnic University, Pomona) a hálózati erőforrások és szolgáltatások értékelésére. Bemutatja azokat a kérdéshez kapcsolódó fő kiadványokat és projekteket is, amelyeket az egyetemi könyvtár hasznosnak talált, és amelyek más könyvtárak számára is hasznosak lehetnek.

(Autoref.)

Lásd még 214-215, 262

Pénzügyi és gazdasági kérdések

Lásd 195, 199

Személyzet

03/252

ROGERS, Michael: Tackling recruitment = Libr.J. 128.vol. 2003. 2.no. 40-43.p.

Könyvtárosok toborzása és megtartása: tanácsok könyvtárosok toborzásához

Könyvtárostoborzás

A könyvtáros szakma előregedése és a szakemberek számának csökkenése mellett – ezeket a statisztikai adatok is alátámasztják – a hivatás vonzereje is megcsappant. Ebben a sokat emlegetett alacsony bér mellett több tényező is szerepet játszik (monotónia, konzervatizmus stb.), de más, hasonló humánszakmák is „elszívó hatást” gyakorolnak (pl. a szociális munkások). A szakma népszerűsítése is gyatra, hiszen az ALA honlapján olvasható jelenlegi információk nem hozzák lázba a végzősöket, annyira semmitmondóak, és országos toborzó programok sincsenek.

A reményt az egyes könyvtárak innovációs toborzó-programjai jelenthetik, amelyek közül hármát ismertet a cikk.

(1) Egy dél-kaliforniai konzorcium, a *Metropolitan Cooperative Library System* FILL (From Interns to Library Leaders = Gyakornokból könyvtárvezető) nevű, 185 ezer dolláros programja második éve már azt a célt tűzte ki, hogy könyvtáros hallgatókat foglalkoztasson (jelenleg negyvenötöt) közkönyvtárakban. Erre a gyakornoki, fizetett álláshelyre pályázniuk kellett a hallgatóknak. Az eredmények jók: negyvennégyen úgy nyilatkoztak, szívesen dolgoznának közkönyvtárban, és néhányan – legutóbb hatan – diploma után el is helyezkedtek abban a könyvtárban, ahol előzőleg dolgoztak.

(2) A *Central Jersey Regional Library Cooperative* (CJRLC) toborzó programját a sűrű könyvtáros pályakép ellensúlyozására és egy dinamikus toborzóprogram érdekében alakította ki. Több oldalú

megközelítést választottak: honlapot készítettek (www.becomealibrarian.org), nyílt napokat szerveztek, tájékoztató füzeteket írtak a leendő könyvtárosok számára és azoknak, akik pályamódosításként választják ezt a pályát, szöveges kitűzőket terveztek „Kérdezd meg, miért szeretem, amit csinálok” felirattal. Fiataloknak szánják legújabb füzetüket, amelyhez egy játék is készül („Nagyszerű könyvtáros lehetsz, ha...”). Erre a programra kevesebb, mint 30 000 dollár áll rendelkezésre, amelyet több könyvtárosokat képző egyetem (a Rutgers, a Clarion, a Drexel) is támogat.

(3) A *Miami-Dade Public Library* (Florida) gyakoronoki programja másnylen, mint a FILL. Mivel nehezen találunk megfelelő képesítéssel rendelkező munkaerőt, a könyvtárakban dolgozók közül saját maguk „nevelnek utánpótlást”, a már továbbtanulók és a programban részt venni szándékozók számára biztosítanak gyakornoki álláshelyeket. Ha már bizonyos kredit-pontokat megszereztek, és a munkahely véleménye is pozitív volt, könyvtáros gyakornokká léptették elő őket, végzés után pedig könyvtárosi státuszba kerültek. A jelöltek/pályázók interjún vesznek részt, és a legjobbkat ajánlják felvételre. Eddig 29 fő vett részt a két éves programban: ebből 3 ugyan kilépett, de tizennégyen már könyvtárosként dolgoznak, a többiek még tanulnak. A FILL-hez hasonlóan őket is díjazásban részesítik, míg azoknak a munkatársaknak, akik még felsőfokú tanulmányokat folytatnak, megtérítik a tandíj felét. (A lap hasábjain hamarosan a képző intézmények ez irányú erőfeszítéseiről is olvashatunk.)

(Murányi Lajos)

03/253

TOBIAS, Jenny: Ad lib: the advertised librarian = Inf. Outlook. 7.vol. 2003. 2.no. 12-18.p.

Könyvtárosok a hirdetésekben

Könyvtáros -felsőfokú; Marketing

Minden szakmának megvan a maga „ikonográfiája”, azaz egy-egy szakma képviselőit bizonyos hagyományos szimbólumok, már-már sztereotípiák társaságában szokás ábrázolni. A reklámnak emellett valamilyen vizuális történetet, kérdést vagy cikket kell elmesélnie, legtöbbször csattanóval is kell végződnie.

Az 1950-es években egy hirdetési cég reklámjában a cég könyvtárosa „The answer woman” (kb. A nő, aki mindenre tudja a választ...) felirattal jelent meg. Az 1990-es években az American Libraries c. szakfolyóirat már szükségesnek találta, hogy illusztrátorai számára útmutatót készítsen, amely így szólt: „könyvtárosként soha ne ábrázoljanak vénkisasszonyt vagy öreg hölgyet. A férfi könyvtárosok általában nem viselnek csokornyakkendőt. Lapunkban nem közlünk olyan fotóillusztrációkat vagy rajzokat, amelyek extrém testméretek vagy Csendet kérünk! feliratok szerepelnek.”

Az elmúlt években a könyvtárosokat mindenféle árucikk, lehetőség és életérzés reklámozására felhasználták. Egy szenátorjelölt hirdetésében azzal érzékeltette, hogy alulról indult (!), hogy korábban hamburgert árult, majd könyvtáros is volt.... A Wall Street Journal-ben egy befektető házaspár így nyilatkozott: „olyanok vagyunk mint egy könyvtári katalóguscédula; azok, akiknél beruházunk, szükség szerint bármire használhatnak bennünket”.

Számos autóreklám a könyvtárosokat a kultúrával, intelligenciával köti össze. Ausztriában a Renault Cliót egy modernül öltözött, könyvtárból kivalcerező, nyilvánvalóan ott dolgozó, és a reklámozott autó tetovált emblémáját viselő fiatal pár népszerűsíti. Dániában a hagyományos könyvtár zajából az ifjú, jóképű, jól öltözött, intellektuális könyvtáros

Toyota Avensis gépkocsijának nyugalmas hűvösebe menekül. A Honda Accord V-6 Coupe reklámja nem mutat könyvtárost, de felirata: „egy igazán klassz könyvtáros megfelelője”, a szöveg pedig: „jól néz ki, mégis intelligens”.

A gyerekeknek szóló reklámokat az jellemzi, hogy minél fiatalabbnak szólnak, annál groteszkebb, bohóc-szerűbb a könyvtáros. Néhány reklám eljárt az azzal, hogy a könyvtárosok hogyan gondolkodnak az információról (például egy, a szakmai telefonkönyvet népszerűsítő dán reklámban a könyvtáros, akitől egy szerzőről érdeklődnek, a számítógépen a Yellow Pages-ben találja meg a keresett nevet – nem a könyvtári katalógusban).

Az amerikai szaklapok hirdeteiben szimpatikus könyvtárosokat találunk, akár magukat a szakma képviselőit ábrázolják, akár csak könyvtári környezetben készültek, civilek közreműködésével. Ezek a képek bármely más szakma elkötelezett képviselőit ábrázolhatnak, és egyre gyakrabban megjelenítik a különböző etnikumokat és mindkét nemet (tehát egyre gyakrabban férfiakat is).

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 255

Marketing

03/254

ÂŠUKOVA, S.P. – SUKO, U.N. – GRAČEVA, L.V.:
Obzor mirovogo rynka naučno-tehničeskoj produkcii =
Naučn.Teh.Inf. 2003. 3.no. 11-16.p. Bibliogr. 5 tétel.

A tudományos-műszaki termékek világpiacának szemléje

Információpiac; Információtechnológia

A szerző mindenekelőtt a tudományos-műszaki termékek világpiacának kialakulását és jelenlegi helyzetét tekinti át. Megállapítja, hogy e termékcsoport-

tal való kereskedés aránya egyik előfeltétele a prosperáló társadalmak létének. A világpiacon történő érvényesülést azonban meg kell, hogy előzze a belső, a nemzeti piac zavartalan működése.

Oroszország hatalmas tudományos-műszaki potenciállal rendelkezik, s a tudományos-műszaki termékekben realizálódó eredményei világviszonylatban sem megvetendőek. Hogy mégis tartós elmaradásban van az USA-hoz, Japánhoz, Németországhoz, Franciaországhoz, Nagy-Britanniához, Hollandiához és más EU-államokhoz képest e vonatkozásban, az a megvalósult tudományos-műszaki termékek piaci hozzáférhetőségének alacsony színvonala, magyarán a piaci viszonyok fejletlensége miatt van.

A fejlett országokban az információs technológia exportja 1997-ben elérte a 681 milliárd dollárt, importja pedig a 618 milliárdot. S e téren tovább tart a lélegzetelállító növekedés. Hogy eközben ki ne „fulladjanak”, az EU-országok „viribus unitis” próbálnak versenyben maradni az amerikai-ázsiai régió teljesítményeivel. Ez azt jelenti, hogy közös adatbázisokat fejlesztenek, támogatják a kis- és közepes vállalkozásokat, elősegítik a finanszírozás és az innováció tökéletesítését, korszerűsítik az adózási mechanizmust, ösztönzik az alkalmazottak továbbképzését.

Oroszország világpiaci részvétele a fejlett termékekből mindössze 0,3%-os, s belkereskedelmi mutatói is silányak. Ez a helyzet akkor változik meg, ha a piacon nagyságrendileg megnövekszik a tudományos-műszaki termékek gyártóinak és vevőinek a száma, ha minden gyártó és vevő számára biztosítatik a piaci részvétel szabadsága, ha a piac áttekinthető lesz, a termelési tényezők mobilakká válnak, a termelés (a termékek) pedig kompatibilissé.

Könnyen belátható, hogy egy ilyen felzárkózás mennyi intézkedést, hányféle részvételt tesz szükségessé. Csak a meglévő törvények közül a következőket kell megváltoztatni: tudomány-, tudományos-műszaki politika, információ és informatizáció,

szerzői jog, szabadalmi törvény, számítógépi programok védelme, az integrált mikrorendszerek tipológiájának jogi védelme, kötelezpéldány szolgáltatás, polgári kódex, közigazgatási kódex, büntető törvénykönyv.

(Futala Tibor)

03/255

ADELOYE, Anthony: How to market yourself and your library organization: a solo librarian's guide = Bottom Line. 16.vol. 2003. 1.no. 15-18.p. Bibliogr.

Hogyan hirdesse magát az egyszemélyes könyvtár és könyvtáros?

Egyszemélyes könyvtár; Marketing

A cikk megvizsgálja, hogy az információs szakemberek és könyvtárosok, különösen az ún. „egysze-

mélyes” könyvtárak alkalmazottai hogyan mozgathatják elő a vállalatuk könyvtárának, információs központjának fellendülését. A szerző megállapítja, hogy az egyszemélyes könyvtárosok a legtöbbször hisznek annak az érvelésnek, hogy miután nincs marketing képzésük, jobb, ha nem is végeznek marketing tevékenységet. A szerzőnek ezzel ellentétben az a véleménye, hogy az egyszemélyes könyvtárak alkalmazottainak az intézményen belül is és kívül is aktív marketing tevékenységet kell folytatniuk könyvtáruk „eladására”. Néhány gyakorlati tanácsot ad arra, hogy a könyvtári és információs egységek hogyan igazolják létezésük szükségességét a szervezeten belül.

(Autoref.)

Lásd még 202

FELHASZNÁLÓK ÉS HASZNÁLAT

Használat- és igényvizsgálat

03/256

ADIKA, Gifty: Internet use among faculty members of universities in Ghana = Libr.Rev. 52.vol. 2003. 1.no. 29-37.p. Bibliogr.

Ghana: hogyan használják az internetet az egyetemi oktatók?

Egyetemi oktató; Számítógép-hálózat; Szolgáltatók használata

A fejlődő országok egyetemi könyvtáraiban komoly problémát jelent, hogy nem áll rendelkezésre

a legújabb szakirodalom, és a könyvtárközi kölcsönzés önmagában képtelen megoldani ezt a problémát. Az internet a földrajzi helytől függetlenül hatalmas mennyiségű információhoz nyújt hozzáférést. Ghana mindhárom régi egyetemének van internet-kapcsolata, ezért feltételezték, hogy az egyetemi oktatók így hozzáférnek az új információkhoz. A legújabb kutatás azonban azt mutatta, hogy az internet sokféle haszna ellenére az oktatók internet-használata igen alacsony. Ennek két fő oka a hozzáférhetőség hiánya az oktatók számára, és az elégtelen képzés. Az egyetemek vezetésének sürgős lépéseket kellene tenniük az oktatók rendelkezésére álló gépteremek létrehozására, és a könyvtáros-

kat, információs szakembereket és számítógépes munkatársakat be kellene vonniuk az egyetemi oktatók képzésébe.

(Autoref. alapján)

03/257

DUY, Joanna – VAUGHAN, Liwen: Usage data for electronic resources. A comparison between locally collected and vendor-provided statistics = J.Acad. Librariansh. 29.vol. 2003. 1.no. 16-22.p. Bibliogr.

Az elektronikus források használati adatai. A helyileg gyűjtött és a forgalmazók által szolgáltatott statisztika összehasonlítása

Hatékonyaság; Statisztika; Szolgáltatások használata; Teljes szövegű adatbázis

Az online szolgáltatók által közölt statisztika az elektronikus források használatáról nem egységes a szolgáltatók között. A jelen cikk azt kutatja, hogy lehetséges-e helyileg gyűjtött adatokkal a szolgáltatók által közölt adatok megbízhatóságát ellenőrizni. Miután a szolgáltatók adatait összehasonlították az NCSU (North Carolina State University) Libraries web-szerveréről gyűjtött adatokkal, megállapítják, hogy két olyan adattípus van, amelynek mérése azonos alapon történik, de a tényleges használati értékek a legtöbb terméknél különbözőek.

(Autoref.)

03/258

JOHNS, Cecily: Collection management strategies in a digital environment = Ser.Lib. 43.vol. 2003. 3.no. 83-87.p.

Állománygyarapítási stratégiák digitális környezetben

Elektronikus folyóirat; Fejlesztési terv; Igénykutatás könyvtári szolgáltatásokra; Raktározás

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER,

Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A kaliforniai egyetemen (University of California, UC) a 2001-2002. évben az Andrew F. Mellon alapítvány támogatásával lefolytatott átfogó vizsgálat fő célja a hibrid folyóiratállomány integrációjával és kezelésével kapcsolatos kérdések feltárása, illetve az erre befolyással bíró tényezők elemzése volt, elsősorban azért, hogy enyhítsenek a rájuk nehezedő fizikai és anyagi terheken, vagyis ésszerűsíthetők az elektronikus formában is elérhető szakfolyóiratok kötetének külső raktárakban való őrzését. (A két éves projekt három szakaszban folyt; az előkészítésre 9, az értékelésre 6 hónapot szántak.) Elsősorban az alábbiak feltárását tűzték ki célul:

- a használók szokásainak és attitűdjének a vizsgálata, amikor ők az e-verzió megléte esetén is a külső raktárakban tárolt nyomtatott változathoz ragaszkodnak;
- a tárolóraktárba kerülő nyomtatott változattal kapcsolatos munkafolyamatok és döntések (kiválasztás, kezelés, kihelyezés) kialakítása és tesztelése;
- a felmerülő és megtakarítható költségek dokumentálása azoknál a folyóiratoknál, amikor az elektronikus verzió érhető el, és a nyomtatott változat tárolóraktárba kerül
- a használatbeli változások dokumentálása, amikor a nyomtatott változat tárolóraktárba kerül;
- a munkafolyamatokat és az intézményt érintő tényezők (eszköz- és költségtervezés, rendszer és forrás-menedzsment) mérése
- az archiválást érintő intézményi stratégiák és szabályzatok értékelése hibrid környezetben (nyomtatott/digitális).

A vizsgálatba bevont 300 folyóiratcímet az alábbi ismérvek alapján választották ki:

- mindegyik folyóirat e-formátumban is valamennyi campuson elérhető legyen;
- a nyomtatott változat legalább két helyen legyen a UC-n belül;

- a kiadók elegendő adatot szolgáltatassanak az e-folyóiratok kiadói a cím és a campus szerinti használatról;
- a minta tegye lehetővé a használat többszem-pontú (tartalom és forma szerinti) vizsgálatát;
- a mintában legyenek olyan címek, amelyek kurrens számai digitálisan hozzáférhetőek, és olyanok is, amelyeknek a régebbi számai csak pl. a JSTOR-on keresztül érhető el elektronikus formában;
- a mintában az elektronikus folyóiratok több kiadóval legyenek képviselve.

A vizsgálat első negyedéről beszámoló tanulmány még csak a vizsgálat módszeréről (pl. a kísérleti példány és a kontrol példányokról) és részeredményekről számol be; további információk az egyetem *Gyűjteményépítési Kezdeményezés* (Collection Management Initiative) honlapján

(www.ucop.edu/cmi/welcome.html) olvashatók.

(Murányi Lajos)

03/259

SHEPHERD, Peter: Keeping count = Libr.J. 128.vol. 2003. 2.no. 46-48.p.

A Counter project: eszköz az elektronikus használat mérésére

Elektronikus publikáció; Módszertani útmutató; Statisztika

A licenc-előfizetéses elektronikus dokumentumok szolgáltatása igen fontossá vált az elmúlt időben az amerikai könyvtárakban, ezért beszerzésükre óriási összegeket fordítanak: 2001-ben csak a tudományos könyvtárak szövetségének (ARL) tagkönyvtárai 132 millió dollár költöttek elektronikus forrásokra. A könyvtáraknak állandóan bizonygatniuk kell, hogy milyen fontosak ezek a drága források. A baj csak az, hogy igazából nem képesek erre, hiányoznak hozzá a megfelelő eszközök. Most a COUNTER (Counting Online Usage of NeTworked Electronic Resources = Hálózati elektronikus doku-

mentumok online használatának mérése) projekt révén olyan munkaeszköz kerül a könyvtárosok kezébe, amellyel pontosan mérhetővé válik az e-dokumentumok használata.

Alapvető érdeke a könyvtáraknak és a kiadóknak egyaránt, hogy tudják, mennyire és mikor használják az olvasók az adatbázisokat. Egy évtizede még azt hitték, ez lehetséges. Mi volt a baj? Hiányoztak a megfelelő definíciók, és a kiadók sohasem egyeztették, mit is értenek pontosan egy „keresés” vagy „találat” alatt, így az adatok sem voltak összehasonlíthatóak. Mindenképpen nemzetközi és szabványosított megoldást kellett találni a mérésre: ez volt a COUNTER létrejöttének a mozgatórugója, amely hivatalosan 2002 márciusában „rajtolt”.

A szakértői bizottságba több mint 30 könyvtári, kiadói, közvetítói, szakmai és ipari egyesületi képviselő került. A projekt egy gyakorlati szabályzat (Code of Practice) kidolgozását célozta meg, elsőként a folyóiratokra és adatbázisokra koncentráva. A szabályzat első része (Release 1) tartalmazza a használatról szóló jelentésekben és a szabályzatban használandó adatelemek és egyéb fogalmak részletes listáját, és ahol lehetséges, a már meglévő NISO, ISO és egyéb meghatározásokat közli (pl. szállító, aggregátor, cikk, teljes szövegű cikk, keresés, konzorcium stb.). Meghatározza azokat a követelményeket, amelyeket a szállítók használati jelentéseinek adatszerűen tartalmaznia kell ahhoz, hogy megfelelően a COUNTER-nek (szövege olvasható a <http://www.projectCounter.org> címen). Ennek a feltételnek ahhoz is teljesülnie kell, hogy a könyvtárak szerződést kössenek a kiadók online szolgáltatásaira. A jelentéseket a szállítóknak térítésmentesen és minimális adatokkal havonta kell elkészíteniük, kettőt folyóiratokra, hármat pedig az adatbázisokra, a használat adatainak különféle részletezésével, CSV-fájl-formátumban. (2004-től a kiadók azt fogják kérni a szállítóktól, hogy használati jelentéseiket egy harmadik fél auditálja.) A szállítók 2003-ban megszerezhetik a COUNTER-megfelelés

státuszát, ha nyilatkozatot tesznek és igazolják, képesek legalább alapszintű jelentéseket biztosítani.

A könyvtárosok ösztönözhetik a COUNTER alkalmazását azzal is, ha licenc-szerződésük záradékába belefoglalják, hogy a szállító COUNTER-nek megfelelő adatokat szolgáltat. (A COUNTER-szabatos szállítók jegyzéke a projekt honlapján is szerepelni fog). A szakma képviselve van a projekt vezetésében is, de ennél jóval szélesebb körre van szükség a jövőben. (A gyakorlati szabályzatot 650 könyvtáros tesztelte a világ minden részén).

2004 és azt követő évek feladata lesz a mérőszámoknak a többi állományrészre való kiterjesztése (e-könyvekre és más dokumentumtípusra), illetve a jelentések további elmélyítése.

(Murányi Lajos)

Lásd még 186, 216, 233

Női felhasználók

03/260

GOULDING, Anne – SPACEY, Rachel: Women and the information society: barriers and participation = IFLA J. 29.vol. 2003. 1.no. 33-40.p. Bibliogr.

Res. francia, német, spanyol, orosz nyelven

Nők az információs társadalomban: részvétel és akadályok

Információs társadalom; Nőolvasó; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások használata

Az információs társadalom végső célja az, hogy mindenki számára biztosítsa a tudáshoz való hozzáférést és annak birtokba vételét, mégis féltő, hogy egyesek – ide tartoznának a nők is – továbbra sem élhetnek ezzel a lehetőséggel. Bár többen hangsúlyozzák az Internet demokratikus voltát és emancipáló erejét, mégsem állítható, hogy a világháló semleges volna a nemekkel szemben: jelentős hátrány-

ban vannak elsősorban a nők bizonyos csoportjai, így a bevándorlók, a kisebbségek tagjai, a fogyatékkal élők és az idősebbek.

A tanulmány a nők és az Internet viszonyával kapcsolatos kérdéseket vizsgálja, és azokat a felméréseket ismerteti, amelyeket erről a loughborough-i egyetemen (Egyesült Királyság) végeztek.

A hozzáférés és használat vonatkozó szakirodalmát áttekintve és a rendelkezésre álló statisztikai adatokat vizsgálva megállapítják, hogy az Egyesült Királyságban a férfiak 57, míg a nők 45%-a használja az internetet; a nők elsősorban anyagi okok és a kevesebb szabadidő miatt szorúlnak háttérbe, de szerepet játszik az önbizalom hiánya és a negatív tapasztalatok is.

Ausztrál és egyesült államokbeli adatokat elemezve rámutatnak, hogy a világháló a nők elsősorban vásárlásra és ügyintézésre, illetve gyakorlati (egészségügyi, vallási, munkavállalási stb.) információk beszerzésére és kapcsolat-tartásra (e-mail) használják. A loughborough-i egyetemen végzett egyik felmérés a világhálót mint a feminizmus eszközeit vizsgálta; a válaszadók 70%-a vélte úgy, hogy az internet megfelelő, „barátságos forrás” és gyors és hatékony kommunikációt biztosít a nők számára, a hagyományos eszközök mellett, valamint fontos információk közvetítője. Az elektronikus publikálás is lehetővé vált a nők számára: a világhálón szabadon fejthetik ki nézeteiket, ez a hátrányos megkülönböztetésnek és a nemi sztereotípiáknak is hatékony ellenszere.

A felmérés az ún. internetes feminizmus (cyberfeminism) kérdéseivel is foglalkozott, és olyan filozófiaként határozta meg, amely „felismeri, hogy jelentős különbség van férfiak és nők között – elsősorban a digitális közlésekben –, és ezen változtatni is kíván.” A megkérdezettek 41%-a egyetértett ezzel a megfogalmazással, és további témákat is megjelölt, amivel foglalkozni érdemes – többek között jellegzetesen női oldalak létrehozásával.

(Murányi Lajos)

Használók képzése

03/261

ROCKENBACH, Susanne: Teaching library in der Praxis – Bedingungen und Chancen = Bibliotheksdienst. 37.Jg. 2003. 1.no. 33-40.p.

Az oktató könyvtár a gyakorlatban – a Kasseli Egyetemi Könyvtár tapasztalatai

Egyetemi könyvtár; Használói szokások; Használók képzése -felsőoktatásban

A „Teaching library” egyrészt az egyetemi könyvtárak új koncepcióját jelenti (mely a hallgatók információ- és könyvtárhasználati ismeretének, információszerezési kompetenciájának szervezett formában történő kialakítását kiemelt feladatának tartja), másrészt így nevezik a hallgatók részére e célból szervezett kurzusokat is.

A kasseli egyetemi könyvtárban úgy ítélték meg, hogy a könyvtár keretében önállóan szervezett információhasználati bevezetések csak kis részben érik el céljukat: csekély a hallgatók érdeklődése irántuk (néhányan csak két-három hallgató vett részt), és nem elégséges a határfokuk sem. A hallgatók többsége nem ismerte fel, hogy az információs kompetenciára egy életen át szükségük lesz, a könyvtárat nem tekintik ennek megszerzésére szolgáló helynek, úgy vélik, hogy az egér és a kattintások segítségével is el tudnak majd valahogy boldogulni. A kasseli könyvtárosok mindezeket mérlegelve úgy látták helyesnek, ha az információ- és könyvtárhasználati képzést nem önálló kurzusként

szervezik, hanem beépítik a szakmai szemináriumok keretébe. Első lépésként a problémát közösen megvitatják a téma iránt érdeklődő szemináriumvezetőkkel, akik általában egyetértettek a tervvel.

A szakmai szemináriumi keretben történő információ- és könyvtárhasználati képzésnek számos előnye van. A hallgatókat meggyőzi az információs kompetencia fontosságáról az a tény, hogy azt szakmai oktatóik is láthatóan fontosnak tartják. Az oktatás jobban kötődik a szakmai tanulmányokhoz: a könyvtárosoknak szorosan kapcsolódniuk kell a szemináriumi témákhoz, ott kell a hallgatókat megszólítani, ahol szakmailag tartanak, és úgy kell előbbre vinni őket, hogy azt szakmailag is hasznosnak érezzék. A foglalkozások módszerét illetően a rövid szóbeli ismeretátadást mindig a példák hallgatói megoldása követi, majd az eredmény, a tanulságok közös megbeszélése. Mindez természetesen a hagyományos oktatásnál jóval több ráfordítást követel a résztvevő könyvtárosoktól, de a hatékonyabb módszer következtében a befektetett munka megtérül. Nem mellékes hozadéka az új módszernek az oktatókkal kiépülő munkakapcsolat, (mely esetenként az oktatókat is rávezeti az információs kompetencia fontosságára.)

Kérdés, hogy a finansziális megszorítások időszakában vállalja-e egy egyetemi könyvtár ezt a többletfeladatot? Ha a könyvtár alapvető feladatának tekintti a Teaching library szerepet, akkor a válasz igen lesz.

(Katsányi Sándor)

Lásd még 187

INFORMÁCIÓELŐÁLLÍTÁS, -MEGJELENÍTÉS ÉS TERJESZTÉS

Digitalizálás

03/262

CHAPMAN, Stephen: Managing text digitisation = Online Inf.Rev. 27.vol. 2003. 1.no. 17-27.p. Bibliogr.

Szövegdigitalizálási projektek szervezése és vezetése

Digitalizálás; Fejlesztési terv; Módszertani útmutató [forma]; Vezetés

Egy jó projekt-tervnek tartalmaznia kell a projekt céljainak megfelelő műszaki specifikációkat, munkatervet, költségvetést és ütemezést. A szövegdigitalizálást sok változó és választási lehetőség jellemzi, ezért nem lehet egyetlen, minden helyzetre alkalmazható módszert javasolni. A cikk egy egyszerű kérdőívet mutat be, amelynek segítségével a projekt-vezetők meghatározhatják az elképzelésük szerinti szövegdigitalizálás funkcionális követelményeit. E követelmények adnak aztán alapot a specifikációk kifejlesztéséhez, a munkafolyamat előzetes meghatározásához, és a megfelelő személyzet és berendezés megválasztásához.

(Autoref.)

Adatok, információk rögzítése

03/263

TULL, Laura: Library systems and Unicode: A review of the current state of development = Inf.Technol.Lib. 21.vol. 2002. 4.no. 181-185.p. Bibliogr. 9 tétel.

Könyvtári rendszerek és Unicode: a jelenlegi helyzet

Betű; Felmérés [forma]; Integrált gépi rendszer; Szabvány

Az 1991-ben készült Unicode szabvány olyan univerzális karakterkészletet definiál, amely a világ összes nyelvének karaktereit tartalmazza. Az utóbbi években különösen a szoftver- és a számítógépiparban alkalmazták. A sok nyelvet képviselő gyűjteményekkel rendelkező egyetemi könyvtárak valószínűleg egyre intenzívebben kívánják majd használni nem-latin betűs dokumentumaik (pl. arab, héber, kínai) megjelenítésére és keresésére. A cikk áttekinti az Unicode szabványt, és megvizsgálja a könyvtári rendszerekben való alkalmazását.

(Autoref.)

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

03/264

OVADIA, Steven: Self-published electronic journals: not quite the wave of the future = Ser.Lib. 43.vol. 2003. 3.no. 31-37.p. Bibliogr. 6 tétel.

Saját kiadású elektronikus folyóiratok

Elektronikus folyóirat; Hatékonyság; Publikálás -tudományos kiadványoké

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

Sok könyvtáros takarékosági okokból saját kiadású (nem a kereskedelmi kiadók által kiadott) elektronikus folyóiratok beszerzésére törekszik. Az igaz, hogy ennek vannak gazdasági előnyei, de a könyvtárosoknak a minőségre is oda kell figyelniük. A kiadók megkerülésével létrehozott és a világhálón terjesztett saját kiadású folyóirat jó gondolat, de az ötlet még nincs annyira kifejlesztve, hogy a könyvtárak számára is kiaknázzható legyen.

(Autoref.)

03/265

BUNO, Milan: Elektronická kniha v kazdodennej praxi = Knižnica. 4.roč. 2003. 2.no. 93-96.p.

Res. angol nyelven

Elektronikus könyv a mindennapi gyakorlatban

Elektronikus könyv

A 21. század első évtizedében jóval kisebb az elektronikus könyv (e-könyv, e-book) iránti érdeklődés, mint a 20. század utolsó tíz évében. Akkoriban ui. úgy vélték, hogy az e-könyv hamarosan kiszorítja a

papírhordozókat, vagy legalábbis igen szűk területekre határozza meg illetékességét. Keltettek is zajos sajtófelhajtásokat körülötte.

Azóta kiderült: korai volt a „medve bőrére inni”.

Az e-könyvet jelenleg részint alkalmassági teszteléseknek vetik alá, részint pedig megfelelő leolvasók, formátumok és terjesztési módszerek (pl. book on demand) kifejlesztésével foglalkoznak ezzel az új lehetőséggel kapcsolatban.

A kritikusok az e-könyvek körülményes olvasására hívják fel mindenekelőtt a figyelmet. E célból speciális számítógépeket, törekeny képernyőket kell használni. Alig képzelhető el, hogy strandon vagy fürdőszobában vesz valaki „kézbe” egy ilyen könyvet. További akadályok: a tápelemek gyors forrósodása és kimerülése, a szem kifáradása olvasás közben, az olvasóképeség megszerzésének drága volta (a felszerelés beszerzésének drágasága).

A fentiekől függetlenül évről-évre jól érzékelhető és értékelhető fejlemények mennek végbe az e-könyv vonatkozásában. Az *Adobe Systems* mind a leolvasás, mind a terjesztés megszervezése terén ért el eredményeket. Sőt: egyes szépírók (Stephen King, Frederick Forsyth, Ed McBain) is „szálláscsinálói lettek” az e-könyv társadalmi elfogadtatásának.

Noha helyel-közzel szépirodalmi művek is lehetnek az e-könyvek tartalmai, az azonban az elmúlt évtizedben bizonyosodott, hogy fordítói, szinoníma- és egyéb szótárak, sokkötetes enciklopédiák, tanulmányi szövegek kínálóznak leginkább (és az olcsóság ígéretével) „e-könyvesítésre”.

Végül a mai felnőtt nemzedékek sem lelkesednek e formáért, ami kétségtelenül késlelteti népszerűségét. A cikk szerzője azonban optimista: hisz abban, hogy az immár a képernyő bűvkörében és a digitális világban felnövekvő nemzedékek nem fognak averzióval viseltetni az e-könyvvel szemben sem.

(Futala Tibor)

CHEN, Ya-ning: Application and development of electronic books in an e-Gutenberg age = Online Inf.Rev. 27.vol. 2003. 1.no. 8-16.p. Bibliogr.

Elektronikus könyvek alkalmazása és fejlesztése a mai, „elektronikus Gutenberg” korszakban

Elektronikus könyv

Lényegét tekintve az elektronikus könyv a hagyományostól információhordozója és terjesztése tekintetében különbözik. Mindkét, az információtechnológiához kötődő különbség nemcsak előnyöket jelent az e-könyv előállítás, javítása, terjesztése és használata szempontjából, hanem a hozzáférés és a használat nagyobb kontrolljának lehetőségét is nyújtja. Mindazonáltal ma még az e-könyv legfőbb funkciója a hagyományos könyv duplikálása. Számos esettanulmány mutatja, hogy az olvasóknak az e-könyvekkel szembeni viselkedését még a hagyományos, nyomtatott könyv használatának kialakult szokásai befolyásolják, holott az e-könyveknek számos másféle jellemzőjük van.

Valamely elektronikus könyv tartalma hozzá van kötve saját elektronikus médiumához, a hordozható vagy a számítógépes eszközhöz, és a felhasználói felülethez. Éppen ez az információtechnológia az, ami szinte leküzdhetetlen akadályt állít az e-könyvek széles körű használatá elé. Egy hagyományos könyv ugyanis, éppen ellenkezőleg, a tartalom, a szerkezet és a megjelenítés független egysége, bármiféle más eszköz nélkül. Ha az e-könyvek megjelenése Gutenberg találmányához hasonlítható jelentőségű és hatású „forradalom” volt, akkor a következő, szükséges forradalmi változás Aldus Manutius zsebkönyveinek megjelenéséhez kell, hogy hasonló legyen.

(Mohor Jenő)

SUBBA, Rao, Siriginidi: Electronic books: a review and evaluation = Libr.Hi Tech. 21.vol. 2003. 1.no. 85-93.p. Bibliogr.

Elektronikus könyvek: áttekintés és értékelés

Elektronikus könyv

A papír nélküli publikálás növekvő fontossága, az elektronikus információk létrehozásának, frissítésének, másolásának, megosztásának, terjesztésének és keresésének egyszerűsége, a helyi és globális számítógép alapú kommunikációs hálózatok terjedése jelentik az elmúlt két évtized olyan fejleményeit, amelyek az elektronikus könyvek megjelenését és fejlődését (is) szolgálták. A hardver- és szoftver-fejlődés, az internet-fejlődés a szövegek és adatok forgalmának előmozdítására, a könnyű web-alkalmazások a HTML, XML és hasonló technológiák használata révén, valamint az e-könyvek valódi ígéretet jelentenek a fogyasztói piacon. Egy előrejelzés 2005-re 1,9 millió e-könyv használót jósol, egy másik az USA e-könyv piacán a 2000 évi 9-ről 2004-re 414 millió dollárra emelkedő forgalmat jelez.

A számos különféle definícióból leszűrt meghatározás szerint egy elektronikus könyv: digitális formájú szöveg, vagy digitális formára konvertált könyv, vagy digitálisan olvasható anyag, vagy egy számítógépes fájl formájú könyv, vagy szavak és képek elektronikus fájlja, amely egy asztali vagy note-book számítógépen, vagy valamilyen hordozható eszközön jelenik meg, vagy speciális e-könyv olvasóval való megjelenítésre van formálva.

Típusa szerint az e-könyv lehet letölthető, hozzá való készülékkel olvasható, megrendelésre kinyomtatott és weben elérhető.

Az e-könyvek jó tulajdonságai között említendő a publikálás módja, a gazdaságosság, a növekvő hardver-kapacitás, továbbá, hogy mindig van belőle raktári készlet, és hogy egyetlen fát sem kell miatta kivágni. A szerzők számára nagyobb olvasóközöniséget, a kiadónak kevésbé költséges előállítását

és könnyű terjesztést, az olvasó számára egyes szövegrészek könnyű visszakeresését, a szöveg mellé használható szótárt vagy lexikont, e-könyvek közötti „linkeket”, hang- és mozgókép-anyagot, választható betűméretet és hordozható saját „virtuális könyvtárt” jelenthet.

Az e-könyv ellen szól egyrészt a jelenlegi technológia és annak következményei (ide értve a költségeket is), valamint az olvasók elvárásainak meg nem felelő kezelési mód. A jelenlegi olvasókészülékek sokkal sérülékenyebbek (azonos használat mellett), mint a nyomtatott könyv, az olvasókészülékek drágák, rossz a felbontásuk, korlátozott a hozzáférhető címek száma, a technológiák nem kompatibilisek és ki vannak téve a gyors avulásnak, az e-könyvről többnyire nem készíthető papír-példány (részlete sem nyomtatható ki), mások a jogi körülmények, mint egy könyv megvásárlásakor.

Végző soron az e-könyvek sikere vagy bukása nemcsak az olvasói elfogadástól függ, hanem attól is, hogy a kiadói ipar képes-e a hagyományos üzleti modelleknél messzebbre látni, és felismerni, hogy az e-könyv nem a papír-könyv helyettese. Mindazonáltal az e-könyvek gyors ütemben válnak valódi alternatívává, és növekvő előnyöket mutatnak a hagyományos médiummal szemben. Az olvasókészülékek még fejlődésük elején járnak, ám reális remény van arra, hogy a szükséges ipari szabványokat rövidesen elfogadják. Az e-könyvek azonban sokkal inkább kiegészítői, mintsem helyettesítői a nyomtatott könyvnek.

(Mohor Jenő)

03/268

FALK, Howard: *Electronic campuses* = *El.Libr.* 21.vol. 2003. 1.no. 63-66.p.

Elektronikus campusok

Elektronikus könyv; Felsőoktatási intézmény; Információtechnológia; Számítógép-hálózat

Az újságíró-szerző a témát érintő felmérésekben tallózva bevezetőjében arra hívja fel a figyelmet,

hogy az iskolák és egyetemek ma már vezeték nélküli számítógép-hálózatokkal is el vannak látva, s gyorsan nő a hordozható számítógépek használata: ezeket mind a tantermekben, mind a laboratóriumokban használják az internet és az online-könyvtárak elérésére, de a tanárok is élnek vele a hallgatók tudásának mérésére. (Ijesztő példa az említett Iowa állambeli West Des Moines campus, ahol nincs is könyvtára a főiskolának: a hallgatók hordozható számítógépeken férnek hozzá az e-könyvekhez és -folyóiratokhoz, először csak kísérleti jelleggel (2001), majd szinte valamennyi szakra kiterjesztve, mivel a papír nélküli campus megteremtése a cél!)

A felsőoktatásban az internet lett a legfőbb információ-forrás. Egy felmérés szerint a tanárok 83%-a úgy véli, hogy a web-alapú technológia kulcsszerepet játszik a diákok sikeres munkájában; 62%-uk a készüléshez, 56%-uk a tankönyvek kiegészítéséhez, 52%-uk a tananyag frissítéséhez használja a világhálót, és az online keresésre fordított idő is növekszik. Egy másik vizsgálat szerint a kutatók nem bíznak az internetes forrásokban teljesen: 96%-uk nyomtatott vagy más forrásban is utána néz az információknak. A biológusok, jogászok és közgazdászok idejük 78%-át, míg a társadalomtudománnyal és művészetekkel foglalkozók csupán 36%-át töltik online forrásokkal.

A diákok nemcsak információgyűjtésre, hanem „korrepetálásra” is használják a világhálót. Az AOL-nak (American Online) van egy *Ask a Teacher* szolgáltatása, amelyet a diákok délután 3-tól éjfélig vehetnek igénybe, és tehetnek fel kérdéseket önkéntes tanároknak online. Egy hasonló, de térítéses szolgáltatás (3,5 \$-nál kezdődik) a *BrainMass*, ahol végzős diákok válaszolnak a felvetődő, tanulmányokkal kapcsolatos problémákra. A *Smarthinking* a harmadik ilyen szolgáltató: itt a diák és a tanár közvetlenül is kapcsolatba léphet egymással, utóbbi egy „képernyő-táblán” kézzel és géppel egyaránt tud írni (www.smarthinking.com). A *MathNerds* is

Kommunikációs technikák

03/269

DI MAJO, Sandra: La crisi della comunicazione scientifica: soluzioni a confronto = Boll.AIB. 42.vol. 2002. 4.no. 441-450.p. Bibliogr. a jegyzetekben.

Res. angol nyelven

A tudományos kommunikáció válsága és a megoldási lehetőségek

Folyóirat; Kommunikáció; Publikálás -tudományos kiadványoké

A könyvtárak egyre nehezebben tudják hagyományos szerepüket betölteni a tudományos kommunikáció folyamatában. Ennek fő oka a tudományos dokumentumok mennyiségének és árának növekedése. Mindezért leginkább a tudományos publikációs piacon monopol-helyzetet szerzett kereskedelmi (profit-orientált) kiadók tehetők felelőssé, a helyzet megváltoztatásához tehát – s ez tűnik az egyetlen valódi megoldásnak – a kiadók monopóliumát kell megtörni. Ennek eszközéül kínálkozik a SPARC, a tudományos társaságok, egyetemek és tudományos könyvtárak közötti szövetség, mely jelentős fejleményeket idézhet elő a piaci versenyben, és segítséget tud nyújtani az új publikációs kezdeményezéseknek a magas színvonalú ám alacsonyabb árú tudományos információk érdekében.

Maguktól a szerzőktől is érkeznek javaslatok, hiszen számos szerző küzd a tudományos információkhoz valamilyen központi archívum (adatbázis) segítségével való szabad hozzáférésért (mint amilyent pl. a *PubMed* valósít meg), illetve az egyetemek, kutatóintézetek saját kommunikációs archívumainak megteremtéséért, amelyeken keresztül a szerzők maguk tehetik közzé (önarchiválás formájában) munkáikat.

A könyvtárak fontos szerepet tölthetnek be a tudományos információk széles körű és szabad áramlá-

ingyenes szolgáltatás, a matematikatanuláshoz nyújt segítséget.

Bár az elektronikus könyvek iránti tömeges kereslet a vártnál kevésbé növekszik, az oktatásban használatuk egyre jobban nő. Az egyik tanulmány szerint 2000-ben az egyetemi könyvesboltokban négy millió elektronikus könyvegységet adtak el, 2005-re pedig 140 milliót prognosztizálnak. Bár a felsőoktatásban a tanárok 4%-a használ csupán e-szövegeket, ennek a tízszeresére számítanak két éven belül. Egy felmérés azt vizsgálta, van-e különbség az elektronikus és a nyomtatott formátumú kötelező olvasmányok használata között: a közel fele-fele arány (17:14) mellett a hagyományos forma volt a népszerűbb, de a diákok zöme az elektronikus szakirodalom beszerzését is fontosnak tartotta. Egyes oktatók kizárólag elektronikus jegyzeteket írnak hallgatóiknak, elsősorban a természettudományi szakokon.

Csökken a felsőoktatási könyvtárak használata is: az egyik tanulmány szerint az alsóévesek csupán idejük egyharmadát töltik a könyvtárban; a tanárok esetében ez már csak 10%; az elmúlt két évvel összevetve a diákok 35%-a, a tanárok 43%-a tölt kevesebb időt a könyvtárban. Ennek nyomán az online források fejlesztésére törekszenek: 2002 őszére mintegy 200 ezer diák és tanár érhet el helyi és külső forrásokat a *Scholars Portalon*, amelyet a tudományos könyvtárak egyesülete (Association of Research Libraries, ARL) projektjének a keretében fejlesztenek.

(Murányi Lajos)

Lásd még 189, 196, 198, 217, 238, 243, 257, 259

sát célzó reform folyamatában: tájékoztathatják tudós olvasóikat az új lehetőségekről, támogathatják az új „szabályokat” elfogadó kiadókat (folyóirataik előfizetésével), segíthetik a szerzőket az önarchiválás munkájában illetve a hagyományos publikációs tevékenység új módon való végzéséhez szükséges új készségek megszerzésében.

(Mohor Jenő)

03/270

GUERRA, Luca: Paradigmi emergenti della scholarly communication = Boll.AIB. 42.vol. 2002. 4.no. 413-439.p. Bibliogr. a jegyzetekben.

Res. angol nyelven

A tudományos kommunikációban felmerülő paradigmák

Folyóirat; Publikálás -tudományos kiadványoké

Nagyjából az 1970-es évek óta folyamatos a tudományos folyóiratok áremelkedése, aminek nyomán egyre általánosabban „folyóiratválságról” beszélünk. Az árak emelkedése mára elérte azt a szintet, mely valójában léteben fenyegeti a tudományos kommunikáció folyóiratcikkek formájában való szabad áramlását. A kiadói koncentráció folyamata, és az az immár rendszeressé vált tény, hogy a folyóiratárak az inflációt négyszer meghaladó mértékben növekednek, komoly változásokat hozott létre a kutatók közötti dialógusban, és azt is nyilvánvalóvá tette, hogy meg kell keresni a veszély elhárításának módját.

A válságra először a könyvtárak reagáltak: az előfizetés-lemondások és az éppen szükséges cikkek beszerzésére való berendezkedés korszaka után megindultak a tudományos kommunikáció adott feltét-

eleinek módosítására irányuló törekvések. Könyvtári konzorciumok jöttek létre azzal a céllal, hogy gazdasági erejüknel fogva stratégiai szereplővé váljanak a publikációs piacon.

Egy másik lépés a profit-orientált tudományos kiadókkal szemben versenytársként való megjelenés – a Stanford könyvtára által kezdeményezett *HighWire Press* és az amerikai SPARC (*Scholarly Publishing Academic Resources Coalition*) jellemző példái ennek a megoldásnak. A tudományos kommunikáció lehetséges új gazdasági modelljének (modelljeinek) kikísérletezésére is jelentős kezdeményezések vannak: az amerikai *National Library of Medicine* egyik részlege 2000-ben elindította a *PubMed Central* elektronikus adatbázist, ám ennek lassú fejlődésével elégedetlenül egy csoport tudós nyílt levélben tette közzé szándékát egy (közkönyvtári mintára alapuló) online nyilvános tudományos könyvtár (*Public Library of Science*) létrehozására. A próbálkozások másik iránya a teljesen szabad hozzáférést veszi célba, vagy bizonyos (pl. hat hónapos) határidő lejárta után, vagy úgy, hogy a publikálás (hozzáférhetővé tétel) költségeit a szerzők, vagy intézményük fizetnék meg: ezekre keresi a megoldást az *E-Biomed*, a *BioMed Central* projektek, valamint a Soros-féle Nyitott Társadalom Intézet keretében kezdeményezett BOAI (*Budapest Open Access Initiative*) és az amerikai *Open Archives initiative* is. Európában a Liber, a JISC (és mások) szervezésében a SPARC Europe látszik életképes kezdeményezésnek, az olasz nyelvű tudományos folyóirat-irodalom tekintetében pedig a DAFNE (*District Architecture For Networked Editions*) projekt érdemel említést.

(Mohor Jenő)

KÖNYVTÁRGÉPESÍTÉS, KÖNYVTÁRÉPÜLET

Könyvtárépítés, berendezés

03/271

BLUME, Eckhard – KEMPF, Klaus: Building and space issues: the German situation and solutions = Libr.Hi Tech. 21.vol. 2003. 1.no. 8-20.p. Bibliogr.

Épület és férőhely: német helyzetkép és megoldások

Elektronikus dokumentum; Könyvtárépület; Könyvtári rendszer; Raktározás; Tároló könyvtár

A helyhiány állandó és nemzetközi problémája a könyvtáraknak, és a digitális információk, az elektronikus dokumentumok, az egész „média-forradalom” ezen egyáltalán nem segít, sőt. A digitális-multimédiás és a nyomtatott információk (információhordozók) párhuzamos használata helyigényes tevékenység. Németország egyetemi könyvtárai sem kivételek, ám itt – történelmi okok miatt – néhány jelentős bővítésre ill. új építkezésre is szükség volt, ugyanis míg a nyugati országrész könyvtár-épületeinek 10%-a épült 1919 előtt és 90% 1950 után, a volt NDK területén 50% az 1900 előtt és 25-25% az 1900 és 1945 között, ill. az 1950 utáni építések aránya.

Jellemző példái az új építkezéseknek ill. felújításoknak a lipcsei egyetemi, a drezdai Szász Nemzeti és Egyetemi, valamint a magdeburgi egyetemi könyvtár. Lipcsében az Albertina épületét kellett felújítani, részben újjáépíteni és modernizálni, ami (a műemlék-jelleg miatt) számos kompromisszummal járt, és végeredményben az olvasók számára nem

nyújtja mindazt a kényelmet, amit egy új épület nyújthat, cserébe egyedülálló történelmi légkörben lehet dolgozni. A szász állami és a drezdai műegyetemi könyvtár 1996-ban elhatározott egyesítése nyomán jött létre az a könyvtár, melynek új épületet kellett emelni, mivel mindkét eredeti könyvtár épületét lerombolták Drezda bombázásakor. Az épület három föld alatti szintjére kerültek az olvasószolgálat, a szabadpolcos és a zárt raktár valamint az (üvegtetejű, 990 férőhelyes) olvasóterem, két föld feletti szárnyában a könyvtári adminisztráció (gyarapítást, feldolgozás stb.), illetve a könyvmúzeum, az előadóterem és a kávézó kapott helyet.

A magdeburgi egyetem 1993-ban jött létre a város felsőoktatási (műszaki, pedagógiai orvosi) intézményeinek egyesítésével. Központi kampusz-könyvtárát 1995-ben kezdték tervezni, 1999-ben építeni, befejezésének várható ideje 2003 vége. A részben alapincézett, három emeletes épület egy második építési fázisban még egy emelettel bővül majd. Az épület koncepciója szerint az előcsarnokon (kiállító tér, kávézó) át vízszintesen és függőlegesen is összekötött, nyílt könyvtári térbe jutunk, melynek középpontja az üveggel fedett átrium. A földszinten a kölcsönzőpult, a tájékoztató anyagok, az általános irodalom és az OPAC munkahelyek találhatóak. A felsőbb emeletek olvasótereiben a szakirodalom szakterületenkénti csoportosításban, szinte „virtuális szakkönyvtárként” kap helyet, mindegyik saját tájékoztató pulttal, kutatószobákkal és szemináriumi szobával rendelkezik.

A helyhiány megoldásának másik módja, a tároló könyvtár terén jelentős változás állt be az utóbbi időkből a gondolkodásban, s a vélemények egyre

távolodnak a regionális központi tároló könyvtári koncepciótól. A néhány létező kooperatív modell (mint Észak-Rajna-Vesztfáliában ill. Baden-Württembergben) gyengélkedik. A megoldást jelenleg inkább a központosított és decentralizált megoldások kombinációjában vélük felfedezni.

(Mohor Jenő)

Számítógépes könyvtári rendszerek

03/272

JULICH, Suzanne – HIRST, Donna – THOMPSON, Brian: A case study of ILS migration: Aleph500 at the University of Iowa = *Libr.Hi Tech.* 21.vol. 2003. 1.no. 44-55.p. Bibliogr.

Áttérés az Aleph500 könyvtári rendszerre: a University of Iowa tapasztalatai

Egyetemi könyvtár; Integrált gépi rendszer; Szoftverválasztás

Az integrált könyvtári rendszerek cseréje mindig nehéz döntésekkel jár: ez történt a közel három millió rekorddal rendelkező *University of Iowa Libraries* (UIL) esetében is, ahol 1986 és 2000 között a NOTIS rendszert használták. Az elhatározásra 1996-ban került sor, az új rendszer pedig 2000 augusztusában kezdett működni. Az esettanulmány ennek a négy esztendőnek a legfontosabb tennivalóit és tapasztalatait foglalja össze.

A könyvtár szorosan együttműködött az egyetem információtechnológiai szolgálatával (ITS) mind a követelményrendszer kidolgozása, mind a rendszer kiválasztása során. (Végül az Ex Libris Ltd terméke, az Aleph500 bizonyult minden szempontból a legjobbnak).

Az átállás megkezdésére 1999 októberében került sor, a 10 tagú koordinációs bizottság és a 12 funkcionális csoport létrehozásával. Az átállásra fordított

időt (32 845 óra) kategóriákra lebontva pontosan dokumentálták. A projekt irányítása és nyomonkövetése során főleg a Microsoft Project(r)-re támaszkodtak.

Az új rendszer kliens/szerver architektúrája miatt új szerver (IBM RS/6000 S80) és 363 személyi számítógép beszerzésére is sor került 1999 februárja és 2000 júniusa között. (Az adatbázis szoftver Oracle(r) 7.3.4. volt.)

A kapcsolattartás a szállítóval a szerződésről folytatott tárgyalásokkal kezdődött, de hamar bebizonyosodott, hogy a bevezetés alatt szükséges a szoros kapcsolat, egy projekt-vezető biztosítása. (Ezt később – az UIL kérésére – az Ex Libris „kicsérélte”.) A elektronikus levelezés és a telefon sem bizonyult elegendőnek, személyes találkozókra is sor került a felek között.

Az új rendszer népszerűsítéséről idejében gondoskodtak: pályázatot hirdettek a rendszer elnevezésére – *InfoHawk* lett (az egyetem kabala-figurája után) –, számos bemutatóra is sor került, amint a katalógus működött, továbbá a használók számára útmutatókat állítottak össze.

Az adat-konvertálás volt a legfontosabb teendő, amelyet több szakaszban teszteltek, ezzel egy időben került sor a rendszer felállítására, a konfigurációs táblázatok elkészítésére, majd a funkciók tesztelésére. (Utóbbi számos problémát hozott felszínre.) A könyvtárosok képzésére az Ex Libris 41 napot biztosított (2-4 naposakat). Helyi programozási feladatokat is meg kellett oldaniuk a UIL-ben, míg a könyvtárosok helyi igényeit a GUI-kliens konfigurálásával biztosították.

Az átállás a NOTIS-ről az Aleph500-ra két hetet vett igénybe, de menet közben is sok gondot okozott a szoftver-fejlesztések miatt a változások nyomonkövetése.

2000 augusztusa óta a munka tovább folyik – újabb rendszer-könyvtáros alkalmazására is sor került. A UIL munkatársai és használói az új rend-

szerral és a szállító által biztosított támogatással elégedettek.

(Murányi Lajos)

Elektronikus könyvtár

03/273

SCHÖNING-WALTER, Christa: Die Digitale Bibliothek als Leitidee: Entwicklungslinien in der Fachinformationspolitik in Deutschland = Z.Bibliotheksbes. Bibliogr. 50.Jg. 2003. 1.no. 4-12.p.

Res. angol nyelven

A digitális könyvtár mint célkép. A szaktájékoztatási politika fejlesztési irányai Németországban

Elektronikus könyvtár; Fejlesztési terv; Számítógéphálózat; Tájékoztatási politika

Németországban az 1997-2000-es időszakban lezajlott GLOBAL INFO programból nőtt ki a DIGITALE BIBLIOTHEK program, amelynek koncepcióját az IuK (Initiative Information und Kommunikation der wissenschaftlichen Gesellschaften) kezdeményezés állásfoglalásában fogalmazták meg. A koncepció főleg a szabványos megoldások alkalmazását és ajánlások összeállítását sürgeti. A különböző projektekről szóló információkat és a közös érdeklődésre számot tartó kérdéseket, problémákat a Digital Library Forum keretében teszik közzé, illetve vitatják meg.

Az országos szakmai tájékoztatási politika törekvéseinek középpontjában továbbra is a digitális könyvtárral kapcsolatos fejlesztési elképzelések állnak. Az Oktatási és Kutatásügyi Minisztérium (BMBF) megbízásából nemrégiben tanulmány készült „A szakmai tájékoztatás jövője” címmel. Ennek alapján 2002-ben meghatározták a tájékoztatási politika stratégiáját, majd közzétették a stratégiá-

hoz tartozó cselekvési programot és a támogatási politika súlypontjait:

1. Az elektronikus információs szolgáltatások fejlesztése – Ez az elektronikus információs termékek meghonosítására összpontosít a szövetségi, tartományi és a Német Kutatási Társaság (DFG) támogatását élvező, az egész német nyelvterületre egyre inkább kiterjedő SUBITO dokumentumszolgáltatási együttműködésben, amely jelenleg a nyomtatott dokumentumokat öleli fel. A jelenleg folyó vizsgálatok a kiadók és a könyvtárak közötti elszámolási modellekkel, a rugalmas használati megoldásokkal, és a cikkekhez való egyedi hozzáféréssel foglalkoznak.
2. A tudományos tájékoztatás infrastruktúrájának továbbfejlesztése – Ez a közösen működtetett szakterületi tájékoztatási hálózatok és elektronikus teljes szöveges szolgáltatásaik kiépítését célozza. A végső cél a cikkek teljes szövegeinek biztosítása az egyes szakterületek számára, a legkülönbözőbb kiadók összesített kínálatából. Ahhoz, hogy ezt el lehessen érni, sok tárgyalásra és kutatásra van még szükség. A közös tájékoztatási hálózatok létrehozása már megtörtént a közgazdasági, a természettudományi-műszaki, az orvostudományi és a pedagógiai-társadalomtudományi-pszichológiai szakterületen. Közös tájékoztatási portáljuk kialakítása folyamatban van. A virtuális szakkönyvtárak és a tájékoztatási hálózatok további fejlesztéséről a BMBF és a DFG együttműködési szerződést kötött. A regionális és helyi kezdeményezéseket igyekeznek egy közös koncepció kereteibe beilleszteni.
3. A tudományos információ hasznosítása – Az információs jártasság elsajátítását kulcsfontosságúnak tartják. Tanulmányt készíttetnek arról, hogy az elektronikus tudományos források használata mennyire honosodott meg a felsőoktatásban (STEFI); és modellkísérleteket folytatnak az iskolai felhasználás területén (INFO-

SCHUL), valamint támogatják az innovációt (INSTI-hálózat).

4. Az elektronikus publikálási formák további fejlesztése – Ennek keretében új publikálási, keresési, számlázási, minőségbiztosítási és archiválási megoldásokkal kísérleteznek.

„A szakmai tájékoztatás jövője” c. stratégia helyzet-elemzésen és a nemzetközi gyakorlattal való összehasonlításon alapul. A stratégiából kiindulva 2002 szeptemberében a támogatási programok következő hat fő területét határozták meg: 1. publikálási alternatívák felmutatása, az átfutási idő csökkentése, az árak kordában tartása, 2. átfogó, akadálymentes hozzáférés biztosítása minden rendelkezésre álló, szakmailag releváns tartalomhoz, 3. szakosodott, az egyéni igényekhez igazítható, újfajta szolgáltatásokat nyújtó portálok kifejlesztése, 4. az Interneten elérhető, közös használatra szánt szolgáltatások előállításának az országos feladatkörű intézményekben való koncentrálása, 5. a helyi intézményekből használó-központú információszolgáltató helyek létrehozása, 6. az információs jártasság átadása a felsőoktatásban.

(Hegyközi Ilona)

03/274

HARDECK, Erwin – MROWKA, Tatjana – SEILER, Anette: Bits, bytes, and user comfort – the Digital Library (DigiBib) = Libri. 53.vol. 2003. 1.no. 11-22.p. Bibliogr.

Az észak-rajna-vesztfáliai DigiBib digitális könyvtári projekt

Dokumentumszolgáltatás; Együttműködés -regionális; Elektronikus könyvtár; Szoftver

A DigiBib digitális könyvtárat 1998-ban hozták létre a bielefeldi egyetemi könyvtár és az észak-rajna-vesztfáliai egyetemi könyvtárak számítástechnikai szolgáltató központja (HBZ) közös projektjeként. Eredeti célja az volt, hogy a tartomány egyetemi könyvtárai és egyetemei számára egy portált alakít-

sanak ki, amely a tudományos tevékenységet, az oktatást és a kutatást segíti. A digitális forrásokhoz (katalógusok, indexek, teljes szövegű adatbázisok) egy egységes felületen keresztül lehet hozzáférni, de a résztvevő könyvtárak az interfészt saját igényeik szerint tovább is fejleszthetik.

A digitális könyvtárat, amelyet regionális portálnak is neveznek, a kölni számítástechnikai központ (HBZ) üzemelteti, két egymást tükröző szerver működik: egy Bielefeldben, egy Kölnben. A HBZ digitális könyvtári részlegének négy csoportja: műszaki és fejlesztési, tartalom-beszerzési, közkönyvtári, könyvtárközi kölcsönzési és dokumentumszolgáltatási csoport.

A DigiBib hibrid könyvtár; az elektronikus szolgáltatások következő típusait teszi hozzáférhetővé: számítógépes közös katalógusok, helyi online katalógusok, nemzetközi könyvtári katalógusok; tematikus bibliográfiai adatbázisok; teljes szövegű adatbázisok; szövegarchívumok; e-folyóiratok; tankönyvek; referenz-művek; szakdolgozatok és disszertációk. Megközelítőleg 50 ezer elektronikus dokumentumot gyűjtöttek be és tártak fel a DigiBib katalógusában. A későbbiekben tervezik, hogy a disszertációkat nem szerzik be, hanem az oktatási intézmények szervereiről teszik elérhetővé az OAI protokoll segítségével.

A gyarapításnál figyelembe veszik az egyes könyvtárak igényeit, tájékoztatják őket az új termékekről és szavazással egyeztetik az új beszerzéseket. A folyóiratok esetében évente egyszer, a monográfiáknál adott esetben egyeztetnek. A különböző együttműködési programoknak köszönhetően a DigiBib nemcsak regionális hatókörű program, hanem országos, esetenként nemzetközi konzorciumokban is részt vesz.

A DigiBib finanszírozása két forrásból történik: egyrészt állami támogatásból, másrészt a tagkönyvtárak költségvetéséből. A tartományi költségvetés egy több éves program keretében összesen 3 millió német márkát ítél meg 1999-ben elektronikus

periodikumok beszerzésére, az egyetemi könyvtáraknak a tervek szerint 10-50%-os részesedést kellett vállalniuk, később ezt módosították, mára már 50%-ra emelkedett. A monográfiák közös beszerzését a tartomány teljes egészében magára vállalta.

A sikeres indulás után most újabb használói csoportok és könyvtárak (például a köz- és iskolai könyvtárak) bevonását tervezik a programba. Három városi könyvtár (Dortmund, Köln és Düsseldorf) a tartományi kulturális minisztérium támogatásával 2000 és 2002 között egy kísérleti projektben vett részt.

A nemrégiben üzembe helyezett online könyvtárközi kölcsönzési modul a digitális könyvtár szerves része. Ennek felelőse a kölni számítástechnikai központ (HBZ), amely a dokumentumszolgáltatás regionális koordinációs központja. A katalógus-adatbázisban való sikeres keresés után a kérést a regionális központok a szokásos sorrendet betartva továbbadják könyvtárközi kölcsönzési rendszereik között, ahol nem működik ilyen, ott az elektronikus postát használják.

A DigiBib fejlesztésének irányai: OAI-szolgáltató integrálása, a Medea dokumentumszolgáltató rendszer számára központi adatbázis létrehozása, a könyvtárakban a DigiBib helyi „nézeteinek” megtervezése és gondozása.

(Hegyközi Ilona)

03/275

STOLL, Julia: DELOS International Summer School on Digital Library Technologies (ISDL 2002) = ABI-Tech. 23.Jg. 2003. 1.no. 24-36.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

A DELOS nemzetközi nyári szemináriuma a digitális technológiákról

Digitalizálás; Elektronikus könyvtár; Konferencia-nemzetközi

A DELOS nevű konferenciát a digitális könyvtári technológiákról (International Summer School on Digital Library Technologies) Pisában szervezték, 2002. július 8-13. között, a téma neves szakembereinek mint előadóknak a bevonásával. A cikk egyrészt összefoglalja az előadások tartalmát, másrészt közread egy hozzászólást, amely a hagyományos könyvtár és a számítástechnikai értelemben vett könyvtár közötti különbséggel foglalkozik. A „digitális könyvtár” fogalma igen széles körű; a könyvtárosok és a számítástechnikusok csak akkor lesznek képesek szót érteni egymással, ha ismerik a különbséget a két fogalom között. A konferencián világossá vált, hogy a digitalizálandó információk kiválasztásának és a digitalizálás „hogyanjának” kérdése még sok vizsgálatot és megbeszélést igényel.

(Autoref.)

KAPCSOLÓDÓ TERÜLETEK

Kiadói tevékenység

03/276

BONN, Maria S.: A case study in library-based scholarly publishing: the University of Michigan Library's Scholarly Publishing Office = New Rev.Inf.Netw. 8.vol. 2002. 69-80.p.

A könyvtár mint tudományos kiadó: esettanulmány a University of Michigan könyvtárának gyakorlatából

Egyetemi könyvtár; Esettanulmány [forma]; Kiadói tevékenység -könyvtárban

A University of Michigan könyvtára szükségesnek látta, hogy a korábbinál nagyobb szerepet vállaljon a tudományos kiadás területén, alternatívát nyújtson a kereskedelmi vállalkozásokkal szemben az oktatók számára. Szellemi és gazdasági tekintetben kedvezőbb, autonómiát biztosító modellek kialakítását tűzték ki célul.

A kiadói részleg (Scholarly Publishing Office, SPO) mint szolgáltatás 2002-től az egyetemi könyvtár szervezetében kapott helyet. A kiadási tevékenység megújításában a könyvtár digitalizálási szolgáltatása és annak infrastruktúrája is szerepet kapott.

Megalakulása óta az SPO oktatási-tanulási projekteken vett részt, elektronikus publikálási modelleket fejlesztett ki, és gyártási eszközök létrehozásával foglalkozott. Tevékenysége során a könyvtár állományfejlesztési-kiválasztási és digitalizálási elveit és törekvéseit is szem előtt tartja. Az SPO-t négy szakember működteti: az igazgató, egy elektronikus publikálási, egy programozó és egy inter-fész-tervező szakember. Feladatköre öt tevékenység-

gi területet fog át: 1) elektronikus kiadási szolgáltatást nyújt az egyetem számára, 2) színvonalas kiadási projekteket indít, 3) együttműködik kereskedelmi és non-profit kiadókkal, 4) eszközöket fejleszt ki az e-publikálás céljaira, melyeket mások is hasznosíthatnak, 5) felméri a lehetőségeket a könyvtár gyűjteményének publikálására.

Jelenleg 25, különböző célú és volumenű kiadási projekt van folyamatban. Egy korai projekt a *The Michigan Quarterly Review* című irodalmi folyóirat eddig megjelent negyven évfolyamának digitalizálása. – Az *Encyclopedia of Diderot and d'Alembert Collaborative Translation Project* a 18. századi enciklopédia szócikkeinek (összesen 70 ezer tétel) jó minőségű fordításait gyűjti össze oktatási célra a világ minden tájáról, és azokból teljes szövegű adatbázist épít. Ennek nyomtatott változatát nem tervezik előállítani, de a rekordokat összekapcsolják az eredeti francia szöveggel, amely a University of Chicago ARTFL projektje keretében lesz online elérhető. – Az SPO koordinátorként bekapcsolódott az *American Council of Learned Societies History Ebook* projektjébe, amely a tudományos kiadók együttműködése keretében a szakmai monográfiák jövőjét kutatja. Egyrészt több száz nyomtatott könyv digitális változatát állítják elő, másrészt 85 új művet adnak közre elektronikus formátumban. Az egyik legjelentősebb projekt ezen belül az *Early English Books Online Text Creation Partnership*, amelynek keretében a University of Michigan könyvtára más tudományos könyvtárakkal és üzleti vállalkozásokkal együttműködve 1473 és 1700 közötti régi és ritka könyvek teljes szövegű adatbázisát állítják elő. Olyan művek válnak ezáltal nyilván-

nosan elérhetővé, amelyek eddig legfeljebb csak térítésért voltak hozzáférhetőek mikrofilmen.

Hasonló tevékenység sok egyetemi könyvtárban folyik, sok esetben az oktatók aktív részvételével. Céljuk olyan magas színvonalú elektronikus publikációk létrehozása, amelyek nyomon követhetők, funkcionálisak, könnyen elérhetőek és gazdaságosan előállíthatóak. A könyvtárak új szerepköre számos kérdést vet fel, sok egyéb mellett azt is, hogy ki finanszírozza ezt az új tevékenységet, mire célszerű koncentrálni, milyen együttműködésre és koordinációra van szükség más hasonló vállalkozásokkal.

(Hegyközi Ilona)

Az ismertett cikkek forrásai:

ABI-Tech. – Abi Technik (DE)

Am.Libr. – American Libraries (US)

Bibliografía – Bibliografía (RU)

Biblioteka – Biblioteka (RU)

Bibliotekarz – Bibliotekarz (PL)

Bibliotheksdienst – Bibliotheksdienst (DE)

Boll.AIB – Bolletino Associazione Italiana Biblioteche (IT)

Bottom Line – Bottom Line (US)

BuB – BuB Forum für Bibliothek und Information (DE)

Bull.Bibl.Fr. – Bulletin des Bibliothèques de France (FR)

Coll.Res.Libr. – College and Research Libraries (US)

Ctenář – Ctenář

Documentaliste – Documentaliste (FR)

El.Libr. – The Electronic Library (I)

IFLA J. – IFLA Journal (I)

Inf. Outlook – Information Outlook (US)

Inf.Technol.Libr. – Information Technology and Libraries (US)

Information – Information. Wissenschaft & Praxis (DE)

INSPEL – INSPEL (I)

Interlend.Doc.Supply – Interlending and Document Supply (GB)

J.Acad.Librariansh. – The Journal of Academic Librarianship (US)

J.Am.Soc.Inf.Sci.Technol. – Journal of the American Society of Information Science and Technology (US)

J.Doc. – Journal of Documentation (GB)

J.Internet Cat. – Journal of Internet Cataloging (I)

Kirjastoletti – Kirjastoletti (FI)

Kni nica – Kni nica (SK)

Libr.Hi Tech. – Library Hi Tech (US)

Libr.J. – Library Journal (US)

Libr.Rev. – Library Review (GB)

Libri – Libri (I)

Mousaion – Mousaion (ZA)

Naučn.-Teh.Inf. – Naučno-Tehnička Informacija (RU)

Naučn.Teh.Bibl. – Naučne i Tehničke Biblioteki (RU)

New Rev.Child.Lit.Librariansh. – The New Review of Children's Literature and Librarianship (GB)

New Rev.Inf.Netw. – The New Review of Information Networking (GB)

Online Inf.Rev. – Online Information Review (I)

Ref.User Serv.Q. – Reference & User Services Quarterly (US)

Rev.Esp.Doc.Cient. – Revista Española de Documentación Científica (ES)

Ser.Libr. – The Serials Librarian (US)

Slav.East Eur.Inf.Res. – Slavic & East European Information Resources (US)

Synopsis – Synopsis (NO)

Z.Bibliothekswes.Bibliogr. – Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie (DE)

Útmutató a Könyvtári Figyelő szerzői és közreműködői számára

- ☉ *A lap célja:* a magyar könyvtár- és tájékoztatástudomány elméletével és gyakorlatával foglalkozó eredeti tanulmányok közzétevése, kiegészítve a külföldi könyvtártudományi fejleményeket bemutató rovatokkal.
- ☉ *Műfajok, terjedelmek:* eredeti tanulmányok (20-25 A/4-es oldal), az ennél hosszabb tanulmányokat több részben jelentjük meg, szemle tanulmányok (10-20 A/4-es oldal), tömörítések, fordítások (5-15 A/4-es oldal), recenziók (3-6 A/4-es oldal), referátumok (1-2 A/4-es oldal). A megadott terjedelemtől a szerkesztővel megegyezve, el lehet térni.
- ☉ *Szövegszerkesztővel* készült kéziratokat e-mailben (csatolt fájlként) vagy mágneslemezen lehet küldeni (a lemezt visszaküldjük). A formázás nélkül írt szöveget tudjuk a legkönnyebben használni; a címhierarchiát számozással célszerű jelölni. Idézeteket, neveket, fontosnak ítélt részleteket lehet kurziválni. Jó, ha a mondanandó áttekinthetősége érdekében alcímekkel tagolják a szöveget. A rövidítések, betűszók feloldását az első előfordulásuk után kérjük megadni. A gépelt kéziratokat egy példányban 25 soros (50-52 betűhelyes, kettes sortávolságú) A/4-es oldalon, folyamatos oldalszámozással, egy példányban kérjük benyújtani.
- ☉ *Javítás, tipográfia:* a szerkesztőség stiláris és nyelvhelyességi szempontok alapján javíthatja a kéziratokat, a tartalmat érintő változtatást csak a szerző jóváhagyásával lehet végrehajtani. Az írások tipográfiai kialakítását a szerkesztőség végzi el, a szerző kérheti a betördelt cikket korrekktúrára.
- ☉ *Illusztrációk:* illusztrációkat (ábrák, táblázatok, grafikonok stb.) a kézirat mellékleteként kell beadni és a szövegben, a margón kell megjelölni a helyüket. Az ábrákat számozzák be (folyamatosan, arab számokkal) és adják meg az ábrafeliratot.
- ☉ *Tartalmi összefoglaló:* a Tanulmányok és a Kitekintés rovat írásaihoz az angol és német nyelvű rezümék elkészítéséhez kb. 10-15 mondatos tartalmi összefoglalást is kérünk mellékelni.
- ☉ *Irodalomjegyzék, hivatkozások:* A szövegben említett hivatkozások forrásait a cikk végén irodalomjegyzékben kell megadni Irodalom vagy Jegyzetek cím alatt. A szövegben a felső indexbe írják a hivatkozás számát. A lábjegyzetet csillaggal kérjük jelölni és az oldal alján lehet megadni. Ha 3-nál több a megjegyzések száma, folyamatos sorszámozással kérjük a jegyzeteket, de ilyenkor a cikk végén az irodalomjegyzékbe beépítve Jegyzetek cím alatt közöljük majd.

Folyóiratcikkre történő hivatkozás az Irodalomban:

1. ROCKMANN, I. M.: Coping with library incidents.
In: College and Research Library News, vol. 56. 1995. no. 7. pp. 456-457.

Vagy

1. TÓTH Gyula: Áttörések. A public library megjelenése, első térhódítása Magyarországon.
In: Könyvtári Figyelő. 1999. 45. évf. 2. sz. 223-235. p.

Könyvekre történő hivatkozásnál:

1. Magyar helyesírási szótár. A Magyar Tudományos Akadémia szabályai szerint.
Szerk. Deme László, Fábíán Pál, Tóth Etelka. Bp.: Akad. K., 1999. 587 p.
1. BATÁRI Gyula: Fejezetek a külföldi magyar sajtó történetéből. (1853-1920).
Bp.: OSZK, 1999. 88 p. (Az Országos Széchényi Könyvtár Füzetei, 12.)

Könyvrészletre történő hivatkozásnál:

2. MARX György: Az informatikai kultúra. In: Trendek magyar módra. Bp.: OMIKK, 1989. 116-126. p.

- ☉ *Honorárium:* A szerzőkkel felhasználási és megbízási szerződést köt a szerkesztőség, mely alapján a folyóirat szám megjelenése után tiszteletdíjat fizetünk. A felhasználással kapcsolatos részleteket a felhasználási szerződés tartalmazza. Támogatjuk a szerző által leszámított tiszteletdíj kifizetését is.
- ☉ *Szerzői jog:* amennyiben a folyóiratban közölt írások máshol is megjelennek, kérjük hivatkozzanak a folyóiratban történt közlésre.
- ☉ *Tiszteletpéldány:* a Tanulmányok, Kitekintés, Könyvszemle, CD-ROM bemutató című rovatok szerzőit a folyóirat megjelenése után 1 tiszteletpéldány illeti meg.

A
KÖVETKEZŐ
SZÁM
TARTALMÁ-
BÓL

A BIBLIOGRÁFIAI SEKCIÓ ELMÚLT
HARMINC ÉVE

„MINERVÁNK ... VÉDŐJE” SÁNDOR ISTVÁN
EMLÉKEZETE

AZ OLVASÁS A TARTALMI FELTÁRÁS
FOLYAMATÁBAN

A HASZNÁLÓK ELÉGEDETTSÉGÉNEK
VIZSGÁLATA

ELEKTRONIKUS IDŐSZAKI KIADVÁNYOK A
KÖNYVTÁRBAN

WEBKATALÓGUS OPAC-BAN AVAGY AZ
ELEKTRONIKUS DOKUMENTUMOK
KATALOGIZÁLÁSA

HIRDESSZEN A KÖNYVTÁRI FIGYELŐBEN!
KÖZLÉS MEGÁLLAPODÁS SZERINT.
ÉRDEKLŐDNI LEHET A SZERKESZTŐSÉG CÍMÉN ÉS TELEFONJÁN.

